

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

146401

EĞİTİMLİ İŞSİZLER OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR
YAKLAŞIM: ELAZIĞ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

146401
146401

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Ömer AYTAÇ

HAZIRLAYAN

Beyzade Nadir ÇETİN

ELAZIĞ Mart-2004

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

EĞİTİMLİ İŞSİZLER OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM:
ELAZIĞ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 12./3./2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliğiyle / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

Danışman

İ. Doç. Dr. Ömer AYTAĞ

Üye

Prof. Dr. Halil NARMAN

Üye

Yrd. Doç. Dr. Nuriye SEMERCI

Yukarıdaki jüri üyelerinin imzaları tasdik olunur.

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Müdürü Prof. Dr. Orhan KILIÇ

ÖZET

Eğitimli İşsizler Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Elazığ Örneği

Beyzade Nadir ÇETİN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

2004- Sayfa: XIII + 188

Günümüz ekonomik sisteminde ortaya çıkan en önemli sorunlardan biride işsizliktir. İşsizlik, giderek karmaşıklaşan, küreselleşen ve süreklilik arz eden sorunlara sebep olmaktadır. İşsizlik, ekonomik yapıda, kültürel yapıda, toplumsal yapıda ve bireyin psikolojik yapısında ciddi sorunlara neden olan bir olgudur.

İşsizlik, dünya ekonomisinde yaşanan değişimlerden dolayı (Post-fordizm, küreselleşme, enformasyon toplumu vb.) kitlesel bir hal almıştır. İşsizliğin etkilediği kitlelerden biri de “eğitimli işsizler” olarak adlandırılan kitledir. Eğitim düzeyi yüksek olmasına rağmen ekonomik yapıda istihdam edilemeyenler, eğitimli işsiz olarak adlandırılmaktadır. Ülkemizde de aynı özellikleri taşıyan ve sayıları milyonları aşan eğitimli işsiz vardır. Dolayısıyla, Türkiye eğitimli işsizlik sorununu en ciddi yaşayan ülkelerden biridir.

Bu çalışmada, işsizlik kavramı teorik olarak analiz edildikten sonra eğitimli işsizlik hadisesi açıklanmış ve eğitim ve gençlik kavramları ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında ise; eğitimli işsizlerin demografik, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik özellikleri anket verileri kullanılarak gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş, işsizlik, eğitimli işsizlik, eğitimli işsizler, küreselleşme, post-fordizm

ABSTRACT

A Sociological Approach To The Phenomenon Of Educated Unemployed: Case

Study Of Elazığ

Beyzade Nadir ÇETİN

Fırat University

Institute of Social Sciences

Main Science Branch of Sociology

One of the crucial problems emerged within the current economic system is the unemployment. Unemployment leads matters that day by day become more complicated, more global and have a continuous trend. Unemployment is a fact that have many negative impacts on the economic, cultural and social structures, and on the psychology of the individual.

Due to the changes in the world economy (Post-fordism, globalism, information society etc.) nowadays unemployment is a problem that affect masses. One the groups affected by the unemployment is the group called “the educated enemployed”. Those who cannot be hired in the economic structure despite their high literacy level are named as “the educated unemployed”. There exist millions of “the educated unemployed” that have the same characteristics in our country, too. Therefore Turkey is among the countries that seriously face “the educated unemployment” problem.

In this study, after a theoretical analysis for the term “unemployment”, the phenomenon of “the educated unemployment” has been clarified, and connected to the concepts of “education” and “youth”. In the application section of the study, the demographic, socio-cultural and socio-psychological features of the “the educated unemployed” have been depicted by using related survey data.

Key Words: Work, unemployment, educated unemployment, the educated unemployed, globalism, post-fordism

ÖNSÖZ

Ülkemiz son zamanlarda çok çeşitli sosyo-ekonomik problemlerin merkezi haline gelmiştir. Şüphesiz bu problemlerin en önemlisi ve öne çıkanı işsizlik problemidir. İşsizlik, etkilediği milyonlar ve sonuçlarının hissedildiği sektörlerle ve kurumlarla olan ilişkisi bakımından oldukça önemli bir hal almıştır. Küresel, karmaşık ve kitlesel bir olgu haline gelen işsizliğin kitleleri etkileyen çeşitlerinden biri olan ve eğitim düzeyi yüksek işsizleri etkileyen eğitilmiş işsizlik araştırmanın konusunu teşkil etmektedir.

Ülkemizde toplam işsizlik oranının % 30'unu ifade eden eğitilmiş işsizlik, artık önüne geçilemez ve sonuçları itibarıyla en önemli ve en kitlesel işsizlik türü olarak dikkati çekmektedir. Eğitilmiş işsizler ise; bahsedilen kitlesel işsizlikten tek tek etkilenen fertleri ifade etmesi bakımından çeşitli ortak tutum ve özelliklere sahip bir kitleye işaret etmektedir. Araştırmamız bu ortak tavırları belirlemeye çalışmaktadır.

Bu çalışma, teorik ve uygulamalı olmak üzere iki kısımdan oluşmuştur. Teorik kısımda; eğitilmiş işsizliğin teorik bir çerçevesinin oluşturulması, uygulama kısmında ise; eğitilmiş işsizler kitlesinin sosyo-psikolojik, sosyo-kültürel özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, çalışmada Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre belirlenen; Elazığ ilinde en az dört yıllık Üniversite mezunu veya iki yıllık Meslek Yüksek Okulu mezunu olan kişilere uygulanan anket sonuçları da yer almaktadır.

Çalışmanın belirlenmesinden bitimine kadar olan süreçte yardımlarını esirgemeyen Sosyoloji bölümü öğretim üyelerine başta Bölüm Başkanı sayın Prof. Dr. Halil NARMAN, sayın Prof. Dr. Mahmut ATAY, sayın Prof. Dr. Cemalettin ÇOPUROĞLU'na ve çalışmada büyük emeği olan, yöneten ve yönlendiren danışman hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Ömer AYTAÇ'a şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca, uygulama kısmının değerlendirilmesi noktasında emeği geçen sayın Arş. Gör. Dr. Zahir KIZMAZ, Arş. Gör. Hasan UZUN ve tezin yazımında yardımcı olan Gökhan KARAKAYA'ya Teşekkür ederim. Hem tez çalışmam esnasında hem de öğrenim yaşamım boyunca maddi ve manevi desteklerini yanımda hissettiğim sayın Murat AYGEN ve Dr. Kamil AYGEN'e ve bu stresli süreci benimle yaşayan başta babam sayın Hükmü ÇETİN olmak üzere aileme teşekkür eder, saygılar sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ONAY	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar LİSTESİ	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII
1. GİRİŞ.....	1
2. İŞSİZLİK KAVRAMI VE GENEL MAHİYETİ	4
2.1. İş Kavramı	4
2.2. İşsizlik Kavramı	4
2.3. İşsizlik Çeşitleri	8
2.3.1. Teknolojik (Yapısal) İşsizlik	9
2.3.2. Bünyevi İşsizlik	9
2.3.3. Mevsim İşsizliği.....	10
2.3.4. Arızı (Frikسیونel-Geçici) İşsizlik	11
2.3.5. Gizli İşsizlik.....	12
2.3.6. Konjonktürel (Devri) İşsizlik.....	13
2.4. İşsizliğin Sosyal Boyutları.....	15
2.5. Dünyada Ve Türkiye’de Yaşanan İşsizliğin Yapısal Görünümü.....	18
2.5.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik	18
2.5.2. Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik	24
2.5.3. Türkiye’de İşsizlik	30
2.6. Yeni Değişimler – Dönüşümler ve Yeni İşsizlik.....	40
2.6.1. Küreselleşme ve İşsizlik	40
2.6.1.1. Çok Uluslu Şirketler ve İşsizlik Üzerine Etkileri.....	41
2.6.1.2. Küresel Krizlerin Ortaya Çıkardığı işsizlik	43
2.6.1.3. IMF Tarafından Uygulanan Yapısal Uyum Politikalarının İşsizlik Üzerine Etkileri.....	45
2.6.1.4. Çalışma Biçiminde Yaşanan Şekil Değişiklikleri ve İşsizlik Üzerine Etkileri.....	47
2.6.2. Yeni Üretim Sistemleri ve İşsizlik.....	49
2.6.2.1. Post-Fordizm ve İşsizlik.....	49
2.6.2.2. Bilgi Toplumuna Geçiş Süreci ve İşsizlik.....	53

3. GENÇLİK ve GENÇ İŞSİZLİĞİ	56
3.1. Gençlik Kavramı.....	56
3.1.1. Gençlik Tasnifleri	57
3.2. Sosyolojik Bir Kategori Olarak Gençlik	58
3.3. Gençlik Problemleri	60
3.4. Genç İşsizliği.....	68
4. EĞİTİM VE EĞİTİMLİ İŞSİZLİK.....	72
4.1. Eğitim Kavramı.....	72
4.1.1. Eğitimin Tasnifi.....	73
4.2. Eğitim, Ekonomik İşlevi Ve İşsizlik	74
4.3. Eğitim Düzeyi Ve İşsizlik.....	75
4.4. Eğitilmiş İşsizlik.....	78
4.4.1. Eğitilmiş İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Boyutları.....	81
5. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	86
5.1. Araştırmanın Konusu Ve Amacı	86
5.2. Araştırmanın Yöntemi.....	86
5.2.1. Araştırmanın Modeli	86
5.2.2. Araştırmanın Evreni	87
5.2.3. Araştırmanın Örnekleme.....	87
5.2.4. Araştırma Yerinin Seçilmesi	87
5.2.5. Araştırmanın Bilgi Toplama Araçları.....	87
5.2.6. Araştırmanın Uygulanması.....	88
5.2.7. Araştırma Verilerinin Analizi	89
6. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	90
6.1. Eğitilmiş İşsizlerin Demografik Ve Sosyolojik Özellikleri.....	90
6.1.1. Eğitilmiş İşsizlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	90
6.1.2. Eğitilmiş İşsizlerin Yaşlarına Göre Dağılımı	90
6.1.3. Eğitilmiş İşsizlerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı	91
6.1.4. Eğitilmiş İşsizlerin Mezuniyet Durumlarına Göre Dağılımı.....	92
6.1.5. Eğitilmiş İşsizlerin Ailelerinin Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı.....	93
6.1.6. Eğitilmiş İşsizlerin İşsiz Kaldıkları Süreye Göre Dağılımı.....	94
6.1.7. Eğitilmiş İşsizlerin Sosyal Sınıflarına Göre Dağılımı.....	95
6.2. Eğitilmiş İşsizlerin Sosyo – Kültürel Özellikleri	96
6.2.1. Eğitilmiş İşsizlerin Aile İçi İlişki Durumları	96
6.2.1.1. Eğitilmiş İşsizlerin Aile Üyeleriyle Yaşadıkları Sorunlar.....	96
6.2.1.2. Aile Üyeleriyle Tartışma Sebepleri	101

6.2.1.3. Eğitimli İşsizlerin Aile Üyelerine Karşı Bağlılık Düzeyi	102
6.2.2. Eğitimli İşsizlerin Devlet İle İlgili Görüşleri	103
6.2.2.1. Eğitimli İşsizlerin Başka Bir Ülkede Yaşama İstekleri	104
6.2.2.2. Başka Bir Ülkede Yaşamayı İsteme Nedenleri	107
6.2.2.3. Devletin Öncelikli Hedefinin Ne Olması gerektiğine İlişkin Bek.	108
6.2.2.4. Eğitimli İşsizlerin Ülkemizin En Önemli Sorununun Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri.....	109
6.2.3. Eğitimli İşsizlerin Yaşam Tarzları.....	110
6.2.3.1. Eğitimli İşsizlerin Günlük Ortalama Harcama Miktarı.....	111
6.2.3.2. Eğitimli İşsizlerin Harcamaları İçin Gerekli Olan Parayı Temin Yerleri .	112
6.2.3.3. Oturulan Konut Türü ve Konuta Sahiplik Durumu	113
6.2.3.4. Eğitimli İşsizlerin Günlerini Nasıl Geçirdiklerine İlişkin Dağılımları.....	114
6.2.3.5. Eğitimli İşsizlerin Televizyon İzleme Sıklıkları.....	116
6.2.3.6. Kitap / Gazete Okuma Durumları	117
6.2.3.7. Eğitimli İşsizlerin İnternette Faydalanma Sıklıkları	118
6.2.3.8. Eğitimli İşsizlerin İnternette En Çok Hangi Konularda Fay.	119
6.2.3.9. Eğitimli İşsizlerin Dini İnanç Düzeyleri	120
6.2.4. Eğitimli İşsizlerin Tüketim Eğilimleri.....	121
6.2.4.1. Eğitimli İşsizlerin İhtiyaçları Olan Ürünleri Alırken Dikkat Ettikleri Hususlar.....	122
6.2.4.2. Tüketimin Niteliğinin Toplumsal Statüye Olan Etkisine İlişkin Gör.....	125
6.2.4.3. En Çok Harcama Yapılan Kalemler	126
6.2.5. Eğitimli İşsizlerin Siyasi Katılım Tutumları.....	127
6.2.5.1. Herhangi Bir Siyasi Kuruluşa veya Derneğe Üye Olma Durumu	127
6.2.6. Eğitimli İşsizlerin Toplumdaki Diğer Bireylerle Olan İlişkileri.....	128
6.2.6.1. Eğitimli İşsizlerin Toplumda Saygınlıklarının Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri	128
6.2.6.2. Toplumdaki Diğer Bireylerin; İşsizlere Karşı Olan Bakış Açılarını Nasıl Değerlendirdiklerine İlişkin Görüşleri	130
6.2.6.3. Eğitimli işsizlerin, Toplumdaki Diğer Bireylerin İşsizleri Anlama ve Onların Sorunlarını Dile Getirme Düzeylerine İlişkin Görüşleri	131
6.2.6.4. Eğitimli İşsizlerin En Çok Konuştukları Mevzular	132
6.2.7. Eğitimli İşsizlerin Zararlı Alışkanlıkları	133
6.2.7.1. Sigara Kullanım Sıklığı ve Günlük Tüketim Miktarları.....	133
6.2.7.2. Eğitimli İşsizlerin Alkol Kullanım Sıklığı.....	134
6.2.7.3. Eğitimli İşsizlerin Kumar Oynama Durumu	135

6.2.7.4. Eğitimli İşsizlerin Şans Oyunları Oynama Durumları	135
6.3. Eğitimli İşsizlerin Sosyo – Psikolojik Özellikleri	137
6.3.1. Eğitimli İşsizlerin İntihar Olgusuna İlişkin Görüşleri	137
6.3.1.1. Eğitimli İşsizlerin Ülkemizde İntihar Oranlarının Artmasında İşsizliğin Etkili Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri	137
6.3.1.2. Eğitimli İşsizlerin En Önemli İntihar Sebebinin Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri.....	139
6.3.2. Eğitimli İşsizlerin İş ve İşsizlik Kavramlarının Anlam ve Sonuçlarına İlişkin Görüşleri	140
6.3.2.1. Eğitimli İşsizlere Göre İşin Anlamı	140
6.3.2.2. Eğitimli İşsizlerin İşsizliğin Sürekli Olması Durumunda En Büyük Korkularının Ne Olacağına İlişkin Dağılım.....	142
6.3.2.3. Eğitimli İşsizlerin İşsizliğin Sonuçlarına İlişkin Görüşleri	143
6.3.3. Eğitimli İşsizlerin Ülkemizdeki İşsizlik Hadisesinin Genel Görünümüne, Sebep ve Sonuçlarına İlişkin Görüşleri	144
6.3.3.1. Eğitimli İşsizlerin, Ülkemizde Yaşanan İşsizlik Hadisesinin Ortaya Çıkışının En Büyük Sebebinin Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri	145
6.3.3.2. Türkiye’de İş Bulmada En Fazla Etkiyeye Sahip Olan Faktörün Ne Olduğuna Dair Görüşleri	146
6.3.3.3. Türkiye’de İşsizliğin Mevcut Haliyle Sürmesi Halinde Ne Olabileceğine İlişkin Görüşleri	147
6.3.3.4. Yakın Bir Gelecekte İş Bulabileceklerine İlişkin İnançları	148
6.3.4. Eğitimli İşsizlerin Anomi ve Yabancılaşma Durumları	150
6.3.4.1. Geleceğe İlişkin Umutları	151
6.3.4.2. İşsiz İnsanın Toplum ve Bireylere Karşı Olan Yaklaşımı	153
6.3.4.3. Eğitimli İşsizlerin Hangi Anomik Davranış Türlerine Sahip Olup Olmadıkları Durumu	154
6.3.5. Eğitimli İşsizlerin Değişik Konulara İlişkin Görüşleri	162
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	165
8. KAYNAKÇA	173
9. ANKET ÖRNEĞİ.....	179
ÖZGEÇMİŞ	188

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo- 1: Yıllar İtibariyle Ülkemizde Yaşanan İşsizlik Oranları	39
Tablo- 2: Eğitimli İşsizlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	90
Tablo- 3: Eğitimli işsizlerin yaşlarına göre dağılımı.....	90
Tablo- 4: Eğitimli İşsizlerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı	91
Tablo- 5: Eğitimli İşsizlerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı	92
Tablo- 6: Eğitimli İşsizlerin Fakültelerine Göre Dağılımı.....	92
Tablo- 7: Eğitimli İşsizlerin Ailelerinin Aylık Gelirine Göre Dağılımı	93
Tablo- 8: Eğitimli İşsizlerin İşsiz Kaldıkları Süre Açısından Dağılımı	94
Tablo- 9: Eğitimli İşsizlerin Ailelerinin Gelir Durumunu Değerlendirme Biçimleri	95
Tablo- 10: Eğit. İşsizlerin Birlikte Yaşadıkları Aile Bireyleriyle Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşayıp Yaşamadıkları Durumu	97
Tablo-11: Cinsiyete Göre Aile Bireyleriyle Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşayıp Yaşamama Durumuna İlişkin Dağılım	97
Tablo-12: Medeni Durum İle Aile üyeleriyle Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşayıp Yaşamadıkları Arasındaki Dağılım	99
Tablo-13: İşsiz Kalınan Süreye Göre Aile Bireylerinin Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşayıp Yaşamadıkları Durumu	100
Tablo- 14: Tartışma Sebeplerine İlişkin Dağılım	101
Tablo-15: Eğitimli İşsizlerin Birlikte Yaşadıkları Aile Bireylerinin Birbirlerine Karşı Olan Bağlılık Durumu	103
Tablo-16: Eğit. İşsizlerin Başka Bir Ülkede Yaşamak İsteyip İstemediklerine İlişkin Gör. ...	104
Tablo-17: Eğit. İşsizlerin Başka Bir Ülkede Yaşamak İsteyip İstemediklerine İlişkin Görüşlerin Cinsiyete göre Dağılımı	105
Tablo-18: Eğitimli İşsizlerin İşsizlik Süresi ile Başka bir Ülkede Yaşama İsteği Arasındaki Dağılım	106
Tablo-19: Eğitimli İşsizlerin Başka Bir Ülkede Yaşamak İsteme Nedenlerine İlişkin Dağ. ...	107
Tablo-20 : Eğitimli İşsizlerin Devletin Öncelikli Hedefine İlişkin Beklentileri	108
Tablo-21: Eğitimli İşsizlerin Ülkemizin En Önemli Sorununun Ne Olduğuna İlişkin Gör.	109
Tablo-22: Eğitimli İşsizlerin Günlük Ortalama Harcama Miktarı	111
Tablo-23: Eğitimli İşsizlerin Harcamaları İçin Gerekli Olan Parayı Temin Yerleri	112
Tablo-24: Eğitimli İşsizlerin Oturdukları Konut Türü	113
Tablo-25: Oturulan Konuta Sahiplik Durumu	113
Tablo-26: Eğitimli İşsizlerin Günlerini Nasıl Geçirdiklerine İlişkin Dağılım	114

Tablo-27: Eğitimli İşsizlerin Cinsiyet Durumları ile Günlerini Geçirme Biçimleri	
Arasındaki İlişki	115
Tablo-28: Eğitimli İşsizlerin Televizyon İzleme Sıklıkları	116
Tablo-29: Eğitimli İşsizlerin Kitap Okuma Durumları ve Nitelikleri	117
Tablo-30: Eğitimli İşsizlerin Gazete Okuma Sıklıkları	117
Tablo-31: Eğitimli İşsizlerin İnternette Faydalanma Sıklıkları.....	118
Tablo-32: Eğitimli İşsizlerin İnternette En Çok Faydalandıkları Konular	119
Tablo-33: Eğitimli İşsizlerin Dini İnanç Düzeyleri	120
Tablo-34: Eğitimli İşsizlerin İhtiyaçları Olan Ürünleri Alırken Dikkat Ettikleri Hususlar	122
Tablo-35: Eğit. İşsizlerin Aylık Gelirleri İle İhtiyaçları Olan Ürünleri Alırken Dikkat Ettikleri	
Hususlar Arasındaki İlişki Dağılımı	123
Tablo-36: Tüketimin Niteliğinin Toplumsal Statüye Olan Etkisinin Dağılımı	125
Tablo-37: En Çok Harcama Yapılan Malların Dağılımı	126
Tablo-38: Herhangi Bir Siyasi Kuruluşa Veya Derneğe Üye Olma Durumu Dağılımı	127
Tablo-39: Eğitimli İşsizlerin Toplumda Saygınlıklarının Olup Olmadığı İle İlgili Görüşleri...	128
Tablo-40: İşsiz Kaldıkları Süre İle Toplumda Saygınlıklarının Olup Olmadığına İlişkin	
Görüşleri	129
Tablo-41: Toplumun İşsiz Bireyleri Algılama Biçimine İlişkin Dağılım	130
Tablo-42: Toplumdaki Diğer Bireylerin İşsizlerin Sorunlarını Dile Getirip getirmediklerine	
ilişkin Görüşleri	131
Tablo-43: Beraber Oldukları Kişiler İle En Çok Konuştukları Mevzuların Dağ.	132
Tablo-44: Eğitimli İşsizlerin Sigara Kullanım Sıklığı	133
Tablo-45: Eğitimli İşsizlerin Günlük Sigara Tüketim Miktarı	134
Tablo-46: Eğitimli İşsizlerin Alkol Kullanımı İle İlgili Dağılım	134
Tablo-47: Eğitimli İşsizlerin Kumar Oynayıp Oynamadıkları ile İlgili Dağılım	135
Tablo-48: Eğitimli İşsizlerin Şans Oyunları Oynama Durumlarına İlişkin Dağ.	136
Tablo-49: Eğit. İşsizlerin, Ülkemizde İntihar Oranlarının Artmasında İşsizliğin Etkili Olup	
Olmadığına İlişkin Görüşleri	138
Tablo-50: Eğit. İşsizlerin En Önemli İntihar Sebebinin Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri	139
Tablo-51: Eğitimli İşsizlerin İşin Anlamına İlişkin Görüşleri	140
Tablo-52: Eğit. İşsizlerin, İşsizliğin Sürekli Olması Durumunda En Büyük Korkularının Ne	
Olacağına İlişkin Görüşleri	142
Tablo-53: Eğitimli İşsizlerin İşsizliğin Sonuçlarına İlişkin Görüşleri	143
Tablo-54: Eğit. İşsizlerin, Ülkemizdeki işsizliğin En Büyük Sebebinin Ne Olduğuna İlişkin	
Görüşleri	145
Tablo-55: Eğit. İşsizlerin Türkiye’de İş Bulmada En Fazla Etkili Olan Faktöre İlişkin Gör. ..	146

Tablo-56: Türkiye’de İşsizliğin Mevcut Halde Sürmesi Durumunda Ne Olabileceğine İlişkin Görüşleri	147
Tablo-57: Eğit. İşsizlerin Yakın Bir Gelecekte İş Bulabileceklerine İnanıp İnanmadıkları Durumu	148
Tablo-58: Eğit. İşsizlerin Öğrenim Durumu İle Yakın Bir Gelecekte İş Bulabileceklerine İlişkin İnanç Düzeyleri Arasındaki İlişki	149
Tablo-59: Eğitimli İşsizlerin Geleceğe İlişkin Umutlu Olup Olmadıkları Durumu	151
Tablo-60: İşsiz İnsanın Toplum ve Bireylere Karşı Olan Yaklaşımına İlişkin Görüşleri	153
Tablo-61: Beyan-1 Yanıtları Dağılımı	157
Tablo-62: Beyan -2 Yanıtları Dağılımı	157
Tablo-63: Beyan -3 Yanıtları Dağılımı	158
Tablo-64: Beyan -4 Yanıtları Dağılımı	158
Tablo-65: Beyan -5 Yanıtları Dağılımı.....	158
Tablo-66: Beyan -6 Yanıtları Dağılımı	159
Tablo-67: Beyan -7 Yanıtları Dağılımı	159
Tablo-68: Beyan -8 Yanıtları Dağılımı	160
Tablo-69: Beyan -9 Yanıtları Dağılımı	160
Tablo-70: Beyan -10 Yanıtları Dağılımı	161
Tablo-71: Eğitimli işsizlerin Değişik Konulara İlişkin Görüşleri.....	162

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	:	Gayrı Safi Milli Hasıla
H.İ.A.	:	Hane Halkı İşgücü Anketi
İLO	:	Uluslar Arası Çalışma Örgütü
İMF	:	Uluslar Arası Para Fonu
MYO	:	Meslek Yüksek Okulu
NAFTA	:	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SSK	:	Sosyal Sigortalar Kurumu
TİSK	:	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TV	:	Televizyon
Üniv.	:	Üniversite
WB	:	Dünya Bankası
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü
y.y.	:	Yüzyıl

1.GİRİŞ

Toplumlar, tarihin her döneminde ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan gittikçe çeşitlenen ve karmaşıklaşan sorunlar yaşamaktadırlar. Zamanımızın sorunları, mevcut ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerin etkisiyle; sonuçları, nedenleri ve çözümleri bakımından iç içe girmiş, karmaşık ve küresel bir yapıya bürünmüştür. İşsizlik de, bireyler ve toplumlar için tüm zamanlarda var olan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşsizlik, sadece gelişmekte olan veya yoksul ülkelerin yaygın biçimde yaşadığı bir sorun değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de varlığını hissettiren sosyo-ekonomik bir sorundur. Günümüz dünyasında her alanda etkisini gösteren küreselleşme, işsizliğin yayılması ve çoğalması bakımından da olumsuz etkilere sahiptir.

Küreselleşme bağlamında ortaya çıkan üretim biçiminde, istihdamın sektörel yapısında ve teknolojik yapıdaki değişimler işsizliğin küresel boyutta yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Yaşanan bu değişimler vasıflı (eğitimli) işgücüne olan talebi arttırmıştır. Dolayısıyla vasıfsız emek işsizlik hadisesi ile karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik teorilere göre de, eğitim düzeyi yükseldikçe işsizlik oranları azalmaktadır. Ancak, ortaya çıkan gerçekler ve dünya’da beliren sayısal veriler, bu gelişimlerin tersinin de mümkün olabileceğini göstermektedir. Özellikle, uluslar arası rekabete ve değişen teknolojiye uyum sağlayamayan, istihdam yapısını küresel koşullara uygun ayarlayamayan ülkelerde işsizlik kitlesel bir hal almıştır. Kitlesel işsizlik türlerinden biri de, ülkemizde ortaya çıkışı, gelişimi ve sonuçları itibariyle irdeleneceğimiz “eğitimli işsizlik” tir.

İşsizlik ülkemizde son yıllarda artış hızı, yaygınlaşması ve sonuçları sebebiyle en önemli sosyo-ekonomik sorun haline gelmiştir. İşgücüne yeni yatırımlarla yeni istihdam yaratılamaması, ekonomik istikrarsızlık, hızlı nüfus artışı, genç nüfus yapısı gibi nitelikler Türkiye’de işsizliğin sebepleri arasında gösterilmektedir. Yaşanan bu süreçte, işsiz sayısı ve oranları yükselen, kitlesel bir boyut kazanan eğitimli işsizlik olgusu kendini daha belirgin biçimde göstermiştir. Türkiye’de eğitimli işsizlik oranı, % 30'lara yükselmiştir (DİE, 2003). Bu oran, milyonlarca üniversite mezunu genç insanı ifade etmektedir. Eğitim düzeyi yüksek (en az üniversite-meslek yüksek okulu) olan fakat iktisadi yapının yetersizliğinden dolayı istihdam edilemeyen kimseler eğitimli işsiz olarak adlandırılmaktadır. Bu anlamda, yeterli donanım, uzmanlık ve bilgi birikimine sahip olan ancak ülkemizin genel ekonomik yapısı sebebiyle iş bulamayan bu kitle

Ülkemiz için ciddi bir sorun olmuştur. Bu kitle zamanının büyük çoğunluğunu TV izleyerek, kahvede oyun oynayarak ve birbirlerine benzer ortak özellikler sergileyerek geçirmektedir. Elbette, bu büyüklükteki bir kitlenin ortak tavırlar geliştirmesi doğaldır. Bu çalışma ile bu ortak tutumlar belirlenmekte ve işsizliğin ortaya çıkardığı sonuçların bu kitlede ne şekilde oluştuğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

“Eğitimli İşsizler Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Elazığ Örneği” konulu bu çalışmada, teorik ve uygulamalı olmak üzere iki bölüm bulunmaktadır. Çalışmanın teorik kısmında, işsizlik kavramı analiz edilerek, işsizliğin nedenleri, çeşitleri, ekonomik ve sosyal boyutları, sosyo-psikolojik sonuçları, gelişme düzeyine bağlı olarak yaygınlığının sebepleri ve yeni zamanlarla birlikte ortaya çıkan değişimlerin işsizliğin artışı veya azalışı üzerine etkileri ile işsizliğin Türkiye’de ortaya çıkış sebepleri ve yapısal özellikleri irdelenecektir. Ayrıca, araştırma konusunu teşkil eden eğitimli işsizler kavramını daha iyi anlamlandırmak amacıyla, onların genel niteliklerini oluşturan gençlik ve eğitim kavramları da tahlil edilecektir. Bu anlamda, gençliğin özellikleri, bu özellikleri bağlamında gençlik sorunları ve ülkemizde genç işsizliğinin yapısal özellikleri ve sayısal değerleri ifade edilecektir. Eğitim kavramı, analiz edilerek tasnifi yapılacak ve eğitimin ekonomik işlevi bağlamında işsizlik ile ilişkisi incelenecek, eğitimli işsizlik kavramı üzerinde durulacaktır. Yine bu kısımda, eğitimli işsizliğin ortaya çıkaracağı sosyo-psikolojik sorunlardan bahsedilecektir.

Çalışmamızın uygulamalı kısmında; yapılan anket çalışması ile elde edilen bulgular irdelenmektedir. Araştırmanın ana evreni, en az 2 yıllık meslek yüksekokulu ve 4 yıllık üniversite mezunu işsiz gençlerdir. Araştırmanın evreni, Elazığ’da ikamet eden en az 2 yıllık meslek yüksek okulu ve 4 yıllık üniversite mezunu işsiz gençler, örnekleme ise; evrenimizi oluşturan gençlerin % 10 nispetindeki 152 kişidir. Araştırma, 1 Ocak 2003-31 Mart 2003 tarihleri arasında tesadüfi örnekleme ile belirlenen deneklere uygulanmıştır. Toplanan veriler, S.P.S.S./PC+9.0 program paketi (Statistical Package For Social Sciences) kullanılarak analiz edilmiştir. Bu veriler, frekans dağılım tablolarına ve çapraz tablolara dönüştürülerek, araştırmanın sonuçları belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın uygulama kısmının analizini oluşturan 5. kısmının içeriğini, araştırmanın konusu ve amacı, modeli, evreni ve örnekleme, bilgi toplama araçlarının hazırlanması ve uygulanması ile verilerin toplanması konuları oluşturacaktır.

Araştırmanın bulguların değerlendirilmesi kısmında ise; eğitimli işsizlerin demografik ve sosyolojik özellikleri, sosyo-kültürel özellikleri ve sosyo-psikolojik

özelliklerine yer verilmiştir. Bu özellikler, deneklerin anket sorularına verdikleri yanıtlar doğrultusunda oluşturulan frekans tabloları ve çapraz tablolar yardımıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın sonuç bölümünde ise; araştırmanın genel bir özeti verilmiş ve elde edilen bulgular, yorumlar ve yargılara değinilerek bazı öneriler sunulmuştur.

2. İŞSİZLİK KAVRAMI VE GENEL MAHİYETİ

2.1. İŞ KAVRAMI

İş veya çalışma, insan yaşamının önemli bir kısmını teşkil eder. “Çalışma ile statü, ekonomik ödül, dini inanışın bir göstergesi ve kişisel-potansiyelin bir şekilde ortaya konulması sağlanmış olur” (Grint, 1998:1). Karşılığı ödensin ya da ödenmesin, “iş, amacı insan ihtiyaçlarını gidermek olan mal ve hizmetlerin üretiminde zihinsel veya fiziksel çaba harcamasını gerektiren bazı görevlerin yapılması olarak tanımlanabilir. Bir meslek veya görev ise, işin düzenli bir ücret veya maaş karşılığında yapılmasıdır. Tüm kültürlerde iş, ekonominin temelidir” (Giddens, 2000:327).

Başka bir tanıma göre; “iş geçimin kaynağı olan şeydir. İş, kişinin iç yaşamının önemli bir parçasıdır. İş, insanların evrensel doğasının gelişimi olarak ele alınan bir unsurdur” (Kızılcıçelik, 1999:453). Tanımlar göz önüne alındığında; işin (çalışma), hayatı idame ettirmeyi sağlama, kişinin kendine güvenini sağlama, geleceğe dair umutları canlı tutma (yarını güven altına alma) şeklinde çeşitli fonksiyonlara sahip olduğunu ve bu anlamda; çalışmanın, toplumdaki bireyler açısından çeşitli anlamları bulunmaktadır.

2.2. İŞSİZLİK KAVRAMI

Günümüz ekonomik yapısının ortaya çıkardığı problemlerden birisi de işsizliktir. İşsizlik, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak; yapısal şartlara, dönemin iktisadi-politik anlayışlarına, nüfus yapısına, mevcut ekonominin bünyesine, emek piyasasının iyi örgütlenmemesine, günümüzde ortaya çıkan iktisadi ve sosyal değişimlerin (küreselleşme, bilgi toplumuna geçiş, sanayi ötesi dönüşüm v.b.) etkisine göre teorik olarak çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır.

İşsizlik kavramını tarif ederken, açıklık getirmek zorunda olunan diğer kavramların başında, istihdam ve işsiz kavramları gelmektedir. İstihdam; ücretli olarak bir işte çalışanların toplamıdır. Tüm ekonomik yapılar, istihdam dengesini en üst düzeyde tutmaya çalışmaktadırlar. Ancak böyle bir dengenin tam olarak sağlanamadığı mevcut ekonomik göstergelerden ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir ekonomik sistemde tam istihdam ile fiili istihdam arasındaki boşluk işsizlik hadisesinin varlığını belirtmektedir. Buna göre, işsizlik basit bir biçimde; “potansiyelin kullanılamaması ve ödenememesinden dolayı çalışma biçiminin en sert değer düşümüdür” (Morio ve Zoctizoum, 1980:29).

İşsizlik kavramını en kapsamlı şekilde; “çalışma irade ve iktidarında olup da cari ve geçer ücret üzerinden ve ayrıca kanun yahut örf ve adetle tayin edilmiş saatler zarfında iş aradığı halde bulamayan kimselerin toplamı” (Ülgener, 1991:113) olarak tarif edilebilir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere işsizlik hadisesinin varlığından söz edebilmek için öncelikle işsiz olarak adlandırdığımız bireylerin, çalışmaya istekli ve yetenekli olmaları ve ayrıca çeşitli kanallar aracılığıyla iş arıyor olmaları gerekmektedir. Bu noktada karşımıza özellikle Keynes’in ifade ettiği “gönüllü” ve “gönülsüz” işsizlik kavramaları çıkmaktadır. “Gönüllü işsizlik; hazır bir iş olduğu halde işsiz kişinin, bu iş için olan maaş oranını kabul etmekte istekli olmaması durumunda ortaya çıkar. Gönülsüz işsizlik ise; bir kişinin, giriş için olan maaşı kabul etmeye istekli olduğu ama hiçbir iş bulamadığı durumlarda meydana gelir” (Lipseş ve Steiner, 1978:731). Gönüllü ve gönülsüz işsizlik olarak ifade ettiğimiz tanımlar “iradi” ve “gayri iradi” işsizlik olarak işsizlik çeşitlerinden ikisini oluşturmaktadır.

İşsizlik kavramı, herhangi bir işe sahip olmama durumu olarak tanımlanırken, burada bahsedilen “iş, ücretli iş olup, aynı zamanda tanınan bir mesleğe ait bir iştir” (Giddens, 2000:348). İşsizlik kavramı açıklanırken ifade edilen herhangi bir işe sahip olmayan, iş arayıp bulamayanlar, bulup da çalışmayanlar; “işsiz” kavramı ile karşılanır. İşsiz; “çalışma arzu ve iktidarında olup, makul ve uygun bir iş bulamayan kimse” (Zaim, 1972:136) olarak tanımlanmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü hane halkı işgücü anketlerinde ise; “işsiz: referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş bağlantısı olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve on beş gün içinde iş başı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki tüm kişiler işsiz nüfusa dahildir” şeklinde tanımlanmaktadır (DİE, 2001). “Referans dönemi” kavramı, DİE tarafından uygulanan anketin yapıldığı günden yedi gün öncesini ifade etmektedir.

Uluslararası çalışma teşkilatı, yapmış olduğu işsizlik tarifini, işsiz bireyler üzerine kurmuştur. İşsiz kavramının ifade ettiği anlamdan, işsizliğin anlam bütünlüğü çıkarılmaya çalışılmıştır. Uluslararası çalışma örgütü, çalışma istatistikçileri sekizinci milletlerarası konferansında çeşitli işsiz tanımları yapmışlardır. Buna göre (İLO, 1965:13):

“1-Belli bir gün veya hafta zarfında, muayyen bir yaş grubunun üstünde bulunan aşağıdaki kategorilere dahil şahıslar işsiz kabul edilir:

a) İş akdi sona erdiğinden, yahut geçici olarak tatil edildiğinden dolayı istihdama elverişli hale gelen, herhangi bir işe sahip olmayan ve ücretli bir iş arayanlar,

b) Daha önce hiçbir zaman istihdam edilmemiş veya bundan evvel statü durumu bağımlı olmayan yahut emekli edilmiş, muayyen bir devre zarfında çalışmaya elverişli şahıslar,

c) Geçici ve belirsiz müddetle ve kendisine herhangi bir ödeme yapılmadan düzenlemeye tabi olanlar.”

İşsizlik tanımlarının geneline baktığımızda üzerinde durulan en önemli noktanın; piyasanın ihtiyaç duyduğu emek miktarı ile çalışmak isteyen işgücü arasındaki dengesizlik olduğunu görürüz. “İşsizlik, genel olarak, çalışmak için emek piyasasına gelen işgücünün uygun çalışma olanağı bulamaması hali diye tanımlanabilir” (Köklü, 1984:72). Dolayısıyla, işsizliğin sebebi; yeteneksizlik, isteksizlik ve işten korku gibi subjektif nedenler değil, emek arzına nazaran emeğe olan talebin yetersizliği olarak kabul edilebilir. İşsizlik hadisesi ekonomilerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak; bahsedilen ekonomilerin, iktisadi bünyelerine göre, şekil almasına rağmen ve ekonomik yapının gelişmiş olmasına ya da olmamasına göre sebepleri değişen bir olgu olarak kabul edilirken hemen hemen her ekonomik sistemde işsizliği ortaya çıkaran ortak sebepler olduğu ifade edilmiştir. Bunlar (Talas, 1976:116-120):

“A) Donatım yetersizliğinden doğan işsizlik: az çalışma veya gizli işsizlik şeklinde kendini göstermektedir. Donatım ya da işçileri; sürekli olarak işlerinde tutmak için gerekli tamamlayıcı kaynakların mevcut olmamasından dolayı ortaya çıkan işsizliktir. Bu şekil işsizlik, genel olarak geri kalmış ülkelere özgüdür.

B) Ekonomik yapının özelliklerinden doğan işsizlik: özellikle tarımsal kesimde meydana gelen ve mevsim değişmelerine bağlı dalgalanmalar, bir bölüm sanayi faaliyetlerinin çeşitli sebeplerin etkisiyle gerilemeleri, yine bir bölüm işlerin artıp eksilmeleri ekonomik yapının doğurduğu ve işsizlik yaratan sebeplerdir. Friksiyonel (geçici) işsizlik; bu noktada ekonomik yapıdan doğan işsizliğe örnek olarak gösterilebilir.

C) Emek piyasasının iyi örgütlenmemesinden doğan işsizlik: Örgütlü sendikacılık hareketlerinin yaygınlaşmaması ya da aktivitesini kaybetmesinden kaynaklanan işsizliktir.

D) Gerçek talebin yetersizliğinden ve istikrarsızlığından doğan işsizlik: Sanayileşmiş ülkelerde zaman zaman ortaya çıkan işsizliğin ana nedeninin mal ve

hizmetlere karşı ortaya çıkan toplam talebin yetersizliği ve istikrarsızlığı olduğu genellikle kabul olunmaktadır.”

İşsizlik kavramı; teorik açıklamaları da içermektedir. Ancak bahsedilen teoriler genelde işsizliğin, ortaya çıkardığı sonuçlar ve işsizliğin sebepleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Marx ve Keynes; istihdam teorilerini bahsettiğimiz surette ele almışlardır. “Marx, işsizliği; kapitalist düzende mahrum kılınmış bir yedek işçi ordusunun gitgide genişlemesi ile açıklarken, Keynes; olgunluk ve geçkinlik çağına varmış kapitalist ekonominin üretim gücüne ve takatine rağmen efektif talep noksanından doğan bir illet olarak anlamıştır” (Ülgener, 1991:120).

Buraya kadar ifade ettiğimiz işsizlik tanımları, ekonomik bakış açısıyla yapılan tanımlamaları teşkil etmektedir. Ancak işsizliğin ekonomik anlamlarının varlığının yanında toplumsal anlamları da söz konusudur. İşsizlik olgusu, yalnızca ekonomik anlamda bir talep noksanı yahut istihdam dengesizliği olarak ele alınmamalıdır. İşsizliği, birey ve toplum bakımından iki şekilde tanımlamak mümkündür. Toplum bakımından işsizlik; üretken kaynakların kullanılmaması, israfı anlamını taşır. Bir toplumda iş gücü, ulusal üretim kaynaklarından birini oluşturur. Bu manada işsizlik ile birlikte üretim kaynakları israf edilmiş olur. Bireysel bakımdan işsizlik ise; “çalışma yeteneğinde, isteğinde ve çalışmaya hazır bir durumda olup ta bir işe sahip olmamak durumunu belirler” (Talas, 1976:106).

İşsizlik kavramı ile birlikte ele alınması gereken bir diğer kavramda “eksik istihdam” olgusudur. Eksik istihdam, işsizlik ile birlikte ölçülmeye çalışılır. Eksik istihdam, “görülebilir” ve “görülemez” olmak üzere iki çeşittir. DİE tanımlarına göre; görülebilir eksik istihdam, referans döneminde (Hane Halkı İşgücü Anketinin uygulandığı günden önceki yedi gün) ekonomik nedenlerle 40 saatten daha az süre çalışıp mevcut işinde ya da ikinci bir işte daha fazla süre çalışmaya müsait olan kişiler olarak tanımlanabilir. Görülemez eksik istihdam ise; görülebilir eksik istihdam dışında kalanlardan mevcut işinde elde ettiği gelirin azlığı yada kendi mesleğinde istihdam edilmemesi gibi nedenlerle mevcut işini değiştirmek istediğini yada ikinci bir iş aradığını bildiren kişilerdir (DİE, 2001). Eksik istihdam, özellikle çalışma müddetinin, normal istihdam durumlarından daha az ortaya çıktığı ekonomik yapılar için söz konusudur. Görülemez eksik istihdam ise; normal çalışma müddeti kısa olmamasına rağmen, gelirin aşırı düşük olması ya da işin niteliğinin çalışanın vasıf özelliklerine uygun olmaması dolayısıyla, çalışanın işten ayrılmayı düşünmesi veya yeni bir iş

aramaya başlaması durumudur. Bu tür eksik istihdam ülkemizde de sık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Üniversite diploması ile sebze ve meyve satan kişilere, herhangi bir büroda ayak işlerine bakan kişiye v.s. gibi istihdam edilmiş fakat işinden memnun olmayan bireylere çok sık rastlayabiliriz. Bu manada yaptığı işten memnuniyetsizlikte ekonomik manada eksik istihdam olarak kabul edilmektedir. Eksik istihdamın nedenleri; teknik ve ekonomik nedenlerle geçici iş yavaşlatılması veya durdurulması, iş olmaması, tam gün iş bulunamaması, işin son hafta içinde başlaması ve bitmesi ile ifade edilir (DİE, 2001).

2.3. İŞSİZLİK ÇEŞİTLERİ

İşsizlik hadisesi ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak teorik manada açıklanarak, teknik manada ise; önceki kısımda ifade edildiği şekilde tanımlanmaktadır. Ancak, işsizlik olgusu işsizlik çeşitlerinin analiz edilmesi ile daha iyi anlaşılabilir. İşsizlik hadisesi, ortaya çıkışındaki etkenler göz önünde tutularak bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

İşsizlik, ilk olarak “iradi” ve “gayri iradi” olmak üzere bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. İradi işsizlik; piyasada geçerli olan ücreti kabul ettiği takdirde, çalışabilecek iş olduğu halde çalışmayan kişilerin meydana getirdiği işsizliktir. Bu tür işsizlikte etkili olan sebepler; bireylerin tembel olmaları, iş şartlarındaki değişikliklere razı olmamaları, aile fertlerinden çalışabilecek düzeyde olan bireylerden birinin geliri diğerlerine yettiği durumlar olarak gösterilebilir. Gayri iradi işsizlik ise; iş bölümü, uzmanlaşma ve otomasyonun önemli olduğu ülkelerde sık sık ortaya çıkan ve iktisadi bakımdan asıl önemli olan işsizlik türüdür. Bu işsizlik diğer işsizlik türünün tam tersi olarak, şartlar ne olursa olsun çalışmak isteyen bireylerin kendi iradesi dışında iş bulamamalarıdır. Gayri iradi işsizliğin en önemli sebebi iş gücüne olan talebin yetersizliğidir. Gayri iradi işsizlik, “açık” işsizlik olarak da adlandırılır.

İşsizlik çeşitleri, altı başlık altında incelenmektedir. Bunlar; teknolojik (yapısal) işsizlik, bünyevi işsizlik, mevsim işsizliği, arızı (friksiyonel) işsizlik, gizli işsizlik ve konjonktürel (devri) işsizliktir. Bunların dışında; rastlantı işsizliği, yanıltıcı işsizlik, ihtiyari işsizlik, işgücü tortusunun işsizliği, Zorla meydana çıkarılan işsizlik’de bahsedilen sınıflandırmaya dahil edilebilir.

2.3.1. Teknolojik (Yapısal) İşsizlik

Teknolojinin ilerlemesi sonucunda, teknik imkanların işgücüne ikame edilmesi ile ortaya çıkan en önemli sorun işsizliktir. Özellikle 19. yy ve 20. yy.da ortaya çıkan teknolojik işsizlik; işgücü olarak ifade olunan bireylerin yerine, maliyet olarak daha ucuz olan makinenin, üretimde yaygınlaşması ile ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla; sanayi çağının ve teknoloji devriminin ortaya çıkardığı işsizliktir. “Yeni tekniklerin üretime girmesi sonucunda ekonomide bünye değişimleri olur. Bir taraftan yeni tekniklerin girdiği sektörlerde üretim artarken diğer taraftan da bu sektörlerde çalışanlar işsiz hale gelir. Bu sektörlerden diğerlerine doğru işgücü akımı başlar. İşte bu sebeple “teknolojik işsizliğe” aynı zamanda “yapısal işsizlik” te denmektedir” (Köklü, 1984:75).

Teknolojik yenilikler elbette kendi doğal seyri içerisinde gerçekleşmek zorundadır. Teknoloji’deki bu değişiklikler kontrol edilmeli ve düzenlemeler yapılmalıdır. Teknolojik gelişmenin uzun vadede yeni iş sahaları açmak suretiyle, kısa vadede meydana getirdiği işsizliği bertaraf edeceği ifade edilir. “Uzun vadede teknolojik gelişme, Marx’ın belirttiği gibi ilerleyen bir temerküz ve mekanikleşme neticesinde bir işsiz orduyu meydana getirmemiştir” (Zaim,1972:148). Teknik yeniliği benimseyen bir sanayide: tüketim ve yatırım mallarına karşı talep, fert başına fiziki hasıla artışı ile aynı ölçüde çoğalırsa böyle bir ekonomide teknolojik işsizlikten endişe etmek yersizdir. Böyle bir gelişimde asıl önemli olan ekonomide meydana gelen yapısal değişimlere göre düzenlemelerin yapılmasıdır.” Yeni düzenlemeler yeterince hızlı meydana gelmezse yapısal işsizlik ortaya çıkar” (Lipsey ve Steiner,1978 ;733).

2.3.2 Bünyevi İşsizlik

Bünyevi işsizlik, toplumların iktisadi yapısına etki eden; adet, moda, kültürel ve sosyal değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan bir işsizlik çeşididir. Toplumların iktisadi ve sosyal hayatında meydana gelen; kültürel değişimler, adetlerdeki yenileşmeler ve moda gibi faktörler bünyevi işsizliği doğurmaktadır (Zaim, 1972:153). Bünyevi işsizliğe örnek olarak; fayton yerine motorlu araçların ikame edilmesi neticesinde faytonculukla uğraşan geniş halk kitlelerinin işsiz kalması gösterilebilir. Bunun yanında şapka devriminin yapılmasının ardından fes imalatı yapanların durumu örnek olarak gösterilebilir.

“Kültürel değişimlerde bünyevi işsizlik tipine müessir olan sebepler arasında zikredilebilir. Küçük sanayinin çok gelişmiş olduğu memleketlerde bu mamullerin

fabrikasyonu cihetine gidilmesi halinde bünyevi bir işsizlik meydana gelir” (Zaim, 1972:15). Giysi ve ayakkabıların küçük atölyelerden büyük fabrikalarda üretimine başlanması ile ortaya çıkan işsizlik örnek olarak verilebilir.

2.3.3 Mevsim İşsizliği

Mevsim işsizliği, en temel anlamda; tarımsal üretimin hava koşullarına ve tarım teknolojilerine bağlı olarak azalması veya üretim rejiminin değişmesi neticesinde ortaya çıkan bir işsizlik türüdür. “İktisadi faaliyetlerin yılın belirli dönemlerinde yoğunluklarını kaybetmelerinden doğan işsizliğe “mevsim işsizliği” denir” (Köklü, 1984:74). Hava koşullarındaki ve mevsimlerdeki değişimler özellikle tarımsal üretim mallarının sunumunda azalmalara sebep olur. Bunun sonucu olarak da işgücü talebi azalır.

Mevsim işsizliğinin sebebi, bazen iktisadi faaliyetlerin mevsimlik dalgalanmalara maruz kalmaları da olabilir. “Bazı mesleklerde ve bazı faaliyet dalarında işin mahiyeti icabı çalışma imkanları mevsimlere göre değişmektedir. İş mevsimi gelince o sahada çalışma imkanları artar ve mevsim geçince “işsizlik” başlar” (Üstünel, 1990:170). Bu tür işsizlik, ülkemizde özellikle kış mevsimi boyunca, zirai üretim yapan tüm çiftçilerimiz için geçerlidir. Özellikle bahar mevsiminden başlayarak yazın son günlerine kadar başta Güneydoğu Anadolu bölgesi olmak üzere diğer bölgelerden Çukurova’ya ve Ege bölgesine olan işgücü göçü böyle bir işsizliğin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevsim işsizliğinin iki sebebi olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi; mevsim işsizliğine doğrudan etki eden aniden ortaya çıkan sebeplerdir. Bunlar mevsim değişiklikleri ve hava şartlarıdır. İkincisi; Daha özel ve dolaylı olarak tesir eden sebeplerdir. Bunlar sanayinin bizzat yapısından kaynaklanan sebeplerdir. İşbölümünün gelişmiş olması ile ilgilidir. “Umumiyetle sanayide ileri gitmiş memleketlerde mevsim işsizliği daha ziyade mamul talebindeki mevsimlik değişmelerden ileri gelir ve bu durum sınai üretimin yapısıyla ilgilidir. Sanayide geri kalmış olan memleketlerde ise; mevsim işsizliği, umumiyetle birinci grubun aksine mamul talebiyle değil, mamulün arzıyla ilgili olup, üretimdeki mevsimlik değişmelerden ileri gelir, çünkü bu durum zirai üretimin yapısıyla ilgilidir” (Zaim, 1972:144). Gelişmiş ekonomi ile geri kalmış bir ekonomik yapıda ortaya çıkan mevsim işsizliğinin meydana geldiği üretim yeri farklılaşmaktadır. Gelişmiş ekonomide mevsim işsizliği sınai üretim yapısında, geri kalmış ekonomide ise zirai üretim yapısından kaynaklanmaktadır.

Mevsimlik işsizlik ile gizli işsizlik birbirine karıştırılmaktadır. Ancak, “tarımdaki mevsimlik işsiz; gizli işsiz den tamamen farklıdır. Tarımdaki mevsimlik işsizlik bu kesimde üretim faaliyetinin en çok yapıldığı yani en çok işgücü kullanılan ay (Haziran ayı) ile üretim faaliyetinin en az yapıldığı ve işgücünün en az kullanıldığı ay (Şubat ayı) arasındaki istihdam farklıdır. Fakat Haziran ayında mevsimlik işsizlik tamamen massedilmekle beraber bir miktar gizli işsiz olacaktır” (Hiç, 1988: 59).

Mevsim işsizliğine örnek olarak; sezon sona erdiğinde işsiz kalan yazlık veya kışlık tesislerde çalışan kimseleri gösterebiliriz. Bunun yanında toplumun örf ve adetlerine göre ortaya çıkan bazı günlerde; milli ve dini bayramlarda da görülen işsizlik hali, mevsim işsizliği olarak kabul edilir.

2.3.4 Arızı (Friksiyonel-Geçici) İşsizlik

İktisadi açıdan gelişmiş ve gelişmemiş tüm ülkelerde emek piyasasının iyi işlememesinden dolayı ortaya çıkan “Arızı işsizlik”, klasik kuramda doğal işsizlik olarak da adlandırılmaktadır. “Ekonomide kaynakların optimal düzeyde kullanıldığı bir durumda dahi kaçınılmaz olan işsizliği ifade eder. Bu işsizliğin esas kaynağı da gönüllü olarak işten ayrılan kişilerin yeni bir iş ararken işsiz kaldıkları süredir” (Gürsel ve Ulusoy, 1999:88). İşsizliğin genel ve engellenemez türü olan friksiyonel işsizlik, işçilerin kısa süreli yer ve iş değiştirmesi sonucu ortaya çıkar.

“Arızı işsizlik, bir cemiyette emek arz ve talebi arsında külli bir denge olduğu zaman bile işçilerin kısa vadeli yer değiştirmesinden doğan bir işsizlik çeşididir” (Zaim, 1972:157). “İnsanlar çok çeşitli sebeplerden dolayı işlerinden ayrılırlar ve yeni bir iş bulmak için zaman harcarlar. Eski personeller çalışma gücünden ayrılır ve genç personeller işe girer, ancak yeni işçiler sık sık ayrılanlar tarafından boşaltılan yerleri dolduramazlar. Kaçınılmaz olarak bütün bu hareket zaman alır ve friksiyonel işsizler; bulunan yeni işlerin öğrenimini tamamlarken, yeni personeller ve harcamaların oranı yükselir. Arızı işsizliğin nedenlerini açıklamak ve iyileştirmek için ulusal gelir teoriyenleri araştırma yaparlar” (Lipseý ve Steiner, 1978:732). İş ve işçi bulma kurumları piyasayı iyi organize edebilirse bu sorun daha kolay çözülebilir. Ülkemizde, iş ve işçi bulma kurumuna olan işsiz başvuruları gitgide düşmeye başlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatının, Eylül 2002 yılında yayınladığı temel ekonomik göstergeler bülteninde bulunan iş ve işçi bulma kurumu istatistiklerine göre; Türkiye’de 1999 yılı

ile 2002 yılı arsında, bu kuruma başvuranların sayısı; 435 bin 193 kişiden 2002’de 194 bin 707 kişiye düşmüştür (DPT, 2002:130).

2.3.5 Gizli İşsizlik

“Bir ekonomide, bir kısım insanlar çalışır göründükleri halde bunlardan bir kısmı o iş alanından çekildiği takdirde üretimde bir azalma olmuyorsa, o ekonomide “gizli işsizlik” vardır denmektedir” (Köklü, 1984:76). Gizli işsizliğin en yaygın olduğu sektör tarımsal üretim yapılan alanlardır. Genellikle iktisaden geri kalmış ülkelerde çok rastlanan gizli işsizliği; marjinal verimliliği sıfır ya da sıfırın altında olan işçilerin durumu olarak tanımlanabilir. Bu kişiler fiilen çalışıyor görünmelerine hatta faydalı şeylerin üretimine katkıları olmasına rağmen, çalışanlar iş alanından çekildiklerinde; üretimde hiçbir azalma olmaz. Bu tür işsizliğin tespit edilmesi açısından, sağlıklı istatistik yapılması genellikle zordur. Çünkü bu kişiler fiilen çalışıyor görülmektedirler. Özellikle ülkemizde; ücretsiz aile işçisi olarak kabul edilen, ailesinin yanında tarım işçisi olarak, herhangi bir ücret almadan çalışan bireyler bahsettiğimiz gizli işsiz kategorisinde olup, istatistiklerde işsiz olarak kabul edilmemektedirler. Bu durum DİE’nin yaptığı “Hane Halkı İşgücü Anketlerine” yöneltilen en önemli eleştiriye sebep olmaktadır. Bu tür işsizliğin sebebi; üretim araçlarının yani sermayenin ve organizasyonun yetersizliğidir. Kasabaya veya şehre gidip iyi ücretle iş bulabilecek bir insanın ailesine veya köyüne bağlılığından dolayı; kendisine ihtiyaç olmadığı halde köyünde çalışması gizli işsizliktir. Ülkemizde tarımda çalışanların çoğu gizli işsiz durumundadır.

Gizli işsizlik kendisini yalnızca tarım sektöründe göstermez. Ekonominin diğer alanlarında da ortaya çıkar. Nüfusun büyük bölümü üretim sürecine dahil olmasına rağmen yaratılan hasıla; üretim potansiyelinden daha düşük kalmaktadır. Görünürde açık bir işsizlik hüküm sürmediği halde; “işgücünün ancak düşük bir produktivite ve uygun düşük ücretle istihdamı; ekonomide gizli işsizliğin mevcut olduğunu gösterir” (Ülgener, 1991:120). Bu durum genellikle gelişmekte olan ülkelerde kendini göstermektedir. Özellikle ülkemizde; devlet dairelerinde gereğinden fazla memurun çalıştırıldığı şeklinde yapılan tartışmalar hep bu gerçek etrafında şekillenmektedir. Ayrıca İngiliz iktisatçı J.Robinson’a göre; “endüstriyel ürünlere olan talepteki herhangi bir azalma, işgücünün verimliliği yüksek olan mesleklerden, düşük olanlara doğru geçişine sebep olacaktır. Bu geçişin esas sebebi; cari talepteki azalmadır. Böyle bir

durum basit manada işsizliğinde aynı sebeple ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu yüzden işten çıkarılmış işçilerin daha düşük mesleklere geçişini gizli işsizlik olarak isimlendirmek yerinde olacaktır” (Ekin, 1971:47).

2.3.6 Konjonktürel (Devri) İşsizlik

Konjonktürel işsizlik adı verilen, gayri iradi işsizlik türü; ekonomik hayatın, hep aynı faaliyet seviyesini devam ettiremeyip dönüp gelen dalgalanmalar oluşturmamasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Konjonktür dalgalanmalarının ortaya çıktığı dönemlerde yani iktisadi faaliyetlerin azaldığı devrelerde insanların büyük bölümü işsiz kalabilirler. Bu tür işsizlik; talep yetersizliğinin ortaya çıktığı devrelerde artmakta, toplam talep seviyesinin yükseldiği dönemlerde ise azalmaktadır. Özellikle 1974 petrol krizi sırasında ortaya çıkan kitlesel işsizlik durumu bu tür işsizliğe örnek gösterilebilir. Ülkemizde de Şubat 2001 krizi sonrasında bir milyona yakın kişi işsiz kalmıştır.

“Bu tür işsizliğe piyasa ekonomisinin uygulandığı ülkelerde rastlanır. Piyasa ekonomisinde her 7-11 yılda birbirine benzer bir takım dalgalanmalar görülür. “Bunlar iktisadi faaliyetlerin aşırı iyimser veya aşırı kötümser tahminler sonucunda gereğinden fazla genişlemesinden veya daralmasından doğar” (Köklü, 1984:74). Konjonktürel işsizlik kapitalizmin tabii bir neticesidir. Dış piyasalar için mal imali, piyasaların şeffaf olmayışı, kitlevi üretim, dolambaçlı üretim safhası, “Konjonktürel işsizliği” ortaya çıkaran sebeplerdir” (Zaim, 1972;154). Devri dalgalanmaların yaşandığı ve iktisadi faaliyetin azaldığı dönemlerde; milli ekonomi içinde büyük işçi kitleleri işsiz kalabilirler ve bu işsizlik hadisesi uzun sayılabilecek bir süre devam edebilir (Üstünel, 1990.171). Bu işsizlik türü çeşitli vasıflara sahiptir. Bunlar (Zaim, 1972:155):

“a) Dayanıklı mal üreten sanayi kolları (çimento ve Demir gibi) bu çeşit işsizlikten daha fazla etkilenirler. Dayanıksız mallar üreten sanayi kollarında bu tehlike daha azdır.

b) Konjonktürel işsizlik bir memleketin muhtelif coğrafi bölgelerinde o memleketteki sanayi kollarının nevine ve birikme nispetine göre farklı olacaktır.

c) Konjonktürel işsizlik anında işçi kategorileri bakımından en fazla müteessir olacak gruplar itibariyle başta genç işçiler gelir.”

Açıklamaya çalışılan, işsizlik türlerinin dışında bazı müellifler tarafından ifade edilen işsizlik çeşitleri de vardır. Bu işsizlik çeşitleri; zorla meydana çıkarılan işsizlik,

yanıltıcı işsizlik, ihtiyari işsizlik, işgücü tortusunun işsizliği ve rastlantı işsizliği olarak adlandırılır (Ekin, 1971:82-83).

“a) Zorla meydana çıkarılan işsizlik: Bu çeşit işsizlik, işverenlerin vergi, prim yahut sosyo-politik müşküllerden korkmaları sebebiyle ve iyi elemanlardan mümkün olduğu kadar fazla ölçüde istifade etmek suretiyle işçileri işten çıkarmaktan sakınarak ve mevcut işçilere fazla mesai yaptırarak emek talebini karşılamaları halini ifade etmektedir. Böylece işsizlere çalışma imkanı ortadan kaldırılmış olmakta diğer bir deyişle işsizler, işsiz kalmaya zorlanmış bulunmaktadır. Özellikle, yeni çıkarılan iş kanunu sonrasında; ülkemizde işverenler açısından özellikle vergi ve işçiler için ödenen SSK primlerinin arttırılması ile bu tür bir işsizliğin ortaya çıkacağı konusunda tartışmalar devam etmektedir. Bunun yanında, yeni iş kanununun 29. maddesine göre: İşveren; ekonomik, teknolojik, yapısal ve benzeri sebeplerden dolayı toplu işçi çıkartabilecektir. Bu durum, işgücünün aleyhine kullanılabileceği endişesiyle eleştirilmiş ve tepkilere sebep olmuştur.

b) Yanıltıcı işsizlik; Burada söz konusu olan gayri kanuni olarak gizli şekilde çalışan işsizlerdir. Bu tip işçiler işsizlik sigortasından istifade eden ve kendilerini işsiz olarak kaydettikleri halde, geçici işlerde, kısa devreli işlerde çalışan insanlardır.

c) İhtiyari işsizlik; Bunlar iş ve işçi bulma kurumlarının teklif ettikleri işleri kasten kabul etmeyen ve işgüçlerini türlü güçlükler çıkararak kısa süreli arz eden, çalışmaktan korkan ve çalışmaya isteksiz olan kimselerdir.

d) İşgücü tortusunun işsizliği; Bunlar fiziki maluliyet, sıhhi arızalar, çok eksik mesleki bilgiler, yaşlılık yüzünden hareket kabiliyetleri olmayan, genel olarak çalıştırılmaları güç kimselerdir. Kısaca bunların işgüçleri ya zor kullanılarak istihdam edilir veya bunların emeğinden hiç istifade edilmez.”

e) Rastlantı işsizliği; Ülkelerin bazı bölgeleri iklim koşulları veya coğrafi nedenlerle yatırımlardan daha az pay almaktadırlar. Burada istihdam olanakları çok sınırlı ve ülkelerin diğer bölgelerine göre çok daha azdır. Doğal afetlerde; rastlantı işsizliğinin ortaya çıkması için bir sebeptir (Canbay,2001).

İfade ettiğimiz; zorla meydana çıkarılan işsizlik, yanıltıcı işsizlik, ihtiyari işsizlik, işgücü tortusunun işsizliği, gerçek olmayan işsizlik olarak adlandırılmaktadır.

2.4. İŞSİZLİĞİN SOSYAL BOYUTLARI

Gelişme seviyesi ne olursa olsun; işsizlik hadisesi tüm cemiyetlerde görülen en önemli ekonomik sorunlardan biridir. Ancak bahsedilen ekonomik sorun, cemiyetlerin iktisadi yapısında ortaya çıkmasına ve yapıya oldukça zarar vermesine rağmen işsizlikten kaynaklanan en önemli sorunlar; bireysel ve toplumsal anlamda ortaya çıkmaktadır. Bu son derece vahim bir durumdur. “Zira işsizlik modern insanın başına gelebilecek en büyük felakettir. Eğer durumu hafifletici resmi veya gayri resmi mekanizmalar devrede değilse, işsiz insan için kıyamet kopmuş demektir. Eğer işsizlerin nüfus içindeki oranı makul sınırları aşmışsa ve uzun süre gerekli önlemler de alınmazsa, benzer bir kıyameti ilgili toplumlar için de beklemek gerekir. İşsizlik, ekonomik olarak başlayan, ancak buna zamanla eklenen psikolojik, sosyo-psikolojik, siyasi ve sosyal unsurlarla gittikçe vahimleşen son derece hassas ve çok yönlü bir problemdir. Onun için hiçbir toplum, gerek insani sebeplerle gerekse güvenlik sebepleriyle, böyle bir probleme kayıtsız kalamazlar” (Orman, 2001:110).

İşsizliğin toplumsal sonuçları; çalışmanın, birey ve toplum yaşamındaki öneminden ve işsiz bireyin, çalışmanın gerektirdiği statü, ekonomik ödül ve kişisel potansiyelin ortaya konulması gibi yararlarından tam faydalanamamasından kaynaklanmaktadır. Çalışmak bireyin toplumsal iş bölümü içindeki yerini belirler. İşbölümü dışında kalmak bireyin toplumsal bütünleşmesini engelleyen önemli bir unsurdur (Erdoğan, 1991:3). “Çalışma, işle ortaya çıkan ama işsizler için mevcut olmayan bir dizi özellik arasındaki etkileşime bağlıdır: bir kişinin kendi çevresini düzenlemesi, yaptığı işi başarması, amaçları için para biriktirmesi, kişisel güvenliğini ve kendi statüsünü elde etmesi, sosyal ilişkileri için becerilerini kullanması bu unsurlar arasında sayılabilir” (Grint, 1998:49). W.Beveridge'nin belirttiği gibi işsizliğin ortaya çıkardığı en büyük kötülük, tam istihdam haline nazaran kaybetmiş bulunduğumuz maddi refah değildir. İşsizlikten doğan iki büyük kötülük vardır: İlk olarak işsizlik; işsiz kalan kişilerin yararsız, istenmeyen insan olduğu duygusu yaratır. İkinci olarak; insanların yaşamına korkuyu getirir. Bu korkudan da nefret doğar (Ekin, 1971:3). Bir cemiyette iş sahibi olmak özgüvenin sağlanması açısından önemlidir. “Çalışma şartları nispeten tatsız, yapılan işler tekdüze olsa bile, iş; insanların ruhsal durumunda ve günlük etkinliklerinde yapısal bir unsur konumundadır. Burada işin bir çok özelliği rol oynamaktadır:

“Para: Ücret veya maaş birçok insanın gereksinimlerini karşılamakta dayandıkları temel kaynaktır. Böyle bir gelir olmaksızın günlük yaşamda üstesinden gelinmesi gerekli sıkıntılar artacaktır.

Etkinlik düzeyi: İş genellikle bazı kazançların elde edildiği, sahip olunan beceri ve kapasitelerin test edildiği bir yer sağlar. Tekdüze olduğu zamanlarda bile iş, bireyin enerjisini çekecek yapılaşmış bir ortam sunar. İş olmadığı takdirde, bu tür beceri ve kapasitelerin test edilebileceği fırsatlar azalabilecektir.

Değişiklik: İş yaşamı, ev ortamının aksine ve bu ortamın sağlanamadığı bazı olanaklara ulaşma imkanı tanır. İş ortamında yapılan işler nispeten sıkıcı olsa bile, bireyler burada günlük ev işlerinden farklı bir şeyler yapmaktan zevk alabilirler.

Zamansal yapı: Düzenli olarak bir işte çalışan insanlar için günler, genel olarak çalışma şartlarına ve ritmine göre düzenlenir. Bu durum bazı zamanlar baskı yaratan bir unsur olarak belirlemekle birlikte, günlük faaliyetlerde yol gösterici bir rol oynar. Sık sık işsiz kalanlar için sıkılmak en büyük problemlerden biridir ve zamanla, çevreye karşı ilgisizlik ve güdülenme eksikliği gibi sorunlara da dönüşebilir.

Toplumsal ilişki: Çalışma ortamı genellikle arkadaşlık kurma ve diğer insanlarla birlikte çeşitli faaliyetlere katılma fırsatı sağlar. İş hayatı olmayan insanların arkadaş ve tanıdıklarının azalma olasılığı yüksektir.

Kişisel kimlik: İş hayatı insanda istikrarlı bir toplumsal kimlik duygusu yarattığı için önemlidir. Özellikle erkekler için öz güven duygusu çoğu zaman evin geçimine yaptıkları ekonomik katkı ile yakından ilişkilidir” (Giddens, 2000:326-327).

Bu özelliklere bağlı olarak işsiz kalmanın, bireylerin toplumsal değerlerinde niçin bir özgüven sorunu yaratabileceğini görmek zor değildir.

Buraya kadar ifade edilen, çalışma durumundan yoksunluk halinin ortaya çıkardığı sonuçlar dışında; işsizlik bireyi toplumsal işbölümünün dışında tutarak, toplumsal bütünleşme imkanlarını kısıtlamakta ve böylece anomik davranışları ortaya çıkarabilmektedir. “Özellikle, gençler arasında işsizliğin yaygınlaşması ve gençlerin bu süreçte desteksiz bırakılmaları, yalnız onları değil tüm toplumu etkileyecek sonuçların doğmasına yol açmaktadır. Gençler karşı karşıya kaldıkları işsizlik olgusunun, kendi yetersizliklerinden çok sistemdeki eksikliklerden kaynaklandığı düşüncesi ile topluma yabancılaşmaya ve sorumluluk alma motivasyonlarını yitirmeye başlamaktadırlar. İşsizlik sorunlarına formel çözümler bulamayan gençler, suç ve benzeri sapma

davranışlara yönelerek toplumda anomik eğilimlerin oluşmasına yol açmaktadırlar” (Karataş, 1994:42-43).

İşsizliğin uzun süreli olmasının ortaya çıkardığı toplumsal sorunlar; toplumda çeşitli anomik süreçlerde kendisini göstermektedir. İşsizlik, özellikle gençlerde başıboşluk, alkol ve uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklar ile suç işleme eğilimlerini arttırmakta, topluma ve mevcut sosyo-ekonomik düzene olan güvenin yitirilmesine, intihar eğiliminin belirmesine ve yoksulluk kültürü bağlamında marjinalleşme durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Benzer şekilde, işsizliğin siyasal anlamda da çeşitli sorunlara yol açtığı savunulmaktadır. Buna göre: İşsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik sıkıntılar çeşitli aşırı siyasi akımların oluşumunu tetiklemiştir. “Zira, 19. yy.da sık sık vukua gelen iktisadi buhranlar neticesinde kitle halinde işsizliğin meydana gelmesi sefaletle yol açmış ve bu durum aşırı sol cereyanları ve komünizmi hazırlayan önemli sebeplerden biri olmuştur” (Zaim, 1972:134) denmektedir. Ülkemizde benzer bir yargıyı Orhan Türkdoğan dile getirmiştir. “Güneydoğu Anadolu’nun sorunları nelerdir?: Bir alan çalışması” adlı araştırmadan bölgenin sorununun ekonomik nitelikli olduğu ve bölgenin en büyük sorunu olarak kimlik sorununun değil, açlık ve işsizlik sorunu olduğu ortaya çıkmıştır (Türkdoğan, 1997:80).

İşsizlik hadisesi; birey açısından, psikolojik ve toplumsal sonuçları itibariyle oldukça önemlidir. İşsizliğin bu yönü, olgunun ekonomik sonuçlarından daha tehlikeli boyutlardadır. Hadisenin bu yönü, özellikle 1973 petrol bunalımından sonra anlaşılmış ve genç işsizleri hedef tutan özel programlar uygulanmıştır (Bayhan, 1997: 226).

İşsizlik olgusu, psikolojik olarak; stres, depresyon eğilimleri, öz güvenin zedelenmesi, toplumsal ve ailevi rolü kaybetmenin verdiği duygusal çöküntü ve belirsizliğe bağlı ortaya çıkan psişik baskılar biçiminde sonuçlar doğurmaktadır. Toplumsal olarak ise; çeşitli anomik süreçleri (zararlı alışkanlıklar, suç işleme eğilimi, intihar, topluma ve mevcut sosyo-ekonomik düzene bağlılığın yitirilmesi gibi) ve çeşitli siyasi sonuçları olan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YAŞANAN İŞSİZLİĞİN YAPISAL GÖRÜNÜMÜ

Dünya üzerinde yaşanan işsizlik olgusu bir bütün olarak algılandığında; ortak yapısal özelliklere sahip olmasına karşın esas itibari ile ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı nitelikler göstermektedir. İşsizlik kavramı, bu durumu itibari ile gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler arasında farklı özellikler ihtiva etmektedir. Bu çerçevede ele alınacak olursa gelişmiş ülkelerdeki işsizliğin ortaya çıkmasını sağlayan nedenler ile gelişmekte olan veya azgelişmiş bir ekonominin içinde ortaya çıkan işsizlik olgusu farklı özellikler gösterecektir. Bu gerçekten hareketle, dünya üzerinde yaşanan işsizlik olgusunun yapısal niteliklerini ortaya koyarken bu ayırmadan yararlanacaktır.

2.5.1 Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik

Gelişmekte olan ülkeler; özellikle 1950 yılından sonra sosyal bilimcilerin dikkatini çekmeye başlamıştır. “Üçüncü Dünya”, “Azgelişmiş”, “Geri kalmış” gibi kavramlarla tanımlanmışlardır. Dünyada bu şekilde nitelenen ülkeler; tipik özellikleri sebebiyle bu kavramlarla anılırlar. “İnsan kaynağından ve maddi kaynaklardan yeterince yararlanılmayan verimin düşük olduğu dolayısıyla işsizliğin yaygın bir şekilde görüldüğü bir yapıyla nitelenen ülkeler az gelişmiş olarak değerlendirilir. Sosyal değişimin, teknolojik gelişmenin ve ekonomik büyümenin sürükleyici bir rol oynadığı gelişmiş ülkelere karşılık azgelişmiş ülkeler sosyal yönden geri kalmışlık, eski teknoloji ve ekonomik durgunluğun belirlediği bir çerçeve sunar” (Atay, 1995:5).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri genel olarak ekonomik yapılarının analizi neticesinde belirlenmektedir. Bu manada en önemli referans, yıl içerisinde bir ülkede kişi başına düşen gayri safi milli hasıla (GSMH) miktarıdır. Eğer bir ülkede GSMH, yıllık ortalama 3 bin dolar düzeyinde ise bu rakam; o ülkeyi orta düzey gelişmiş ülkeler sınıfına sokabilir. Ancak bu milli gelirin büyük bir kısmı toplumun üst sınıfını oluşturan bireylere kalıyor ise, alt sınıflara tam dağıtılamıyorsa; o ülkenin refah içinde olduğu söylenemez. Dolayısıyla gelişmiş sayılamaz. “Gelişmişliğin bir ölçütü milli gelirin yüksek olması değil, var olan yüksek gelirin tüm sınıflara adil bir şekilde dağıtılması ile ilgilidir” (Cirhinlioğlu, 1999:23). Bununla birlikte ekonomik göstergelerin haricinde ayrıca beşeri durumlarda gelişmişlik düzeyinin belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ülkedeki kentleşme oranı, okuma yazma oranı, sağlık koşulları ve eğitim kurumlarının yapısı, ekonomik sefalet ve yüksek oranlardaki işsizlik

hadisesi bu ülkenin gelişmişlik düzeyini belirlemektedir. Dolayısıyla saydığımız ekonomik ve beşeri koşulların kötü olduğu, kurumların iyi işlemediği ülkeler; geri kalmış ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Az gelişme kavramı en temel manada; beşeri olarak halkın; beslenme, kentleşme, sağlık, eğitim koşulları bakımından yetersizliklerle karşılaşmasını, ekonomik manada; GSMH'nin dağıtımında yaşanan adaletsizlik, eşitsizlik veya yetersizliği, ekonomik organizasyonun iyi işleyememesini, ekonomide dışa bağımlılık ve işsizlik gibi sosyal yönü olan ekonomik gerçekliklerin ortaya çıktığı ülkelerin durumunu belirleyen bir kavramdır. Azgelişmiş ülkelerin belirlenmesinde dikkate alınan çeşitli etkenler söz konusudur. Bunlar (Talas, 1976:132):

“-Ekonomik gelişme derecesine göre; ülkelerin ekonomik yapıları büyük farklılıklar göstermektedir. Azgelişmiş ülkelerde tarım halkın başlıca çalışma kesimi ve alanıdır.

-Azgelişmiş ülkelerde çalıştırılan işgücüne karşılık elde edilen üretim, başka bir deyişle verim yetersizliği vardır.

-Azgelişmiş ülkelerde ulusal gelirin dağılışındaki adaletsizlik çok açıktır. Refah ve fakirlik bir arada yaşamaktadır.

-Ortalama ömür azgelişmiş ülkelerde çok düşüktür ve gelişmiş ülkelerin ancak yarısını bulmaktadır. Bu durum özellikle çocuk ölümlerinin fazlalığından ileri gelmektedir.

-Az çalışma ve çalıştırma az gelişmiş ülkelerin başka bir niteliğidir.”

Buraya kadar temel noktalarını ortaya koyduğumuz az gelişmişlik olgusuna bağlı olarak işsizlik hadisesi de farklı yapısal özellikler göstermektedir. Bu manada gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen işsizliğin yapısal özelliklerini irdeleyebiliriz. İleri ve olgun memleketlere ait işsizlik şekilleri ile azgelişmiş veya gelişmenin ilk kademelerinde bulunan memleketlere ait şekil ve çeşitleri birbirlerinden ayrılırlar. “Geniş ve genel çizgilerle bu şekillerden bir kısmı; bu memleketlerde üretim cihazının toplam talebin kifayetsizliğinden dolayı ortaya çıkan işsizliktir. Diğer kısım ise fakir ve geri ülkelerde nüfus fazlasının mahdut üretim vasıtasına sığdırılmamasından ileri gelen işsizlik şekilleridir” (Ülgener, 1991:119). Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi azgelişmiş

ülkelerde söz konusu olan işsizlik, kroniktir ve gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yalnız belli bir kitleyi değil genel olarak nüfusun büyük bir kısmını kapsamına almaktadır.

Geri kalmış bir ekonomi için işsizlikten söz edildiğinde ilk akla gelen yapısal özellik; böyle bir memlekette bünyeye yerleşmiş olan bir kronik işsizliğin mevcut oluşudur. Kronik işsizlik, “Süregen işsizlik” olarak da adlandırılmaktadır. “Bu durum daha çok ekonomisi ve endüstrisi gelişmemiş toplumlarda görülen irade dışı bir işsizlik halidir. Bunun nedeni: tüketime yönelik talep azlığı değil, ekonominin üretkenliğini sağlayan öğelerden yana toplumun yeteri kadar varlıklı olmayışıdır” (Güçeri, 1993:147). Azgelişmiş bir ekonomi için böyle bir yapının temelinde; ülkede nüfusun hızla artmasına karşın üretim kapasitesinin genişletilmesinde ya da yeni istihdam alanlarının oluşturulmasında karşılaşılan güçlükler söz konusudur.

Azgelişmiş ülkelerde mevcut bulunan kronik işsizlik, artık bu ekonomilerde başa çıkılamayan bir durum haline gelmiştir. Böylece bu durum geri kalmış ülkelerin genel ekonomik konjonktürüne yerleşmiş bulunan bir işsizlik hadisesini ortaya çıkarmaktadır. Yapısal işsizlik olarak adlandırabileceğimiz bu durum geri kalmış ülkelerde özellikle; tarımsal alanlarda rastlanmaktadır. Bu tür memleketlerde tarım sektörüne makinenin girmiş olması gizli işsizlik durumunda bulunan birçok insanı tarım alanlarından uzaklaştırmakta ve şehre göç etmelerine neden olmaktadır. Bu durum yeni istihdam alanlarının oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkeler bu bakımdan çok büyük güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. “Bu ülkeler hızla artan nüfuslarını üretici hale getirmek için süratle sanayileşmek zorundadırlar. Oysa bunun için ne gerekli kaynaklara ne de bunu gerçekleştirecek kalifiye insan gücüne sahiptirler” (Köklü, 1984:76). Bu memleketlerde işsizliğin; önemli bir sayısal hacme sahip olduğu, sürekli ve kronik bir hadise olarak ekonomik faaliyetlerin en yüksek noktaya çıktığı zamanlarda dahi hüküm sürdüğü görülür. Bazı memleketlere ait mevcut fikirlerin göstermiş olduğu gibi işsizlik bilhassa şehir bölgelerindeki işçileri müteessir etmektedir. Şehirlerdeki işsizliğin bariz bir karakteri tahsil görmüş kimseler arasındaki işsizlerin önemli derecedeki oranıdır (Talas, 1964:25). “Gelişme halindeki ekonomilerde yüksek tahsilliler veya genellikle tahsilliler arasında görülen işsizlik, bugün üzerinde çok durulan, siyasi ve sosyal sonuçları itibari ile fevkalade önemli bir problemdir. Şüphesiz bu durum kötü bir yatırım ve insan gücü politikasının sonucu olarak doğmaktadır” (Ekin,1971:118). Pek çok gelişmekte olan ülkede her yıl üniversitelerden mezun olan

kişi sayısı bazı gelişmiş ülkelerdeki üniversite mezunu sayısına eşit veya fazla olmasına rağmen; gelişmekte olan ülkelerde yaygın bir eğitimli işsizlik ve eğitimli işsizler kitlesinin varolduğunu söyleyebiliriz. Görüldüğü gibi, mevsim işsizliğine bağlı olarak şehirlere göç eden kişiler buralarda işsizliği körüklemektedir. Şehirlere gelen bu kişiler oldukça ucuz oranlara işgücünü arz ettikleri için, kentlerde iş arayan tahsil görmüş kişilerden ziyade daha çok tercih edilmişlerdir. Dolayısıyla kentte yaşayan eğitimliler arasında işsizlik oranı yükselmektedir.

Buraya kadar ortaya koyduğumuz genel düşünceler ışığında; gelişmekte olan ülkelerde, yapıya yerleşmiş ve başa çıkılamayan sürekli bir işsizlik halinin varolduğunu ve bu durumun geri kalmış ekonominin kendine has özelliklerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Gelişmekte olan ülkelerde başlıca iki tür işsizliğin ortaya çıktığı ve bu tiplerinde ekonomik yapı içerisinde işsizliği tetiklediği kabul edilmiştir (Talas, 1976:133-134).

“A -Mevsim İşsizliği : Tarımsal faaliyetlerin belli bir zamanla sınırlanmış olması az gelişmiş ülkelerde görülen mevsim işsizliğinin başlıca sebebidir. Faal nüfusun büyük bir çoğunluğu tarımda çalışmaktadır. Tarımsal faaliyet alanlarında etkili olan mevsim işsizliği geniş kapsamlı bir olaydır. Mevsim işsizliği; yalnız az gelişmiş ülkelere özgü değildir. Fakat mevsim işsizliğinin ekonomik ve sosyal sonuçları az gelişmiş ülkelerde daha farklı bir ağırlık gösterir. Bu ülkeler de tarım makineleşmemiş bulunduğundan, tarımda çalışan işgücü kalabalıktır. Buna bağlı olarak mevsim işsizliğinden etkilenen nüfusun hacmi de genişlemektedir.

B- Kronik fazla nüfus : Mevsim işsizliği az gelişmiş ülkelerde istihdam sorunun yalnız bir yönüdür. Bu sorunun daha vahim başka bir yönü de ekilen toprakların genişliğine ve bugün mevcut tekniğin düzeyine nazaran çalıştırılan aşırı sayıdaki işgücüdür. Özellikle Güney Amerika ülkelerinin de söz konusu olan bu sorun; teknik donatım ve sermaye noksanlığının doğurduğu verimlilik yetersizliğidir.”

Üretim vasıtalarının yetersizliğinden, ülke ekonomisinin istihdam yükünü kaldırmamasının ortaya çıkardığı kronik işsizliğin dışında, gelişmekte olan ülkeler belki de bunlardan daha önemli olan ve sonuçları bakımından geniş etkilere sahip olan mevsim işsizliğiyle de uğraşmak zorundadırlar. Bu ülkelerde tarımsal nüfus yılın büyük bir bölümünde boş oturmaktadır. Dolayısıyla çalışma olanaklarından yoksundurlar. Böyle bir durumda genellikle hem tarımda hem de öteki sektörlerde çalıştırılan işçi

sayısı ile elde edilen üretim oranı karşılaştırıldığında oldukça şaşırtıcı sonuçlar dikkati çekmektedir. Bu durumda çalışır görüldüğü halde, işçiler günün belli bir bölümünü, tarımdaki çalışanlar ise yılın belli bir bölümünü boş geçirmekte ve buda gizli işsizlik şeklinde beliren bir işsizlik çeşidini ortaya koymaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin istihdam sorunları incelendiğinde en fazla üzerinde durulan konulardan bir de gizli işsizliktir. Gizli işsizlik yalnızca istihdam ile ilgili bir sorunda değildir. “ROSENSTEİN-RODAN, A.LEWİS ve R.NURKSE gibi iktisatçılar az gelişmiş ekonomilerin, tarım sektöründe; yaygın bir gizli işsizlik olduğunu ve dolayısıyla tarım sektöründen diğer sektörlere işgücü aktarırsa, tarımsal üretimin azalmayacağını daha artacağını öne sürerler” (Savaş, 1979:268). Bu ülkelerde faal nüfusun büyük bir çoğunluğu belli bir işte çalışır görünür. Fakat bu nüfusun fiilen yaptığı üretim olağan olarak yapabileceği üretim hacminin altındadır (Talas, 1976:132). Gelişmekte olan ülkelerde; gizli işsizlik olgusu daha çok “ücretsiz aile işçisi” olarak adlandırdığımız geniş bir kitlenin varlığı doğrultusunda incelenmektedir. Dünya işgücünün önemli bir kısmını bağımsız çalışanlarla, aile işçileri meydana getirmektedir. “Bu gruplara dahil işgücünün çok küçük bir kısmı yakın bir gelecekte endüstri sektöründe ücretli bir istihdama kavuşabilecektir. Köylüler, küçük çiftçiler, zanaatkarlar ve bu kategorilere girenlerin ailelerinin geniş şekilde düşük gelirle ve düşük verimlilikle yaygın bir şekilde eksik istihdama tabi oldukları bilinmektedir. Ücretsiz aile yardımcıları ve bağımsız çalışanların gelişen ülkeler içindeki nispi önemi dikkate alındığı takdirde, bu ülkelerdeki eksik istihdamın ve gizli işsizliğin hacim ve vahameti hakkında bir fikir sahibi olmak mümkün olacaktır” (Ekin,1971:103). Gelişmekte olan ülkelerde; eksik istihdam hadisesi de yaygınlık arz etmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkenin şehirlerinde; hizmet sektöründe hakim bir hadise olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan tarımsal alanlarda da eksik istihdam; tarımda ücretli istihdam ve piyasa ekonomisi görülmemesi sebebiyle, aile işletmeleri yoluyla şiddetlenen bir manzara arz etmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik; tarımsal kesimlerde daha çok görülmesi, sürekli ve kronik olması, az çalışma çalıştırmanın faal nüfusun tamamını kapsamaması şeklinde yapısal özellikler gösterdiği gibi özellikle günümüzde başka faktörler tarafından da etkilenmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler; post-modern süreçte özellikle sanayi ötesi dönüşümün yaşanmaya başladığı günümüzde, bazı düşünürler tarafından bağımlılık ilişkisi yoluyla açıklanan ekonomik yapı özellikleri göstermekte, bahsedilen bu yapının da işsizliği arttıran bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Örneğin, Baran, “az gelişmiş bir ekonomide ülke içerisinde üretilen artı değer bu ülkelerde lümpen burjuvazi tarafından çekilir. Baran’ın lümpen burjuvazi dediği gerçekten üretici olmayan ancak kapitalist ekonomik sistem içerisinde vazgeçilmez bir yere sahip olan gruplardır. Bunlar: küçük esnaflar, faizle para yatırımı yapanlar vb. dir. Baran, bu şekilde yatırımın yabancı işletmecilere bırakılmasının istihdam yönünden olumsuz etkilere sahip olduğunu belirtmektedir. “Yabancı sermaye az gelişmiş bir ülkenin istihdam sorununa büyük bir katkı getiremez, elde ettiği kârları da o bölgede değerlendirmesi düşünülemez. Çünkü bu tür sermayelerin yaptığı yatırımlar; çoğu zaman ithal politikalarına dayanmaktadır” (Cirhinlioğlu, 1999:128). Bu tür yabancı yatırımcılar, özellikle küreselleşme bağlamında ortaya çıkan ulus aşırı şirketlerdir. Bu şirketler: Az gelişmiş ülkenin yatırıma ihtiyacı olmasından faydalanarak, her türlü maliyeti düşük tutabildikleri bu ülkelerde yatırımlara girişmekte ancak bunlar işsizliği azaltıcı bir etki yapmamaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin her zaman kronik bir işsizlik ve yapısal olarak kötü bir ekonomiye sahip olması beklenmez. Böyle bir ekonomi iyi bir trend yakaladıktan sonrada yukarıda ifade ettiğimiz küresel etkilere maruz kalabilir. (Yanlış yatırımlar, ekonomik büyüme v.b. gibi nedenlerle ortaya çıkan ekonomik krizler) Böyle bir durum işsizliği tetikleyecektir. “Dünya pazarlarında ana hammaddenin fiili dalgalanmalarına bağlı olarak zaman zaman devresel işsizlik ile de karşılaşabilirler. Bu ülkelerde ana üretim dallarında çalışmakta olan işgücünün sayısı dünya taleplerine bağlı olarak azalıp çoğalır. Bu gibi ülkelerin ürettikleri hammaddelere olan talebin dalgalanmaları ile beraber fiyatlarda artar ve eksilir. Fiyatların azalması büyük bir kitlenin gelir düzeyini etkiler. Gelirin azalması; tüketim malları yapan sanayide çalıştırma olanaklarını azaltır” (Talas. 1976:142). Böyle bir durumda, daha çok dayanıklı tüketim malları üretimi yapan fabrikalar etkilenir. Bahsettiğimiz küresel etkilere bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik bunalım dönemlerinde; az gelişmiş ülkeler Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından uygulanan yapısal uyum programı ile ekonomik rahatlığa kavuşmak isterler. Bu anlamda bu kuruluşla imzalanan stand-by anlaşmalarında sosyal yön eksik bırakıldığından bu uyum programları; az gelişmiş ülkelerde işsizliği ve yoksulluğu arttırmaktadır. Yapısal uyum programları uygulayan az gelişmiş ülkelerde, geleneksel

yoksul gruplara, çoğunluğunun bu süreç içinde işini kaybedenlerin oluşturduğu yeni yoksullar eklenmektedir. Bunun yanında işsizlik oranı da artmaktadır. “Yapısal uyum programları sırasında az gelişmiş ülkelerde işgücü piyasalarında yaşanan yeniden yapılanma sürecinin en önemli etkilerinden birisi, özelleştirme ve devletin küçültülmesi politikaları sonucunda kamu kesiminde, ekonomik daralma ve sanayisizleşme sonucunda da özel kesimde, başta düşük ücretle çalışanlar olmak üzere, çok sayıda insanın işini kaybetmesi ve açık işsizliğin alışılmadık ölçülerde arttığı görülmüştür. Örneğin Zambiya’da yapısal uyum programının uygulamaya konmasından kısa bir süre sonra, kamu istihdamı önemli ölçüde azaltılırken özel kesimde çok sayıda kişi işten çıkarıldı” (Şenses, 2000:137-191). Dolayısıyla yaşanan küresel dönüşümde az gelişmiş ülkelerde işsizliğin artmasına sebep olabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik; gelişmiş ülkelere oranla daha fazla toplumsal huzursuzluklara sebep olmaktadır. Zira bu ülkelerde; gelişmiş ülkelerde olduğu gibi işsizlik sigortasına benzer sosyal güvenceler tam olarak uygulanmamaktadır. Modernleşme kuramcıları bu tip tepkilerin olumlu sonuçlara yol açacağını savunurlar. “Teknolojik yenilikler ithal edildiklerinde yaygın işsizliklere yol açmaktadır. Bu ise toplumsal tepkiler, yeni kutuplaşmalar doğurmaktadır. Apter’e göre; bu tepkiler olmasa az gelişmiş toplumlar daha ileri gelmeye çabalamayacaklardır. Yani toplumsal huzursuzluklar gelişmenin sağlanabilmesi için şarttır” (Cirhinlioğlu, 1999:203). Elbette böyle bir düşüncenin doğru tarafları olabilir. Ancak az gelişmişlik kavramından bahsederken gelişmekte olan ülkelerin beşeri ve ekonomik yönlerden gelişmeyi başlatacak yahut hızlandıracak kaynaklara ve bilince sahip olmadıklarını belirtmiştik. Bu bağlamda böyle bir atılımı gerçekleştirmeye muktedir olamayan bir ekonominin sadece bu tip tepkilerle gelişmek için çabalayacağını düşünmek fazla iyimser bir bakış açısı gerektirmektedir.

2.5.2. Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik

Az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan işsizlikten farklı olarak; gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan işsizlik daha ziyade ekonomik yapıda meydana gelen daralmalara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde işsizlik hadisesi bu ülkelerin içinde buldukları sanayileşme gerçeği çerçevesinde ele alınmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan işsizlik olgusunun göstermiş olduğu yapısal özellikler ortaya konulurken

bu ülkelerin geçirmiş oldukları ekonomik değişim (dönüşüm)'lerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Gelişmiş tabiri ile nitelendirdiğimiz ülkeler sanayileşmiş ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Özellikle 18. yüzyılın sonlarında başlayan sanayileşme süreci ile birlikte ortaya çıkan, yeni sanayi alanlarına gelen işgücü bu dönemde istihdam edilmeye başlanmıştır. Ancak yine söz konusu dönemde de bu ülkeler özellikle istihdamın büyük bir oranını karşılayan sanayi sektöründe işsizlik hadisesi ile karşı karşıya gelmişlerdir. Genel olarak sanayileşmiş ülkelerde işsizlik emeğe karşı talepte meydana gelen değişmelerden ve talebin yetersizliğinden veya mal fazlalığından ortaya çıkar. Dolayısıyla bu ülkelerde konjonktürel bir işsizlik hadisesinin söz konusu olduğu söylenebilir (Zaim, 1972:134). “Sanayileşmiş ülkelerde görülen başlıca işsizlik türü toplam talebin yetersizliğinden doğan ve tedbir alınmadığı takdirde devresel bir niteliğe ve kitlesel bir görünüme sahip bir işsizliktir” (Talas, 1976:111). Ancak gelişmiş bir ekonomide, “işgücünün çok önemli hatta tamamına yakın kısmını ücret ve maaş mukabili çalışanlar teşkil ederken, ayrıca emek piyasasının organize, işsizlik sigortasının mevcut ve hatta iş ve işçi bulma kurumlarının işsizlik sigortası ile birlikte çalışması, istihdam ve işsizlik meselelerine büyük bir açıklık getirmektedir” (Ekin,1971:121). Dolayısıyla azgelişmiş ülkelerde ortaya çıkması muhtemel sıkıntılar gelişmiş ülkelerde söz konusu değildir.

Gelişmiş ülkelerdeki işsizliğin en önemli yapısal özelliği sanayi alanında makinelerin kullanılmaya başlanması neticesinde otomasyonun sağlanması kitlesel bir üretimin ortaya çıkmasıdır. Buradan hareketle, bu mekanizasyona uymakta zorluk çeken küçük zanaat erbabının, başlayan bu yeni dönemle birlikte işsizlik hadisesi ile karşılaşacakları çok bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Zira “Zanaat ve küçük sanat erbabı makine ile rekabet edemeyerek makineleşmenin kapsam ve genişliğine göre önemini yitirir. Sonuç olarak çalıştırma olanakları azalır. Bu durumda, zanaat ve küçük sanatlarda çalışanlar yeni duruma uyuncaya kadar veya yeniden mesleki bir formasyona tutulup başka kesimlerde iş bulununcaya kadar işsiz kalırlar” (Talas, 1976:112).

Sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkan yapısal işsizlik veya teknolojik işsizlik olarak adlandırabileceğimiz işsizlik; esas itibariyle sanayileşmenin ortaya çıkardığı bir durumu ifade etmektedir. Zira bu ülkelerde tarım sektöründe istihdam olunan geniş halk tabakası bu süreçle birlikte, sanayi sektörüne kaydırılmıştır. Sanayileşmiş ülkelerin ekonomik bünyesinde meydana gelen işsizlik olgusu incelenirken bu durumun göz

önünde tutulması gerekmektedir. Sanayileşmiş ülkelerdeki işsizlik hadisesi; istihdam alanlarının farklılaşmasına bağlı olarak belli bir dönüşüm yaşamaktadır. “Kitlesele üretim hakim olduğu uzun montaj hatları boyunca ortaya çıkan iş, aşırı derecede meydana gelen bilinçsiz bir hiyerarşi, grupların sıkı denetimi işin işçiler açısından oldukça katı bir hal aldığı ve yukarıda ifade ettiğimiz sanayi devriminin ikinci döneminin özelliğini gözler önüne seren fordist süreç olarak adlandırılan dönemde işsizlik hadisesi bu sürecin özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır” (Gorz, 2001:45).

Sanayileşmiş olan ülkeler yukarıda bahsettiğimiz özelliklerin dışında işsizlik hadisesinin esas tehlikeli boyutunu dünya üzerinde yaşanan buhran dönemlerinde yaşamışlardır. Özellikle 1945 yılında sona eren ikinci dünya savaşı sonrası sanayileşmiş ülkelerde, 1973 yılına kadar süren tam istihdam dönemi bozulmuş, 1974 yılından itibaren işsizliğin yaygınlaştığı bir ortama dönüşmüştür. Bu durum yabancı işçileri büyüyen ölçülerde işten çıkarmalara ve çalışma sürelerini azaltarak kısmi işsizliğin yaygınlaşmasını kabule yönelik tedbirlerine rağmen istihdam durumunun sürekli olarak bozulması önlenememiştir. “1974 yılında petrol fiyatlarının alışılmamış ölçülerde artması ile başlayan enerji bunalımı enflasyonu kötüleyen petrolcü ülkelerle buna malik olmayan ülkeler arasındaki dış ticaret hadlerini ve ilişkilerini kökünden sarsan önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni bunalım sanayileşmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki dengeye ve dünyadaki enerji hammaddeler ve besin maddelerinin dünya pazarlarındaki ilişkilerine derin değişiklikler ve boyutlar getirilmiştir” (Talas, 1976:127). Dolayısıyla sanayileşmiş ülkeler petrol bunalımı gibi ortaya çıkan ekonomik dalgalanmalar neticesinde kitlesele bir işsizlikle karşı karşıya kalmaktadırlar. Zira bu ülkeler dünya ekonomisine yön veren bir statüde olduklarından bu tür bunalımlar neticesinde istihdam dengeleri arızaya uğrayabilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde işsizlik hadisesinin ekonomik büyüme kavramı ile alakalı olduğunu ifade eden teoriler de söz konusudur. Örneğin; “Okun yasası” olarak bilinen teoriye göre; ekonomik büyüme oranının yüksek olmasının veya düşük bir seyir izlemesinin, işsizlik oranları üzerinde doğru orantılı bir etkisinin olduğu kabul edilmiştir. “Arthur Okun’un; Amerikan ekonomisi üzerine yaptığı çalışmasında reel büyüme oranının yüksek olduğu yıllarda işsizlik oranlarının düştüğü, aksine reel büyüme oranının düşük düzeyde kaldığı hatta negatif olduğu yıllarda, işsizlik oranının

arttığı ortaya çıkmıştır. Örneğin milli gelirde % 5.25'lik bir artış olduğu bir yılda, işsizlik oranı % 1.5 oranında azalmaktadır” (Dinler, 2001:457).

Sanayileşmiş ülkelerde meydana gelen dönüşümlerin işsizliğin yapısını belirlediği üzerinde durulmuştur. Buraya kadar açıklamaya çalıştıklarımızdan hareketle, işsizliğin yapısal özelliklerinin günümüz sanayileşmiş ülkeleri için geçerli olmadığı sonucuna varmak mümkün gözükmemektedir.

Günümüzde; sanayileşmiş ülkelerdeki işsizliğin yapısal özelliklerinin ortaya konmasının yolu zamanımızın ortaya çıkardığı ekonomik yapıyı tanımak ve yaşanan sürecin analizini gerektirmektedir. 1980'li yılların sonundan itibaren başlayan süreç dünya ekonomisini yepyeni bir yapıya büründürmüştür. Özellikle bu dönemde büyük bir gelişim gösteren mega teknolojileri ve dünya ekonomisindeki global eğilimler bu sürecin ana başlatıcısı olmuştur. Özellikle “bilgi toplumu” olarak adlandırılan süreç başlamış olmakla beraber Daniel Bell'in ifade ettiği bilgisayarın önemi ile birlikte işin şekli ve niteliği değişmiş, bahsedilen bu hadise ile birlikte kendini bu yapıya uyduramayanlar arasında işsizlik ortaya çıkmıştır (Kumar, 1999:15-25). Bu dönemin iyi anlaşılabilmesi için teknolojik yenileşmenin ve global dönüşümün ayrı olarak değil birlikte düşünülerek bu bağlamda açıklanmaya çalışılması gerekmektedir. “Bir zamanlar sanayi devrimi; dünya ekonomisini ve buna bağlı olarak güç dengelerini nasıl değiştirdiyse, günümüzde yaşanmakta olan sanayi ötesi ekonomilere geçiş süreci de hem ulusal açıdan makro ekonomileri, hem de uluslararası ekonomi-politiği aynı şekilde değiştirmektedir. Ekonomik bakımdan gelişmiş ülkeler; kendi aralarında her ne kadar politik ve tarihi geçmişleri, hukuki, ekonomik ve sosyal yapıları itibarı ile farklılıklara sahip olsalar da söz konusu Post-Endüstriyel dönüşüm sürecinin global etkileri karşısında benzer tepkiler göstermekte olduklarıdır” (Kurtulmuş, 2001:123).

Günümüzde ortaya çıkan bu süreç sanayi ötesi dönüşüm olarak adlandırılmaktadır. Benzer şekilde bu yeni dönemin üretim şekli de; Post-Fordist süreç olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte sabit bir sermayenin en önemli şekli olan enformasyon teknolojileri sayesinde depolanan ve aynı teknoloji sayesinde aynı anda kullanıma hazır hale getirilen bilgi önemlidir. İşgücü daha çok zihinseldir. “Post-Fordist kapitalizm Stalin'in formülünü kendine mal etti: “İnsan en değerli sermayedir” (Gorz, 2001:16). Bu süreçte insan kaynakları ve insan sermayesi ön plana alınmaktadır. “Rekabet gücü artık, geçmişte kitlesel seri üretimde elde edilen oynak ölçekli

ekonomilere bağılı olmamalıydı. Tam tersine rekabet gücü, gitgide daha kısa sürede daha düşük miktarda ve maliyetlerle daha çok sayıda ürün üretme kapasitesiyle elde edilmeliydi. Büyüme niceliksel ve maddi olandan “niteliksel” ve “maddi olmayana” dönüşmeliydi. Ürünler kendilerini “imgeleriyle” yenilikleriyle ve sembolik değerleriyle dayatmalıydı. Rekabet gücü, yeniliklerin tasarlanmasında ve üretimine başlanmasında maksimum bir hareketlilik, alışkanlık ve hızlilik gerektiriyordu” (Gorz, 2001:44). “Avrupa’da yüksek işsizliğin; aşırı düzenlenmiş ve esnek olmayan işgücü piyasalarının sonucu olduğu görüşü yaygınlık kazanmaktadır. AB’de işsizlik oranı ortalama %11 iken ABD’de %7’nin altındadır” (TİSK, 1993:24). Avrupa birliği üyesi 15 ülkenin işsizlik ortalaması üye ülkelerde işsizlik oranının, ortalama % 8.4 olarak ortaya çıktığını göstermiştir. Avrupa birliğinin resmi istatistik kurumu eurostat’ın verilerine göre işsizliğin en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla İspanya(% 12.8), Finlandiya (% 9.3), Fransa (% 9), Almanya (% 8.1), Belçika (% 6.7) ve İsveç (% 5.2)’tir. En düşük işsizlik oranları ise; Hollanda (% 2.4), Lüksembourg (% 2.6), Avusturya (% 3.9), İrlanda ve Danimarka (% 4.2)’dir. Görüldüğü gibi bahsedilen süreç ile birlikte Avrupa birliği ülkelerinde de işsizlik oranları yükselmeye başlamıştır. Post-fordist süreç, Fordist üretim sürecinin yapısından çok farklı bir özellik gösterir. Bu süreçte Fordist sürecin ortaya çıkardığı yabancılaşma giderilmiştir. Benzer şekilde bu dönemde istihdamın yönü değişmiştir. Burada üretim sektörü yerine hizmet sektörü gelişmekte ve böylece bilgi, boş zamanların değerlendirilmesi ve eğlence alanlarına yönelik hizmetler en önemli ekonomik sektörler olma yolundadırlar. Multimedya teknolojileri, finans sektörü, turizm gibi alanlar bu sürecin can damarlarıdır. Bu manada kendisini sektörel dağılıma uyduramayanların işsizliği, bahsettiğimiz sektörler arası dönüşümün bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. “Sanayi ötesi ekonomilerde, sanayi toplumlarındaki fiziki mal üretiminin yerini alan bu yeni sektörler, dünya ekonomisinin global değişim sürecinde elle tutulmaz ekonomileri olarak tanımlanmakta ve yeni kârlı sektörler olarak büyük bir gelişme potansiyeli taşımaktadırlar” (Kurtulmuş, 2001:24).

Genel hatlarıyla ifade etmeye çalıştığımız, sanayi-ötesi dönüşüm süreci günümüzde gelişmiş ülkelerin işsizlik hadisesinin açıklanmasında ve yapısal unsurlarının ortaya konmasında merkezi bir konumda yer almaktadır. Gelişmiş ülkelerde işsizlik hadisesi; bahsedilen dönemin yapısal özelliklerinin ortaya çıkardığı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan olarak sanayi-ötesi dönüşüm sürecinin

içerisinde barındırdığı özellikler ışığında bu ülkelerde yaşanan işsizlik olgusunu analiz etmeye çalışalım.

Sanayi-ötesi dönüşümü yaşayan ülkelerde özellikle ulus aşırı şirketlerin yabancı ülkelerde özellikle de Güneydoğu Asya gibi işgücünün ucuz olduğu yerlere yatırım yapması beraberinde bu ülkelerde işsizlik hadisesini doğurmaktadır. Bu durumun temelinde yukarıda bahsettiğimiz sürecin üretim şekli olan Post-Fordizm gerçeği vardır. Zira yeni dönemde kârlılık esastır. Bunun içinde işsizliğin bünyevi hale gelmiş olduğu az gelişmiş ülkeler ucuz işgücü açısından bir hazine gibidir. Bu durum işçi maliyetinin düşmesine dolayısıyla kârın artmasına sebep olacaktır. Fason üretim dediğimiz maliyeti düşük olan üretim bu dönemde kârlılık için temel olarak kabul edilmiştir. “Post-fordizm, bölünmüş fabrikalar ağının kurulması ve maddi olmayanın ekonomisi, çalışmayla bağlantısı kalmayan kârların biriktirilmesine dayanırken, herkesin yeterli bir gelire sahip olma hakkı, eksiksiz yurttaşlık hakkı ve haklara sahip olma hakkı ölçülebilir, sınıflandırılabilir ve satılabilir “iş”in yapılmasına bağlı olmaya devam ediyor. Öyle ki, herkes geçici işlerde çalışan fiili işsizler, hemen yanı başlarındaki sermayenin yok ettiği “iş” için aralarında mücadele etmeye yöneltiliyor ve “iş istiyoruz!” diyen her yürüyüş, her pankart artık işçi olmayan, ama bundan başka bir şey de olmayan köleleştirilmiş bir emekli insan üzerinde sermayenin zaferini ilan ediyor” (Gorz, 2001:78). Buradan da anlaşılacağı üzere işsizlik ücretlerin genel düzeyini düşürmekte ve ücretlerin düşüşü ise çalışanları gelir açlığını kapatmak için daha fazla çalışmaya itmektedir. Bu da ücretlerin düşüşünü hızlandırma etkisi yaratmaktadır. Bu durumda şirketlerin işine gelmektedir. Bunun yanı sıra ucuz işgücü sebebiyle yatırımların yapıldığı az gelişmiş alanlarda da işsizliğin tam olarak bitmediği ve bir sorun olmaya devam ettiği ifade edilir. “Dünya’da 600 ila 800 milyon arasında işsiz bulunduğunu da bilmek gerek; bunun yanı sıra, ücretli çalışma toplumunu 2025 yılına kadar “iş piyasasına” girecek olan kadın ve erkeklere iş açabilmek için 1 milyar 200 milyon iş yaratmak gerektiği de bilinmelidir. Dünya ölçeğindeki aktif nüfusun artışının neredeyse tamamının (% 99) çevre denilen ülkelerin yoksul ya da çok yoksul kesimlerinde gerçekleşeceğini de bilmek gerekir. Bu kesimler ayda ortalama olarak 40 ya da 120 doların altında gelire sahiptir. Bilinmesi gereken başka bir şey, ulus aşırı şirketlerin yatırımlarının bu ülkelerde genel olarak iş yaratmaktan daha çok işsizlik yarattığı ve her halükârda bu şirketlerin aşırı kitlesel yoksulluğu hiç de azaltmadığıdır” (Gorz, 2001:40-41).

Sanayi ötesi dönüşüm süreci içerisinde ortaya çıkan işsizlik hadisesinin bir diğer yapısal özelliği ise sektörel genişleme ve bunun sonucunda özellikle hizmet sektörüne doğru kaymanın gerçekleşmesidir. 1972’de üretim sektöründeki istihdam oranı %28 iken bu oran 1998’de %18’e düşmüş ve eldeki veriler çerçevesinde 2008 yılında bu oranın %16.6’ya ineceği tahmin edilmektedir. Buna karşılık taşımacılık perakende satışlar finans ve sigortacılık gibi servis sektöründeki iş kollarının istihdamdaki toplam payı ABD’de 1972’den, 1986’ya %59 iken 1998’de % 70.8e yükselmiştir. Bu yükselişin 2008 yılında % 73.9 rakamına ulaşacağı hesaplanmaktadır (Kurtulmuş, 2001:164).

Bu faktörlerin yanı sıra nitelikli işgücüne talebin arttığı, eğitimin öneminin fark edildiği, işgücünün yaş ortalamasının yükseldiği, mesleklerin yapı niteliklerinin de değiştiği ifade edilmektedir (Kurtulmuş, 2001:166-173). Bu faktörlere bağlı olarak da işsizliğin sanayi ötesi dönüşüm sürecinde değişime uğrayacağı kabul edilebilir.

“1998 yılında gelişmiş ülkelerin genelinde işgücü piyasalarında olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. ABD’de 1998 yılında %4.5’e düşen işsizlik 1999 yılında %4.2 ye düşmüştür. Kanada’da işsizlik 1998 yılında en düşük düzeyi olan %8.3’e inmiştir. Japonya’da işsizlik oranı 1998’de %4.1’e işsiz sayısı 2.8 milyon kişiye yükselmiştir. 1999 yılında rekor düzeye çıkmış ve %4.9 a çıkmıştır. Avrupa birliği genelinde işsizlik 1998 yılında azalış kaydetmiş ortalama işsizlik %9.6 dolayına inmiştir. 1999 yılında da işsizliğin azalmaya devam edeceği ve toplam işsiz sayısının 17.1 milyon kişiye yani %9.1 olacağı tahmin edilmektedir” (Maliye Bak, 1999:205).

2.5.3. Türkiye’de İşsizlik

Ülkemizde işsizlik hadisesi; özellikle son 15-20 yıla toplumsal, psikolojik ve ekonomik sonuçları ile damgasını vuran en önemli iktisadi yapı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. İşsizlik; ülkemiz ekonomik bünyesine, yapısal olarak tam anlamıyla yerleşmiş bir özellik arz ettiğinden; ülkemizde işsizlik belli bazı yapısal nitelikler gösterir. Ülkemizin içerisinde bulunduğu işsizlik hadisesinin yapısal özelliklerinin belirlenmesi, konunun çözümüne ve öneminin daha iyi kavranmasına önemli katkı sağlayacaktır.

İşsizlik hadisesi; ülkemizde sadece sayısal olarak işsizlik oranlarının vahim boyutlara ulaşması açısından değil, aynı zamanda toplumsal ve psikolojik sorunların

kökenini oluşturan bir sebep olması hasebiyle de önemle üzerinde durulması ve azaltılması gereken bir sorundur. Konunun hassasiyeti, yapılan kamuoyu araştırmaları neticesinde de ortaya çıkmıştır. “Kamuda memur kadroları için açılan sınavlara giren binlerce adayın statları doldurduğu bir ülkede kamuoyunun işsizliğin çok yüksek olduğunu düşünmesini doğal karşılamak gerekir. PİAR GALLUP araştırma şirketinin yaptığı, kamuoyu anketlerinde işsizlik halkımız tarafından; % 34 ile ankete katılanların içinde en yüksek oranı kapsayarak en önemli sorun olarak ifade edilmiştir. Benzer şekilde VERİ AŞ.’nin Nisan 1996 yılında yaptığı bir ankette; “işsizlik”; “enflasyon” ve “terör”den sonra en önemli sorun olarak görülmekteydi” (Gürsel ve Ulusoy, 1999:79). 2000 yılında, Türkiye’nin en önemli sorununa ilişkin yapılan araştırmaya verilen yanıtlarda “enflasyon” cevabı % 34’le ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise; “işsizlik” yanıtının verildiği ortaya çıkmıştır. Orhan Türkdoğan’ın; Güneydoğu Anadolu’nun Sorunları Nelerdir: Bir alan çalışması adlı araştırmasında, bölgenin en önemli sorununun ekonomik nitelikli olduğu ve bölgenin en büyük sorununun kimlik sorunu değil açlık ve işsizlik olduğu ortaya çıkmıştır” (Türkdoğan, 1997:80).

Ülkemizde görülen işsizlik hadisesinin özellikle 1950’li yıllardan sonra artış eğilimi gösteren köyden kente göç ile birlikte artmaya başladığı ve bu sürecin ortaya çıkması ile birlikte; sosyal ve ekonomik sorunların ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Türkdoğan, 1997:137). Yaşanan bu sürecin ardından, ülkemizde tarım dışı işgücü fazlasının artması neticesinde; işsizlik oranları yükselmeye başlamıştır. Tarımda işgücü fazlası sürekli bir artış göstererek, bu nüfus yeni süreçte kentlere göç etmiştir. Sanayileşme ile birlikte, şehirleşme hızlanma eğilimi göstermiştir. Ancak sanayileşmeye dayalı olarak istihdam alanları ve iş olanakları arttırılmamış dolayısıyla; “kıyın itimi sonucunda gene de hızlı bir şehirleşme olacak, ancak bu şehirleşme bir “gelişme şehirleşmesi” değil, bir “sefalet şehirleşmesi” niteliği taşıyacaktır. Sanayileşmiş ülkelerde sanayinin şehirlerde yarattığı çekim ve kıyıda serbest bıraktığı işgücü belirli bir denge yaratırken, sanayileşmemiş ülkelerde kıydan hızla itilen nüfusa, şehirler iş bulmakta zorluk çekmektedir” (Ekin, 1971:362). Bu anlamda ülkemizde; köyden kente göç ile birlikte, kent alanlarında yaygın bir işsizlik hadisesi ortaya çıkmıştır. (bkz. Tablo-1) Ülkemizde, 1960 yılında 6 milyon 53 bin kişi olan kent nüfusu, 2001 yılı verilerine göre; 45 milyon 430 bin kişiye yükselmiştir (DPT, 2002c:153). Dolayısıyla yıldan yıla çok büyük artışlar gösteren nüfus yapısı ile köyden-kente göç bağlamında; işsizlik oranlarının artışı arasında bir korelasyon kurabiliriz.

Ülkemizde işsizlik oranları kırsal yerlerde, kentsel yerlere göre daha düşüktür. Devlet Planlama Teşkilatı'nın yayınladığı “Temel Ekonomik Göstergeler” yıllıklarında, yıllara göre; kırsal ve kentsel yerlerin işsizlik oranları belirtilmiştir. Buna göre; 1998 yılı Nisan döneminde, kırsal alanlarda işsizlik oranı; % 3.4, kentsel yerlerde; % 10.3, 1998 yılı Ekim döneminde kırsal yerlerde; % 2.9, kentsel yerlerde; % 10.4 olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2000:129). 1999 yılı Nisan döneminde kırsal yerlerde; % 3.5, kentsel yerlerde; % 12.4, 1999 yılı Ekim döneminde kırsal yerlerde; % 4.1, kentsel yerlerde; % 10.4, 2000 yılı I. Döneminde kırsal yerlerde; % 5.5, kentsel yerlerde ; % 10.4, 2000 yılı II.döneminde kırsal yerlerde; % 3.0, kentsel yerlerde; % 8.9, 2000 yılı III.döneminde kırsal yerlerde; % 2.8, kentsel yerlerde % 8.0, 2000 yılı IV.döneminde kırsal yerlerde; % 4.0, kentsel yerlerde; % 8.2'dir. 2001 yılı başından itibaren kırsal ve kentsel alanlardaki işsizlik oranları dalgalı bir seyir izlemeye başlamıştır. 2001 yılı I. Döneminde kırsal yerlerde işsizlik oranı; % 5.6, kentsel yerlerde; % 10.8, 2001 yılı II. Döneminde kırsal yerlerde % 2.7, kentsel yerlerde; % 10.4, 2001 yılı III. Döneminde kırsal yerlerde; % 3.9, kentsel yerlerde; % 11.6, 2001 yılı IV.döneminde kırsal yerlerde; % 7.0, kentsel yerlerde; % 13.2 olarak belirlenmiştir (DPT, 2002a:129). 2002 yılı I. Döneminde kırsal yerlerde işsizlik oranı; %; 7.5, kentsel yerlerde; %14.7, 2002 yılı II.döneminde kırsal yerlerde; % 4.5, kentsel yerlerde; % 13.5 olarak saptanmıştır (DPT, 2002b:129). Görüldüğü gibi her dönemde kırsal alanlarda işsizlik oranları, kentsel alanlara nazaran daha az gerçekleşmektedir.

Ülkemizde kırsal alanlarda işsizlik oranlarının düşük düzeylerde kalmasının sebebi olarak; tarımda aileleri hesabına çalışan, “ücretsiz aile işçisi” olarak adlandırdığımız bireylerin varlığı gösterilmektedir. “Az veya çok toprağa sahip olarak tarımla geçinen bir ailenin işgücüne dahil olan fertlerinin işsiz kategorisine girmesi imkansızdır. Nitekim bu kişiler işin aile içi paylaşılması prensibi çerçevesinde referans dönemi içerisinde birkaç saat de olsa çalışmış olacaklardır. Türkiye tarımında küçük üreticilik egemen olduğuna göre, tarımda işsizliğin çok düşük olması gerekir. Oranlar da bu görüşü kanıtlar” (Gürsel ve Ulusoy, 1999:83) niteliktedir. Ancak bahsedilen, ücretsiz aile işçisi durumundaki bireylerin istatistiklerde işsiz kabul edilmemeleri nedeniyle DPT ve DİE çok sık eleştirilmektedir.

Türkiye’de tarım alanında görülen işsizlik daha çok mevsim işsizliği şeklinde kendini göstermektedir. İşsizliğin bahsedilen şekilde ortaya çıkmasının sebebi; “tarımsal

faaliyetlerin tek bir ürüne dayanması suretiyle mevsimlik bir nitelik almasından ve mevsim dışı atıl devrelerin verimli şekilde doldurulmamasından kaynaklanmaktadır” (Ekin, 1971:290-291). Dolayısıyla tarımsal kesimlerde en çok görülen işsizlik çeşidi mevsim işsizliğidir.

Ülkemizde görülen işsizlik hadisesinin bir diğer yapısal özelliği de eksik istihdam olgusunun varlığıdır. Ülkemizde açık işsizliğin yanı sıra “düşük katma değer” ve “gelir” biçiminde karşımıza çıkan “eksik istihdam” sorunu da ciddi boyutlardadır. Ülkemizde eksik istihdam oranı, açık işsizlik oranına yakın düzeyde seyretmektedir. Kayıt dışı sektörün ulaştığı büyüklüğü ve ortaya çıkardığı işgücü piyasası şartlarını da bu açıdan değerlendirmek gerekir (TİSK, 1997:24). Devlet istatistik enstitüsü’nün yayınladığı HİA’da eksik istihdamın; işsizlik sigortasının olmadığı, kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların yoğunlukta bulunduğu ülkelerde işsizlik kadar önemli ve dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. “Batı Avrupa ülkelerinde işsizlik sigortası, kişiye geçimini sürdürebileceği bir yaşam düzeyi sağlamaktadır. İşsizlik sigortasının olmadığı, ya da kişiye işsiz kaldığı dönemde geçimini sürdüreceği düzeyde maddi katkının sağlanmadığı ülkelerde işsiz kalmak bir lükstür. O nedenle getireceği gelire ya da elde edeceği ücretin düzeyine bakılmaksızın kişi bulduğu işte çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu da istihdamı arttırıp işsizliği aşağıya çekmektedir. Ancak sorun, istihdam edilen kitlenin içerisinde varlığını sürdürmektedir. Ekonominin yeterli istihdam yaratamadığı ülkelerde kişiler buldukları işte, işin niteliğine ve elde edecekleri gelir ya da ücrete fazla aldılmaksızın çalışmak zorunda kalmaktadır (DİE, 1999).

Türkiye’de eksik istihdam; işsizlik oranlarına katılmayıp, ondan bağımsız olarak hesaplanmaktadır. Ancak eksik istihdam oranları; işsizlik oranları ile paralellik arz etmektedir. Devlet istatistik enstitüsü HİA sonuçlarına göre; yıllara göre Türkiye’de eksik istihdam oranı 2001 yılı I. Döneminde; % 6 (DİE, 2001b), 2001 yılı II. Döneminde; yine % 6 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2001c). 2002 yılı I. Döneminde; % 5.9’a düşmüştür (DİE, 2002). 2002 yılı IV. döneminde ise; % 5.1’e kadar düşmüştür (DİE, 2003).

Türkiye’de işsizlik hadisesinin bir diğer özelliği de; özellikle istihdam edilen bireyler için işverenlerin ödediği prim ve vergi oranlarının yüksek olması dolayısıyla ortaya çıkan işsizliktir. Böyle bir yapıda işverenler bahsedilen vergi ve prim maliyetlerini azaltmak için istihdam sayılarını az tutmaktadırlar. Türkiye İşveren

Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından hazırlanan “yatırım ortamının iyileştirilmesi ve istihdamın artırılması” konulu rapora göre; SSK primi, gelir vergisi ve işsizlik sigortası priminden oluşan istihdam vergilerinde, 30 OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkesi içinde 2000 yılında 3. sırada bulunan Türkiye, 2001 yılında birinci sıraya yükselmiştir. Buna rağmen; Maliye Bakanlığı’nın kanunlaştırmaya çalıştığı yeni vergi yasasında da bahsedilen vergi oranlarının daha da yükseltilmesi planlanmaktadır. Böyle bir durumun işsizliği körükleyeceği kabul edilir. “Hükümetler sosyal kurumlarına sağladıkları parasal desteği kara yönelik bir tehdit ve ekonomik üretim üzerinde bir yük demektir. Hükümetlerin dayattığı vergi sistemi ile kapitalistlerin kâr arayışı arasında ciddi gerilimler vardır. Birçok toplum düşünürü, vergi ve kazanç arasındaki bu çelişkiyi, modern yönetimlerin içine düştüğü – siyasal sistemde belli bir istikrarsızlık yaşamadan çözülmeyecek – mali bunalımın önemli bir vechesi olarak görmüştür (Turner, 1997:30).

“Ülkemizde işsizlik daha çok, mahdut istihsal imkanları karşısında emek arzında vukua gelen süratli değişmelerden veya süratle artan nüfus fazlasının mahdut istihsal cihazına sığdırılmayışından doğar” (Zaim, 1972:134). Nüfus artış hızının yüksek oranlara ulaştığı ülkelerde; işsizlik oranlarının da yükseldiği ifade edilmektedir. “Türkiye’de nüfus artışının uzun dönem işgücü ve istihdam koşulları üzerinde doğrudan etkili olması doğaldır. Uzunca bir süre yüksek nüfus artış hızının devam ettiği bir ekonomide, işgücü arz ve talebinin, nüfus artış hızının düşük olduğu bir ekonomiye oranla daha yüksek olacağı düşünülebilir. Yüksek nüfus artışı hızı; iş arama durumundaki bireylerin sayısını diğer bir deyişle işgücü arzını arttıracaktır. Buna karşılık, işgücüne olan talep ile nüfus artışı arasındaki ilişki aynı ölçüde açık değildir. Nüfusun hızla arttığı gelişmekte olan ülkelerde istihdam sorununun önemi ve güçlüğü ortaya çıkmaktadır. Gerçekten hızlı nüfus artışının, söz konusu ülkelerde istihdam durumunu çeşitli yönlerden güçleştirdiği kabul edilmektedir” (Tuncer, 1977:43-44).

İşsizlik üzerine etkili olan bir diğer etken de NAİRÜ faktörüdür. Bu faktör, enflasyon oranlarının yüksek olmasına bağlı olarak işsizlik oranlarının yüksek boyutlara yükselmesi şeklinde belirlemektedir. “Yaklaşık 15 yıldır, Türkiye’de yükselme eğilimi gösteren aynı zamanda da oldukça istikrarsız bir seyir izleyen enflasyon olgusunun, belirsizliği ve riskleri arttırarak yatırımlar üzerinde olumsuz bir etki yaptığı

ekonomistlerce paylaşılan bir görüştür” (Gürsel ve Ulusoy, 1999:95). Bu manada benzer bir görüşü, Phillips ortaya koymaktadır (Işıklar, 1999:12-14).

İşsizlik, ekonomik bünyede ortaya çıkan bunalım, sıkıntı ve kriz dönemlerine göre de artışlar gösterebilmektedir. Ülkemizde 19 Şubat 2001 tarihinde, finans sektöründeki daralmaların etkisiyle patlak veren ekonomik kriz; ülkemizde ekonomik, siyasal ve toplumsal alanlarda oldukça derin sorunlara neden olmuştur. Özellikle reel sektörde ortaya çıkan daralmalar neticesinde işsizlik oranlarında büyük artışlar görülmüştür. İşten çıkarmalar görülmeye başlanmıştır. Yarım milyonun üzerinde insan, reel sektördeki dalgalanmalar sebebiyle işlerinden olmuştur. DİE'nin Hane Halkı İşgücü anketi sonuçlarına göre; 2001 yılı I.döneminde; % 8.6 olan işsizlik oranı, 2002 yılı I. Döneminde % 11.8'e yükselmiştir. 2001 yılı I. Döneminde; 1 milyon 809 bin olan işsiz sayısı, yaşanan ekonomik kriz sonrasında; 2002 yılı I. Döneminde 653 bin kişi (% 36.1) artarak 2 milyon 462 bin kişiye ulaşmıştır. Yine bu dönemde; Türkiye genelinde işsizlerin % 22.3'ünü (549 bin kişi) işten çıkartılanlar, % 20.1'ini (495 bin kişi) ise ilk kez iş arayanlar oluşturmaktadır (DİE, 2002b). Krizin etkileri artarak devam etmiştir. 2002 yılının II. Döneminde; işsiz sayısı 650 bin kişi (% 41.5) artarak 2 milyon 217 bin kişiye ulaşmıştır. İşsizlerin % 21.9'unu (486 bin kişi) işten çıkartılanlar, % 15.2'sini (337 bin kişi) ise ilk kez iş arayanlar oluşturmaktadır (DİE, 2002c). 2002 yılının III.döneminde işsiz sayısı; 466 bin kişi (% 24.4) artarak 2 milyon 373 bin kişiye ulaşmıştır. İşsizlerin % 19.3'ünü (458 bin kişi) işten çıkartılanlar, % 23.9'unu (568 bin kişi) ise ilk kez iş arayanlar oluşturmaktadır (DİE,2002d). 2002 yılının IV. Döneminde işsiz sayısı % 12.9 (301 bin kişi) artarak 2 milyon 636 bin kişiye ulaşmıştır. İşsizlerin % 18.1'ini (478 bin kişi) işten çıkartılanlar, % 21.2'sini (560 bin kişi) ise ilk kez iş arayanlar oluşturmaktadır (DİE, 2003).

Ekonomik krizin işsizliğe olan etkileri Dünya Bankası tarafından da incelenmiş ve ekonomik krizin reel sektör üzerindeki etkilerini değerlendirdiği raporunda “yıl sonu itibariyle yaklaşık 2.3 milyon kişinin (toplam istihdamın % 10.6'sı) işsiz kaldığı ifade edilmiştir. Türkiye'nin 2001 Şubat'ında ikinci dünya savaşından bugüne kadar ki en derin ekonomik ve mali kriz yaşadığı ve ticari ve sanayi faaliyetlerinde oldukça büyük düşüşler yaşandığı vurgulanmıştır.

Ayrıca Koray, Türkiye de işsizliği etkileyen faktörleri farklı açılardan ele almıştır (Koray,1983:36-37):

- “- Her yıl artan nüfus içinde işgücüne katılan büyük kitle,
- Köyden – Kente göçler
  - Tarım makineleşmesi sonucu her yıl ortaya çıkan açık işsizler,
  - Tarımdaki sürekli gizli işsizlik
  - Var olan iş imkanlarının yeni kuşakların iş beklentilerine uymaması,
  - Dış ülkelere gönderilen işçi sayısındaki büyük azalma
  - Sanayide makine- yoğun tekniklerin kullanılmasıdır.”

Türkiye’de ciddi boyutlarda bir yapısal işsizlik sorunu vardır. Başka bir deyişle; “Türkiye’nin yatırım ve üretime aktardığı kaynaklar, mevcut nüfus içinde çalışma yaşında bulunan kesimin önemli bir bölümüne iş bulma ve gerçekten üretken olma olanağını sağlayamamaktadır. Bu bakımdan; ekonominin, içinde bulunduğu krize benzer konjonktürel daralmaların, kendi başlarına işsizliği yaratmaktan ziyade işsizliğe yol açar nitelikte olduğu vurgulanmalıdır” (Sayan, 2002:234). Bunun yanında, Dünya ekonomisindeki değişimler de Türkiye ekonomisi üzerine etkiler yapmaktadır.

2001 yılı Şubat ayından sonra ülkemizde yaşanmaya başlanan ekonomik kriz neticesinde Uluslararası Para Fonu (IMF) ile stand-by anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalarla, mevcut çalışanlardan bir kısmının işten çıkarılması gündeme gelmiştir.

Ülkemizde ortaya çıkan işsizlik hadisesinin bir diğer yapısal özelliği de; yaşanan işsizliğin kitlesel bir niteliğe sahip olmasıdır. “Genç işsizliği”, “Kadın işsizliği” ve “Eğitimli işsizlik” gibi isimlerle adlandırılan ve belli bir kitleyi ilgilendiren işsizlik durumu söz konusudur. “Genç işsizliği” ve “Eğitimli işsizlik” kavramları sonraki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Türkiye’de kentsel alanlarda “kadın işsizlik” oranları genelde “erkek işsizlik” oranlarının üzerindedir. Kırsal kesimde ise; erkek işsiz oranları her dönemde kadın işsiz oranlarından yüksektir (Kutal,1992;62). İstihdam oranları incelendiğinde ülkemizde, kadınların daha çok tarımsal alanlarda istihdam edildikleri dikkat çekmektedir. Bu durum ise; kentsel alanlarda kadınlar arasında işsizlik oranlarının yüksek boyutlara ulaşması sonucunu doğurmaktadır. 2002 yılı IV. Döneminde istihdam edilenlerin % 28.7’sini (5 milyon 917 bin kişi) kadınlar oluşturmaktadır. Kadın istihdamı geçen yılın aynı dönemine göre; % 12.4 (654 bin kişi) artmıştır. Kentsel yerlerde kadın istihdamının

toplam istihdam içindeki payı % 20.2 iken, bu oran kırsal yerlerde % 39 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilen kadınların % 58.1'i tarım sektöründe çalışmakta ve bu sektördeki kadınların % 75.3'ünü ise ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır. Türkiye genelinde istihdam edilen kadınların % 46.2'si (2 milyon 731 bin kişi) ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların, toplam ücretsiz aile işçileri içindeki oranı ise; % 68.9'dur (DİE, 2003).

Görüldüğü gibi, kentsel yerlerde kadın işsizlik oranları erkeklere oranla daha yüksek seviyelerde görülmektedir. Bu durumun sebebi; ülkemizde tarımsal alanlardaki "ücretsiz aile işçilerinin" büyük oranda kadınlardan oluşmasıdır. 2001 yılı I.döneminde kırsal yerlerde erkek işsiz oranı % 7.3 iken kadınlarda % 2.2'dir (DİE, 2001b). 2001 yılı II.döneminde ise; kırsal yerlerde erkek işsiz oranı % 3.7 ve kadınlarda % 1.1'dir (DİE, 2001c). 2002 yılı IV. Döneminde kırsal yerlerde erkek işsiz oranı % 8.3 iken kadınlarda % 3.8'dir (DİE, 2003). Anlaşıldığı üzere, her dönemde kırsal alanlarda kadın işsiz oranları düşüktür. Kentsel alanlarda ise bu oranları tam tersi bir seyir arz etmektedir. 2002 yılı I. Döneminde kentsel alanlarda erkek işsiz oranı; % 13.8, kadın işsiz oranları % 18.2 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002b). 2002 yılı II. Döneminde kentsel alanlarda erkek işsiz oranı; % 12.5, kadın işsiz oranları % 17 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002c). 2002 yılı III. Döneminde kentsel alanlarda erkek işsiz oranı; % 12.7, kadın işsiz oranları % 18.9 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002d). 2002 yılı IV. Döneminde kentsel alanlarda erkek işsiz oranı; % 13.3, kadın işsiz oranları % 20.8 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2003).

Kadınlarda eğitim; işsizlik konusunda önemli bir referans çerçevesi oluşturmaktır. Ülkemizde "eğitimli işsizlik" hadisesinin, kadınlar da erkeklere oranla daha yüksek boyutlara ulaştığı görülmektedir. 2002 yılının II.döneminde eğitimli genç nüfustaki işsizlik oranları incelendiğinde; eğitimli gençler nüfus içerisinde erkekler arasındaki işsizlik oranı % 28.8 iken, kadınlarda bu oran % 29.6 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002c). 2002 yılı III.döneminde ise; eğitimli genç erkeklerde işsizlik oranı, % 30.5 iken kadınlarda bu oran % 36.8 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002d). 2002 yılı IV.döneminde eğitimli genç nüfus içinde erkek işsiz oranı; % 27.5, kadınlarda ise; % 37.6 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2003). Görüldüğü gibi, eğitimli kadınlarda da işsizlik oranı, aynı kategorideki Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Ülkemizde, kadın işsizliğinde etkili olan etkenler incelendiğinde, ekonomik nedenlerden ziyade sosyal, kültürel ve fiziksel

nedenlerin etkili olduğunu görmekteyiz. Başbakanlık Kadının Statüsü ve sorunları genel müdürlüğünün yaptırmış olduğu; “Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo – Ekonomik ve Kültürel Boyutları” adlı çalışmada kadın işsizliğinin daha çok yaşamının belirli bir döneminde çalışmış kadınların son çalıştıkları işyerinden kendi istekleriyle ayrılmaları ile ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Kadınların işlerinden ayrılma nedenleri arasında; evlenmek ve çocuk sahibi olmak gibi ailevi etkenler, işyeri ile ilgili etkenlerin önüne geçmektedir. İşten ayrılma kararının oluşmasında kadınların aile içi konumunda yaşanan değişimin yanı sıra, işgücü piyasasındaki çalışma koşullarının rolü de büyük önem taşımaktadır (Eyüboğlu, v.d., 2000:155). Ülkemizde kadın işsizliği olgusunu incelerken, konuyu işsizliğin ekonomik boyutlarıyla değil, kadının toplumsal durumu bakımından ele almak daha doğru bir tavır olacaktır. Türkiye’de kadın işsizliğinin kitlesel bir hal almasında; toplumun değer yargıları, kadının fiziksel özellikleri (çocuk sahibi olmak gibi) ve evlilik gibi faktörlerin büyük rolü bulunmaktadır.

Tablo- 1: Yıllar İtibariyle Ülkemizde Yaşanan İşsizlik Oranları

İŞSİZLİK ORANLARI	İşsiz Sayısı (Bin Kişi)	İşsizlik Oranı (%)
1980	486.7	8.3
1981	1.305.3	7.3
1982	1.296.2	7.2
1983	1.452.0	7.9
1984	1.451.8	7.8
1985	1.376.7	7.3
1986	1.569.8	8.1
1987	1.699.0	8.5
1988	1.748.2	8.7
1989	1.803.6	8.7
1990	1.701.4	8.2
1991	1.703.0	7.8
1992	1.735.0	8.0
1993	1.665.0	7.7
1994	1.802.0	8.1
1995	1.568.0	6.9
1996	1.382.0	6.0
1997	1.463.5	6.7
1998	1.527.0	6.8
1999	1.773.5	7.6
2000 I. DÖNEM	1.720.0	8.3
II.DÖNEM	1.415.0	6.2
III. DÖNEM	1.295.0	5.6
IV.DONEM	1.366.0	6.3
2001 I.DÖNEM	1.809.0	8.6
II.DÖNEM	1.567.0	6.9
III. DÖNEM	1.907.0	8.0
IV.DONEM	2.335.0	10.6
2002 I. DÖNEM	2.462.0	11.8
II. DÖNEM	2.217.0	9.6
III. DÖNEM	2.373.0	9.9
IV. DÖNEM	2.636.0	11.4

Kaynak: (DİE, 1980-2002) Hane Halkı İşgücü Anketleri

2.6. YENİ DEĞİŞİMLER – DÖNÜŞÜMLER VE YENİ İŞSİZLİK

2.6.1. Küreselleşme ve İşsizlik

Küreselleşme olgusu, kavram olarak; hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yapmaktadır (Robertson, 1999:21). Küreselleşme kısaca ve basitleştirilmiş bir ifade ile toplumlar arası ilişkileri sıkılaştıran, çoğaltan bir süreçtir. Dünyanın bir tarafında cereyan eden olguların, diğer köşelerindeki insanları etkilediği bu süreç, Albrow' a göre; bir referans çerçevesi, taraftarları için “düş” olmasa bile “ideal”, deva olmasa bile değerleri olan bir dünyaya bakış açısı, hatta felsefesidir (Öke, 2001:2). Küreselleşme, pek çok sosyal bilimci tarafından ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bilim adamlarından biri olan Giddens; tüm olumsuzluklara rağmen, küreselleşme olgusunu reddetmenin mümkün olmadığını iddia etmektedir. Özellikle 1980'lerin sonlarına kadar akademik yayınların dışında kullanılmayan bu kavram, bugün güncel yaşamın bir parçası gibi olmuş ve neredeyse ekonomik alanda tam üstünlük sağlamış bir süreçtir. Siyasal, teknolojik ve kültürel boyutları da kapsayan bu süreçte, yoksul ülkeler pazar konumunda olup daha da yoksullaşırken, Batılı ülkeler hem ekonomik hem de kültürel bağlamda güçlenmektedir. Bu nedenle, kazananlar ve kaybedenler diye iki grup oluşturan globalleşmede, kaybedenler çoğunlukta iken kazananlar bir avuç kişi olmaktadır. Giddens bu bağlamda dünyayı “global bir köyden ziyade global bir yağmaya” benzetmektedir (Giddens, 2000: 17-27).

Küreselleşmenin kültürel, toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutlarının varlığı ifade edilmişti. Çalışmamızın kapsamı gereğince, bu kısımda küreselleşmenin ekonomik boyutları üzerinde durulacaktır. Küreselleşmenin ekonomik yönü; iktisadi küreselleşme kavramı ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda iktisadi küreselleşme; “iç ve dış ticaret sınırlarını delen ve eski sistemin önemli aktörleri olan milli devletlere farklı bir vazife yükleyen ulus-aşırı bir dünya iktisadi sistemine işaret etmektedir” (Habermas, 2002:64). Ekonomik alanda yaşanan küreselleşme sürecini: sermayenin serbest ve sınırsızca hareket etmesi, serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasıyla sinai üretimin ve yeni teknolojilerin nihai ürünlerinin dünya çapında yayılması gibi olgularla kısmen karakterize edebilmek mümkündür. Bu sürecin gerçek yönlendiricisi ise hiç kuşku yok ki ABD ve diğer zengin ülkelerin güdümünde hareket eden uluslar üstü örgütlerdir. Laissez Faire'ci küresel tek pazar ideali peşinde koşmanın getirdiği kurumsal düzenlemeler ve uygulamalar, farklı gelişmişlik düzeyindeki ülke ve

toplumlar üzerinde gelir uçurumlarının oluşması ve eşitsiz gelişmeler biçiminde negatif etkiler yaratırken, sosyo-politik karşıtlıkların da küreselleşmesini beraberinde getirirler. Nitekim küresel ölçekte sürdürülebilir kalkınma sürecinin sınırlarına geliniyor olması, dünya enerji kaynaklarıyla ilgili hegamanik güç arayışlarının getirdiği askeri-siyasal gerginlik hatta savaşlar, üretim ve sermaye alanında yaşanan şoklar ve yaşanan yaygın işsizlik sorunları ve özellikle de % 95'inin spekülâtif nitelikli olduğu dünya kambiyo piyasalarında gerçekleşen günlük 1.2 trilyon dolar tutarında işlem hacminin getirdiği kronik finansal krizler ve nihayet bunlara koşut belirli toplumlarda yaşanan fakirlik süreci, tek küresel pazarın işleyiş mekanizmalarını felç edebilecek sosyo-politik karşıtlıkların su yüzüne çıkmasına neden olmaktadır (Soyak vd., 2002: 9). Buraya kadar özetlemeye çalıştığımız, küreselleşme olgusunun ekonomik boyutlarının çeşitli sonuçları üzerine, neo-liberal yaklaşımı benimseyen sosyal bilimciler ve eleştirel yaklaşımı benimseyen sosyal bilimcilerin çeşitli görüşleri söz konusudur. Ekonomik Küreselleşme yandaşları olan neo liberaller, serbest ticari hareketlerin sağladığı avantajlar ile ekonomik büyümenin daha sorunsuz gerçekleşebileceğini iddia etmektedirler. Buna karşın, eleştirel yaklaşım ise; dünyanın pek çok yerinde ve ABD'de yaptıkları araştırmalar neticesinde ortaya çıkan sonuçları ortaya koyarak ekonomik küreselleşmenin fakirleri daha fakirleştirdiğini, zenginlerinde arayı daha fazla açtığı inancındadırlar (Öke, 2001:36). Ekonomik küreselleşme olgusu, dünya iktisadi sistemini etkisi altına almış; milli devletlerin, bahsedilen sürecin etkisiyle zayıflaması ve küresel iktisadın doğurduğu şartlar altında Keynes'çi istihdam politikaları artık işlemez hale gelmiştir.

Küreselleşmenin, işsizlik üzerine olan etkisi, çalışmamızda; çok uluslu şirketler ve bu şirketlerin genel politikaları bağlamında, çalışmanın şeklinde meydana gelen değişimler bakımından, küresel krizlerin etkisi ve IMF politikalarının sosyal yönünün zayıflığının işsizlik üzerine etkisi bağlamında başlıca dört başlık altında ele alınacaktır.

2.6.1.1. Çok Uluslu Şirketler ve İşsizlik Üzerine Etkileri

“İki ya da daha çok ülkede, varlıkları, fabrikaları, madenleri, satış ofislerini ....vb kontrol eden bütün girişimler” (Soyak vd., 2002:215). Çok Uluslu Şirketler olarak adlandırılmaktadır. Dünya ekonomisi, artık küresel kapitalizm denen bir sınıflama yapılabilecek dönemi yaşamaktadır. Bunun yanında; kültürel, politik ve toplumsal alanları içine alan ve ulusal sınırları aşan bir oluşum ortaya çıkmıştır. Bu anlamda,

dünya ekonomisi temel dinamikleri itibariyle uluslar arasılaşmış, denetim dışı piyasa güçleri tarafından baskı altına alınmış; temel ekonomik aktörleri ve değişim ajanları ise, hiçbir ulusal devlete tabi olmayan ve piyasa avantajlarının belirlediği yerlere yerleşen gerçek ulus-ötesi şirketler olmuştur (Hirst, 1998:26). Küresel ekonomide “geleneksel üretim faktörleri olan toprak ve emek, giderek daha büyük bir oranda ikincil duruma düşmektedir. Yönetim, üretimin belirleyici faktörü olma niteliği kazanmıştır” (Drucker, 1992:118).

Çok uluslu şirketler, küresel ekonominin en önemli araçlarından biridir. Küreselleşme ile birlikte bu şirketler artık dünyada ki pek çok ülkeden daha büyük ekonomik güce sahip olmuşlardır. Bahsedilen güç, ekonomik pazarların globalleşmesinden ortaya çıkmıştır. “Pazarların globalleşmesi” kavramı; “mali piyasaların küresel bir bağla birbirine bağlanması ve sermaye dolaşımının hızlanması, sanayi malları ticaretinin muhtelif pazarlarda daha geniş coğrafyalara yayılması ve milli ekonomilerin dünya ekonomisinde birer şube durumuna gelmesi durumunu ifade etmektedir” (Habermas, 2002:63). Bahsedilen ekonomik gerçekler sebebiyle, özellikle üçüncü dünya ülkeleri; çok uluslu şirketlerin ekonomik güçlerinden faydalanabilmek amacıyla bu şirketlerin sermayelerini kendi ülkelerine çekebilmek için çeşitli düzenlemeler gerçekleştirmektedirler. “Sermaye ve teknoloji sıkıntısı çeken az gelişmiş ülkeler yabancı yatırımları ülkeye çekebilmek amacı ile özel sermaye için koruyucu iş hukuku mevzuatının çalıştırılmaması, sendika ve toplu iş mücadelesinin yasaklanması, özel yatırımcının her türlü imtiyazlarla korunması, vergi muafiyeti ve vergi indirimi uygulamaları, çevre koruma masraflarının alınmaması, sanayi bölgelerinin parasız olması gibi teşvik tedbirleri getirebilmektedir” (Kutal ve Büyüksulu, 1996: 35). Yaşanan bu küresel ekonomik yapı ve dünyanın pek çok bölgesindeki “ucuz emek rezervleri” çok uluslu şirketlerin iştahını kabartmaktadır. Özellikle, üçüncü dünya ülkelerindeki ucuz emek sahipleri, bu şirketlerin üretim maliyetini düşürmekte ve sermayelerini arttırmaktadır. Ancak, bahsettiğimiz bu ilişkiler, küresel ekonomik yapı da işsizliği tetiklemektedir.

Gelişmiş ülkelerde kurulan bu şirketler, yatırım yaptıkları bölgelerdeki hükümetlerin kendilerine tanıdıkları ayrıcalıklar ve bu bölgelerdeki ucuz emek rezervleri sebebiyle; yatırımlarının büyük bölümünü bu bölgelere taşırlar. Küreselleşme ile birlikte önem kazanan serbest ticaret ve “Doğrudan yabancı yatırım (DYY)”; sanayileşmiş ülkelerde vasıfsız işçilerin işlerini kaybetmelerine sebep olurken,

gelişmekte olan ülkelerde ise; ucuz ve vasıfsız işgücünün istihdam edilmesine yol açmaktadır. Bu durum, sanayileşmiş ülkelerde vasıfsız emek sahipleri arasında işsizliğe sebep olurken, işe sahip olanlar arasında ise; ücretlerin azalması gerçeğini ortaya koymaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise; vasıfsız işgücü istihdam edilerek, bu emek sahipleri sömürülmekte ve bu ülkelerdeki vasıflı işgücü, işsizlik hadisesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Küreselleşme bağlamında; çok uluslu şirketlerin işsizliğe sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Bunun yanında, çok uluslu şirketlerin, büyük devletlerin hesabına çalışan, çıkar grubu işlevi gördüklerini ve bu güçlerin yapamadıklarını yapmak için görevlendirildikleri iddiaları da vardır. Bu iddialar, en çok da işsizlik üzerine etkiler noktasında toplanmaktadır. “Charles Handy, The Economist dergisinde ki bir yazısında, çok uluslu şirketlerin ülkelere daha büyük ekonomik güce sahip olduğunu ifade ederek: bu şirketleri kim, kim için yönetiyor? Şeklinde bir soru yönelmiştir. Bu şirketlerin, uluslar arası alanda oldukça güçlü bir yapıya sahip olduklarını ve bazen kendi hükümetlerinden dahi daha güçlü bir pozisyonda olduklarını, devlet içinde devlet olarak betimlediği bu şirketlerin 40 bin insanı bir anda işten çıkarabileceğini ancak bu tür bir işten çıkarmanın hükümetler tarafından gerçekleştirilemeyeceğini belirterek bu şirketlerin hükümetlerce el altından desteklendiğini iddia etmektedir. Yukarıda sorduğu soruyu da bu şekilde üstü kapalı bir şekilde cevaplamaktadır. Bu şirketlerin gücünü ifade için şirketlerin, hükümetlerini Avrupa Birliği ve (Kuzey Amerika Serbest Ticaret anlaşması) NAFTA benzeri ekonomik ortaklıklara zorladıklarını belirtmekte ve 1994 yılında ABD ve Meksika arasında imzalanan NAFTA oluşumu da bu şirketlerin önünü çektiği bir olgu değil midir? diye sormaktadır. NAFTA’ nın imzalanmasının ardından geçen 9 yıllık süreçte 2.2 milyon insan açlık sınırında yaşamaktadır (Doğan, 2002:73).

2.6.1.2. Küresel Krizlerin Ortaya Çıkardığı İşsizlik

Küreselleşme bağlamında yaşanan değişim ve dönüşümlere ayak uyduramayan milli ve küresel piyasalar, çoğu zaman spekülasyon nitelikli finansal krizlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. “Ekonomik sıkıntılar, kronik hale gelen küresel krizler sadece kalkınmakta olan ülkelerin sorunu değildir. Küreselleşme arttıkça, küresel şirketlerin anavatanları da vasıfsız işçi kanamalarıyla muzdarip olmaktadır. Öyle ki, vasıfsız işçilerin istihdam sorununa katkıları, Amerikalı iktisatçıları da endişelendirmektedir” (Öke, 2001: 44).

Ortaya çıkan küresel krizlerin, ithal ikameci birikim modelinin yıllar boyu geliştirdiği değişimlerden kaynaklandığına ilişkin görüşler yaygınlık arz etmektedir. Benzer şekilde, 1974'te ortaya çıkan krizin de bahsedilen "ithal ikameci birikim modelinden" kaynaklandığına inanılmaktadır. Bu nedenle; "1970'lerin krizinin etkilerini, gelişmiş ülkelerdeki gibi, benzer bir çok az gelişmiş ülkede kâr oranlarının düşmesi ve dış borç artık ithal ikameci birikim modelinin değişimi değil terk edilmesi sürecini getirmiştir. Birikim sürecinin sınırlarını belirleyen kriz, bir yandan ülke içinde, sanayi sermayesinin birikimini sürdürmesi, öte yandan da geçerli işbölümü çerçevesinde dünya ekonomisiyle olan ilişkilerini sürdürmesini tehdit eder hale gelmiştir" (Gülalp, 1987:54).

İfade edilen sebepler dolayısıyla, terk edilen ithal ikameci birikim modelinin yerine küresel ekonomiye adapte olabilecek dönüşümleri gerçekleştiremeyen ülkelerde (gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun) küresel ekonomik krizler ortaya çıkmaktadır. Bu krizler ise; ortaya çıktığı piyasada ve küresel düzlemde işsizliğe neden olmaktadır. İthal ikameci birikim modeli; verimsiz sermayeyi piyasadan çıkararak, rekabete dayalı düzenlemelerle üretkenliği arttırıp, kâr oranlarının yükselmesini sağlamak amacıyla terk edilmiştir. Fakat bu süreçte yaşanan iktisadi uyum problemlerine bağlı olarak; mevcut yoksullara ve işsizlere yenileri eklenmiştir. Son dönemde, Güney Doğu Asya ülkelerinde, Rusya'da, Brezilya'da, Arjantin'de ve Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin sonuçları bu duruma örnek teşkil etmektedirler (Erbaş, 2003:183).

Küresel ölçekte ortaya çıkan ekonomik krizler; ortaya çıktığı ülkelerdeki yatırımları etkilemekte, devalüasyon gibi düzenlemelerle finansal sektörleri çöktürmekte, ücret düzeylerini düşürmektedir. Böyle bir durumdan kurtulmanın yolu ise, işçi çıkararak emek maliyetini düşürmek ve ücretlerin düşürülmesi ile giderlerin azaltılmasıyla mümkün görülmektedir. Bu bağlamda; milli şirketlerin ve çok uluslu şirketlerin, bahsedilen krizlerden kurtulabilmek için işçi çıkarma ve az istihdam yapma gibi politikaları küresel düzlemde ve krizin ortaya çıktığı piyasada işsizliği tetiklemektedir. Krizler yayıldıkça krizden etkilenen ülkelerde daha çok vasıfsız işgücünü oluşturan bireyler arasında işsizlik, yoksulluk ve marjinalleşme artışı görülmektedir.

2.6.1.3. IMF Tarafından Uygulanan Yapısal Uyum Politikalarının İşsizlik Üzerine Etkileri

İktisadi küreselleşme bağlamında, küresel ekonomiye uyum sağlayamayan iktisadi yapıların krizlerle karşı karşıya kalacaklarını ifade etmiştik. Küresel niteliğe de sahip olabilen bu krizler daha çok az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmakta ve bahsedilen uyum zorluğundan kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerdeki ekonomik krizler ise; ekonomik yapıdaki daralmalar yüzünden oldukça yüksek oranlarda işsizliğe sebep olmaktadır. Böyle bir süreci yaşayan ekonomi ise, normal seyrine dönebilmek için parasal desteğe ihtiyaç duymaktadır. İşte bu nokta da bahsedilen destek küresel ekonominin en önemli aktör kurumlarından olan IMF (Uluslar arası Para Fonu) tarafından sağlanmaktadır. Kendi imkanlarıyla krizi atlatabileceklerine inanan ülkeler IMF' nin yardımını talep etmektedirler.

1974 yılından itibaren devletler, sabit kur sisteminden, her ülkenin kendisinin belirlediği farklı kur rejimlerinin uygulandığı sermaye kontrollerinin tamamen ortadan kalkması da en aza indiği, sistemsiz ya da çoklu sistem denen bir döneme girmişlerdir. Bu ortamda, bahsedilen sistemleri ayarlama görevi, çeşitli küresel ekonomik kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kurumlar; IMF (Uluslar arası Para Fonu), WTO (Dünya Ticaret Örgütü), WB (Dünya Bankası) vb.dir.

Bu kurumlardan biri olan; IMF'nin görev ve yetki alanına giren önemli bir konu, üyelerinin döviz kurları ve uluslararası ödemelerine ilişkin bazı politika ve uygulamaları etkilemek ve yönlendirmektir (Alpar ve Ongun, 1988:153). Özellikle; az gelişmiş ülkelerdeki kriz dönemlerinde veya bu ülkelerin küresel ekonomiye dahil olma çabaları doğrultusunda, bahsedilen ülkeler ile IMF arasında kredi anlaşmaları yapılır. Bu anlaşmalar "stand-by" anlaşmaları olarak adlandırılır. "Stand-by düzenlemeleri, üye ülkelerle IMF arasında varılan bir anlaşma sonucunda hazırlanır. Amacı, dış ödeme güçlükleri içindeki ülkelere IMF kaynaklarını, uygulanacak olan istikrar programına bağlı olarak ve belirlenmiş bir takvime göre aktarmaktır. IMF'den sağlanan kaynakların üye ülkelerde kullanımı belirli koşulların yerine getirilmesine bağlıdır. Bu koşullar IMF'nin uygun gördüğü iktisat politikalarının uygulanmasını içerir. Rezerv diliminde çekilen fonlar dışında IMF kredilerinin hepsi koşullu niteliktedir" (Alpar ve Ongun, 1988: 157). Yapılan anlaşmalar "yapısal uyum programı" olarak adlandırılmaktadır. Verilen kredilerin kullanımı ve devam ettirilmesi, krediyi alan ülkenin bahsedilen programı uygulaması şartına bağlıdır. IMF bu uyum programı ile ülkeleri küresel

ekonomik sisteme entegre etmeye çalışmaktadır. Bu politikalar liberal bir sürece işaret etmekte ve dünya ekonomisiyle bütünleşmenin anahtarı olarak görülmektedir. Bu çerçevede; “yapısal uyum programının evrensel ilkeleri” on üç maddede belirtilebilir. Bunlar (Tözüm, 2002:156):

- “1. Özel sektörü ekonomik büyümenin motoru haline getirmek,
2. Enflasyon oranını düşük tutmak ve fiyat istikrarını sağlamak,
3. Devlet bürokrasisini küçültmek,
4. Bütçe fazlası sağlamasa bile olabildiğince dengeli bir bütçe yürütmek,
5. İthal ürünler üzerindeki gümrük tarifelerini kaldırmak veya düşürmek,
6. Kotalardan ve yerel tekellerden kurtulmak,
7. İhracatı arttırmak,
8. Devlete ait sanayi kuruluşlarını ve kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirmek,
9. Sermaye piyasalarını serbestleştirmek,
10. Para birimini konvertibil hale getirmek,
11. Ülkedeki sektörleri, hisse senedi ve tahvil piyasalarını doğrudan yabancı mülkiyete ve yatırıma açmak,
12. Rekabeti arttırmak üzere ekonomideki kamusal düzenlemeleri azaltmak,
13. Bankacılık ve telekomünikasyon sistemlerini özel mülkiyete ve rekabete açmak.”

Yukarıda başlıklar halinde ilkeleri belirtilen yapısal uyum programlarının, programın uygulandığı ülkede işsizliği arttırdığı savunulmaktadır. Özellikle, yapısal uyum programları ile gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları ile kamu istihdamının azaldığı ve böylece işsizlik oranlarının arttığı görülmüştür. “Yapısal uyum programları sırasında az gelişmiş ülke işgücü piyasalarında yaşanan yeniden yapılanma sürecinin en önemli etkilerinden birisi, özelleştirme ve devletin küçültülmesi politikaları sonucunda kamu kesiminde ekonomik daralma ve sanayisizleşme sonucunda da özel kesimde, başta düşük ücretle çalışanlar olmak üzere, çok sayıda insanın işini kaybetmesi ve “açık” işsizliğin alışılmadık ölçülerde artması olmuştur. Örneğin, Zambiya’da yapısal uyum programının uygulamaya konmasından kısa bir süre sonra, kamu istihdamı önemli ölçüde azaltılırken özel kesimde de çok sayıda işçi işten çıkarılmıştır” (Şenses, 2001:191). Benzer şekilde; Arjantin’de uygulanan programın ardından ortaya çıkan ağır sosyal bunalım ve işsizlik durumu, Brezilya’daki işsizlik oranlarının artışı ve son

olarak; Türkiye’de yaşanan kriz sonrası uygulamaya konan program ile birlikte işsizlik oranları yükselmiştir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Michel Chossudovsky, “Yoksulluğun Küreselleşmesi” adlı eserinde; IMF reformlarının uygulanmasının ücretler ve tüketim düzeyi üzerinde de etkili olduğunu ifade etmektedir. Ona göre: IMF destekli reformlar, çok sayıda ülkede emek maliyetinin düzenlenmesi konusunda belirleyici rol oynamaktadır. “Emek maliyetinin minimizasyonu” aynı zamanda tüketici piyasalarının büyümesini sabote etti; dünya nüfusunun büyük kesimlerinin makro ekonomik reformların ağırlığı altında yoksullaşmasına ve alım gücünün gerilemesine yol açtı (Chossudovsky, 1999:17).

Buraya kadar ki saptamalardan hareketle, ülkemizde de son zamanlarda uygulanan yapısal uyum programlarının sosyal yönünün zayıf olduğu ve sosyal bunalımlara sebep olduğunu belirtmek mümkündür. Bu manada, küreselleşme söyleminin az gelişmiş ülke bağlamında odak noktasını oluşturan neo liberal yapısal uyum politikalarının da eskiden varolan sistemik unsur ve eğilimlerin hızlanarak sürmesine ve yoksulluğun ve daha genel anlamda sosyal kutuplaşmanın artmasına katkıda bulunduğu görülmüştür (Şenses, 2001: 216).

2.6.1.4. Çalışma Biçiminde Yaşanan Şekil Değişiklikleri ve İşsizlik Üzerine Etkileri

Çalışma biçimindeki değişiklikler, sektörel değişimlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. İlk olarak; tarımda istihdam edilmiş olan çalışanlar kitlesi, evvela ikinci sektör olan imalat sanayine, ardından sanayileşme olgusuna bağlı olarak, üçüncü sektör denilen; ticaret, nakliye ve hizmet sektörlerine kaydırılmıştır. Daha sonra ise; sanayi sonrası toplumlar, bilgi temeline dayalı, high tech sanayi, bankacılık ve kamu yönetimi denilen dördüncü sektöre kaydırılmıştır.

Günümüzde, “hem dünya ekonomisindeki, hem de ulusal ekonomilerde mikro teknolojinin öncülük ettiği yapısal değişim, iş piyasalarında yüksek vasıflı elemanlara olan talebi arttırmaktadır. Öyle ki, teknolojik yeniliklerin çok kısa bir sürede neredeyse demode olacak şekilde hızlı bir gelişme sürecinde oluşu vasıflı elemanların sürekli kendilerini yenilemelerini gerekli kılmaktadır” (Kurtulmuş, 2001:166). Dolayısıyla; artık “beyaz yakalı” olarak adlandırdığımız vasıflı işçiler, dünya işgücü piyasasındaki yerlerini almışlardır. “Mavi yakalı” olarak adlandırılan vasıfsız işçiler ise; önemlerini kaybetmişler ve derin bir işsizlik hadisesi ile karşı karşıya kalmışlardır. “Çalışma yeni

teknolojiler etrafında yeniden örgütleniyor. Beyaz ve mavi yakalı, vasıflı ve vasıfsız arasındaki geleneksel ayırım çizgileri, imalat sektöründeki muazzam işgücü fazlalığının ardından tarihe karışıyor. Gelecekte, imalat sektöründeki iş daha küçük ama yetkin işyerlerinde esnek bir ekip çalışması etrafında dönecek. Hizmet sektörü, 1990'lar ekonomisinde yer alacak olan kadınların part-time istihdamının mevcut yükselişine olanak vererek yeni iş alanlarının ana kaynağı olmayı sürdürecektir. Bu değişimler, azalmayan bir kitlesel işsizlikle birleşerek işgücü içinde daha derin bölünmeler yaratmaktadır. Daha profesyonel, yüksek vasıflı teknisyen meslekleri yanında düşük vasıflı, düşük ücretli, düşük teknoloji kullanan mesleklerde olacak. Ekonomi, büyük şirketlerde artan sayılarda part-time işçi çalıştıran küçük yan kuruluşlar, tam istihdamla uzun dönemli işsizler arasındaki ayırımla belirlenecek” (Hall ve Jaques, 1995:40). Görüldüğü gibi, çalışma ilişkilerinde yaşanan gelişmeler, geleneksel tam zamanlı iş kavramını değiştirmiş ve part-time işçilik kavramını getirmiştir.

Ortaya koyduğumuz bu süreç, teknolojik bir işsizliğin ortaya çıktığı gerçeğini göstermektedir. “Sanayi cemiyetlerinde gözlenen iş verimliliğini artırma temayülü, sanayi sonrası toplumlarda da devam etti. Rasyonelleşmedeki ilerlemeyi, çalışanların muntazam şekilde birinci sektörden, ikinci ve üçüncü sektörlere ardından nihai olarak bilgi ve enformasyon toplumunu oluşturan dördüncü sektöre kaydırılması takip etti. Bu gelişmenin “teknolojik bir işsizlikle” neticeleneceğini ileri süren ve sürekli olarak tekrar edilen tahminler ilk dönemlerde gerçekleşmedi. Bütün dalgalanmalara rağmen işyeri kayıpları yetmişli yılların neredeyse sonlarına kadar çalışma vakitlerinin kısaltılması ve yeni iş yerlerinin açılması ile dengelendi. O dönemin ardından çoğu OECD ülkesinde iktisadi büyüme ile istihdam seviyesi arasındaki beraberliğin bozulmasına şahit olduk. Avrupa Birliği resmi istatistiklerinin belgelediği 18 milyon işsiz, her konjonktürel büyüme sonunda büyük bir işsizliğe yol açan bir gelişmenin doğurduğu bir neticedir” (Habermas, 2002:117).

Çalışma şeklinde, buraya kadar ifade ettiğimiz değişimlerin dışında post-fordizm'e bağlı olarak ortaya çıkan dönüşümler de işsizlik üzerine etkide bulunmuştur. Bu etkileri bir sonraki kısımda ayrıntılı bir şekilde göstermeye çalışacağız.

2.6.2. Yeni Üretim Sistemleri ve İşsizlik

2.6.2.1. Post-Fordizm ve İşsizlik

1950'lerden 1970'lere kadar uzanan dönemde dünya üretim sistemine hakim olan ve Henry Ford tarafından sistemleştirilen üretim sistemi olan "fordizm"; özetle, büyük ölçekte ve standart mal üretimi yapan kitlesel seri üretim biçimi olarak açıklanmaktadır. Fordizm: Standart ürüne bağımlı, maliyet düşürmeye bağlı stratejilerin var olduğu, merkezi planlamaya ve otoriteye dayalı, detaylı iş betimlemeleri etrafında kurulmuş katı bir örgütlenme ağıdır. Bahsedilen bu sistem hakim olduğu dönemde; toplumsal kültür, sanayileşme ve özellikle tüketim anlayışı çerçevesinde şekillenmiş ve bu olgulara etkide bulunmuştur. Ancak, 1974 yılında ortaya çıkan derin ekonomik küresel kriz, bu üretim sisteminin eksikliklerinin ve çağın gereklerine uygun olmayışının görülmesine katkıda bulunmuş ve bu krizin ardından, küresel ekonomik yapıya ve teknolojik gelişmelere uygun bir üretim sistemi ortaya çıkmıştır. Bu üretim sistemi Post-fordizm olarak adlandırılmaktadır (Yetim, 2001:133).

Post-Fordizm kavramı ile, "yeni dönem itibariyle enformasyon teknolojisine doğru yaşanan değişimler, standart bir malın üretimine yönelik olarak geliştirilmiş özel amaçlı teknolojiler yerine genel amaçlı teknoloji kullanımının tercih edilmesine neden olmaktadır. Hem iş sürecinin kendisine hem de işgücüne ilişkin olarak merkezsizleştirilmiş biçimler tartışılmaktadır. Tüketim kültürünün hakim değerleri çerçevesinde tüketici davranışları, yaşam stili, zevk öne çıkarılmaktadır. Bedensel işlerde çalışan nitelikli erkek işgücü azalmakta; buna karşın hizmetler sektörünün önemi artmakta ve buna bağlı olarak da beyaz yakalıların sayısında artış olmaktadır. İşgücünün temel dönüşümleri arasında "işgücünün feminizasyonu" gündeme gelmektedir. Ekonominin ulus devletler yerine; yeni uluslar arası iş bölümü ve çok ulusluluk tarafından belirlenmesi ve finans piyasalarının, iletişim artışıyla bağlantılı olarak küreselleşmesi söz konusu olmaktadır. Postfordist kuram, etnik anlamda yeniden canlanış, çevre milliyetçiliklerinin yükselişi, yerel tarih ve yerel yaşam tarzları üzerine ayrıca vurgulamalarda bulunmuştur. John Urry tarafından "örgütsüz kapitalizm" olarak tanımlanan bu dönemde toplumsal yaşam, kültür, boş zaman, sanat, mimari, tüketim, çevrecilik, feminizm, etnik farklılık, yerel demokrasi gibi değerler yukarıdan "küreselleşme", aşağıdan "adem-i merkezileşme", içeriden "dağılma" süreçlerini içermektedir. Postfordizm tartışmalarında katı olan eski yerine, esnek olan yeni söz konusudur. Esneklik, Postfordist dönemin operasyonel bir göstergesi niteliğini

taşımakta, çeşitlenmiş tüketici taleplerine esnek bir şekilde yanıt verebilme yeteneği Postfordist üretimin kavranmasında anahtar rolü oynamaktadır. Postfordizm, esnek üretim teknikleri, farklılaşmış ve ayrıştırılmış tüketim kalıpları, yeniden yapılanmış bir devlet anlayışı ve postmodernist kültürel formlar aracılığıyla ele alınabilir. Fordizm sonrası oluşan değişmeyi tanımlayan Postfordist kuram, yaşam biçiminin de yeniden örgütlenmesini ve bu yolla kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden yapılanmasını öngören yeni bir paradigmadır. Katı olana karşı üretim örgütlenmelerinde başlayan esneklik tartışmaları, hem üretimin kolektif olarak gerçekleştirilmesinde, yeni yöntemlerin kullanılmasını sağlayan bir örgütlenme biçimini, hem de insanın çalışırken özgürleşmesini sağlayan yeni bir iş düzenini vaat etmektedir. Fordist üretimin dönüşümü ve esnek üretim biçiminin farklı formlarına yönelişle birlikte organizasyonlar, artan kalite ve esneklikle sonuçlanan pazar belirsizlikleriyle uğraşmak zorunda kalmaktadır. Esnekliğin artan önemiyle birlikte, esnek uzmanlaşma formlarına kayma veya yeni üretim kavramlarına yönelme gibi eğilimler karşımıza çıkmaktadır” (Yetim, 2002:133-134).

Postfordist çözümlenmenin merkezinde yer alan esnek uzmanlaşma, üretim yapılanmalarında yeni endüstri bölgelerini ve yerel birimleri karşımıza çıkarmaktadır. Esnekliğin emek, teknoloji ve mekan düzeyinde ortaya çıktığı bu bölgeler, silikon vadisi, Japonya’da Sakoki ve özellikle de üçüncü İtalya yeni üretim aktörleri olarak karşılanmaktadır.

Postfordizm olgusunun ortaya çıkardığı esnek teknoloji, esnek uzmanlaşmayı doğurur. Esnek uzmanlaşma ile yeni fikirler yeni ürünlere, daha yeni fikirler daha yeni ürünlere dönüştürülebilir. Üretim politikaları müşterilerin istekleri doğrultusunda belirlenir. Değişen şartlara ve isteklere uygun bir üretim akışının oluşması sağlanır. Esnek uzmanlaşma hem makinelerin hem de işçinin vasıflı ve esnek olmasını gerektirir. Esnek uzmanlaşma büyük firmaların küçük firmalar karşısındaki rekabet avantajlarını dengeleyecek şekilde gelişir. Günümüzde esnek uzmanlaşma, çok önemli küresel şirketler (Benetton, IBM ve Toyota vb.) tarafından Postfordist üretim sürecinde uygulanmaktadır (Kumar, 1999:61).

Buraya kadar özetle açıkladığımız post fordizmin işsizlik üzerine, özellikle istihdamın sektörel dağılımında yaşanan değişime bağlı olarak etkili olduğu savunulmaktadır. Postfordizm üretim sistemi olarak, temelinde yer alan teknolojik yenilikler bağlamında; çalışanların vasıf derecelerine bağlı olarak işsizlik sebebi olma

özelliği göstermektedir. “Yeni üretim sisteminde çok iyi bir eğitime ve çok yönlü teknoloji bilgisine sahip olmak, küresel düşünmek, inisiyatif sahibi, ekip çalışmasına uygun, yer değiştirebilme özelliğine sahip olmak, yaratıcılık ve zekilik gibi özellikler günümüz iş gücünde aranan özelliklerdir. Mavi ve beyaz yakalılardan sonra yeni bir personel tipi ortaya çıkmıştır. Bu iş gücü “altın yakalılar” olarak ifade edilmektedir. Uluslararası iş piyasasında bu altın yakalı elemanları çekebilmek için bir rekabet yaşanmaktadır. Firmalar gözde elemanlarını ellerinde tutabilmek için onlara büyük özerklik tanımakta, isteklerine uygun yaşama stili için koşullar oluşturmaktadırlar. Yeni üretim sisteminde ileri teknolojilerin etkin kullanımının yüksek nitelikli insan gücü ile mümkün olması nedeniyle eğitimin önemi ve beşeri sermayenin rolü önem kazanmıştır. Esnek üretimin yarattığı nitelik farklılaşması nedeniyle işçilerin bir bölümü eğitilerek daha nitelikli olmaları sağlanırken, bir kısım da işsiz kalacaktır. Teknolojik küreselleşme işgücü piyasalarını ve istihdamı değişikliğe uğratmış bulunmaktadır. Fordist üretim sisteminde iş bilgisi ve becerisi gerektirmeyen rutin işleri yapan işgücünün yerini, ürün bilgisine sahip, tasarım, kalite artışı, ürün yenileme, bakım ve onarım süreçlerinde aktif bir rol oynayan, çok yönlü beceriye sahip esnek bir iş gücü olmaktadır. Hızlı teknolojik gelişmenin yaşandığı üretim sürecinde niteliksiz işgücü kullanımı azalmaktadır. Çünkü rutin işlerin önemli bir bölümü makineler tarafından yapılmaktadır” (Soyak vd.,2002:279). Dolayısıyla; günümüz üretim sisteminde eğitim almamış, vasıfsız ve çalışma esnekliğine uyum sağlayamayan iş gücü işsiz kalmaya mahkumdur.

Postfordizmin işsizlik üzerine olan bir diğer etkisi ise; istihdamın sektörel dağılımının değişimidir. Bu noktada, bilgi teknolojisi, istihdamın sektörel dağılımı ile mesleki yapısını değiştirmektedir. İmalat sektöründen hizmet sektörüne çok yaygın ve büyük bir sektörel dağılım ortaya çıkmıştır. Burada, bahsedilen sektörel dağılımın, bu dağılıma ayak uyduramayarak işgücü arasında işsizliğe sebep olduğu ve bu sektörel gelişimin hızlı ortaya çıkmasının da yapısal işsizliğe sebep olduğu savunulmaktadır. Bahsedilen istihdam oranı değişiklikleri Kurtulmuş’un “Sanayi Ötesi Dönüşüm” adlı eserinde gösterilmiştir. Buna göre; “üretim sektöründeki toplam istihdam oranı 1972’de % 28 iken bu oran 1998’de % 18’e düşmüş ve eldeki veriler çerçevesinde 2008 yılında bu oranın % 16.6’ya ineceği tahmin edilmektedir. Buna karşılık taşımacılık, perakende satışlar, finans ve sigortacılık gibi servis sektöründeki iş kollarının istihdamdaki toplam payı ABD’nde 1972’den 1986’ya % 59 iken 1998’de % 70.8’e yükselmiştir. Bu

yükselişin 2008 yılında % 73.9 oranına ulaşacağı hesaplanmaktadır (Kurtulmuş, 2002:164).

Esnek üretim sistemi işgücü piyasasına esnek istihdam modelleri getirmiştir. Kısmi zamanlı çalışma, mevsimlik çalışma taşeron işçiliği, evde çalışma, tele çalışma adı altında ortaya çıkan atipik istihdam modeli, sermaye işgücünün sosyal maliyetlerinden kurtulma, kâr oranını artırma imkanını vermektedir (Soyak vd., 2002:279). Bu durum ise; işten çıkarma ve geçici işçi çalıştırma gibi kavramları beraberinde getirmiş ve işsizlik üzerine etkide bulunmuştur. “Esnek üretim sisteminin emek gücünde yarattığı iki sınıf; “merkez” ve “çevre” olarak da tanımlanmaktadır. Merkezdeki emek gücü gerçekten de esnek üretim sistemlerinin merkezinde yer alıp ileri teknoloji kullanabilen emek gücünü tanımlar. Çevre olanı ise, piyasa koşullarına göre işe alınıp, geçici sürelerle sözleşmeyle çalıştırılan ve piyasadaki daralmayla birlikte işlerine geçici ya da sürekli olarak son verilen emek gücünden oluşur” (Belek, 2000:929). Burada ifade edilen atipik istihdam modeli daha çok, aşırı kâr elde etmek için izledikleri stratejilere bağlı olarak çok uluslu şirketler tarafından ucuz emek rezervi olarak görülen ülkelerde sıklıkla uygulanmaktadır.

Esnek uzmanlaşma kavramının özellikle post-endüstriyel süreci yaşayan ülkelerde sanayilerin gerilemesine bağlı olarak gelişen işsizlik sorununun önemini ihmal ettiğine ilişkin görüşler vardır. “Bilindiği gibi günümüzde global anlamda sermayenin esnek hareketliliği ile üretim ve pazarlamanın önündeki ulusal sınırlar kalkmıştır. Bunun post-endüstriyel ekonomiler açısından anlamı, sermayenin işgücü ve diğer üretim girdilerinin kendilerinden çok daha ucuz olduğu bölgelere kayacağı, bunda söz konusu ekonomilerde zaten var olan işsizliği artıracaktır” (Kurtulmuş, 2001:203).

Esnek çalışmanın işçiler açısından en önemli olumsuz sonucu sendikal dayanışmayı azaltmasıdır. Esnek çalışan işçiler istihdam ilişkisini toplu iş sözleşmesi yerine, bireysel hizmet akdi ile kurmayı tercih etmektedirler (Soyak vd., 2002:295). Böyle bir sendikal desteğe sahip olmayan çalışanlar daha kolay bir şekilde işten çıkarılmakta ve daha sonra iş bulmakta zorluklar yaşamaktadırlar. Sendikal yönde yaşanan değişimler, firmaların ekonomik ve teknolojik koşullara piyasalardaki talep değişimine göre işgücü miktarını ve niteliğini kolayca ve hızla belirleyebilmeleri anlamında, “sayısal esneklik” kavramı ile ifade edilmektedir. “Firmalar işçi alım ve çıkarımlarında yasal ve sendikal engellerle ne kadar az karşılaşılırsa, o kadar sayısal esnekliği uyguluyor demektir. Dış esneklik, işe alma ve işten çıkarma konularında yasal

düzenlemelerin esnekleştirilmesidir. Kendi adına çalışma, taşeronluk, mevsimlik işçilik, kısmi çalışma, eve iş verme gibi istihdam ilişkileri dış esneklik sağlamanın araçlarıdır. Son zamanlarda sosyal politikalara yön verenler arasında giderek popüler olan bir kavram da “istihdam edilebilirlik” kavramıdır. Buna göre; bireyler artık tek bir işletme içinde hiç kesintisiz istihdam edilme umudu taşıyamazlar, ancak piyasada değerli görülen vasıflar ve özelliklere uyum sağlama yeteneği elde ederek işgücü piyasasının yarattığı tehditlerden kaçınabilirler. İşçiler işsizlik sorununun bireyselleştirilmesi ve işsizlerin marjinalleşmesinden bizzat kendileri sorumlu tutulmaktadırlar” (Soyak vd. 2002:282).

2.6.2.2. Bilgi Toplumuna Geçiş Süreci ve İşsizlik

21. yüzyılda, toplumlar ve kültürler çok hızlı bir değişim ve dönüşüm temelinde yeni bir yapılanma sürecine girmişlerdir. Yeni gelen çağ “Bilgi Çağı” (Enformasyon Çağı) ve yeni yapılanan toplumda “Bilgi Toplumu” (Enformasyon Toplumu) olarak nitelendirilmektedir. “Bilgi toplumu ileri teknoloji üretiminin sanayi toplumunun sınırlarını zorlaması ile ortaya çıkmıştır. Bilim ve teknolojiye ileri düzeye ulaşan gelişmeler bilgi sektörü denilebilen yeni bir sektörün doğuşunu hazırlamıştır” (Doğan, 2002:242). Bilgi toplumu, bilgisayarların geliştirilmesi çerçevesinde bilgisayarla simgelenmektedir. Sanayileşmenin ileri aşamalarında üretim, otomatik makineler ve bilgisayarlarla otomasyona geçmiş, insanın emeğine duyulan ihtiyaç azalmıştır.

“Daniell Bell, Enformasyon toplumu tartışmasının merkezinde yer alan değişimin “temel simgesi” ve “analitik motoru”nun bilgisayar olduğunu ifade eder. Bell’in Enformasyon Toplumu kuramını, “sanayi sonrası toplum” terimini içerikten yoksun olduğu gerekçesiyle reddeden ve bunun yerine “Teknetronik toplum” terimini öneren Zbigniew Brzezinski’ye borçlu olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla, elektronik iletişim sistemleri teknolojisinin yeni çağa öncülük ettiği görüşü Brzezinski’ye aittir. “Teknetronik toplum” terimi tutulmamış fakat terimin geri planında yer alan düşünce kesin olarak tutulmuştur. Bell, “Sanayi Sonrası Toplumun Yaklaşması” başlıklı kitabında: nasıl ki, sanayi toplumu mal üretimine dayanan bir toplum yapısı ortaya koyduysa, sanayi sonrası toplumda enformasyon toplumu şeklinde belirecektir demiştir (Kumar, 1999:22).

Bilgi toplumu sürecinin işsizliğe olan etkisi, genel küreselleşme eğilimlerine benzer şekilde; istihdamın değişen sektörel dağılımı ve temelinde yer alan teknolojik

yenilikleri kullanabilecek vasıflı elemanlara duyulan ihtiyaç noktasında ortaya çıkmıştır. Bilgi toplumunda, aynı zamanda; bu sürece bağlı olarak ortaya çıkan iş biçimleri de işsizliği tetiklemektedir.

“Enformasyon toplumu kuramcıları bilginin çalışmayı iki yoldan etkileyeceğini var sayıyorlar. Birincisi, yeni teknolojinin işçinin sahip olduğu vasfı çekip almaktan ziyade bu vasa katkı yapması alanında, var olan işin bilgi içeriğinin kalitesinin yükselmesidir. İkincisi ise, bilgi sektöründe, enformasyon işçilerinin ekonomide başat olmasını sağlayacak şekilde yeni işlerin yaratılması genişletilmesidir. Üstelik, daha vasıflı daha bilgili enformasyon işçilerinin enformasyon ekonomisinin çekirdeğinde yer alacakları varsayılıyor” (Kumar, 1999:37). Bu süreçte, Drucker’in “bilgi işçisi” dediği bir işçi tipi ortaya çıkmıştır. Bundan böyle muhtemelen sanayide nüfus önemli oranda azalacak “sanayi işçisi yerine bilgi işçisi diyebileceğimiz farklı bir insan tipi önem kazanacaktır. Bilgi işçisi üst seviyede eğitim görmüş bağımsız çalışmaya yatkın bir yapıda olacaktır” (Doğan, 2002:242). Bundan böyle kişi, “artık üretim hattının sınırlı bir bölümünden sorumlu mekanik bir parça olmayacak, bir işi başından sonuna kadar hem düşünüp, hem uygulayan, hem üretip sonuca ulaştıran bir kişidir”(Dülger, 1987:65). Bilgi toplumu süreci ortaya çıkardığı yeni işçi tipi itibariyle, bahsedilen iş şekline uyum sağlayamayan işgücünü işsiz bırakmıştır. Bunun yanında, istihdamın değişimi sebebiyle de işsizliğin ortaya çıkaracağı ifade edilmiştir. “Jann Baron ve Ray Curnow, Britanya’da enformasyon teknolojisinin yarattığı etkinin 1980’li yıllar itibariyle % 10-15 oranında bir işsizlik doğuracağını ileri sürdüler. Clive Jenkins ve Barrie Sherman “iş çöküşü”nün tedricen % 20’ye ulaşacağını öngördüler” (Kumar, 1999:37-38).

Bilgi toplumu sürecinde, teknolojik gelişmelere bağlı olarak çalışma şeklinde yaşanan değişimler, çalışma sürelerine ve çalışma yerine de etkiler yapmaktadır. Teknolojik gelişme sayesinde finansal kurumlar uluslar arası düzeydeki müşterilerine hizmet verebilmekte, büyük tutarda işlemler bilgisayar teknolojisi sayesinde aynı finansal merkezlerde yapılmış gibi ve anında gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum finansal kurumlar arasındaki rekabeti de artırmaktadır. Sektörde ve bağlı sektörlerde işgücünün uzmanlaşmasına sebep olmaktadır. Örneğin; Hindistan’daki sistem analistleri dünyanın her yerindeki mali kurumlara bilgi satmaktadır (Soyak, vd., 2002:21). Görüldüğü gibi, gelişen enformasyon teknolojisine bağlı olarak “çalışma yeri” kavramı, bazı sektörlerde tarihe karışmak üzeredir.

Küreselleşen ekonomiye çalışmada esnekleşmeye ve bilgi toplumu sürecine giriş gibi etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan bir diğer işçi tipi: “hayatları boyunca bir çok iş değiştirmelerine imkan verecek şekilde, farklı becerilerden ve iş için gerekli güven belgelerinden oluşan bir “beceri portföyüne” sahip olan “portföy işçisi”dir. Portföy işçiliğine doğru olan gidişi olumlu bir hava içinde değerlendirmektedir: çalışanlar yıllarca aynı işte sıkışıp kalmayacaklar ve kendi iş yaşamlarını yaratıcı bir biçimde planlayabileceklerdir. “Silikon vadisindeki ekonomik başarının bahsedilen portföy işçilikten kaynaklandığı da ifade edilmektedir” (Giddens, 2000:352).

Buraya kadar özetle ifade ettiğimiz; bilgi toplumuna geçiş sürecinin ortaya çıkardığı çalışmadaki ve istihdamdaki değişim, bahsedilen yeni çalışma biçimine ve sektörel dağılıma uyum sağlayamayan kişilerde işsizliğe sebep olmaktadır. Bahsedilen çalışma biçimi, çok yüksek eğitim düzeyi ve vasıf gerektirdiğinden ayrıca sektörler arası geçiş sağlayabilecek esneklik ve iş yapabilirlik durumunun (yani imalat sektöründeki bir işçinin bilgisayar operatörü olabilme imkanının olmaması gibi) söz konusu olmaması, bu süreçte işsizliği arttıran bir etki göstermiştir.

3. GENÇLİK ve GENÇ İŞSİZLİĞİ

3.1. GENÇLİK KAVRAMI

Gençlik kavramının karşıladığı dönem; insan hayatının bedensel, psikolojik, sosyal gelişmesinin ve kişilik oluşumunun ortaya çıktığı en hassas zaman dilimini ifade etmektedir. Bu bağlamda ifade edilen değişim ve gelişimler belli bir sırayı takip etmediği ve tek bir faktöre bağlı olmadığı için gençlik kavramının tanımlanmasında çeşitli farklılıklar söz konusudur. Dolayısıyla; Gençlik tanımları çeşitli faktörler göz önüne alınarak yapılmıştır ve farklılık arz etmektedir. Tanımların bir kısmı gençliği belli bir yaş grubu açısından yani demografik olarak ele alırken, bir kısmı da davranış ve tutumların toplamı olarak kabul etmekte ve gençliği tanımlamaktan çok psikolojik özelliklerini açıklamaktadır.

Bu bağlamda; psikolojik açıdan gençlik dönemi, çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan bir dönemi kapsamaktadır.

Demografik açıdan ise; 10 yaşından başlayıp 26 yaşına kadar süren ayrıca bu ayrımı 12-24 yaş arası olarak ifade eden tanımlamalar söz konusudur.

Bu kısa tanımların haricinde gençlik kavramı çeşitli özellikleri ve değişik faktörler bakımından da tanımlanmıştır.

- Genç, öğrenim yapan ve hayatını kazanmak için çalışmayan, kendine ait bir konutu bulunmayan kişidir.

- Gençlik, 12-25 yaş arasındakilerden meydana gelen bir yaş grubudur (Bayhan, 1997:207).

“Gençlik, buluşa erme ile başlayan, fizyolojik ve psikolojik değişmeyi içeren, bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan bir yaş dönemidir.” Gençlik dönemi her şeyden önce yetişme, hazırlanma, öğrenme aktivitelerini kapsayan dinamik ve değişken bir süreçtir (Ünver v.d.,1986:1).

Son olarak en geniş tanımıyla gençlik dönemi; “bireyin biyolojik ve duygusal süreçlerindeki değişikliklerle başlayan cinsel ve psiko-sosyal olgunluğa doğru gelişmesiyle sürerek bireyin bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazandığı belirlenmiş bir zamanda sona eren kronolojik bir dönemdir” (Özbay ve Öztürk, 1995:12).

3.1.1. Gençlik Tasnifleri

“Gençliği hayatını sürdürdüğü ortama göre; köy, kent, gecekondu gençliği, geçlerin uğraşısına göre; okuyan ya da öğrenci geçlik ve okul dışı geçlik yani, çalışan yada çalışmayan (işsiz) gençlik olarak gruplandırmak olanaklıdır” (Gökçe, 1984:10). Genç kesimler çeşitli şekilde tasnif edilmiştir.

Bu anlamda; gençlik kesimleri sistematik açıdan dört grupta toplanmıştır. Bunlar (Doğan, 1991:569):

“1- Eğitim sürecinde bulunan-öğrenci geçlik:

- Ortaöğretim gençliği
- Yükseköğretim gençliği,

2- Örgün eğitim dışında bulunan-okul dışı gençlik:

- Çalışan gençlik,
- Kırsal alan gençliği: Köy ve kasaba gençliği,
- İşsiz gençlik,
- Asker ve askerliğini yapmakta olan gençlik,

- Gecekondu gençliği

- Çeşitli isimler altında ortaya çıkan alt kültürler.

3-Durumu özellik arz eden gençlik:

- Bedensel ve zihinsel engelli gençlik,
- Suçlu-hükümlü, tutuklu gençlik.

4- Yurtdışı Gençliği:

- İkinci kuşak gençlik,
- Yurtdışından dönen gençlik.”

Yapılmış olan çeşitli araştırmaların verilerine dayanarak Tezcan, ayrı bir sınıflandırma yapmıştır. Buna göre; “Köy-kent gençliği ve engelli gençlik; bu kategori içinde suçlu gençlik, aykırı gençlik (kültürel asiler), dinciler, siyasi olarak militan gençlik, ayrıca yabancılaşmış gençlik (Özellikle kuşaklar arası çatışma ve diplomalı işsizler, kuralsızlık, normsuzluk gibi nedenlerle) yer almaktadır. Ancak Türkiye’de “Düz gençlik” yada “Uyumlular” olarak nitelenen grup çoğunluktadır” (Tezcan, 2000:101).

3.2. SOSYOLOJİK BİR KATEGORİ OLARAK GENÇLİK

Bu dönem ergenlik dönemi sonrasında ortaya çıkan bir olgunlaşmayı ifade etmektedir. Bu dönemde gençler davranışlarını çevrelerindeki büyüklere göre ayarlayarak gelişimlerine devam ederler. Bu durum özellikle ana-baba müdahalesine sebep olduğundan baş kaldırmalara ve giderek aile baskısından kurtulma fikrinin doğmasına yol açar.

Gençliğin yaşadığı toplumdaki önemli sosyal özelliklerden birisi de, toplumun; alışkanlık, gelenek, kurumları gibi sosyal yapısına ait özelliklerini gelecek zamanlara aktarma görevidir. Dolayısıyla gençlik, geçmiş zamanlar ile gelecek zamanlar arasında köprü vazifesi gören bir kesimi oluşturmaktadır. “Toplum açısından genç bir birey ve bütünüyle gençlik, içinde dünyaya geldiği, yetiştiği, eğitilmekte olduğu sosyal bünyeyi ve o bünyeye ait temel özellikleri, hem koruyacak hem de çağın gereklerine göre zenginleştirip geliştirecek kendisinden sonra geleceklere aktaracak bir sosyal potansiyeldir” (Bayhan, 1997:208). Bu bağlamda, gençliğin toplumda kültürel taşıyıcılık özelliği vardır diyebiliriz.

Henüz olgunlaşmamış bir insanın sosyal olgunluğa yöneltilmesi, içinde bulunduğu toplumun alışkanlık, değer, tutum ve inanışlarını öğrenme ve uygulama süreci sosyalleşme olarak ifade edilir. Sosyalleşme; yukarıda ifade ettiğimiz kültürel taşıyıcılık fonksiyonu gereğince özellikle gençlik döneminde daha da önemli bir hal almaktadır. “Genç insan, değişken ve dinamik yapısını nitelikli ve yeterli bir sosyalleşme süreci içerisinde sürdürdüğünde ancak verimli ve sağlıklı kişilik özelliklerine sahip olabilecektir” (Ünver v.d.,1986:1). Dolayısıyla da sosyalleşme sürecinin iki fonksiyonu olan; toplumun sürekliliğinin sağlanması ve toplum içinde yaşayan bireylerin şahsiyetlerinin oluşturulması gerçekleşmiş olacaktır. Bu manada gençlik döneminin en önemli özelliği; genç bireyin sosyalleşmesini ve kişilik gelişimini tamamlayan süreci ifade etmesidir.

Gençlik dönemi kendi öz kimliğini arayış çağıdır. Gençlik çağının özelliklerinden birisi de ve gençlerin kimlik aradığı ve sosyal manada; kendine kimlik bulması sürecidir. “Erikson, kimliğin, belirli bir sosyal grup eğilimi içinde kültürel geçmişin ve kişisel geçmişin bir araya gelmesiyle oluştuğunu, kimliğin oluşmasıyla ve kimlikte başarı sağlanmasıyla kişinin toplumda kendini bulduğunu ifade etmiştir. Erikson, ergenlik dönemini “kimliği arama” olarak tanımlamıştır. Kimliği arama, dengeyi bulma, ergenin daha önceki yıllarında elde ettiği özdeşimlerin ve mücadelelerin tatmin edici bir

senteze ulaşma çabasıdır. Buradan olarak; gençlerin benimsedikleri, ellerinde tuttıkları bir yaşam tarzı olarak gençlik kültürü tabirini kullanmıştır” (Burcu, 1998:115).

Gençlik döneminin sosyolojik özelliklerinden birisi de; gençlerin kendilerine özgü küçük bir toplum oluşturdukları ve sosyal problemlerini çözecek bir kültür ortaya koyduklarına ilişkindir. Özellikle yapısal fonksiyonel yaklaşım gençlik kültürünün problem çözme durumu üzerinde durmaktadır. “Yapısal - Fonksiyonalist bir yaklaşım içinde gençlik kültürü, genç insanların kurumsal pozisyonları ve paylaştıkları sosyal problemlerle açıklanmıştır. Gençlik kültürünü, genç insanların kurumsal pozisyonları, tecrübeleri, değerleri ve aktiviteleri açısından ele alan Yapısal - Fonksiyonalist yaklaşım içinde teorisyenler için önemli olan genç insanların problemlerine getirdikleri pratik çözümler, geliştirdikleri aktiviteler ve değerler; gençlik kültürünü oluşturmakta, bu anlamda, gençlik kültürü; endişe ve belirsizlikle sonuçlanan baskı ve gerilimleri ortadan kaldıracı fonksiyona sahiptir. Bu yaklaşım içinde, Eisenstadt, genç insanların değişmeyi dengeleyici yönde bir stabilite duygusunu sağlama çabası içinde olduğunu kabul etmekte ve genç insanların, güçsüzlüğü dengeleyici yönde kendini beğenme-onur duygusuna sahip olduğunu belirtmiştir. Eisenstadt, “gençlik kültürünün sosyal düzenin devamlılığını nasıl sağlayacağı ya da gençlik kültürünün sosyal düzenin devamlılığı için nasıl çalışacağı” sorusu üzerinde durmuştur. Genç insanların, çocukluktan, yetişkinliğe geçişte düzenleyici genel bir fonksiyona sahip olan gençlik kültürüne ihtiyaç duyduğunu kabul etmiştir. Eisenstadt, gençlik kültürünün oldukça önemli olan bir fonksiyonunun, bu kültürü oluşturanların sahip olduğu heyecana bağlı olduğunu vurgulamıştır. Ona göre; gençlik kültürü, gençlikteki psikolojik baskıların dengelenme yoludur” (Burcu, 1998:130).

Yapılan çalışmalar gençliğin, modernizasyon sürecinde teknoloji tarafından günlük yaşam üzerine empoze edilen fonksiyonel rasyonellik olgusuna karşı olduğunu göstermiştir. Gençlik bu tür bir rasyonelliğe karşılık kendi varlığını tanımlamaya çalışmıştır. “Fonksiyonel rasyonellik, her şeyden önce rasyonel kontrol yöntemlerinin maddi evren, sosyal ilişkiler ve nihayet kişinin bizzat kendisinin üzerine empoze edilmesini hedef olarak öngörmektedir” (Berger v.d., 2000:226).

Gençlik çağının günümüz dünyasında çok fazla öne çıkan özelliklerinden biriside; modernitenin fonksiyonel rasyonellik ya da bürokrasi gibi olgularla gençlik üzerine uyguladığı baskının, gençlik kitlesinin üzerinde ters bir etki ortaya çıkarmasıdır. “Gençlik kültürü, genel hatları itibariyle, her türlü planlamaya, hesaba ve sistematik

projelere karşı düşmanca hisler beslemektedir. Bütün bunlar, doğal yaşamın özgürce ve kendi kuralları içerisindeki akışına “bağlayıcı” (ki bu terim gençlik kültürünün düşüncesini pek uygun bir tarzda ifade etmektedir.) olarak nitelendirilmektedir. Bu görüşler gençlik kültürünün dil, davranış, giyinme tarzı üzerindeki tezahürlerini açıklama hususunda yardımcı olmaktadır. Dilde kurallara uymadan konuşma, yürüyüşte sallapatılık, saç şekillerinde, vücut süsleme işinde hiçbir kısıtlamaya, hiçbir kurala rağbet etmeme ve her çeşit giysiyi düğme gereksinimi duymadan giyme ve benzeri davranışlar bu düşünce yapısının fiziksel birer ifadesi olarak sergilenmektedir. “Bağlayıcı” olmaya karşı “her şeyi kendi halinde” bırakma düşüncesi ileri sürülmektedir. Fonksiyonel rasyonelliğe karşı kendisini yeniden tanımlamaya çalışan gençlik kültürünün en önemli özelliklerinden biri de doğa tutkusudur. Teknolojik – bürokratik toplumun kurumları ve düşünce yapısı doğal olmayan hastalıklar olarak nitelendirilmektedir” (Berger, v.d., 2000:226-227).

3.3. GENÇLİK PROBLEMLERİ

Gençlik dönemi; Fizyolojik, psikolojik ve toplumsal değişim ve dönüşümlerin çok hızlı bir şekilde gerçekleştiği ve genç bireyin daha önce karşılaşmadığı durumları ortaya koyması bakımından oldukça önemli sorunları beraberinde getirmektedir.

Fizyolojik gelişme ve değişikliklerin bünyede oluşturduğu yorgunluk ve psikolojik yönden yerini bulamamanın verdiği sıkıntı ve bunalımlar, bir huzursuzluk dönemi ortaya çıkarır ve çoğu zaman sosyal çevrenin tutumu, bu huzursuzluk dönemini daha da yoğun bir hale getirir. Çocukluk çağının sonunda ergenlik ile başlayan bedensel değişimler, hormonal değişiklikler hem erkek hem de kızlarda psikolojik bir bunalım ortaya çıkarır. Bu dönemde özellikle cinsiyet rolü kimliklerini edinen gençler için; gençlik döneminin ilk yıllarını ifade eden ergenlik dönemi oldukça zorlu geçmektedir. Yaşamın en fırtınalı ve zorlamalı çağı olarak kabul edilen bu dönemde cinsel sorunlar büyük önem taşımaktadır. Gençlerin cinsiyet rolü kimliği edinmeleri, kişiliklerini geliştirmeleri sürecinde önemli bir aşamadır. “Cinsiyet rolü kimliği, kişinin doğduğu biyolojik cinsiyetinin bilincinde olması ve bunu kabul etmesidir. Dolayısıyla 12-24 yaş aralığı, ergenlik dönemini yani gencin cinsel olgunluğa erişme sürecini de içine almaktadır. Bu dönemin, gencin tutum ve davranışlarını önemli ölçüde etkilediği bilinmektedir. Gençlik döneminde, psikolojik, sosyal ve cinsel gelişimlerin dengeli bir şekilde meydana gelmesi, pek çok faktöre bağlıdır. “Bu faktörlerden en önemlisi gencin

içinde yetiştiği ailedir. Ailenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ortam, statü ilişkileri, gencin cinsel gelişimini büyük ölçüde etkiler. Gençlik döneminde kişinin cinsel kimliğini benimsemesi ancak aileden göreceği destekle olur” (Ünver v.d., 1986:9).

Gençlik çağı, bağımsızlık ve topluma karışma çağıdır. Bu dönemde genç evden kopar, çevreye yönelir. Ayrıca gençlik çağına özgü olarak yaşadığı bunalım, duygusal boşluk, bocalama ve karışıklık duygusu da gencin aileden koparak, toplumda; akran grupları arasına karışmasına sebep olmaktadır. “Gençlerin yaşı gereği sık sık duygusal boşluk ve doyumsuzluk içine girdikleri bilinmektedir. Ancak bu duygusal boşluk ve kaçıp bir yerlere gitme arzusu, ailesi bütünleşmemiş gençlerde daha yüksek olmaktadır. Aile içinde çıkan sorunlar ne kadar çok ise, gencin kendini ispatlaması, kişilik kazanması da o kadar güç olmaktadır. Bunun yanında gencin yaşı, cinsiyeti, kır veya kentte yaşıyor olması, öğrenci olup olmadığı da gencin yalnızlık duygusuna kapılması veya kapılmamasında etkilidir” (Ünver v.d., 1998:344).

Günümüzde en önemli gençlik sorunlarından biri de; gençlik arasında oldukça yaygın olan çeşitli zararlı alışkanlıkların var olmasıdır. Sigara, içki ve uyuşturucularla ilk tanışma gençlik çağına başlar ve sürer gider. Kimine göre; gençlik denince akla haylazlık, serserilik, kavgacılık, şiddet ve terör gelir. Bu değerlendirme, belli ölçüde doğru bir gözlemdir. Özellikle gelişmiş ülkelerde gençler daha büyük sorunlar yaşamaktadır. Alkol ve uyuşturucu kullanımı yaygınlaşmıştır. Serbest cinsel ilişki oranı artarken, istenmeyen gebelikler, evlilik dışı doğumlar, cinsel hastalıklar ve zoraki evlilikler artış göstermiştir. İşsiz gençler arasında toplu suçlar, çeteleşme, ya da topluma sırt çevirmiş hippy, punk, ağır metalciler gibi sorumsuz topluluklar türemektedir (Yörükoğlu, 1993:16-17). Özellikle alkol, uyuşturucu kullanımı ve intiharlar gelişmiş ülke gençliğinin önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bunun yanında “gelişmekte olan ülkelerde bir taraftan ekonomik gelişme, sanayileşme, şehirlere göç, kötü şehirleşme, hızlı nüfus artışı, ekonomik bunalım, geçim sıkıntısı, dengesiz gelir dağılımı ve işsizlik gibi çok yönlü sorunlar; diğer taraftan gelişmiş ülkelere oluşan tüm olumsuzlukların gelişmekte olan ülkelere yansması ve toplumları etkileyerek benimsenmesi, manevi ve ahlaki değer yargılarının yozlaşmasına yol açmaktadır. Ayrıca gence evde aşılana değer ile toplumda geçerli değerler bir çok noktada çelişmektedirler. Mesela, evde doğru sözlülük, hakseverlik ve yalan-dolana başvurmanın yanlışlığı öğretilirken, toplumda kıyasıya yarış, bencillik, başarı ve kazanç

için insanların birbirini çiğnediğine tanık olan genç, değer kargaşasına ve bunalımına düşmektedir” (Aktuna, 1988:31).

Günümüz toplumlarında gençler yapmak istedikleri meslekleri ya da ulaşmak istedikleri statüleri, dünya ölçeğinde yaşanan ekonomik bunalım ve işsizlik gibi sorunlar sebebiyle ertelemek mecburiyetinde kalmışlardır. Berkay, bahsedilen gençliği uzatılmış gençlik terimi ile tanımlamıştır. Ona göre; genellikle sanayileşme ölçüsüne göre tanımlanan modern ya da modernleşme yolunda olan toplumlarda, bireyin meslek sahibi olması ve beklediği sosyal rollerle, statülere ulaşması daha ileri yıllara itilmiştir. Bu döneme “uzatılmış gençlik” dönemi adı verilmektedir” (Bayhan, 1997:213).

İşsizlik sorunu gençlik kesiminde de önemini kabul ettiren bir sorundur. Bu amaçla Birleşmiş Milletler teşkilatı 1985 yılını “Gençlik yılı” ilan derken dünya gençliğinin karşı karşıya bulunduğu sorunlara dikkat çekmek istemiştir. Sorunlar arasında ilk sırayı işsizlik hadisesinin alması ve “eğitilmiş işsizlik” kavramının kullanılması dünya çapında işsizlik sorununun önemi açısından bir gösterge kabul edilebilir. “Birleşmiş Milletler Genel kurulu’nun 17 Aralık 1979 tarihindeki oturumunda ele alınan sorunlar; gençler arasında yaygın işsizlik; eğitimle iş hayatı arasındaki kopukluk, diplomalı genç işsizler sorunu; gençler arasında görülen içki ve uyuşturucu madde alışkanlığı; gençlerin uygun beslenme, sağlık, aile, doğum, bilgi eksikliği; gençlerin sağlığına zarar veren çevre kirliliği; konut yetersizliği, genç suçluluğu ve uyumsuz gençlik; genç kız ve kadınlara özgü sorunlar; sakat gençler; başka ülkelerde çalışan göçmen işçiler; spor, boş zamanları değerlendirme ile kültürel tesis ve imkanların yetersizliği; bunalımlı gençlik ve manevi değerler boşluğu” (Bayhan, 1997:222) olarak karşımıza çıkmaktadır. İşsizlik sorunu özellikle gelişmekte olan ülke gençliği açısından çok büyük sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Refah seviyesinin oldukça düşük olması, milli gelirin adaletsiz dağıtımı nedeniyle işsizlik çok daha önemli bir toplumsal sorun haline gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bahsettiğimiz milli gelir dağıtımının adaletsizliği; sosyal refah hizmetlerinin ikinci planda kalmasına sebep olmaktadır.

Gençlik sorunları kurumsal düzeyde Gökçe tarafından incelenmiştir. Ona göre; gençlik sorunları üç değişik kültürel boyutta ifade edilebilir.

“a) Gençlik sorunlarının ilk kültürel boyutu, gençlik davranışlarının doğrudan doğruya kötü olarak değerlendirilmesi ile oluşan; “Asi gençlik”, “Suçlu gençlik”, “Sorumsuz gençlik”, evde ana-babaya okulda hocaya başkaldıran gençlik gibi

kavramlar, toplumun; bu yaş grubundakilerin davranışlarını ölçü dışı görmeleri ve değerlendirmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

b) Gençlikle ilgili ikinci kültürel boyut; iki veya daha çok kültürler arası değer çatışmalarında kendini belli etmektedir. Bu boyut iç ve dış göçler nedeniyle ortaya çıkan yeni gruplarda ve gelir durumlarına göre farklılaşan gruplarda görülür.

c) Üçüncü kültürel boyut ise, gençler için geliştirilen rol beklentilerindeki farklılıklardan ileri gelmektedir. Genç ne çocuk, ne yetişkindir. Bu noktada bir diğer önemli sorun, kuşak çatışmasıdır. Özellikle günümüzde kuşak çatışmasının nedenleri gençlik bunalımlarını arttıracak bir nitelik kazanmaktadır” (Gökçe, 1984:6).

Toplumda sosyo-kültürel değişimin ortaya çıkardığı önemli bir diğer sorun da kuşaklararası çatışmadır. Günümüzde teknolojik gelişmeler; sosyo-ekonomik koşullar, kentleşme ve sanayileşme gibi olgular artık günlük yaşamın bir parçası olmuştur. “Toplumsal değişim ve gelişim, geleneksel yapının çözülmesine yol açar. İnanç ve değerler sistemini değiştirir. Bu durum sosyal dalgalanmalara zemin hazırlar ve modernleşmenin hızı değer yargıları arasındaki farklılaşmanın derecesini artırır. Bu süreçte, geleneksel koşullar altında yetişmiş kuşaklar, çocuklarını kendilerine göre geleneksel koşullar altında yetiştirmek zorunluluğuyla karşı karşıya kalırlar. Bu konunun evrensel yanı, her kuşağın kendinden önceki kuşağı bütünüyle kınaması ve yadırgamasıdır. Babalar ve analar için, çocuklar, isyankar, söz dinlemez ve eskiye kıyasla dejenere olmuş bir kuşaktır. Gençlere gelince, onlar da ana-babalarını “tutuculukla” suçlarlar. Böylece “eski” ve “yeni” kuşak ayırımı ve çatışması her devirde geçerliliğini sürdüren bir konu olmuştur” (Gökçe, 1984:6). Böyle bir durum gençleri çok sıkır. Çünkü gençlik çağı, sosyalleşme sürecinin en önemli dönemi olarak dikkati çeker. Bu noktada ortaya çıkan çatışma durumu, ailelerin çocuklarına olan baskıları gençleri aileden uzaklaştırır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve ülkemizde, büyük şehirlerde göç sonucu bulunan bireylerde daha yaygın olarak görülmektedir. Gençlik döneminin, toplumdaki mevcut yetişkin rollerini kazanmada bir geçiş olduğunu kuramlaştıran yapısal fonksiyonalist yaklaşım; yetişkinlerden daha düşük statülere ve güce sahip olan gençler üzerine getirilen her tür sınırlamaların nesiller arası anlaşmazlığa yol açacağını ifade etmiştir. “Yapısal Fonksiyonalist yaklaşım toplumsal bütünleşme açısından gençliği ele alırken, toplumsal bütünleşmedeki noksanlığın, gençliği yabancılaşma ve isyan durumuna ittiğini, gencin toplumla uyuşamama nedenini

de yetişkinler ve gençler arasındaki kuşaksal zevklerin, tarzların çatışmasına, dolayısıyla değerler ve normların çatışmasına bağlanmıştır” (Tezcan, 1991:18).

Gençlik döneminin, her toplumda ortaya çıkardığı genel sorunları iki ana kategori altında gruplamak mümkündür. Buna göre (Doğan, 1991:566):

“1- Genel geçer / geleneksel gençlik sorunları

Geleneksel sorunlar: Psiko-fizyolojik, cinsel, ekonomik, eğitim, aile içi ve kuşaklararası çatışma, uyuşturucu madde bağımlılığı, ideolojik sapma, işsizlik ve istihdam, barınma, beslenme ve sağlık

2- Güncel sorunlar

a) Toplumsal değişmeye bağlı olarak gelişen sorunlar: Değerlerdeki değişmeler, ethnocentrisme (kültür bencilliği), statükoya karşı oluş, yeni dünya düzeni özlemi, gelecek korkusu, yabancılaşma, kimlik bunalımı, tüketim ve tüketim çatışmaları, anomi, özgürlük, işsizlik, ekonomik sıkıntı v.s.

b) Sosyo-Psikolojik sorunlar: Güven bunalımı, kaygı, stres, kendini yararsız hissetme, yalnızlık, iletişim kopukluğu.

c) Çağdaş iletişim araçlarıyla gelen tehditler: Hedef kitle oluş, şartlandırma, kültürsüzleştirme, boş zamanlar, yozlaşma ve yozlaştırma, kültürel yabancılaşma.” En önemli gençlik sorunlarıdır.

Günümüzde gençlerin bir diğer sorunu da modernitenin günlük yaşam üzerine olan etkisi bağlamında; bir yabancılaşma durumunun ortaya çıkmasıdır. Sosyolojik özellik olarak ifade ettiğimiz fonksiyonel rasyonalizme karşı oluş özelliği gençlerde; moderniteye ve onun getirmiş olduğu bürokratik sisteme bir itiraz ortaya koymaktadır. Berger’e göre “modernlik, saat ve takvimin belirlediği zaman boyutu üzerinde yaşamayı gerektirir. Bunlardan birincisi: günlük yaşamı düzene sokarken, ikincisi; bizim yaşam planı olarak adlandırdığımız karmaşık süreçlerin realize edilmesini mümkün kılar. Bunların ikisi de gençlik kültürü tarafından yerilmektedir. Yaşamın bir plan dahilinde işletilmeye çalışılmasının reddi özellikle gelişmiş ülkelerde gençlik kitlesinde kendini göstermektedir. Bu tür bir anlayışla gençler üzerinde; baskı, yabancılaşma ve güven duymama ortamı oluşturması nedeniyle şiddetle eleştirilmiştir. Gençlik kültürü; bu tür bir durumda, sisteme karşı gevşek tutumlar sergiler. “İşi gevşek tut”, “boş ver aldırma”, “yarını düşünme”, “sistem nasıl olsa işliyor” gibi sloganlarla bu durumu göstermektedir. Modernliğin çok ilişkili düzenine karşı gençlik kültürü basitlik için şiddetli bir arzu duymaktadır” (Berger, 2000:231-232). Son zamanlarda, yapılan küreselleşme karşıtı

protestolara karışan gençleri görünce, gençlik kitlesinin mevcut dünya düzenine karşı olduğunu söyleyebiliriz. Berger'in ifade ettiği; modernite karşıtlığı, sanayi ötesi dönüşüm çerçevesinde meydana gelen yeni sosyal yapıların, yeni ekonomik düzenin ve kültürel değerlerin gençler üzerindeki olumsuz etkilerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle yeni zamanlarda artış eğilimi gösteren; işsizlik hadisesi, gençler için en fazla etkiye sahip olan sorunların başında gelmekte ve ortaya çıkan yeni düzenin yapısal özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yukarıda ifade ettiğimiz ve evrensel anlamda her toplumdaki gençler arasında farklı derecelerde olsa da yaygın olarak görülen sorunların dışında ülkelerin ya da toplumsal farklılıkların, değişimlerin ortaya çıkardığı ülkelere özgü gençlik sorunlarının da olduğunu söyleyebiliriz. Bu manada ülkemizdeki gençlik kesimi arasında yaygınlaşan sorunlar; ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısından kaynaklanan farklılıklar arz etmektedir. "Toplumsal yapımızdaki sorunlar ve olumsuz koşullar gençliğe dayanmaktadır. Bunun sonucunda gençler birçok ekonomik ve sosyal sorunlar içinde bulunmaktadır. Gençliğin sorunları temelde ait oldukları toplumsal kesimin koşulları tarafından belirlenmektedir" (Karasar, 1994:4).

Türk toplumu genç bir toplumdur. Nüfusumuzun % 60'ını 25 yaşın altındaki çocuk ve gençler oluşturmaktadır. Buna rağmen ülkemiz gençliği görece sorunsuz bir gençlik sayılabilir. Çünkü gelişmiş toplumlarda görülen; uyuşturucu kullanımı ya da gençlik suçluluğu gibi sorunlar nüfusumuza oranla oldukça düşük oranlarda seyretmektedir. Bunun yanında, evrensel gençlik sorunları olarak ifade ettiğimiz; fiziksel değişimden doğan sorunlar, psikolojik sorunlar ve kuşaklararası çatışma dediğimiz ortak sorunlar ülkemiz gençliği arasında da yaygınlığını sürdürmektedir. Ancak ülkemiz gençliğinin karşılaştığı en temel sorunları arasında eğitim imkanlarının kısıtlı olması ve işsizlik sayılabilir.

Ülkemizde liseden mezun olan gençlerimiz; üniversitelerin sınırlı olan kontenjanlarına girebilmek için birbirleriyle kıyasıya yarışmakta; gençler sınava adeta yarış atı gibi hazırlanmaktadır. Ülkemizde üniversite mezunu olmak; hem bir statü sembolü hem de iş bulmanın en kolay yolu olarak görüldüğünden, üniversiteyi kazanamamak fikri gençlerde ve gençlerin anne ve babalarında maddi ve manevi problemlere yol açmaktadır. "Toplumumuzun eğitim sistemi, genci hayata ve gelecekteki sorumluluklara hazırlamakta ve uygun bir mesleğe yöneltmekte yetersiz kalmaktadır. Çünkü toplumumuzda kişinin saygınlığı, çoğunlukla eğitimine dolayısıyla

mesleğine bağlıdır. Bu nedenle arzu ettiği halde eğitime devam edemeyenlerde başarısızlık duyguları pekişir; bu da önemli kişilik sorunları doğurabilir. Üniversiteye girmek istediği halde giremeyen binlerce gencimizin bu risk altında olduğu söylenebilir” (Ünver,v.d., 1986:282). Ülkemizde yüksek öğrenim öncesi dönemdeki gençlerin en önemli sorunu, ifade ettiğimiz üniversite sınavını kazanma – kazanmama noktasında yaşadıkları maddi ve manevi problemlerdir.

Üniversite sınavını kazanan gençler ise; başka bir sorunlu kesimi ifade etmektedir. Yüksek öğretim gençliğinin en önemli sorunu ekonomik zorluklardır. Yapılan araştırmalarda yüksek öğrenim gören gençlerin büyük çoğunluğunun memur – işçi, emekli veya çiftçi olan ailelerden geldikleri görülmüştür. Bu durumda öğrenciler ekonomik bakımdan çoğunlukla orta düzeyde yer almaktadır. Yapılan araştırmalarda gençlerin büyük bölümünün ekonomik güçlükler nedeniyle bazı gereksinimlerini karşılayamadıkları belirtilmektedir. Bütün bunların yanında ülkemizin ekonomik yapısındaki çalkantıların ortaya çıkardığı sorunlar söz konusudur. Türk –İş sendikasının her ay düzenli olarak yaptığı araştırmalar neticesinde 2003 yılının kasım ayı itibarıyla; ülkemizde dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı 1 milyar 352 milyon liraya, açlık sınırı ise; 451 milyon liraya yükselmiştir. Asgari ücretin düşük bir düzeyde kalması, memur ve işçi maaşlarının yoksulluk sınırının çok altında, açlık sınırının da çok az üzerinde olması ve tarımsal alanlardaki ailelerin ekonomik durumlarının gitgide kötüleşmesi neticesinde bahsettiğimiz kesimlere dahil olan ailelere mensup gençler arasında ekonomik sıkıntılar büyük sorun ortaya çıkarmaktadır. Yüksek öğretim gençliğinin üniversite yaşamında karşılaştığı diğer sorunlar özellikle beslenme, barınma konularında ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde yüksek öğretim gençliğinin sorunlarını, eğitim sorunları ve günlük yaşamda karşılarına çıkan sorunlar bağlamında; barınma, beslenme, sağlık, yönetime katılma gibi sorunlar, bunun yanında ekonomik sorunlar, uyum sorunları, sigara kullanımı, alkol ve uyuşturucu kullanımı gibi sorunlar olarak özetleyebiliriz.

Üniversite mezunu olan gençler arasında yaşanan en önemli sorun işsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizin en önemli sorunlarından biri olan işsizlik hadisesi, üniversite mezunu gençler arasında da yaygın olarak görülmektedir. Ülkemizde gençlerin “eğitime yönelttikleri suçlama ve eleştirilerden biriside eğitimin iş hayatı gerçeklerinden uzak kalan teorik bir eğitim sunmasıdır. Gençler, verilen eğitimin tamamen işe yarayacak somut bilgilerden oluşmasını istemektedirler (Karasar,v.d.,

1999:27). Ancak, hem belirtilen eleştirilerden dolayı hem de ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik bunalım dolayısıyla eğitim düzeyi yüksek olan gençlerde işsizlik oranları günden güne artış göstermektedir. 2002 yılının IV. Döneminde eğitilmiş işsizlerin, toplam işsizler içindeki oranı % 30 olmuştur. Kentsel yerlerde eğitilmiş gençler arasında işsizlik oranı, toplamda % 31.6, erkeklerde % 27.5, kadınlarda ise; % 37.6 olarak tahmin edilmiştir (DİE, 2003). Rakamlardan da anlaşılacağı üzere; ülkemizde eğitilmiş gençler arasında işsizlik oranları tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. İşsizlik yalnızca eğitilmiş genç nüfusunda sorunu değildir. Benzer şekilde, eğitim düzeyi düşük gençlerimiz bu sorunu daha derinden hissetmektedirler.

Ülkemizde gençlerin en önemli sorunları olarak ifade ettiğimiz; üç temel gençlik kesiminin sorunlarının temel nedeninin, hızlı nüfus artışına bağlı kalkınma sorunları olduğu kabul edilmektedir. Ancak sorunların kökenini tek nedene bağlamak doğru bir tavır olmayacaktır. Gençliğin; eğitim, işsizlik v.b. temel sorunlarının kaynağında, ülkenin genel sosyal ekonomik şartları yatmaktadır.

Ülkemizin ekonomik yetersizliklerinin ortaya çıkardığı sorunlardan birinin de boş zamanları etkin bir şekilde değerlendirememesi olduğu ifade edilmiştir. Tezcan, bu sorunun sebeplerini; “ekonomik yetersizlik, örgütsüzlük ve gençlere bilinçli ve yeterli boş zaman eğitiminin verilmemesine” bağlamaktadır (Tezcan, 1985:168). Çağdaş anlayış, akıp giden zamanın bireye ve topluma büyük zarar getirdiğini kabul etmektedir. Zira kalkınmakta olan bir ülkede, yaşayan tüm insanların özellikle de gençlerin zamanlarını boşa harcamaları, toplumsal gelişme ve kalkınma bakımından büyük bir kayıptır. Amaçsız, uğraşsız, çabasız akıp giden zaman değerlendirilebilirse, gence ve topluma sağlıklı gelişme imkanı sağlanmış olur. Böylece insan gücü kalkınmanın itici ve yaratıcı gücü olabilir.

İfade ettiğimiz sorunların dışında ülkemizde gençlik kesiminde; kuşaklararası çatışma sorunu, alkol ve sigara kullanımının yaygınlaşması, azda olsa uyuşturucu kullanımı ve ekonomik yetersizliklerin ve bütün bu sorunlarını yok ettiklerine inandıkları ideolojik ve sapık gruplaşmaların varlığı gibi sorunlar kendini göstermektedir. İdeolojik gruplaşmalar ülkemiz gençliği arasında yaygınlığını sürdürmekle birlikte 1980 öncesi anarşi döneminin baskılı etkisini yitirmiştir. Bunun yanında; sapık gruplaşmalar yeni dönemde kitle iletişim araçlarının etkisiyle gençlik kesiminin üzerine çullanmış kara delikler gibidirler. Özellikle satanizm gibi sapık inançların yaygınlığı günlerce tartışılmıştır. Türkiye’de gençlik kesiminde görülen alt-

kültürlerin bazıları; “Tunalı Hilmi Caddesi gençliği, Bağdat caddesi gençliği, Yüksel caddesi gençliği gibi politik olmayan gençlik alt kültürlerine; kriminal alt kültürler olarak Türk mafyası; Köprü altı çocukları ve eşcinseller; cemaat niteliğindeki islami yapılardan çeşitli tarikat mensupları ve Maxist gruplar, alt-kültürler olarak ifade edilebilir. Bunların dışında, tamamen Batı Avrupa’daki alt kültürleri taklit eden Heavy Metal, Rock gibi gruplar, araba yarışı yapan gruplar uyuşturucu kullanan gruplar büyük kentlerde mevcuttur” (Tezcan, 1991:214-215).

Ülkemizdeki gençlerin sorunlarını eğitim temelinde, aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz;

- Öğrenimini bitiren gençlerin karşılaştıkları iş bulma sorunu – işsizlik

- Gençlerin eğitimde karşılaştıkları önemli bir sorun da lise ve dengi okullarda kullanılan eğitim öğretim yöntemleri, uygulanan sınav ve değerlendirme tekniklerinin gençlerimizin hayata ve yüksek öğrenime hazırlanması bakımından yetersiz kaldığıdır. Gençlerin öğretimini verimsiz kılan hususlar arasında okulların fiziki durumu da sayılabilir

- Üniversite gençliğinin barınma, beslenme, sağlık sorunları da gençlerin eğitiminde karşılaştığımız önemli sorunlardandır.

3.4. GENÇ İŞSİZLİĞİ

Genç işsizliği; genç olarak kabul edilen 15-24 yaş grubunun içerisinde beliren işsizlik durumunu ifade eden bir kavramdır. Dünya üzerinde; gençlerin işgücüne katılma oranlarına bakıldığında belirgin bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Gençlerin işgücüne katılma oranlarındaki bu düşüşün en temel sebeplerinden birisinin eğitime devam etme oranlarının yükselmesi olduğu iddia edilmektedir. Bunun yanında; “çoğu Avrupa ülkesinde, gençleri korumaya yönelik düzenlemelerle gençlerin bazı işlerde çalışması kısıtlanmış, hatta bazen de yasaklanmıştır” (Gündoğan, 2001:10). Böyle yasaklamalarında işgücüne katılma oranını düşüren sebeplerden biri olduğu ifade edilir.

Genç işsizliğinin ortaya çıkış sebeplerini açıklamaya çalışan çeşitli teoriler bulunmaktadır. Bu teorilerden ilki “iş arama teorisi”dir. Buna göre; genç işçiler yetenekli ve az yetenekli olarak ikiye ayrılırlar. Az yetenekli gençler, çalışan nüfusa yeni katıldıklarından dolayı iş çevresine yabancı kalırlar. Gençlikleri ve çalışma hayatındaki beceri yetersizliklerden dolayı sorunları çözmede daha az başarılı olurlar. Teoriye göre, gençler arasındaki yüksek işsizlik, gençlerin iş değiştirme sıklıkları ile

ilişkilidir. Gençlerin en önemli iş arama sebepleri ise, çalıştıkları işten duydukları tatminsizliktir (Gündoğan, 2001:15-18).

İkinci teori; “seçici işten çıkarma teorisi”dir. Buna göre; işverenlerin bir seçim yapması gerekirse genç işçileri çıkarmayı tercih ederler. Bu durumun sebepleri ise; genç işçilere meslek içinde daha az yatırım yapılması ve işten çıkarma tazminatlarının işçinin hizmet süresi ile orantılı olmasının, genç işçilerin işten çıkarmalarda ilk sıralarda yer alması sonucunu doğurmasıdır (Gündoğan, 2001:15-18).

Diğer teori ise; “sıra işsizlik teorisi”dir. Bu teoriye göre; yetişkin ücretleri almaya elverişli duruma gelen genç işçilerin işten çıkarılmaları doğaldır. Bu teorinin temel varsayımı, iş piyasasında farklı yaş grupları arasındaki, geleneksel bir takım faktörlerin ortaya çıkardığı ücret farklılıklarıdır (Gündoğan, 2001:15-18).

İfade ettiğimiz teorilerin dışında “Tren teorileri” ve Yaşam süreci teorisi” olarak kabul edilen iki teori daha söz konusudur (Gündoğan, 2001:15-18). Ancak bu teoriler konuyu teorik olarak açıklarken; daha çok işten çıkarmalar üzerinde durmakta ve iş bulup kaybeden gençlerin işsizlik halini açıklamaya yönelik yorumlar içermektedirler. Oysa ki genç işsizliğin en önemli boyutu ülkemizde de yaşanan ekonomik yapıdan kaynaklanan, yatırım yetersizliğinden ve mekanizmaların tam işlememesinden dolayı ortaya çıkan, yapıya yerleşik bulunan işsizlik halidir. Bu tür işsizliği; ancak ekonomik yetersizlikten doğan istihdam edememe durumu olarak belirleyebiliriz.

Bu manada; ülkemizde işsizliğin yapısal özelliklerinden biriside genç nüfus grubunda yoğunlaşmış durumda olan genç işsizliğidir. Gençlerin işsizliği yalnız ülkemizin değil diğer ülkelerinde ekonomik rahatsızlıklardan biridir. Dünya üzerinde ve Türkiye’de genç işsizliği 15-24 yaş grubu arasında sabitlenmiş ve istatistiklerde genç işsizliği kategorisi, bu yaş grubu ve üzerindeki işsizlik oranını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Türkiye’de genç işsizliğinin; az gelişmiş ülkelerde görünen şekli olan 12-14 yaş grubunun işsizliği de görülmüştür. Bunun gözlenmesinin sebebi eğitimin her bireye ulaşamaması köyden kente göçlerle ekonomik zorluk içindeki bireylerin iş araması gibi etkenler olarak kabul edilmiştir. 12-14 yaş grubu işsizlik analizi 1997 yılına kadar istatistiklerde mevcut olmuş ancak bu tarihten sonra Türkiye’de temel eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıyla bu grup işsizler istatistiklerden çıkarılmıştır. Bu yaş grubunun çalıştırılması Türkiye’de çalışma yaşamının en dramatik yönlerinden birisidir. “Örneğin 1994’de bu yaş grubunda okulu terk etmiş, dolayısıyla işgücüne dahil olan çocuk sayısı 741.000’di. Bunlardan 681 bini istihdam ediliyordu. Köylerde

12 yaşından itibaren okullaşma oranı büyük ölçüde düşmekte ve geleneksel aile üretim biçimi içinde çocuklar istihdam edilmektedir Tarım kesiminde çoğu işsizlik oranı istatistiklerde %0.6 olarak gözlenmiştir. Yani pratik olarak sıfırdır”(Gürsel ve Ulusoy, 1999:97). 1996 yılında % 3.0 olan çocuk işsizliği 1997 yılında % 3.4 olmuş ve 1998 yılında sekiz yıllık eğitime geçişle birlikte % 1.5’e düşmüştür. Bu tarihten sonrada 12-14 yaş grubu işsizlik oranı analizlere katılmamıştır (DİE, 1998:151).

Ülkemizde genç işsizliği; 15-24 yaş grubunda dramatik bir durum göstermektedir. Ülkemizde genç işsizler olarak adlandırdığımız 15-24 yaş en önemli işsiz kitleyi barındıran kategoriyi oluşturur. Bu kategori bazı nedenlerden dolayı ilk kez iş arayan topluluk olarak ülkemizin toplam işsizlik oranı içerisinde % 20-25 oranında bir paya sahiptir. 2002 yılı I.döneminde HİA sonuçlarına göre; Ülkemizde işsizlerin % 20.1’ini (495 bin kişi) ilk kez iş arayanlar oluşturmaktadır (DİE, 2002a). 2002 yılı II.döneminde % 15.2’sini (337 bin kişi), 2002 yılı III. Döneminde % 23.9’unu (568 bin kişi) ve 2002 yılı IV. Döneminde % 21.2’sini (560 bin kişi) ilk kez iş arayan gençler oluşturmaktadır.

Genç işsizliği bağlamında ülkemizin en önemli sorunu 15-24-yaş grubu arasındaki kitlenin istihdam edilememesidir. 15-24 yaş grubundaki açık işsizlik ve eksik istihdam rakamları toplandığında yaklaşık her beş gençten birinin atıl durumda bulunduğu anlaşılmaktadır. “Açık işsizlerin yaklaşık 2/3 ünün ise 20-29 yaş grubunda bulunduğu görülmektedir. Bu grubu 15-29 yaş grubu izlemektedir. İşsizlik sorununun 29 yaş grubunda odaklaştığı görülmektedir (TOBB, 1990:71). 2002 yılı III.dönemi HİA sonuçlarına göre; yaş gruplarına göre işsiz sayıları ve işsizlik oranları şu şekilde gerçekleşmiştir. 15-19 yaş grubu 403 bin kişilik işsiz sayısı ile genç işsizlik oranı içindeki payı % 17.0’dır. 20-24 yaş grubu 632 bin kişilik işsiz sayısı ile % 26.6’lık bir paya sahiptir. 25-34 yaş grubu 696 bin kişi ile % 29.3’lük paya sahiptir. 35-54 yaş grubu 585 bin kişi ile % 24.7 oranında paya sahip iken 55 yaş üstü grubun işsiz sayısı 57 bin kişi ve toplam işsizler içindeki oranı % 2.4 olarak gerçekleşmiştir.(DİE;2002d) Görüldüğü gibi genç işsizler 15-24 yaş ile 25-34 yaş arasında yaygınlık arz etmektedir. Ülkemizde son yıllarda öne çıkan en önemli işsiz kitlesi eğitilmiş genç kesim olarak ifade ettiğimiz geniş kitledir. Buna göre; 2002 yılı I.dönem HİA sonuçlarına göre; eğitilmiş gençlerde işsizlik oranı % 29.4 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002a). 2002 yılı II. Döneminde eğitilmiş gençler arasındaki işsizlik oranı % 29.1 olmuştur (DİE, 2002b). 2002 yılı III.döneminde; büyük bir artış göstererek % 33.1 olmuştur. 2002 yılı IV. Döneminde ise; % 30 olarak gerçekleşmiştir.

Genç nüfus işsizlerin; çoğunluğunu oluşturmaktadır. 2001 yılı hane halkı işgücü anketi sonuçlarına göre ; işsizlerin yarısı (% 48.4) 25 yaşın altındadır. Son yıllarda eğitimli gençlerde işsizlik oranı artmış % 28.7 ye ulaşmıştır (DİE, 2002).

Gençlerin iş bulmakta güçlüklerinin artması iki etkene bağlanmaktadır.”Bu etkenlerden ilki; genç emeğin ortalama marjinal veriminin üzerinde asgari ücret belirlenmesi diğeri ise; vasıf uyumsuzluğudur. Bir başka deyişle emek talebinin aradığı vasıf uyumsuzluğudur. Yani, emek talebinin aradığı vasıf özellikleri ile emek arzının vasıf bileşimi arasındaki uyumsuzluk” (Gürsel ve Ulusoy, 1999:103) olarak kabul edilmiştir.

4. EĞİTİM ve EĞİTİMLİ İŞSİZLİK

4.1. EĞİTİM KAVRAMI

Eğitim doğumdan başlayarak, insanın tüm hayatı boyunca, içinde yaşadığı bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumdaki fertler, toplumsal üyeliklerini; sosyalleşme süreci ile ortaya çıkan eğitim olgusu ile kazanırlar. Bu manada eğitim kavramı; eğitim amaçları doğrultusunda bireye kazandırdıkları bakımından çok çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır.

Eğitim kavramı en genel anlamıyla; insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir. Geniş anlamda ise; “bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm süreçlerdir” (Fidan ve Erden, 1992:12). Bu tanımlardan ziyade eğitim kavramı özellikle bireysel gelişime olan katkısı bakımından, davranış gelişimine etkisi bakımından, belli bir mesleğe yönelimi sağlaması ve bireyi meslek sahibi olacak kabiliyet derecesini sağlaması gibi yönlerden tanımlanmıştır. Bu manada, eğitim; “bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamı veya bireyin toplumsal yeteneğinin ve en elverişli düzeyde kişisel gelişmesinin elde edilmesi için seçilmiş ve denetimli bir çevreyi (okul) içine alan toplumsal bir süreç” (Tezcan, 1997:3) olarak tanımlanmaktadır. Durkheim ise, eğitimi; “yetişkin nesiller tarafından sosyal hayata hazır olmayanlara uygulanan bir tesir” olarak tanımlamıştır. Bu ifadelerin ardından eğitimin amacı olarak da meslek kazanımının öneminden bahsetmiştir. Eğitimin gayesi; “çocukta veya fertte hem bir bütün olarak siyasi cemiyetin, hem de özel olarak bağlı olduğu meslek çevresinin ondan istediği belirli miktarda fiziki, entelektüel ve moral durumları hasıl etmek ve geliştirmektir” (Bilgiseven, 1987:16). Bahsedilen ifadeden, eğitim sürecini bireye; mesleki bilgi, beceri ve yetenekleri kazandırmasının yanında, ona mesleki etik kuralları da öğrettiğini anlayabiliriz.

Eğitimin amacı; toplumun yapısına, eğitilen bireyin yaşına, okul kademelerine ve eğitim sistemine göre değişiklik gösterebilmesine rağmen yukarıda ifade ettiğimiz tanımlara bağlı olarak, eğitimin amacını:

- “1- Ferdi özellikleri geliştirmek,
- 2- Ferdin toplumla bütünleşmesi,
- 3- Eğitim yoluyla istenilen davranış değişikliklerini kazandırma,
- 4- Toplumsal bütünlüğü sağlama,

- 5- Ferdi ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verme,
- 6- Toplumsal değişme ve kalkınmaya uygunluk,
- 7- Toplumsal değişme ve gelişmeyi hızlandırma,
- 8- Kendi içinde tutarlılık ve eğitimde süreklilik ilkesine uygunluk,
- 9- Sosyal refahı artırma.” şeklinde ifade edebiliriz” (Celkan, 1993; 40-41).

Bu amaçlardan başka eğitim ile bireyin bir meslek sahibi olması, çalışmaktan zevk alması, iyi bir tüketici olmasını sağlamak gibi ekonomik amaçlara da ulaşılması hedeflenmektedir.

4.1.1. Eğitimin Tasnifi

Eğitim olgusu; formel eğitim ve informel eğitim olmak üzere tasnif edilmiştir. Eğitimin belli amaçlar doğrultusunda planlı bir şekilde yapılan haline formel eğitim, gelişigüzel kendiliğinden oluşan şekline de informel eğitim denmektedir.

Formel eğitim amaçlıdır, belli bir program dahilinde yürütülür. Toplumlar kendilerine uygun insanı yine kendisine özgü eğitim süreci içinde yetiştirirler. Bu sebeple, eğitim sürecini tesadüflere ve gelişigüzel etkilere açık bırakamazlar. Toplumlar insanlarla birlikte yaşamının gerektirdiği toplum bilincini vermek için eğitim sürecinin amaçlarını ve içeriğini belirlemiştir. Bu suretle eğitim süreci; toplumun kültürel değerlerine, külli hafızasına göre ve toplumsal hedefler doğrultusunda şekillenerek belli amaçlar etrafında yoğunlaşarak düzenlenmektedir. Eğitim sürecinin, planlı ve belli bir düzen dahilinde yapılan şekli; formel eğitimdir. Formel eğitim; örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki biçimde sistemleştirilmiştir.

“Örgün eğitim, belli bir yaş grubundaki bireylere, Milli eğitimin amaçlarına göre hazırlanmış eğitim programlarıyla okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimdir. Okul öncesi öğretim, ilk öğretim, orta öğretim ve yüksek öğretim örgün eğitim sistemini meydana getirir. Örgün eğitim sisteminde genel, mesleki ve teknik eğitim programları uygulanır. Yaygın eğitim ise, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden birinden ayrılmış olan kişilere ilgi ve gereksinme duydukları alanlarda yapılan eğitimdir” (Fidan ve Erden, 1992:13-14). Halk eğitim merkezlerinde açılan kurslar ile özel ve resmi kurum ve işyerlerinde hizmet içi faaliyetleri yaygın eğitim sistemini oluşturur.

Formel olmayan eğitim (informel eğitim), yaşam içinde kendiliğinden oluşan bir süreçtir. Amaçlı ve planlı değil, gelişigüzelidir. Birey karşılaştığı durum ve içinde

bulunduğu grubun üyeleriyle etkileşimde buldukça farkında olmadan yeni şeyler öğrenir. Formel olmayan eğitim için; yaşamın akışı içerisinde kendiliğinden ortaya çıkan bilgi, beceri, yetenek ve değerler toplamının oluşumunu sağlayan sosyalleşme sürecini örnek gösterebiliriz. Çocuklar arkadaşlarıyla oynarken, gençler akranlarıyla oluşturdukları gruplar içinde birbirleriyle etkileşirken yardımlaşmayı, dayanışmayı, işbirliğini, kurallara uymayı, grubun değerlerini benimsemeyi öğrenirler ve toplumsallaşırlar. İnformel eğitim sürecinde öğrenmeler; ilk olarak ailede başlar, daha sonra sokakta, kitle iletişim araçları yoluyla, okulda v.s. yani yaşamın içinde kendiliğinden gerçekleşir.

4.2. EĞİTİM, EKONOMİK İŞLEVİ VE İŞSİZLİK

Eğitimin temel ekonomik işlevi, toplumdaki bireylere belli bir beceri kazandırarak onları üretici duruma getirmek ve çeşitli istihdam alanlarında; toplumun ihtiyacı olan insan gücünü yetiştirmektir. Eğitim kurumları bu işlevleri yerine getirerek toplumun ekonomik yönden kalkınmasına ve gelişmesine katkıda bulunur. Eğitim kurumlarının, ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilmesi için: Ekonomik kurumların ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip insan gücünü yetiştirebilmesi gerekir. Nitekim, ülkemizde 2547 sayılı Yüksek öğretim kanununda yer alan amaçlar bölümünde; “Öğrenciler, ilgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasında ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi ve beceri, davranış, genel kültürüne sahip vatandaşlar olarak yetiştirmek” (Fidan ve Erden, 1992:63) şeklinde belirtilen kanun maddesi ile bu ekonomik işlev belirtilmiştir. Ancak ülkemizde büyük zorluklarla mesleki eğitimlerini alan gençler, ülkenin genel ekonomik yapısından kaynaklanan işsizlik hadisesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Eğitim, aynı zamanda toplumsal kaynakların akılcı ve verimli bir şekilde kullanılması ve değerlendirilmesi için gerekli davranış biçimlerini; bireylere öğretmek, ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu tüketici davranışlarını kazandırma işlevini de yerine getirmektedir.

Eğitim kurumlarının bir diğer işlevi de, ekonomide ortaya çıkan dönüşümlerin farkında olmak ve bu dönüşümlere uygun değişiklikleri yapmalarıdır. Örneğin; Endüstrileşme ile birlikte tarım işçisinin yerini fabrika işçisi almıştır. Bu durum fabrikada çalışacak işçilerde belli nitelikler aranmasına sebep olmuştur. Eğitim kurumları bu dönüşüme cevap vermişler ve gerekli değişimler gerçekleşmiştir.

Endüstrileşme ile birlikte uzmanlaşma ihtiyacı ilk ve orta dereceli okulların yanı sıra yüksek okullarında gelişmesini zorunlu kılmıştır (Fidan ve Erden, 1992:66). Eğitim kurumları, günümüzde yaşanan dönüşümlere de kayıtsız kalmamaktadır. Sanayi ötesi dönüşüm ve bilgi toplumu gibi yeni oluşumların yaşandığı çağımızda; eğitim kurumları da, bahsedilen oluşumların gereklerini yerine getirmek için çalışmalar yapmaktadırlar. Özellikle bilgi işçisi şeklinde ortaya çıkan uzman kişilerin yetişmelerinin sağlanması bağlamında, öğretimde kitle iletişim araçlarından yararlanma olanaklarının aranması şeklinde ve yeni dönemin gerektirdiği iş gücü arzının sağlanması noktasında önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Dolayısıyla eğitim kurumlarının bir işlevi de özellikle ekonomik dönüşümlere kayıtsız kalmaması ve hemen uyum sağlayıcı tedbirler almasıdır.

Eğitimin gizli ekonomik işlevi de söz konusudur. Eğitim, geçici bir süre için işsizliği önlemektedir. “Özellikle orta, lise, yüksek okul ya da üniversite öğrencileri bakımından düşünürsek bu okullara devam eden binlerce kişi, muayyen bir devre için zamanlarını okulda geçirmektedirler. Oysaki bu kişiler okul olmadığı zaman hemen piyasaya çalışmaya koşacaklardır. Mevcut ekonomik düzende bu kişileri massedemeyecektir. Bu bakımdan okul bu kişilerin öğrenimleri süresince işsiz kalmalarını önlemektedir (Tezcan, 1997:63-64).

4.3. EĞİTİM DÜZEYİ VE İŞSİZLİK

Ülkemizde işsizlik olgusu bütün yönleri ile dikkate alındığında son yıllarda öne çıkan en önemli yapısal özelliği eğitilmiş işsizlik oranlarının yükselmesidir. Oysa ekonomik teorilere göre eğitim düzeyi arttıkça işsizliğin azalması yani ters orantının mevcut olması gerekir. Ülkemizde özellikle son yıllarda eğitim düzeyi yükseldikçe işsizlik de artmaktadır. Bu noktada ülkemizde ve yalnızca gelişmekte olan ülkelerde görülen sorun eğitim düzeyinden ziyade, bu göstergenin iş dünyasına tam olarak aktarılamamasıdır. Daha başka bir ifade ile sorun uygun olmayan kalkınma stratejilerinden kaynaklanan emek talebinin yetersizliğidir (Gürsel ve Ulusoy, 1999:120).

Ülkemizde, eğitim düzeyi ile işsizlik arasında yapılabilecek bir değerlendirmede; ilkökul mezunu olanlar ile okur yazar olmayanlar arasındaki işsizliğin tüm yıllar göz önüne alındığında oldukça yüksek bir düzeyi kapsadığı görülecektir. Özellikle Devlet İstatistik Enstitüsü verileri incelendiğinde 1991 ile 1997 yılları arasında ilkökul

mezunları arasındaki işsizlik oranları ortalaması % 51.7'dir (DİE, 1998:155). Üstelik bu kategoriyi oluşturanlar istatistiklere göre en fazla istihdam edilen grubu oluştururlar. Buna rağmen işsizlik oranları yüksektir.

Ülkemizde işsizlik oranları açısından ikinci grubu lise mezunları oluşturmaktadır. Son yıllarda lise mezunlarının işsiz kalma olasılığının ilkökul mezunlarından çok daha yüksek olması sorunun eğitim düzeyinden çok iş vasfı ve her vafa tekabül eden piyasa denge ücretinin gerçekleşmesi önündeki kurumsal nitelikli engellerin varlığına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. “Lise dengi meslek okulları mezunlarının işsizlik oranları yine ülke genelindeki tarım dışı işsizlik oranından daha yüksek bir orana sahiptir. Meslek okulları mezunlarının vasıf donanımları bakımından iş bulmakta zorluk çekmemeleri gerekir. Bu okulların yeterince olmadığı da bilindiğine göre bir başka değişle bu kategoride bir işgücü arzı fazlası olmayacağına göre işsizlik oranının bu grupta ülke ortalamasının çok altında olması beklenirdi” (Gürsel ve Ulusoy, 1999:123).

Ülkemizde eğitim düzeyine bağlı olarak; işsiz kalması en az beklenen kesim olan yüksek öğrenim görmüş, üniversite veya yüksek okul mezunu olan gençler maalesef özellikle son yıllarda, işsizlik olgusu ile en çok karşılaşan kitle haline gelmiş durumdadır. Son yıllardaki istihdam rakamları incelendiğinde, Türkiye’de ekonomik teorilerin aksine eğitim düzeyinin artması ile ters orantılı gerçekleşmesi beklenen işsizlik hadisesi, artış eğilimi göstermiştir. 2002 yılı IV.dönem H.İ.A. sonuçlarına göre; Türkiye genelinde istihdam edilenlerin % 49.1’ini ilkökul mezunları, % 18.3’ünü lise ve lise dengi meslek okulu, % 11.2’sini yüksek okul ve fakülte, % 10.5’ini ise; ilk öğretim ve orta okul mezunları oluşturmaktadır (DİE, 2003). Görüldüğü gibi lise ve yüksek okul ve ya fakülte mezunları yeterince istihdam edilememişlerdir.

2002 yılı III.dönem HİA sonuçlarına göre; Türkiye’de işsizlerin eğitim durumları incelendiğinde işsizlerin % 3.1’i (73 bin kişi) “okuryazar değil”, % 1.6’sı (37 bin kişi) “okur yazar”, % 40.9’u (970 bin kişi) “ilk okul”, % 13.4’ü (319 bin kişi) “orta okul”, % 0.3 (6 bin kişi) “orta ve dengi meslek”, % 15.3’ü (363 bin kişi) “lise”, % 12.2’si (291 bin kişi) “lise dengi meslek” ve % 12.6’sini (299 bin kişi) “yüksek okul ve ya fakülte” mezunu olduğu görülmektedir (DİE, 2002d). Bu sonuçlara göre, ülkemizde çok ciddi manada hem eğitim düzeyi düşük olan kesimler arasında hem de asıl ciddi boyutlara ulaşan eğitim düzeyi yüksek olan kesimler arasındaki işsizlik oranlarının yüksek boyutlara ulaşmış olmasıdır.

Ülkemizde eğitimli genç nüfusun işsizlik oranları özellikle son yıllarda büyük bir artış trendine girmiştir. 2001 yılı I. Döneminde eğitimli işsizlik oranı; % 23.7 iken, 2001 yılı II. Döneminde eğitimli işsizlik oranı; % 23.1 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılı III. Döneminde eğitimli işsizlik oranı; % 28.7'ye yükselmiş ve 2001 yılı IV. Döneminde ise; % 27 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik kriz süreci ile birlikte, Ülkemizde eğitimli işsizlik oranı hızlı bir ivme kazanmıştır. 2002 yılı I.döneminde, eğitimli işsizlik oranı; % 29.4 olarak gerçekleşmiştir. Eğitimli gençler arasında işsizlik en çok kentsel yerlerde gözlenmektedir. Bu dönemde kentsel yerlerde eğitimli işsizlik toplamda, % 30.7, erkeklerde % 29.3, kadınlarda ise; % 33 olarak tahmin edilmiştir. Kırsal yerlerde bu oran, toplamda % 25.6, erkeklerde % 24.4, kadınlarda ise; % 29.1 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002a). 2002 yılı II. Döneminde eğitimli işsizlik oranı; % 27.2 olarak gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde; toplamda % 29.1, erkeklerde % 28.8, kadınlarda ise; % 29.6 olarak tahmin edilmiştir. Kırsal yerlerde bu oran, toplamda % 21.6, erkeklerde % 18.3, kadınlarda ise; % 33.1 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002b). 2002 yılı III.döneminde; eğitimli gençlerde işsizlik oranı, % 31.1 olarak gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde; toplamda % 33.1, erkeklerde % 30.5, kadınlarda ise; % 36.8 olarak gerçekleşmiştir. Kırsal yerlerde bu oran, toplamda % 25.4, erkeklerde % 22, kadınlarda ise; % 34.5 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002c). Öte yandan 2002 yılı IV. Döneminde; eğitimli gençlerde işsizlik oranı, % 30 olarak gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde; toplamda % 31.6, erkeklerde % 27.5, kadınlarda ise % 37.6 olarak tahmin edilmiştir. Kırsal yerlerde bu oran, toplamda % 25.1, erkeklerde % 22.5, kadınlarda % 38 olarak tahmin edilmiştir.

Ülkemizde eğitimli gençler açısından önem taşıyan diğer bir kavramda eksik istihdam kavramıdır. Eğitimli gençler arasında eksik istihdam da yaygınlık göstermektedir. 2002 yılı I.döneminde Eksik istihdam edilen eğitimli gençlerin işgücü içindeki oranı, Türkiye genelinde % 5.4, kentsel yerlerde % 4.3, kırsal yerlerde ise; % 8.4 olarak tahmin edilmiştir (DİE, 2002a). 2002 yılı IV. Döneminde Eksik istihdam edilen eğitimli gençlerin işgücü içindeki oranı, Türkiye genelinde % 6.5, kentsel yerlerde % 4.6'ya ve kırsal yerlerde % 12.5'e yükselmiştir.

4.4. EĞİTİMLİ İŞSİZLİK

“Eğitimli İşsizlik” kavramı son yıllarda özellikle ülkemizde sıkça duyduğumuz bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde yer alan; “genç işsizliği”, “kadın işsizliği”, “kent işsizliği” gibi daha çok bir kitleyi ilgilendiren ve büyük bir topluluğun maruz kaldığı işsizlik hallerine son zamanlarda “eğitimli işsizlik” terimi de eklenmiştir. Eğitim düzeyi yüksek (en az üniversite-meslek yüksek okulu) olan fakat iktisadi yapının yetersizliğinden dolayı istihdam edilemeyen kimseler, eğitimli işsizlik kavramı çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır.

Belirli bir mesleki ve teknik birikime sahip, bilgi ve beceri gerektiren bir iş kolunda almış olduğu eğitimden dolayı uzmanlaşmış ve uzmanlaştığı alanda bir iş aradığı halde iş bulamayan kişilere “eğitimli işsiz” diyebiliriz. Eğitimli işsizlik ise; bir ekonomik yapıda yetişmiş, yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin gerekli yeterliliğe ve donanıma sahip olmalarına rağmen istihdam hacminin darlığından dolayı irade dışı bir şekilde çalışma hayatına katılamamaları durumu olarak tanımlanabilir. Ekonomik teoriler incelendiğinde, eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte işsizliğin azalması gerektiği varsayımı dikkat çekmektedir. Eğitimin işsizliği önleyici ve işsiz kalma riskini azalttığı söylenebilir. Dolayısıyla, eğitim düzeyinin düşüklüğü veya yüksek düzeyde olması, işsizliğin ortaya çıkmasında merkezi bir öneme sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bu durum işsizliğin artışında önemli bir rol oynamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim düzeyinin düşük oluşu işsizliği tetiklemekte, gelişmiş ülkelerde ise, tasarruf yatırım ilişkileri ve eğitim sisteminin uyumlu olması, istihdamda verimin artışı ve yeni yatırımlarla sürekli gelişen talebe göre insan gücü ihtiyacını karşılaması sebebiyle denge sağlanabilmektedir. Türkiye bahsedilen uyumun gerçekleştirilemediği ülkelerden biridir.

Eğitimli işsizlik kavramı, gelişmişlik düzeyi düşük ya da gelişmekte olan ülkelerde, yüksek öğrenim almış, nitelikli işgücü potansiyelinin, branşlarında veya uzmanlık alanlarında verimli ve rasyonel kullanılamamasından dolayı ortaya çıkan, açık ve gizli işsizlik özellikleri gösteren iradi ya da gayri iradi biçimde yaşanan bir işsizlik türü biçiminde ifade edilmektedir (Kumaş, 2001:74). Eğitimli işsizlik olgusu son yıllarda tüm dünyada görülmeye başlanan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yaşanan ekonomik değişimler, sanayi alanlarında yaşanan dönüşümler, istihdam yapısının değişen yönü ve teknik ve bilimsel gelişmeler dünya üzerinde

görülen işsizliğin biçimini ve yapısını değiştirmiş böylece eğitilmiş vb. türler ortaya çıkmıştır.

Eğitilmiş işsizlik, ülkemizde dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Eğitilmiş genç nüfus arasında işsizlik oranı, 2002 yılı VI. Dönem HİA sonuçlarına göre % 30 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002). Bu oran, genel işsizlik oranının % 11,4'ü bulunduğu ülkemizde, eğitilmiş işsizliğin ne kadar önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, "Türkiye'nin büyük masraflarla yetiştirdiği üniversite mezunu gençlerine iş bulma sorunu birincil sorun olarak durmaktadır"(Bayhan, 1997:226). Türkiye İşveren Sendikaları verilerine göre, Türkiye'deki işgücünün % 63'ü düzgün bir işten yoksun durumdadır. Üstelik her 3 eğitilmiş gençten biri de işsizdir. Bu haliyle Türkiye, "eğitilmiş işsizler ordusu"nu andırırken, Üniversitelerden mezun olan on binlerce genç de yıldan yıla bu orduya katılmaktadır. Rakamlar eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılım ve işsizliğinde arttığını göstermektedir. Türkiye'de okur yazar olmayanlarda işgücüne katılım oranı % 24,1'i bulurken işsizlik % 24'ler seviyesindedir. Buna karşın, lise ve dengi meslek okullu olanların işgücüne katılım oranı % 42 iken işsizlik oranı % 16,2'ler düzeyinde seyretmektedir (Vatan Gazetesi, 2003).

Ülkemizde, eğitilmiş işsizliğin rakamsal olarak bu kadar yüksek boyutlara ulaşmasının sebepleri; geçmiş dönemlerden başlayarak devlet bütçelerinden eğitime ayrılan payların düşük düzeyde kalması, eğitimin kalite düşüklüğü, özelliği, ve eksiklikleri, gelişen sanayi ve faaliyet alanlarına aktarılamaması, uluslararası rekabete uyumsuzluğu, teknolojik bilgi ve becerilerin takip edilememesi ile eğitim almış kişileri işgücüne kanalize etme noktasında ortaya çıkan olumsuz etkiler vb. olarak sıralayabiliriz. Bu sebeplerin yanı sıra ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerinde eğitilmiş işsizliği tetikleyen sonuçlarının olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle, ekonomik krizlere bağlı olarak iktisadi yapının hacminin daralması istihdamın azalmasına sebep olmaktadır.

Ülkemizde, eğitilmiş işsizliğin günden güne artmasında en önemli etkenlerden birisi de eğitim planlamalarının yetersizliği ve günlük politik kaygularla yapılan istihdam hareketleridir. Ülkemizde meslek kazandırma ve uzmanlaşma bağlamında ortaya konulan eğitim planlamaları yetersizliklerle doludur. Üniversitelere ihtiyaçlarına ve kapasitelerine göre öğrenci alınmaması Türkiye'de eğitilmiş gençler arasındaki mevcut işsizlik halini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, günlük politik menfaatler göz önüne alınarak yapılan iş almalar; örneğin, herhangi bir yeterliliği ve uzmanlığı olmadığı

halde öğretmen olarak atanan veterinerler, su ürünleri fakültesi mezunları, ziraat fakültesi mezunları vb. bu şekilde yapılmış istihdam hareketlerine örnek teşkil etmektedir. Bunun yanında son yıllarda Fen-Edebiyat fakültesi mezunlarına öğretmenlik verilmemesi kararı ve sonrasında ortaya çıkan tezsiz yüksek lisans yapma gerekliliği gibi planlama ve düzenlemelerde eğitilmiş işsizlik oranlarını arttıran etkenler arasında yer almaktadır. Ayrıca Türk ekonomisinin, gelişmekte olan ülke ekonomisi özelliklerine sahip olması ve Postfordist üretim süreçleri de eğitilmiş işsizliğin aşırı boyutlara ulaşmasına sebep olmaktadır.

Dünyada ise; özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak görülmekle birlikte eğitilmiş işsizlik, gelişme düzeyine bakılmaksızın bir artış göstermektedir. Morio ve Zocizoum'un Birleşmiş Milletler için yapmış oldukları çalışma (Morio ve Zocizoum, 1980) ile eğitim almış gençler arasında yayılan işsizlik hadisesine dikkat çekmektedirler. Bu çalışmada gelişmiş ülkelerdeki eğitilmiş işsizliğin yaygınlığı ile gelişmekte olan ülkelerdeki durumu değerlendirilmiş ve dünyanın eğitilmiş işsizliğin artması tehlikesi ile karşı karşıya olduğu sonucuna varılmıştır.

Dünya'da yaşanan yeni değişimler eğitilmiş işsizlik hadisesi üzerine çeşitli etkiler yapmıştır. Özellikle ortaya çıkan yeni teknolojik gelişmeler çalışma biçimine, süresine ve yapısına etkiler yapmıştır. Çalışma, yeni teknolojiler çerçevesinde yeniden örgütlenmektedir. "Teknolojik gelişmelere bağlı olarak gelişen bilgisayar teknolojisi gelişmiştir. Hızlı teknolojik gelişme ve teknolojinin nitelik değiştirmesi, kompüterizasyon, endüstride üretkenliği arttırmış, insan emeğinin yerine bilgisayarı geçirmiş, insan emeğinin entelektüel düzeyini geliştirmiş, ekonomide yeni üretim sektörlerinin ortaya çıkmasına yol açmış böylece endüstriyel üretimin ağırlığı azalarak, endüstrinin yerini giderek hizmet sektörü almaya başlamış, hizmetler içinde de enformasyonun elde edilmesi, işlenmesi, saklanması ve kullanılmasıyla ilgili olanlar, bununla bağlantılı olarak bankacılık, reklamcılık, tasarımcılık gibi sektörler gelişmiştir. Bu sektörlerdeki emek gücü tamamen entelektüel niteliklidir" (Belek, 1999:11). Bahsedilen nitelikler, istihdamın yönünü değiştirmiş böylece vasıfsız emek önemini yitirerek, vasıflı emeğin önemi artmıştır. Dolayısıyla bu gelişmeler eğitilmiş işgücüne olan talebi arttırmıştır. Ancak teknolojik yeniliklere uyum sağlayamayan ekonomik yapılar ve bu yeniliklere uygun çalışma biçimlerini uyarlayamayan bünyeler yine de eğitilmiş işsizlik olgusu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunun yanında, değişen ve gelişen teknoloji zorunlu çalışma sürelerini kısaltarak işsizliğin artmasına sebep

olmuştur. Teknolojik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik büyümeye “işsiz büyüme” denilmektedir. Üretim araçlarındaki gelişmeye bağlı ekonomik büyüme, istihdam hacmini genişletici değil, daraltıcı bir etki yapmaktadır. Bunun sebebi, çalışma süresinin kısaltılması seçeneği karşısında emek gücünün giderek büyüyen bir diliminin işsizleştirilmesinin tercih edilmesidir (Belek, 1999:16). Dolayısıyla; bu değişimler kapitalizmin teknoloji kullanma biçimi sebebiyle, işsizliğin azaltılması için bir etken olamamıştır.

Küresel ekonomideki değişimlerden biri de üretim sisteminde ortaya çıkan yeniliklerdir. Postfordizm olarak adlandırılan yeni üretim sistemi, temelinde yer alan teknolojik yenilikler, çalışanların vasıflarına ve sisteme uyum sağlamalarına bağlı olarak işsizlik sebebi olarak görülmektedir. Yeni üretim sisteminde; eğitim almış olan ve çok yönlü teknoloji bilgisine sahip, inisiyatif sahibi, küresel düşünebilen, ekip çalışmasına uygun işgücü özelliklerini taşıyan “altın yakalı işçiler” önemli bir yere sahiptirler. Bu özellikleri taşıyanlar, yeni sistemde kendine iş bulabilirken, bu nitelikleri taşımayanlar işsizliğe mahkumdurlar. Ancak, yeni üretim sisteminin ortaya çıkardığı küresel aktörlerden “Çok Uluslu Şirketler” işsizliğe sebep olmaktadır. Çok Uluslu Şirketler, “mali piyasaların küresel bir bağla birbirine bağlanması ve sermaye dolaşımının hızlanması, sanayi malları ticaretinin muhtelif pazarlarda daha geniş coğrafyalara yayılması ve milli ekonomilerin dünya ekonomisinde birer şube durumuna gelmesi halini ifade eden “pazarların globalleşmesi” (Habermas, 2002:63) gerçeğinden hareketle, kendilerine her türlü muafiyeti (vergi indirimi, toplu iş mücadelesinin yasaklanması gibi) sağlayan gelişmekte olan ülkelerde yatırımlar yapmaktadırlar. Ancak yatırımlar, çok uluslu şirketlerin bu ülkeleri ucuz emek rezervi olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerde düşük teknolojiye ve ucuz emek maliyetine dayalı yatırımlar yaparak ucuz ve vasıfsız işgücünü istihdam eden şirketler, bu ülkelerdeki eğitilmiş (yetişmiş–vasıflı) emeğin işsizliğine sebep olmaktadır. Bu anlamda, çok uluslu şirketlerin küresel ekonomide oynadıkları rol sebebiyle gelişmekte olan ülkelerde eğitilmiş işsizliğe sebep olduğunu söyleyebiliriz.

4.4.1. Eğitilmiş İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Boyutları

Eğitilmiş işsizler günümüzde bir buçuk – iki milyonu bulan sayıları ve toplam işsizlik oranı içindeki % 30'lara ulaşan oranları ile toplumsal yapıda, benzer özellikler taşıyan, birbirleriyle aynı düşünen, aynı şeyleri yapan ve aynı sıkıntıları paylaşan bir

kitle haline gelmişlerdir. Artık bir işsizden başka bir işsizden bahsederken veya genel işsizlik sorununu tartışırken “biz işsizler” diyerek söze başlaması şaşılacak bir durum değildir. Tam tersine bahsettiğimiz kitlenin var olduğunun bir göstergesidir. Eğitimli işsizler bir kitle olarak, işsizliğin ortaya çıkardığı sosyo-psikolojik sonuçları çok ciddi bir şekilde yaşamaktadırlar.

Sosyal bir varlık olarak insan için iş, vazgeçilmez koşullardan biridir. Sosyalleşme sürecinde bireyin ihtiyaçları, istekleri, beklentileri onun kendine ve hayata yönelik bakış açısını ve duruşunu belirlemektedir. Temel ihtiyaç ve beklentilerden biri olan, yaşamını sürdürebilme ve insanca yaşayabilme ancak işin getireceği maddi gelirlerle gerçekleştirilebilir. Bu anlamda, gereksinimlerini ve isteklerini karşılayamayan veya yetersiz koşullarda yaşayan bireylerin karakterlerinde sapmalar veya psikolojik rahatsızlıklar ortaya çıkabilir. “Ülkenin ya da bireyin eğitim, kültür, sosyal ve ekonomik düzeyi ne olursa olsun, işsizlik psikolojik anlamda en fazla sapmalar, çözümlere ya da rahatsızlıklara neden olan bir realitedir (Kumaş, 2001:94). İşsizlik, “işsiz gençlerde avarelik, ümidini kesme, hayata küsme ve teslimiyet duygularının aşırı derecede gelişmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır” (Venn, 1968:23). İşsizlik, nedenleri boyutu ve içeriği bakımından çeşitli etki alanlarına sahiptir. Kişilerin eğitimi, yaşam standardı, aile yapısı ve özellikleri, işin bireyin yaşamına katacağı anlam derecesi işsizliğin etki alanını belirlemekte yardımcı olabilese bile, işsizlik kendi içerisinde farklı psiko-sosyal sonuçları içeren bir süreçtir.

Eğitimli işsiz kitle daha çok gençlerden (18-35 yaş) oluşmakta ve bu kesim işsizliğin ortaya çıkaracağı sosyo-psikolojik sonuçları daha fazla hissetmektedir. Benzer şekilde, hayatlarının her devresinde başarılı olmuş ve eğitim düzeyini en yukarılara taşımış olan ve her türlü sıkıntıya (beslenme, barınma, maddi yoksunluk gibi) rağmen eğitimlerini tamamlayan bireylerin bir anda emeklerinin boşa gittiğini hissetmeleri ve bu durumu değiştirebilmek için ellerinden bir şey gelemeyeceğini bilmeleri de psiko-sosyal sonuçların ortaya çıkmasında etkili olacaktır. Ekonomik gelişimi belirleyen değişkenlerden birisi olan eğitimli işgücünün, işsizlik sebebiyle yaşayacağı psiko-sosyal sonuçlar ve ortaya çıkaracağı toplumsal maliyetler, sosyal patlamaları da beraberinde getirebilecektir (Kumaş, 2001:74).

Eğitimli işsizler üzerine çok fazla araştırma olmadığından, işsizliğin eğitimli işsizlere yönelik ortaya çıkaracağı sonuçları, işsizliğin sebep olduğu sosyo-psikolojik sorunlar bağlamında ele alacağız. Kumaş’ın “İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma

Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri” adlı eserinde; işsizliğin, işsiz bireyi strese ve depresyona soktuğunu, bireyde bir hiçlik ve çaresizlik halini ortaya çıkardığını, yabancılaşıma eğilimlerinin görüldüğünü, aile ilişkilerinde bozulmalara yol açtığını belirtmiştir (Kumaş, 2001:106-143). Bu bağlamda, eğitilmiş işsizler kitlesinin de işsizliğin bahsedilen sonuçlarıyla karşı karşıya kaldıklarını ve işsizliğin sebep olduğu sosyo-psikolojik sorunlar yaşadıklarını söyleyebiliriz.

Stres belirtileri olarak ortaya çıkan, tükenmişlik duygusu, duyarsızlaşma, kişisel başarıda düşüş ve kaygı gibi sonuçlar eğitilmiş işsizler arasında oldukça yaygındır. Eğitilmiş işsizlerin yaşadıkları işsizliğin onlarda stres eğilimi görülmesine sebep olduğu söylenebilir. İşsizlik uzun vadede depresyona yol açabilir. Kişinin depresyona girmesi, topluma karşı olumsuz yönde değişmesine neden olmaktadır (Kumaş, 2001:113). Benzer bir sonuç, araştırmamız için yaptığımız anket çalışmasında eğitilmiş işsizlere sorduğumuz “İşsiz insan, toplumu ve bireyleri nasıl görür?” sorusuna, % 38,8 oranında verilen “hayat boş, karanlık ve yaşamın anlamı yok” yanıtı ve aynı soruya eğitilmiş işsizlerin % 11,8’inin verdikleri “Kendisine olan saygısını yitirtir.” cevabı eğitilmiş işsizlerde de benzer eğilimlerin belirdiğini göstermektedir. Eğitilmiş işsizler arasında beliren bir diğer sorun, işsizliğin sebep olduğu ekonomik yetersizliğin ortaya çıkardığı hiçlik ve çaresizlik duygusunun ortaya çıkmasıdır. Yapılan bir araştırmada (“12-24 yaş arası Gençlerin Sosyo-Ekonomik Sorunları”) işsiz kalan bir gencin karşılaşacağı en büyük sorunlardan birinin güçsüzlük ve hiçlik duygusuna kapılmak olduğu (% 16,7) ortaya çıkmıştır (Ünver, vd., 1986:417). İşsizlik, işsiz kalan bireylerde anomi ve yabancılaşıma eğilimleri de ortaya çıkarmaktadır. “İşsizliğin yarattığı etkilerin maliyetini sadece birey değil, ailesi, yakın çevresi ve toplum da ödemektedir. İşsizler topluma ve var olan düzene olan güvenlerini kolayca kaybedebilirler (Kumaş, 2001:143). Erdoğan, İşsizliğin kişide toplum ile sosyal ilişkilere olanak sağlayarak, bireyin toplumun bir üyesi olduğunun bilincine varacağı maddi temelden yoksunluk anlamına geldiğini vurgulamakta ve bu temelden yoksun olmanın “kültür öğelerinin toplumsal bütünleşme yönündeki etkisinin giderek azalmasına ve işsizliğin değişik türde anomiye ve uç noktada var olan toplumsal ve kültürel yapı dışında arayışlara yönelmesine” (Erdoğan, 1991:114) sebep olacağını ifade etmektedir. Eğitilmiş işsizler kitlesinde de bu yönde bir eğilim söz konusudur. Araştırma için yapmış olduğumuz anket çalışmasında, eğitilmiş işsizlere ilettiğimiz “işsiz insan için her şey karanlıktır ve mutlu olamaz / işsiz insan karamsardır” beyan cümlesine eğitilmiş işsizlerin çok büyük bir çoğunluğu (% 75,5)

katıldığını ifade etmiştir. Buna bağlı olarak da eğitilmiş işsizler arasında da anomi ve yabancılaşma eğiliminin belirdiğini söyleyebiliriz.

İşsizlik sosyolojik sorunlara da sebep olmaktadır. Bu sorunlardan en önemlisi, çalışma haliyle bireyin elde edeceği statünün elde edilememesi şeklinde ortaya çıkan statü kaybıdır. İşsizlik, “gencin aile içinde ve toplumda istediği statüyü kazanmasını engeller. Hatta önceden sahip olduğu statüyü kaybederek, yeniden bir rol belirsizliği içine sürükleyebilir. Gencin, aile içindeki güçsüz konumu, onun gerek kendisi gerekse ailenin bütününe ilgilendiren kararlara katılım düzeyini düşürür. Bu konum içinde genç, kendi geleceğini yönlendirecek kararlar almakta da (örneğin; evlilik gibi) güçlük çeker (Karataş, 1994:80). Eğitilmiş işsizler arasında bu rol belirsizliği daha fazla görülmektedir.

İşsizlik, gencin toplumsal ilişkilerini olumsuz etkilerken, boş zamanlarını nasıl değerlendirecekleri konusu da önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. “Gencin karşı karşıya kaldığı gelir kaybı ve iş yaşamının sağladığı sosyal çevrenin giderek daralması, onu yalnızlığa iter (Karataş, 1994:81). Bu yüzden gencin toplumsal yaşamını sınırlayan, ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen işsizlik, daha kolay kabul gördüğü, benzer konumdaki kişilerle birlikte olmaya yöneltebilir. Büyük kentlerde oluşan marjinal gençlik gruplarının da (çeteler vb.) bununla ilgili olduğu düşünülebilir. Ülkemizde kahvehanelerin sayılarının çok fazla olması ve işsiz gençlerin zamanlarının büyük bölümünü bu mekanlarda geçirmeleri de bunun bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Eğitilmiş işsizlerde zamanlarının büyük çoğunluğunu evde veya kahvehanelerde geçirmektedirler. Araştırma verilerine göre, erkek deneklerin büyük çoğunluğu (% 46.9) kahvehanede oyun oynayarak zamanlarını geçirdiklerini belirtmişlerdir. Kadın deneklerin büyük çoğunluğu ise (% 50), evde TV izleyerek ve müzik dinleyerek zamanlarını geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

İşsizlik, siyasi eğilimlerin belirlenmesi ve siyasi katılım üzerinde de etkili bir olgudur. “Nitekim, Batı toplumları, petrol bunalımından bu yana teknolojik işsizliğin önemini sezmişler ve özellikle genç işsizleri hedef alan özel programlar uygulamışlardır” (Tolan, 1985:64). Eğitilmiş işsizler arasında bu durum daha çok siyasi katılım tutumunun düşük düzeyde kalması biçiminde kendini göstermektedir.

İnsan gücünün, bilim ve tekniğe dayalı yüksek öğretim olarak “istihdam edilmesi ülkelerin tüm zamanlarda beklentilerinin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal açıdan gelişmişliklerinin bir göstergesidir. Yüksek öğrenim görmüş kişilerin branş ve

mesleklerine göre iş olanaklarının kısıtlı olması ya da niteliklerine göre bir işte çalışmamaları, ulusal verime olan katkılarının az olmasına sebep olmaktadır” (Kumaş, 2001:73).

Uzun süreli genç işsizliği, toplum üzerine sosyo-ekonomik ve gencin ruhsal yapısı üzerine sosyo-psikolojik etkilerinin yanı sıra, uzun vadede toplumsal ve siyasal dengeleri bozabilecek etkilere sahiptir.

5. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

5.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

“Eğitimli İşsizler Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Elazığ Örneği” adlı bu araştırma, ülkemizde özellikle 1990’lı yıllardan itibaren önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkan eğitimli işsizlik olgusunu konu edinmiştir. Eğitimli işsizler, herhangi bir üniversitenin fakülte veya meslek yüksek okulu mezunu olup da herhangi bir işte çalışmayan, işsiz olan, iş bulamayan kitleyi ifade etmek için kullanıldı.

1990’lı yıllardan beri özellikle eğitim düzeyi yüksek olan bireyler arasında, işsizlik hadisesi çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Günümüzde “Eğitimli İşsizler” olarak ifade ettiğimiz kavram çok geniş bir kitleyi tanımlamaktadır. Eğitimli işsizler; ülkemizde, umutları, hayalleri, talepleri, kırgınlıkları, çeşitli sosyolojik özellikleri olan bir kitle haline gelmişlerdir. Bu çalışma ile “Elazığ ili özelinde”, eğitimli işsizlerin; yaşlarının, cinsiyetlerinin, medeni durumlarının, işsiz kaldıkları sürenin ve mezuniyet durumlarının belirlenmesi amacıyla “demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri”, aile içi ilişki düzeylerinin, toplumsal ilişkilerinin, yaşam tarzlarının, devlet kavramına ilişkin tutumlarının ve siyasi katılım düzeylerinin ortaya konması amacıyla “sosyo-kültürel özellikleri” ve intihar konusundaki düşüncelerinin, iş ve işsizlik kavramlarına bakış açılarının tespit edilmesi, anomi ve yabancılaşma durumunun varlığının tespit edilmesi amacıyla sosyo-psikolojik özellikleri analiz edilerek bahsedilen özelliklerin, eğitimli işsizler arasında ortak tavır ve tutumlara sebep olup olmadığının saptanması amaçlanmıştır.

5.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, betimleyici bir alan araştırmasıdır. Tez; teorik ve uygulamalı olarak iki kısım olarak düzenlenmiştir. Teorik kısım olarak ifade ettiğimiz kısım dört bölümden oluşmaktadır. Bahsedilen dört bölümde; tümdengelim metoduyla işsizlik kavramı analizi çeşitli sonuçları ve çalışma kapsamına giren; eğitim ve gençlik kavramlarının analizi yer almakta ve “Eğitimli İşsizlik” kavramının genel çerçevesi çizilmektedir. Araştırmanın uygulamalı kısmında ise; tümevarım yöntemiyle belirlenen örneklemden anket aracılığıyla toplanan veriler analiz edilmektedir.

5.2.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın ana evreni, Eğitimli işsizler kitlesi olarak: üniversitelerimizin en az dört yıllık fakülte ve/veya iki yıllık meslek yüksek okulu mezunlarıdır.

Araştırmanın evreni yukarıda ifade ettiğimiz özelliklere sahip bulunan Elazığ il merkezinde araştırma yapıldığı anda herhangi bir işte çalışmayan bireyler olarak belirlenmiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsü 2000 yılı Genel nüfus sayımı verilerine göre; Elazığ il merkezinde 963 Erkek ve 566 Kız olmak üzere toplam 1539 yükseköğrenim mezununun işsiz bulunduğu saptanmıştır (DİE, 2002:136).

5.2.3. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örnekleme, % 10 örnekleme yöntemi ile araştırma evreninden tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiştir. Araştırma evreninin % 10'u olan 152 kişi araştırmanın örneklemini meydana getirmektedir. Örneklem % 63.2'si Erkek, % 36.8'ini ise Kız denekler oluşturmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre saptanan cinsiyet oranları ile örnekleminin cinsiyet oranları uyum göstermektedir.

5.2.4. Araştırma Yerinin Seçilmesi

Araştırma yapılacak yer olarak Elazığ il merkezi seçilmiştir. Buna göre; anket soruları, Elazığ iline bağlı merkez mahallelerinde oturan deneklere sorulmuştur. Araştırma alanı eğitimli işsiz denilen kitlenin sıkça yaşadığı ve bu olgudan kaynaklanan sorunları bire bir yaşayan fertlerin bulunduğu bir alan olması bakımından araştırmanın yapılması için uygun görülmüştür.

Araştırma yerinin seçiminde, Elazığ il merkezinde eğitimli işsiz sayısının Türkiye ortalamasına yakın bir seyir izlemesi, yapılan gözlem ve görüşmelerden araştırma alanı sınırları içerisindeki eğitimli işsizlerin; işsizlikten kaynaklandığını öngördüğümüz sorunları ciddi bir şekilde yaşadıkları ve birbirlerine benzer tavırları gösterdiklerinin anlaşılması, belirlenen yere ilişkin istatistiklere ve anket uygulanacak deneklere kolay ulaşılabilmesi, araştırma yapılacak olan alanın iyi tanınması etkili olmuştur.

5.2.5. Araştırmanın Bilgi Toplama Araçları

Araştırmanın bilgi toplama aracı olarak "anket" tekniği kullanılmıştır. Sorular hazırlanırken konu ile ilgili literatür incelenmiş, yapılan alan çalışmalarındaki sorularda

gözden geçirilmiştir. Hazırlanan sorular, tez danışmanı, bölümdeki diğer öğretim üyeleriyle tartışılmış ve onların görüşlerinden istifade edilmiştir. Sorular hazırlandıktan sonra, bir ön araştırma yapılmış (10 işsiz) ve soruların anlaşılıp anlaşılmadığı, gereksiz soru olup olmadığı ve eksikliği duyulan noktaların ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Başlangıçta bir hayli fazla olan soru sayısı en son 81 soru ile sınırlandırılmıştır.

Anket formundaki soruların içeriği şu şekildedir. Anket formu 81 sorudan oluşmaktadır. Anketin ilk 11 sorusu, eğitilmiş işsizlerin demografik, toplumsal ve sosyo-ekonomik niteliklerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Ankette, 12-16. sorular (4 soru) eğitilmiş işsizlerin; “aile içi ilişki düzeylerini”, 16-20. sorular (4 soru) “toplumdaki diğer bireylerle olan ilişki düzeylerini”, 20-25. sorular (4 soru), 32-36. sorular (4 soru) ve 41-44. sorular (4 soru) “yaşam tarzlarını”, 25-29. sorular (4 soru) “tüketim eğilimlerini”, 36. soru “siyasi katılım düzeylerini”, 37-41. sorular (4 soru) “devlet ile ilgili görüşlerini ve başka bir ülkede yaşamak isteyip istemedikleri durumunu”, 44-49. sorular (5 soru) “zararlı alışkanlıklarının var olup olmadığını”, 49-51. sorular (2 soru) “intihar konusundaki düşüncelerini”, 63. soru, 55. soru ve 56. sorular “iş ve işsizlik kavramlarının anlam ve sonuçlarına ilişkin görüşleri”, 58. soru, 62. soru ve 65-75. sorular (10 soru) “anomi ve yabancılaşma durumlarının”, 57. soru ve 59. soru ile 62. soru arasındaki 3 soru ile “ülkemizdeki işsizlik hadisesinin genel görünümüne ilişkin görüşlerinin” belirlenmesi amaçlanmıştır. Anket sorularının en sonunda ise; 65-81. sorular (17 soru) “beyan tipi cümleleri” oluşturmaktadır. Anket sorularına verilen cevapların sınanması ve bazı konularda kesin cevaplara varma isteği bu tür cümlelere yer verilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu 17 soru haricindeki sorular standart anket soru tekniklerine göre hazırlanmıştır.

5.2.6. Araştırmanın Uygulanması

Anket, resmi izin alındıktan sonra, 1 Ocak 2003-31 Mart 2003 tarihleri arasında (3 ay), tesadüfi örnekleme ile belirlenen denekler üzerinde uygulanmıştır. Örnekleme alanı 152 “eğitilmiş işsiz”den oluşmaktadır.

Araştırmamızın uygulanması esnasında tesadüfilik metodunun aksi bir uygulamaya asla gidilmemiştir. Anket çalışması, erkek denekler için daha çok bu deneklerin sıkça buldukları kafelerde ve kahvehanelerde ankete cevap verebilecek eğitim durumu yeterliliğini taşıyan bireylere uygulanmıştır. Kadın denekler için yapılan uygulama ise; bu kadar kolay olmaması kadınların daha çok evde olmaları dolayısıyla bu

deneklere ulaşma noktasında sıkıntılar çekilmiştir. Ancak bu deneklerde buldukları yerlere gidilerek ve ulaşıldıkları her noktada anketimize cevap vermişler ve böylece araştırmamızın anket çalışması sonlandırılmıştır. Anket uygulaması sırasında deneklerle yapmış olduğumuz görüşmelerden anket sorularının anlaşılır olduğu, konunun iyi seçildiği ve yapabilecekleri her tür yardıma hazır oldukları sonucu çıkmıştır. Anketimize herhangi bir eleştiri gelmemekle birlikte denekler bu çalışmanın işsizlik sorununun çözümüne herhangi bir katkı sağlamayacağını belirterek umutsuzluklarını belirtmişlerdir.

5.2.7. Araştırma Verilerinin Analizi

Uygulanan anketlerdeki verilerin bilgisayara aktarılması için anketler tek tek gözden geçirilerek, veri kodlama işlemi yapılmıştır. Veriler, S.P.S.S./PC +9.0 programı (Statistical Package for Social Sciences) kullanılarak hazırlanan frekans ve çapraz tablolar analiz edilmiştir. Sonuçlar “Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi” bölümünde sunulmuştur.

6. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1. EĞİTİMLİ İŞSİZLERİN DEMOGRAFİK VE SOSYOLOJİK ÖZELLİKLERİ

6.1.1. Eğitimli İşsizlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Araştırmamızın örneklemini oluşturan eğitimli işsizler grubunun cinsiyet dağılımı Tablo-2’de gösterilmiştir.

Tablo- 2: Eğitimli İşsizlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	96	63.2
Kadın	56	36.8
Toplam	152	100.0

Eğitimli işsizlerin cinsiyet dağılımını belirleyen tablomuza dikkat edildiğinde Araştırma kapsamına giren işsizlerin % 63.2 sini erkek denekler, % 36.8’ini kadın denekler oluşturmaktadır. Bu oran, eğitimli erkek nüfusun fazla olduğu ve doğal olarak örneklem grubuna da yansıdığını göstermektedir.

6.1.2. Eğitimli İşsizlerin Yaşlarına Göre Dağılımı

Deneklerin hangi yaş aralığında yer aldığını gösteren dağılım Tablo-3’te gösterilmiştir.

Tablo- 3: Eğitimli İşsizlerin Yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş	SAYI	%
19- 21 yaş grubu	-	-
21 –25 yaş grubu	115	75.7
26-30 yaş grubu	32	21.1
31	5	3.3
Toplam	152	100.0

“Eğitimli işsizler” olarak adlandırdığımız kitle; en az üniversite mezunu genç bireylerden oluşan işsiz topluluğu ifade etmek için kullanılmıştır. Anket uyguladığımız deneklerin yaşları genelde, 21 yaş ile 31 ve daha yukarı yaşlar arasında bir dağılım göstermektedir. Eğitimli işsizlerin yaş dağılımını belirleyen tablo incelendiğinde araştırma kapsamına giren işsizlerin % 75.7’sini “21-25 yaş” arası işsizler oluşturmaktadır. Bu kategoriye % 21.1 ile 26-30 yaş arasındaki işsizler izlemektedir.

Derneklerin % 3.3'nü ise 31 yaş ve daha yukarı yaş guruplarındaki kişiler oluşturmaktadır.

Ülkemizde, son yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizlerin etkisiyle yeni mezun olmuş gençlerin iş bulmakta zorluk çektikleri, ekonominin zayıf karakterinin yeni istihdam olanakları yaratamadığı bilinmektedir. Araştırmamız kapsamına giren deneklerin yaş dinamiklerine dikkat edilirse genel olarak yeni mezun olmuş (21-25 yaş grubu) denekler arasında işsizliğin yaygın bir şekilde görüldüğü anlaşılmaktadır. Daha önce mezun olmuş denekler arasında bahsedilen yaygınlık yüksek oranlara ulaşmamış, bu durum ise; eğitim görmüş olan gençlerde işsizliğin, son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerden dolayı daha da arttığını ve sürekli bir hal aldığını göstermektedir.

6.1.3. Eğitimli İşsizlerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Deneklerin medeni durumunu gösteren dağılım Tablo-4'de gösterilmiştir.

Tablo- 4: Eğitimli İşsizlerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Medeni Durumu	Sayı	%
Evli	8	5.3
Bekar	144	94.7
Toplam	152	100.0

Yukarıdaki tabloya göre, anket uygulanan deneklerin % 94.7' sini bekarlar ve % 5.3' ünü ise evliler oluşturmaktadır.

Ülkemizde, evlilik kurumunun tesis edilmesi için yaygın olarak evlenecek olan bireylerin ekonomik özgürlüğe sahip olmaları tercih edilmektedir. "İşi/Parası olmayana kız verilmez" şeklinde halk arasında yaygın olan kanaat de bu durumun kanıtı niteliğindedir. Dolayısıyla, araştırmamızın örneklemini oluşturan deneklerin işsiz olmaları bahsedilen şekilde bir ekonomik özgürlüğe sahip olmadıklarını göstermektedir. Bu anlamda, denekler arasında evli olanların sayılarının düşük olması deneklerin henüz ekonomik özgürlüğe sahip olmamaları sebebiyle daha doğru anlaşılacaktır.

6.1.4. Eğitilmiş İşsizlerin Mezuniyet Durumlarına Göre Dağılımı

Araştırmamız kapsamına giren eğitilmiş işsizler kitlesi, en az iki yıllık meslek yüksek okulu mezunu olan veya dört yıllık fakülte mezunu olup ta işsiz kalan bireyleri ifade etmektedir. Bu tanımlamadan hareketle, araştırmamızın örneklemini bahsedilen kategoriye teşkil eden kişilerden belirlenmiştir. Deneklerin öğrenim durumunu gösteren dağılım Tablo-5'te gösterilmiştir.

Tablo- 5: Eğitilmiş İşsizlerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	%
İki Yıllık Meslek Yüksek Okulu	31	20.4
Dört Yıllık Üniversite Mezunu	108	71.1
Yüksek Lisans Yapmış veya Yapıyor	13	8.6
Toplam	152	100.0

Yukarıdaki verilere göre; deneklerin % 71.1'ini dört yıllık üniversite mezunları, % 20,4'ünü iki yıllık meslek yüksek okulu mezunları ve % 8.6'sını ise yüksek lisans yapmış veya yapıyor olan kişiler oluşturmaktadır. Yaşanan ekonomik kriz sonrası ortaya çıkan yapıda ise fakülte mezunları ve hatta yüksek lisans yapmış olanlar dahi iş bulmakta zorluklar çekmektedir.

Araştırmamızın örneklemini oluşturan eğitilmiş işsizler yukarıda ifade ettiğimiz üç kategori içerisinde yer alırken en fazla işsiz bulunan fakültenin belirlenmesi bakımından araştırma kapsamına giren deneklere hangi fakülteden mezun oldukları da sorulmuştur.

Tablo- 6: Eğitilmiş İşsizlerin Fakültelerine Göre Dağılımı.

Mezun olunan Fakülte	Sayı	%
Meslek Yüksek Okulu Sözel Bölüm Mezunu	10	6.6
Meslek Yüksek Okulu Sözel Sayısal Mezunu	23	15.1
Fen-Edebiyat Fakültesi	62	40.8
Mühendislik Fakültesi	22	14.5
Eğitim Fakültesi	20	13.2
Diğerleri	15	9.9
Toplam	152	100.0

Eğitilmiş işsizlerin fakülte dağılımını gösteren tablo incelendiğinde; Fen Edebiyat Fakültesi mezunlarının büyük bir çoğunluğu teşkil ettiği görülmektedir. Deneklerin, %

40.8'ini Fen-Edebiyat Fakültesi mezunları, % 15.1'ini meslek yüksek okullarının sayısal bölümü mezunları, % 14.5'ini Mühendislik Fakültesi mezunları, % 13.2'sini Eğitim Fakültesi mezunları, % 6.6'sını Meslek Yüksek Okullarının sözel bölümü mezunları ve % 9.9'nu ise diğer fakülte mezunları oluşturmaktadır.

Bulgulara dikkat edilirse; Fen-Edebiyat Fakültesi mezunlarının denekler arasındaki en yaygın işsiz kitlesi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun görülmesinde Fen-Edebiyat Fakülteleri öğrencilerine verilen öğretmenlik formasyon derslerinin 1998 yılından itibaren verilmemesinin büyük etkisi bulunmaktadır. Bu derslerin verilmemesi sebebiyle bu fakülte mezunlarının öğretmen olma şansları oldukça azalmış ve işsizlik süreleri artmıştır.

6.1.5. Eğitimli İşsizlerin Ailelerinin Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı

Eğitimli işsizlerin aylık gelirlerini gösteren dağılım Tablo-7'de verilmiştir.

Tablo- 7: Eğitimli İşsizlerin Ailelerinin Aylık Gelirine Göre Dağılımı

Ailenin Aylık Geliri	Sayı	%
200 Milyondan Az	10	6.6
201 Milyon-400 Milyon	20	13.2
401 Milyon-500 Milyon	22	14.5
501 Milyon-600 Milyon	30	19.7
601 Milyon-700 Milyon	32	21.1
701 Milyon-800 Milyon	21	13.8
801 Milyon-1 Milyar	9	5.9
1 Milyardan Fazla	8	5.3
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi araştırma kapsamına giren deneklerin; % 82.3'ünü 201 milyon ile 800 milyon arasında aylık aile gelirine sahip kişiler oluşturmaktadır. 801 milyon ile 1 milyardan fazla aylık aile gelirine sahip deneklerin oranı ise % 11.2'dir. Eğitimli işsizlerin ailelerinin aylık gelirinin gösterildiği dağılım tablosunda görüldüğü gibi deneklerin % 6.6'sının ise ailelerinin aylık geliri asgari ücretinde altında bulunmaktadır. Tablo dikkatle incelendiğinde deneklerin büyük çoğunluğunun memur ve işçi gibi aylık maaşla geçinen ailelerden oldukları anlaşılmaktadır. Buna göre, aile aylık geliri 600 milyon ile 700 milyon arasında olan deneklerin oranı % 21.1'dir. Bu oranı % 19.7 ile ailesinin aylık gerinin 501 milyon ile 600 milyon arasında olduğunu

ifade eden denekler takip etmektedir. Ailesinin aylık gelirinin 401 milyon ile 500 milyon arasında olduğunu ifade eden deneklerin oranı % 14.5'dir. 201 milyon ile 400 milyon arasında aylık aile gelirine sahip olduğunu belirtenler ise, % 13.2 olarak belirlenmiştir.

Yukarıda ifade ettiğimiz oranlar göz önünde tutularak araştırmamızın örneklemini oluşturan deneklerin, ailelerinin aylık geliri bakımından geniş farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Verilere göre; deneklerin büyük bir çoğunluğu yoksulluk sınırı altında bir gelire sahiptirler.

6.1.6. Eğitimli İşsizlerin İşsiz Kaldıkları Süreye Göre Dağılımı

Eğitimli işsizler olarak ifade ettiğimiz kategorinin özelliklerini gösterirken işsiz kaldıkları sürede bizim için yorum yapılması gereken bir özelliği teşkil etmektedir. Araştırmamızın örneklemini oluşturan deneklerin işsiz kaldıkları süreye ilişkin cevapları, ülkemiz ekonomik yapısı ile paralellik arz etmektedir. Ülkemizde üç yıldır yaşanan ekonomik krizin işsizliği tetiklediği ve ekonomik krizin ortaya çıktığı zamandan şu ana kadarda işsizliğin artmasına olan etkisinin devam ettiği bahsedilen oranlarla da sabit olmuştur.

Eğitimli işsizlerin işsiz kaldıkları süreye ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo- 8: Eğitimli İşsizlerin İşsiz Kaldıkları Süre Açısından Dağılımı

İşsiz Olunan Süre	Sayı	%
Bir Aydan Daha Az	4	2.6
1 Yıldan Az	33	21.7
1-2 Yıl	81	53.3
3-4 Yıl	27	17.8
5-7 Yıl	3	2.0
8 Yıldan Daha Fazla	4	2.6
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, eğitimli işsizlerin; çok büyük bir çoğunluğu 1 yıl ile 4 yıl arasında işsiz olan kişilerdir. Buna göre; 1-2 yıl arasında işsiz olduklarını belirten denekler % 53.3 ile ilk sıradadır. Bu kitleyi % 21.7 ile 1 yıldan az bir zamandır işsiz olduklarını ifade edenler izlemektedir. 3-4 yıl arasında işsiz olduklarını belirtenlerin

oranı ise % 17.8'dir. 5-8 yıldan daha fazla zamandır işsiz olduklarını belirtenler ise %4.6 olarak belirlenmiştir. 5 yıldan fazla bir zaman işsiz kalma oranının düşük olması; eğitim düzeyinin yükselişi ile birlikte işsizlik oranının düşeceğine ilişkin yargıları desteklemektedir. Ülkemizde eğitilmiş olan kişilerin son yıllarda ekonomik yapıdaki bozulma ve durulumalar sebebiyle işsiz kalma süresinde artış görülmektedir. Araştırma örneklemini oluşturan deneklerin işsizlik süresinin 1 yıl ile 4 yıl arasında dağılım göstermesi bu iddiamızı güçlendirmektedir.

6.1.7. Eğitilmiş İşsizlerin Sosyal Sınıflarına Göre Dağılımı

Araştırma kapsamına giren deneklerin sosyal sınıflarını belirlemek amacıyla ailelerinin aylık geliri ile bağlantılı olarak bir soru sorulmuş böylece daha objektif ve doğru bir yanıt almak amaçlanmıştır.

Tablo- 9: Eğitilmiş İşsizlerin Ailelerinin Gelir Durumunu Değerlendirme Biçimleri

Ailenin Gelirini Değerlendirme Durumu	Sayı	%
Düşük Gelir Grubunda	92	60.5
Orta Gelir Grubunda	59	38.8
Yüksek Gelir Grubunda	1	0.7
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi; anket uygulanan deneklerin, % 60.5'i düşük gelir grubunda, % 38.8'i orta gelir grubunda ve % 0.7'si de üst gelir grubunda yer aldıklarını belirtmişlerdir. Bu veriler, örneklem grubunun düşük gelir diliminde dolayısıyla alt ve orta alt sosyal sınıflara mensup olduklarını göstermektedir.

6.2. EĞİTİMLİ İŞSİZLERİN SOSYO – KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

6.2.1. Eğitimli İşsizlerin Aile İçi İlişki Durumları

Aile, toplumun temel kurumlarından biridir. Toplumun devamlılığını sağlayan sosyal bir kurum olarak kabul edilir. Aile, “kan bağılılığı evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, fertlerinin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, fertlerin toplumsal uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir” (DPT, 1989:3-4).

Aile, toplumsal devamlılığı sağlama işlevini yerine getirirken: biyolojik, ekonomik, toplumsal, psikolojik ve eğitim ile ilgili görevleri ifa etmektedir. “Aile içinde yer aldığı toplumun ve onun sorunlarından en çok etkilenen kurumsal yapılardan birisidir. Bu etkileşim, ailenin kuruluş aşamasında başlamaktadır. Toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik göstergelerini en iyi şekilde yansıtan kurum ailedir” (Aytaç, 2002:150). Dolayısıyla; İşsizlik hadisesinin yaygınlaşması, işsizliğin var olduğu aileleri etkilemektedir. Eğitimli işsiz olarak adlandırdığımız kitlenin içinde yaşadığı ailelerde söz konusu sorunları en fazla yaşayan gruptur. Çalışmamızın temelini oluşturan eğitimli işsizlerin var olduğu ailelerde; ülkemizde sıkça görülen kuşaklar arası çatışma olgusunun yanında, işsizliğin ortaya çıkaracağı ekonomik yoksunluğun sebep olduğu sorunlarda ortaya çıkmaktadır (bkz.Tablo- 14). Ailenin işlevleri, bu tür sorunların sona erdirilmesinde veya en aza indirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Türk toplumunun, dini inanışlarının etkisiyle genel karakteristiği haline gelmiş olan sosyal dayanışma en fazla aile kurumu içerisinde kendini göstermektedir. Aile yapısının güçlü olması işsizlik gibi sorunların neden olduğu olumsuz sonuçların azaltılmasında etkili olabilmektedir. Gazi üniversitesi İstatistik bölümünce yapılan bir araştırmaya göre de, gençlerin en büyük korkusunun “aile geçimine yardımcı olamamak” (% 46.2) olduğu ortaya çıkmıştır. (Ünver vd., 1986:417)

6.2.1.1. Eğitimli İşsizlerin Aile Üyeleriyle Sorun Yaşama Durumları

Aile içerisinde tartışmaya varan sorunlar, her durumda görülebilen gündelik hadiseler arasındadır. Özellikle depresyon ve bunalım döneminde olan bireylerin bulunduğu ortamlar, aile içi tartışmalara zemin hazırlamaktadır. Eğitimli işsizler kitlesi de bahsettiğimiz bunalım halini uzunca bir dönem yaşamasından dolayı, bu kitlenin birlikte yaşadığı aile bireyleriyle tartışmaya varan sorunlar yaşaması muhtemeldir.

Tablo- 10: Eğitimli İşsizlerin Birlikte Yaşadıkları Aile Bireyleriyle Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşayıp Yaşamadıkları Durumu

Aile Bireyleriyle Tartışmaya Varan Sorunlar	Sayı	%
Evet Her Zaman	50	32.9
Hayır	29	19.1
Çok Az / Zaman Zaman	73	48.0
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, Eğitimli işsizlerin toplam % 80.9'u sürekli veya çok az/ zaman zaman aile bireyleriyle tartışmaya varan sorunlar yaşamaktadırlar. Birlikte yaşadıkları aile bireyleriyle hiç sorun yaşamadığını ifade edenlerin oranı ise; % 19.1'dir.

Tabloda görüldüğü gibi, “çok az” tartışmaya varan sorunlar yaşıyorum diyenlerin oranı % 48, “her zaman” tartışmaya varan sorunlar yaşıyorum diyenlerin oranı ise % 32.9'dur. Görüldüğü gibi; eğitimli işsizlerde, sürekliliği ve şiddeti farklılaşsa da, yüksek oranda aile içi tartışmaların yaşanması söz konusudur. Deneklerin, cinsiyetine göre, aile üyeleriyle sorunlar yaşayıp yaşamama durumuna olan etkisi aşağıdaki tablo da gösterilmiştir.

Tablo-11: Cinsiyete Göre Aile Bireyleriyle Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşayıp Yaşamama Durumuna İlişkin Dağılım

Cinsiyet	Aile Bireyleriyle Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşama Durumu			Toplam	
	Evet Her Zaman	Hayır	Zaman Zaman		
Erkek	Sayı	34	23	39	96
	%	35.4	24.0	40.6	100.0
Kadın	Sayı	16	6	34	56
	%	28.6	10.7	60.7	100.0
Toplam	Sayı	50	29	73	152
	%	32.9	19.1	48.0	100.0

$\chi^2= 6.728$

sd=2

P<0.05

Tabloda görüldüğü gibi, kadın denekler genelde evde oldukları için erkeklere göre daha fazla sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırma kapsamına giren kadın deneklerin % 89.3'ü, şiddeti ve sürekliliği farklı olmakla birlikte tartışmaya varan sorunlar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Erkeklerin ise; % 76'sı tartışmaya varan sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Erkeklerin % 24'ü hiç sorun yaşamadıklarını belirtirken, kadınların ise sadece % 10.7'si hiç sorun yaşamadıklarını belirtmiştir. Görüldüğü gibi, kadın deneklerin büyük bir çoğunluğu sorun yaşadığını ifade ederken hiç sorun yaşamadığını belirtenlerin oranı da oldukça düşüktür. Tabloya dikkat edilirse, tartışmaların sürekliliği bakımından da erkek denekler ile kadın denekler arasında bir farklılık söz konusudur. “Evet her zaman” tartışma olur diyen erkek deneklerin oranı % 35.4, kadın deneklerin oranı ise; % 28.6'dır. Bu anlamda süreklilik bakımından incelediğimizde erkeklerin kadınlara göre daha fazla tartışma yaşadıkları görülmektedir. Kadın denekler, erkeklere göre daha fazla oranda tartışmaya varan sorunlar yaşamalarına rağmen bahsedilen sorunlar süreklilik göstermemektedir. Yukarıda ifade ettiğimiz soruya “çok az/zaman zaman” cevabı verenlerin oranı incelendiğinde kadın deneklerin % 60.7 ile en yüksek oranı teşkil ettiği görülmektedir. Erkek deneklerde ise bu oran % 40.6 civarındadır.

Elde edilen bulgulardan, sürekliliği ve şiddeti farklı olmakla birlikte hem erkek deneklerin hem de kadın deneklerin aile bireyleriyle tartışmaya varan sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet değişkeni göz önünde tutulduğunda, kadın deneklerin erkek deneklerden daha çok sorun yaşadığı dikkat çekmektedir. Bu durum, kadın denekler ile erkek deneklerin sorumuza verdikleri “sorun yaşamıyorum” yanıtları arasındaki fark ile açıkça görülmektedir. Bu sonuçlara göre, işsizlik kadınlarda daha agresif bir yapı ortaya çıkarmakta ayrıca sürekli evde olmaları sebebiyle de aile üyeleriyle çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Erkekler ise, buldukları hali çok fazla belli etmemek gibi bir yolu seçmekte ayrıca ev dışında zaman geçirdikleri için aile üyeleriyle kadın deneklere göre daha az sorun yaşamaktadırlar. Ayrıca bu durumun kadınların olaylara karşı olan duygusal yaklaşımından kaynaklanabileceğini söylemekte mümkündür.

Deneklerin, medeni durumunun aile üyeleriyle sorunlar yaşayıp yaşamama durumuna olan etkisi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-12: Medeni Durum İle Aile üyeleriyle Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşayıp Yaşamadıkları Arasındaki Dağılım

Medeni Durum	Birlikte Yaşanılan Aile Bireyleriyle Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşama Durumu			Toplam	
	Evet Her Zaman	Hayır	Zaman Zaman		
Evli	Sayı	3	1	4	8
	%	37.5	12.5	50.0	100.0
Bekar	Sayı	47	28	69	144
	%	32.6	19.4	47.9	100.0
Toplam	Sayı	50	29	73	152
	%	32.9	19.1	48.0	100.0

$\chi^2 = 0.253$

sd=2

P<0.05

Tartışmaya varan sorunların yaşanıp yaşanmadığı konusunda, medeni durum değişkeni açısından bir değerlendirme yapıldığında evli ve bekar deneklerin verdikleri cevaplardan belirgin bir farklılık görülmektedir.

Tabloda görüldüğü gibi araştırma kapsamına giren evli deneklerin toplam % 87.5'i sıklık dereceleri farklı olmakla birlikte "tartışmaya varan sorunlar yaşadıklarını" ifade etmişlerdir. Bu oran bekar denekler arasında, % 80.5 olarak gerçekleşmiştir.

"Birlikte yaşadığımız aile bireyleri ile tartışmaya varan sorunlar yaşıyor musunuz?" sorusuna evli deneklerin % 37.5'i "Evet her zaman" cevabını vermiştir. Bahsedilen soruya aynı cevabı veren bekar deneklerin oranı % 32.6'dır. Aynı soruya "çok az/zaman zaman" cevabını veren evli deneklerin oranı % 50, bekar deneklerin oranı ise % 47.9'dur.

Tabloya dikkat edilirse, en ilginç sonuç; yukarıda ifade ettiğimiz soruya "hayır" diyen ve hiç sorun yaşamadıklarını belirten deneklerin oranının düşüklüğüdür. Bu soruya "hayır" diyen evli deneklerin oranı % 12.5 (bir kişi), bekar deneklerin oranı ise % 19.4'dür.

Eğitimli işsizler kitlesinde tartışmaya varan sorunlar süreklilik arz etmekte ve bu sıklık evli işsizlerde çok azda olsa yüksek bir oranı teşkil etmektedir. Ancak verilen cevaplar göz önünde tutulduğunda, eğitimli işsizler kitlesinin birlikte yaşadıkları aile bireyleri ile medeni durumları ne olursa olsun tartışmaya varan sorunlar yaşadıklarını

ifade edebiliriz. Bu durumun en dikkat çekici göstergesi “hiç sorun yaşamıyorum” yanıtını veren deneklerin oranlarındaki gözle görülür düşüklüktür.

İşsizlik süresi değişkeni, eğitilmiş işsizler kitlesinin, birlikte yaşadıkları aile bireyleriyle tartışmaya varan sorunlar yaşamamasında asli faktör olmamakla birlikte; ortaya çıkan tartışmaların sıklık derecesinin ve niteliğini etkilemektedir.

Tablo-13: İşsiz Kalınan Süreye Göre Aile Bireylerinin Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşayıp Yaşamadıkları Durumu

İşsizlik Süresi		Birlikte Yaşanılan Aile Bireyleriyle Tartışmaya Varan Sorunlar Yaşama Durumu			Toplam
		Evet Her Zaman	Hayır	Zaman Zaman	
Bir Aydan Daha Az	Sayı	1	3	-	4
	%	25.0	75.0	-	100.0
Bir Yıldan Az	Sayı	8	13	12	33
	%	24.2	39.4	36.4	100.0
1-2 Yıl	Sayı	26	11	44	81
	%	32.1	13.6	54.3	100.0
3-4 Yıl	Sayı	13	2	12	27
	%	48.1	7.4	44.4	100.0
5-7 Yıl	Sayı	2	-	1	3
	%	66.7	-	33.3	100.0
8 Yıldan Daha Fazla	Sayı	-	-	4	4
	%	-	-	100.0	100.0
Toplam	Sayı	50	29	73	152
	%	32.9	19.1	48.0	100.0

$\chi^2=29.330$ $sd=10$ $P<0.05$

Tabloda görüldüğü gibi, “bir aydan daha az” kategorisinde bulunan deneklerin % 25’i “Evet her zaman” sorun yaşıyorum cevabını vermişlerdir. Aynı kategoride bulunan deneklerin, % 75’i “hayır” hiç sorun yaşamıyorum yanıtını vermişlerdir. Ancak bu veriler 1 yıl ile 8 yıldır işsiz olan denekler kategorisinde farklılık arz etmekte ve ters yönde bir dönüşüm söz konusu olmuştur.

“Birlikte yaşadığınız aile bireyleriyle tartışmaya varan sorunlar yaşıyor musunuz?” sorumuza, 1-2 yıldır işsiz olan deneklerin % 32.1’i “Evet her zaman” cevabını vermişlerdir. 3-4 yıldır işsiz olan deneklerin ise; % 48.1’i “evet her zaman”

cevabını vermişlerdir. 5-7 yıldır işsiz olan deneklerden, % 66.7'si aynı cevabı vermiştir. Görüldüğü gibi, işsizlik süresi yükseldikçe tartışmaya varan sorunların ortaya çıkış sıklığı artmaktadır. Yine “hayır sorun yaşamıyorum” cevabını veren deneklerin oranlarında işsizlik süresi arttıkça azalmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, bir yıldan az zamandır işsiz olan deneklerin % 39.4'ü “hayır” sorun yaşamıyorum cevabını vermiştir. 1-2 yıl arasında işsiz olan deneklerin; % 13.6'sı aynı cevabı vermiştir. 3-4 yıldır işsiz olan deneklerin ise; ancak % 7.4'ü “hayır” cevabını vermiştir. Tabloya dikkat edilirse; 5-8 yıl arasında işsiz olan denekler arasında ise “hayır” sorun yaşamıyorum yanıtını veren hiç kimse yoktur. Dolayısıyla işsizlik süresi arttıkça sorun yaşamadığını belirten denek sayısı dikkat çekici ölçüde azalmakta hatta araştırma kapsamına giren deneklerin içerisinde bulunan 5-7 yıl arasında ve 8 yıldan daha fazla zamandır işsiz olan denekler arasında böyle bir cevabı veren denek bulunmamaktadır.

6.2.1.2. Aile Üyeleriyle Tartışma Sebepleri

Araştırma kapsamına giren deneklerden elde ettiğimiz bulgular incelendiğinde, çıkan tartışmaların sebeplerinin daha çok ekonomik yetersizlik ile ilgili olduğu görülmektedir.

Tablo- 14: Tartışma Sebeplerine İlişkin Dağılım

Tartışma Sebepleri	Sayı	%
Aramızdaki Yaş Farkı	11	7.2
Birbirimizi Anlamamamız	63	41.4
Kıskançlık	3	2.0
İşsizlik, Yokluk, Ekonomik Yetersizlik	47	30.9
Kalabalık Oluşumuz	2	1.3
Başka Nedenler	1	0.7
Tartışma Yaşamıyoruz	25	16.4
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklere sorduğumuz “sizce çıkan tartışmaların sebebi ne olabilir?” sorusuna verilen cevaplarda iki sebep üzerinde bir yoğunlaşma söz konusudur. Araştırma kapsamına giren deneklerin, % 41.4'ü bu soruya “birbirimizi anlayamamamız” cevabını vermişlerdir. Deneklerin çıkan tartışmaların sebebi olarak gösterdikleri bir diğer sebep ise; % 30.9 ile “işsizlik, yokluk, ekonomik yetersizlik” tir.

Bunun dışında çıkan tartışmaların sebebi olarak, deneklerin % 7.2'si "aradaki yaş farkı", % 2.si "kıskançlık" ve % 1.3' ise "kalabalık aile yaşantısını" göstermiştir.

Bu soruda "birbirimizi anlayamamamız" cevabını "kuşaklararası çatışma" durumunun ipucu olarak da görebiliriz. Ülkemizde, aile içerisinde özellikle aralarında yaş farkı ve yetişme tarzı bakımından farklılık bulunan bireyler arasında, özellikle anne-baba ve genç çocukları arasında kuşaklararası çatışma durumunun varlığı kabul edilen bir gerçektir. Hızlı sosyo-kültürel değişme zamanlarında, bu sorun etkisini daha fazla hissettirmektedir. Bu soruda, çıkan tartışmaların sebebini "yaş farkına" bağlayan denekleri de, bahsettiğimiz çatışma durumunu yaşayan bireyler kategorisine dahil edebiliriz.

Bu soruya verilen "işsizlik, yokluk, ekonomik yetersizlik" cevabı da dikkat çekicidir. Araştırmamızın örneklemini oluşturan deneklerin, işsizliğin, ekonomik yetersizliğin aile içerisinde tartışmaya varan sonuçlara yol açtığını belirtmeleri, işsizliğin, sosyo-psikolojik etkilerini göstermek bakımından önemli bir göstergedir. Eğitimli işsizler kitlesi, görüldüğü gibi işsizliği; yaşadıkları aile içi tartışmaların dahi sebebi olarak görebilmektedir. Özellikle ülkemizde, son iki-üç yıldır, yaşanan ekonomik darboğaz da bu cevabın verilmesinde etkili olmuştur.

6.2.1.3. Eğitimli İşsizlerin Aile Üyelerine Karşı Bağlılık Düzeyi

Türk ailesi, güçlü bağları olan, sosyal dayanışma kurumunun iyi bir şekilde işletildiği bir müessesedir. Bu nedenle, ne tür sorunlar yaşanırsa yaşansın bahsedilen birlik ve yardımlaşma asla bozulmaz. Ülkemizde, mevcut ekonomik yapıda ve milyonları bulan işsiz bulunduğu bir ortamda, toplumsal yapının hala bozulmaması veya Arjantin örneğinde olduğu gibi sosyal patlamanın olmamasının sebebi bu gerçek etrafında açıklanmaya çalışılmaktadır.

Tablo-15: Eğitilmiş İşsizlerin Birlikte Yaşadıkları Aile Bireylerinin Birbirlerine Karşı Olan Bağlılık Durumu Dağılımı

Birlikte Yaşadıkları Aile Bireyleriyle Aralarındaki İlişki Düzeyi	Sayı	%
Evet Her Zaman	114	75.0
Hayır Hiçbir Bağlılığımız Yok	11	7.2
Sadece Zor Durumlarda	13	8.6
Sadece Maddi Olarak Birbirimize Bağlılığımız Var	13	8.6
Başka	1	0.7
Toplam	152	100.0

Eğitilmiş işsizlerin birlikte yaşadıkları aile üyeleri arasındaki bağlılık düzeyini ölçebilmek amacıyla; araştırma kapsamına giren deneklere, “birlikte yaşadığınız aile bireyleriyle olan ilişkinizi göz önünde tutarak birbirinize bağlı bir aile olduğunuzu söyleyebilir misiniz?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Bahsedilen soruya verilen cevaplar, yukarıda ifade ettiğimiz, Türk ailesinin özelliklerini destekler niteliktedir. Tabloda görüldüğü gibi, bu soruyu “evet her zaman” cevabını veren deneklerin oranı % 75 gibi yüksek bir orandadır. Bu cevabın arkasından % 8.6 ile “sadece zor durumlarda” ve “sadece maddi olarak birbirimize bağlılığımız var” cevapları gelmektedir. Bahsedilen üç cevabı da süreklilik ve nitelik bakımından ayrı tutmayarak her üç cevabı da bir bağlılık olarak kabul ettiğimizde, aile içerisindeki bağlılık düzeyi % 92.2’ye çıkmaktadır. Sorumuza “hayır hiçbir bağlılığımız yok” cevabını veren deneklerin oranı ise, % 7.2 gibi düşük bir seviyede kalmıştır.

Bu verilerden hareketle, eğitilmiş işsizlerin aile bağlarının çok güçlü olduğunu ve bu güçlü bağın işsizliğin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların etkilerini azaltmada işlev göreceği ileri sürülebilir.

6.2.2. Eğitilmiş İşsizlerin Devlet İle İlgili Görüşleri

Devlet kavramına ilişkin olarak modern zamanlarda ortaya çıkan anlayışlar, özellikle küreselleşme olgusunun yaygınlaşması neticesinde değişime uğramıştır. Jürgen Habermas’ın “milli devletlerin yıkılışı” olarak değerlendirdiği yeni bir döneme girilmiştir. Buna göre; küreselleşme bağlamında, modern devletin en önemli özelliklerinden olan sosyal devlet olma ve refah devleti olabilme idealine ulaşma düşüncesi sona ermiştir. Dolayısıyla devletin artık, milli olma vasfı, tam istihdama

ulaşma endişesi küreselleşme olgusunun kalın ekonomik dışlıları arasında erimektedir (Habermas, 2002:30-60).

Bahsedilen bu durum tüm dünya’da devlet kavramına olan bakış açısını değiştirmiştir. Özellikle, ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkeler, küresel ekonomiye adapte olma zorunluluğu sebebiyle; istedikleri ve geleneksel olarak gerçekleştirmeye çalıştıkları politikaları yerine getirememektedirler (Tam istihdam gibi).

Dünya’da yaşanan bu gelişmeler, ülkeler arasında göç hareketlerini başlatmıştır. Bahsedilen göç hareketleri vasıfsız işgücü anlamında değerlendirilmemelidir. Çünkü; göç alan ülkeler göç eden kişilerde vasıf aramakta ve yetmişmiş elemanlara kapılarını açmaktadırlar. Bu değişimlerden hareketle; bizde, araştırma kapsamına giren eğitilmiş işsizler kitlesinde devlet ile ilgili görüşlerindeki dönüşümü, beyin göçü olarak ifade edebileceğimiz bir göçe istekli olup olmadıklarını ve bu durumun nedenlerini öğrenmek amacıyla deneklere bu yönde sorular sorulmuştur.

6.2.2.1. Eğitilmiş İşsizlerin Başka Bir Ülkede Yaşama İstekleri

Araştırma kapsamına giren deneklerin “başka bir ülkede yaşamak isteyip istemediklerine ilişkin görüşleri” aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-16: Eğitilmiş İşsizlerin Başka Bir Ülkede Yaşamak İsteyip İstemediklerine İlişkin Görüşleri

Başka Bir Ülkede Yaşamak İsteme Durumu	Sayı	%
Evet	101	66.4
Hayır	39	25.7
Kararsız	12	7.9
Toplam	152	100.0

Araştırma kapsamına giren deneklerin, büyük bir çoğunluğunun başka bir ülkede yaşamak istedikleri tabloda belirgin bir şekilde görülmektedir. “Başka bir ülkede yaşamak ister misiniz?” şeklindeki sorumuza deneklerin, % 66.4’ü “evet” yanıtını vermiştir. Aynı soruya deneklerin, % 25.7’si “hayır” ve % 7.9’u ise “kararsızım” yanıtını vermiştir.

Yukarıda verilere genel açıdan bakıldığında, eğitilmiş işsizlerin büyük bir kısmının başka ülkede yaşama konusunda oldukça istekli oldukları görülmektedir. Bu konuda

“kararsızım” cevabını verenlerin oranının, “evet” ve “hayır” yanıtını verenlere oranla çok düşük bir düzeyde kalması, bahsedilen başka bir ülkede yaşamak düşüncesini eğitilmiş işsizlerin düşündüklerini ve kendilerine göre karar verdiklerini göstermektedir. Bu karar da büyük oranda başka bir ülkede yaşamak isteme yönünde oluşmuştur. Buradan hareketle, özellikle ülkemizde yaşanan ekonomik durgunluk ve buna bağlı olarak ortaya çıkan umutsuzluk hali, gençliğin geçirmiş olduğu değişimler ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile artan merak araştırma kapsamına giren deneklerin büyük bölümünün bu yönde yanıtlar vermesine sebep teşkil ediyor olabilir.

Cinsiyet değişkeni ile başka bir ülkede yaşamak isteme durumu arasındaki dağılım, Tablo-17’de gösterilmiştir.

Tablo-17: Eğitilmiş İşsizlerin Başka Bir Ülkede Yaşamak İsteyip İstemediklerine İlişkin Görüşlerin Cinsiyete göre Dağılımı

Cinsiyet		Başka Bir Ülkede Yaşamayı İsteme Durumu			Toplam
		Evet	Hayır	Kararsız	
Erkek	Sayı	64	24	8	96
	%	66.7	25.0	8.3	100.0
Kadın	Sayı	37	15	4	56
	%	66.1	26.8	7.1	100.0
Toplam	Sayı	101	39	12	152
	%	66.4	25.7	7.9	100.0

$\chi^2=0.109$ $sd=2$ $P<0.05$

Tablo-16’de görüldüğü gibi, Araştırma kapsamına giren erkek ve kadın denekler arasında “başka bir ülkede yaşamak isteyip istememe” bakımından herhangi bir farklılık ortaya çıkmamış, deneklerin verdiği cevapların oranları, erkek ve kadınlarda dengeli bir seyir izlemiştir.

Erkek deneklerin % 66.7’si, kadın deneklerin ise; % 66.1’i bu soruya “evet” yanıtını vermişlerdir. Aynı soruya “kararsızım” yanıtını verenlerin, % 8.3’ü erkek, % 7.1’i ise kadın deneklerdir.

Bahsedilen oranlar değerlendirildiğinde, eğitilmiş işsizler kitlesinin büyük bölümünün başka bir ülkede yaşamak istedikleri ve bu durumun erkek ve kadınlar için değişmediğini, her iki grubunda hemen hemen aynı oranda başka bir ülkede yaşamak istediğini söyleyebiliriz.

Eğitimli işsizlerin, işsizlik süresi ile başka bir ülkede yaşamak isteyip istemediklerini gösteren dağılımı Tablo-18’de gösterilmiştir.

Tablo-18: Eğitimli İşsizlerin İşsizlik Süresi ile Başka bir Ülkede Yaşama İsteği Arasındaki Dağılım

İşsizlik Süresi	Başka Bir Ülkede Yaşamayı İsteme Durumu			Toplam	
	Evet	Hayır	Kararsız		
Bir Aydan Daha Az	Sayı	2	2	-	4
	%	50.0	50.0	-	100.0
Bir Yıldan Az	Sayı	18	12	3	33
	%	54.5	36.4	9.1	100.0
1 – 2 Yıl	Sayı	56	19	6	81
	%	69.1	23.5	7.4	100.0
3 – 5 Yıl	Sayı	19	6	2	27
	%	70.4	22.2	7.4	100.0
5 – 7 Yıl	Sayı	2	-	1	3
	%	66.7	-	33.3	100.0
8 Yılden Daha Fazla	Sayı	4	-	-	4
	%	100.0	-	-	100.0
Toplam	Sayı	101	39	12	152
	%	66.4	25.7	7.9	100.0

$$x^2 = 9.349$$

$$sd = 10$$

$$P < 0.05$$

Tabloda görüldüğü gibi, başka bir ülkede yaşama isteği işsizlik süresinin artmasına bağlı olarak artmaktadır. “Başka bir ülkede yaşamak ister misiniz?” şeklindeki sorumuza, “bir aydan daha az” zamandır işsiz olan deneklerin, % 50’si, “bir yıldan az” süredir işsiz olan deneklerin ise; % 54’ü “evet” cevabını vermiştir. 1-2 yıldır işsiz olan deneklerin, % 69,1’i, 3-4 yıl arasında işsiz olan deneklerin % 70.4’ü ve 5-7 yıl arasında işsiz olan deneklerin ise; % 66.7’si sorumuza evet yanıtını vermişlerdir. 8 yıldan daha fazla zamandır işsiz olan deneklerin ise; % 100’ü başka bir ülkede yaşamak, istediğini belirtmiştir. Dikkat edilecek olursa, 5-7 yıl arasında işsiz olan denekler ile 8 yıldan daha fazla zamandır işsiz olan denekler arasında; “başka bir ülkede yaşamak ister misiniz?” sorumuza “hayır” yanıtını veren denek bulunmamaktadır.

Tabloda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise; sorumuza verilen “hayır” yanıtının işsizlik süresinin daha az olduğu deneklerden işsizlik süresinin yükseldiği

deneklere doğru belirgin bir şekilde azalması ve azami olarak aldığımız işsizlik süresi kategorilerinde sıfır düzeyine inmesidir.

Görüldüğü gibi, işsizliğin ortaya çıkardığı bıkkınlık ve umutsuzluk durumunun azami düzeye yükseldiği işsizlik süresi değişkenine bağlı olarak başka bir ülkede yaşama isteği artış göstermektedir. Örneğin, 8 yıldan daha fazla zamandır işsiz olan denekler arasında başka bir ülkede yaşama isteği olmayan kişi yoktur.

6.2.2.2. Başka Bir Ülkede Yaşamayı İsteme Nedenleri

Araştırma kapsamına giren eğitimli işsizlerin, başka bir ülkede yaşama isteğinin var olup olmadığını varsa istek düzeyinin ne olduğunu ve bu düzeyin cinsiyet ve işsizlik süresi değişkenine göre ilişkisinin olup olmadığını gösterdikten sonra; çalışmamızın bu kısmında, deneklerin “başka bir ülkede yaşamak istemelerinin” nedenlerinin neler olduğu üzerinde durulacaktır.

Başka bir ülkede yaşamak istediklerini belirten deneklerin (113 kişi), bu yöndeki istemlerinin temelinde yatan nedenler Tablo-19’da gösterilmektedir.

Tablo-19: Eğitimli İşsizlerin Başka Bir Ülkede Yaşamak İsteme Nedenlerine İlişkin Dağılımı.

Başka Bir Ülkede Yaşamak İstemenizin Sebepleri	Sayı	%
İyi Bir Macera Olabilir	3	2.7
Yeni İnsanlar Tanımak İçin	4	3.4
Eğitim Düzeyi Mi Yükseltmek İçin	18	3.1
Daha Kolay İş Bulabilmek İçin	16	14.1
Daha Özgür Olabilmek İçin	8	7.2
Daha İyi Koşullarda Yaşayabilmek İçin	64	56.5
Toplam	113	100.0

Yukarıdaki tabloya göre, deneklerin, büyük çoğunluğunun (% 56.5) “daha iyi koşullarda yaşayabilmek için” başka bir ülkede yaşamak istediklerini belirtmektedirler. Aynı soruya verilen bir diğer cevap ise; % 14.1 ile “daha kolay iş bulabilmek için”dir. Bu cevap ikinci en yüksek oran olarak dikkatimizi çekmektedir. Bahsedilen cevapların dışında, denekler tarafından verilen diğer sebepler, sırasıyla; “daha özgür olabilmek için” (% 7.2), “yeni insanlar tanımak için” (% 3.4), “eğitim düzeyimi yükseltmek için” (% 3.1) ve “iyi bir macera olabilir” (% 2.7) dir.

Araştırma kapsamına giren deneklerin verdiği cevaplar doğrultusunda eğitimli işsizlerin, başka ülkede yaşamak isteme nedenlerini sırasıyla a) Daha iyi yaşamak amacıyla, b) Daha kolay iş bulmak amacıyla, c) Daha özgür bir ortam bulmak amacıyla ve d) Kişisel zevk ve ihtiyaçları tatmin için şeklinde sıralamak mümkündür.

Dikkat edilirse; deneklerin başka bir ülkede yaşama nedeni olarak ifade ettikleri sebepler; daha çok ekonomik, kültürel, toplumsal ve politik gerekçelere dayanmaktadır. Ancak bu sebepler arasında ekonomik olanlar daha ağırlık taşımaktadır.

6.2.2.3. Devletin Öncelikli Hedefinin Ne Olması gerektiğine İlişkin Beklentileri

Eğitimli işsizlerin devletin öncelikli hedefinin ne olması gerektiği hususundaki görüşleri Tablo-20’de gösterilmiştir.

Tablo- 20 : Eğitimli İşsizlerin Devletin Öncelikli Hedefine İlişkin Beklentileri

Devletin Öncelikle Hedefinin Ne Olması gerektiğine İlişkin Beklentileri	Sayı	%
Yurt Savunmasını Gerçekleştirecek Önlemlerin Alınması	7	4.6
Sağlık Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması	1	.7
Vatandaşlara İş Olanaklarının Sağlanması	112	73.7
Eğitim Hizmetlerinin Artıracak Tedbirler Almalıdır	20	13.2
Daha Özgür Bir Ortam Hazırlamalıdır.	11	7.2
Başka	1	.7
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin çok büyük bir çoğunluğu devletten iş olanaklarını arttırmasını ve herkese iş sahası açmasını beklemektedir. Araştırma kapsamına giren deneklere sordüğümüz; “sizce devletin öncelikli hedefi ne olmalıdır?” sorusuna, deneklerin % 73.7’si “vatandaşlara iş olanaklarının sağlanması” yanıtını vermişlerdir. Bu cevabı sırasıyla; % 13.2 ile “eğitim hizmetlerini arttıracak tedbirleri almalıdır”, % 7.2 ile “daha özgür bir ortam hazırlamalıdır” ve % 4.6 ile “Yurt savunmasını gerçekleştirecek önlemlerin alınması” cevapları izlemiştir. Dikkat edilecek olursa, “sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması” ve “başka” cevapları % 0.7 ile sıralama dışı kalmaktadır.

Eğitimli işsizler, devletin “sosyal devlet” anlayışına bağlı olarak öncelikle iş imkanları oluşturması ve özellikle vasıflı kişileri iş sahibi yapması gerektiğini

savunmaktadırlar. Ortaya çıkan en ilginç bulgu “sosyal devlet” anlayışının bir diğer beklenti çerçevesini oluşturan “sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının” kategori dışı kalmasıdır. Dikkat çekici bir diğer husus ise; deneklerin üçüncü en önemli hedef olarak “daha özgür bir ortam hazırlamaladır” maddesini göstermiş olmasıdır. Hem başka bir ülkede yaşamak isteme nedeni hem de devletin öncelikli hedefinin olması gerektiği belirtilen “özgür ortamın sağlanması” konusu gençler için önemli bir yer tutmaktadır. “Eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması” ve “yurt savunmasını gerçekleştirecek önlemlerin alınması” da, denekler tarafından devletin öncelikli hedefi olması gerektiğine inandıkları hedefler olarak ifade edilmiştir.

6.2.2.4. Eğitimli İşsizlerin Ülkemizin En Önemli Sorununun Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri

İşsizlik, özellikle son yıllarda yapılan araştırmalarda en önemli sorunlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu gerçekten hareketle; bu çalışmamızda deneklere, bu hususu sınavabilmek için benzer bir soru sorulmuştur. Eğitimli işsizlerin, ülkemizin en önemli sorununa ilişkin görüşleri Tablo-21’de gösterilmiştir.

Tablo-21: Eğitimli İşsizlerin Ülkemizin En Önemli Sorununun Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri

Türkiye'nin En Önemli Sorunu	Sayı	%
Yolsuzluk	11	7.2
Terör	2	1.3
Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinde Yetersizlik	11	7.2
İşsizlik ve Ekonomik Durgunluk	110	72.4
Siyasi Mekanizmaların İşlememesi	11	7.2
Başka	7	4.6
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, eğitimli işsizlerin, % 72.4’ü anket sorumuza, “işsizlik ve ekonomik durgunluk” yanıtını vermişlerdir. Ayrıca deneklerin % 7.2’si “yolsuzluk”, % 7.2’si “siyasi mekanizmaların işlememesi”, % 7.2’si “eğitim ve sağlık hizmetlerinde yetersizlik”, % 1.3’ü “Terör” ve % 4.6’sı “başka” yanıtını vermişlerdir. Eğitimli işsizlerin verdiği yanıtlardan, Türkiye’de son yıllarda ekonomik sıkıntıların yaşandığı anlaşılabilir. Zira “işsizlik ve ekonomik durgunluk” cevabı çok yüksek oranda en önemli sorun olarak belirtilmiştir.

Ülkemizde yapılan kamuoyu araştırmalarında; Türkiye'nin en önemli sorunlarının ne olduğuna ilişkin görüşler, ülkemizin yaşadığı siyasal, toplumsal ve ekonomik değişimlere göre yıllar itibariyle farklılık arz etmektedir. Sorunların önem dereceleri farklılaşmakla birlikte, sorun olarak ifade edilen konuların her zaman gündemde olduğu dikkat çekicidir. Ülkemizde yıllar itibariyle; en önemli sorunlar, enflasyon, terör, işsizlik, ekonomik durgunluk, sosyal devlet anlayışının iyi işleyememesi olarak sıralanmakta ve bunlar dönem dönem diğerlerine göre daha da önem kazanmaktadır (bkz., Gürsel ve Ulusoy, 1999:79).

Araştırma kapsamına giren eğitimli işsizler kitlesinde de benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ülkemizin yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve derin işsizlik durumu, sorunların en önemlisi olarak kabul edilmiştir. Terör, yolsuzluk ve eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği gibi sorunlar ise; dernekler tarafından önem dereceleri düşük olmakla birlikte önemli sorunlar kategorisine dahil edilmiştir. Dikkat edilmesi gereken en önemli husus olarak, deneklerin % 7.2'sinin "siyasi mekanizmaların işlememesi" cevabını vermesi kabul edilebilir. Eğitimli işsizler kitlesinde siyasi mekanizmalara olan güvenin yitirilmesi gerçeği ortaya çıkmaktadır.

6.2.3. Eğitimli İşsizlerin Yaşam Tarzları

Eğitimli işsizler, kendilerine ait sürekli bir gelire sahip olmamaları dolayısıyla ekonomik yönden belli bir düzeye sahip olmaları nedeniyle birbirlerine benzer bir yaşam tarzına sahiptirler. Özellikle araştırmamız kapsamına giren deneklerin, ailelerinin aylık gelir düzeyleri düşük veya orta gelir grubunda olduğu için yaşam standartları oldukça düşük seviyede kalmaktadır. Bu manada karşımıza; günlük harcamaları oldukça düşük düzeyde olan, sosyal dayanışmanın üst seviyede olduğu aile yaşamının gereği olarak ihtiyaçları olan parayı ebeveynlerinden edinen, televizyon izleme oranının yüksek düzeylere ulaştığı, kitap ve gazete okuma oranının yüksek olduğu ve internette faydalanan bir kitle çıkmaktadır.

6.2.3.1. Eğitimli İşsizlerin Günlük Ortalama Harcama Miktarı

Araştırma kapsamına giren deneklerin günlük ortalama harcama miktarları Tablo-22’de gösterilmiştir.

Tablo-22: Eğitimli İşsizlerin Günlük Ortalama Harcama Miktarı

Günlük Ortalama Harcama Durumu	Sayı	%
5 Milyondan az	125	82.2
6-10 Milyon	21	13.8
11-15 Milyon	5	3.3
21 Milyon ve yukarı	1	.7
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, eğitimli işsizlerin günlük ortalama harcamaları oldukça düşük bir düzeyde kalmaktadır. “Günlük ortalama harcamanız ne kadardır?” şeklinde sorduğumuz soruya, deneklerin % 82.2’si “5 milyondan az” yanıtını vermiştir. Deneklerin, % 13.8’i 6-10 milyon arası harcama yaptıklarını belirtmiştir. 11-15 milyon arası günlük harcama yaptığını belirten deneklerin oranı % 3.3 iken 21 milyondan daha fazla harcama yaptığını belirtenlerin oranı sadece % 0.7’dir.

Araştırma kapsamına giren deneklerin çok büyük bölümü; günlük ortalama harcamalarının anket sorumuzun en alt limitteki kategorisini oluşturan “5 milyondan az” yanıtını vermişlerdir. Bahsedilen limit araştırmamızın yapıldığı şehirde bir günde harcanabilecek en alt limit olarak kabul edilebilir. Araştırma kapsamına giren, eğitimli işsizler çok düşük bir günlük harcama lüksüne muktedirler. Dikkat edilecek olursa 11 milyon ile 21 milyon ve daha yukarı harcama kudretine sahip olanların oranı, en düşük limit olan “5 milyondan az” kategorisinin oranına yaklaşmamaktadır.

6.2.3.2. Eğitimli İşsizlerin Harcamaları İçin Gerekli Olan Parayı Temin Yerleri

Araştırma kapsamına giren denekler harcamaları için gerekli olan parayı daha çok anne ve babalarından edinmektedirler. Bu durumu gösteren tablo aşağıda görülmektedir.

Tablo-23: Eğitimli İşsizlerin Harcamaları İçin Gerekli Olan Parayı Temin Yerleri

Harcamalar İçin Gerekli Olan Paranın Nereden Temin Edildiği	Sayı	%
Anne-Baba	121	79.6
Akrabalardan	1	.7
Sürekli Olmayan İşlerden	21	13.8
Miras Yoluyla İntikal Eden Menkul Kiralardan	2	1.3
Başka	7	4.6
Toplam	152	100.0

Anket uygulanan deneklere sorulan, “harcamalarınız için gerekli olan parayı nereden temin edersiniz?” sorusuna, deneklerin % 79.6’sı “anne-baba”dan, % 13.8’i “sürekli olmayan işlerden”, % 1.3’ü “miras yoluyla intikal eden kiralardan”, % 0.7’si “akrabalardan” ve % 4.6’sı “başka” yanıtını vermiştir.

Deneklerin çok büyük bir kısmı; harcamaları için gerekli olan parayı anne-babalarından edindiklerini belirterek, bir gerçeği ortaya koymaktadırlar. Deneklerin bir kısmı ise; sürekli olmayan işlerden elde ettikleri gelir ile harcamalarını yaptıklarını belirtmektedirler. Bu durum bize eğitimli işsizler kitlesinde, eksik istihdam durumunun ortaya çıktığını göstermektedir.

6.2.3.3. Oturulan Konut Türü ve Konuta Sahiplik Durumu

Araştırma kapsamına giren, eğitilmiş işsizlerin yaşadıkları konut türlerinin dağılımı Tablo-24’te gösterilmiştir.

Tablo-24: Eğitilmiş İşsizlerin Oturdukları Konut Türü

Oturulan Konut Türü	Sayı	%
Apartman dairesi	116	76.3
Gece kondu	3	2.0
Kerpiç müstakil ev	6	3.9
Tek katlı beton ev	15	9.9
İki katlı beton ev	11	7.2
Başka	1	.7
Toplam	152	100,0

Tabloda görüldüğü gibi, araştırma kapsamına giren deneklerin % 76.3’ü “apartman dairesinde”, % 9.9’u “tek katlı beton evde”, % 7.2’si “iki katlı beton evde”, % 3.9’u “kerpiç müstakil evde” ve % 2.0’si gecekonduda yaşamaktadır. Dikkat edilirse deneklerin büyük çoğunluğu şehir hayatının vazgeçilmez unsuru haline gelmiş olan çok katlı apartman dairelerinde yaşamaktadırlar.

Deneklerin yaşadıkları evlerin sahiplik durumu ise; Tablo-25’te gösterilmiştir.

Tablo-25: Oturulan Konuta Sahiplik Durumu.

Oturulan Konuta Sahiplik Durumu	Sayı	%
Kendi mülkümüz	102	67.1
Kira	46	30.3
Lojman	4	2.6
Toplam	152	100.0

Deneklerin, % 67.1’i oturduğu konutun kendilerine ait olduğunu ifade etmiştir. % 30.3’ü oturdukları evin kira olduğunu belirtmiştir. Araştırma kapsamına giren deneklerin % 2.6’sı ise, lojman’da yaşamaktadır.

6.2.3.4. Eğitimli İşsizlerin Günlerini Nasıl Geçirdiklerine İlişkin Dağılımları

Araştırma kapsamına giren deneklerin günlerini nasıl geçirdiklerini ve neler yaptıklarını belirten dağılım Tablo-26’da gösterilmiştir.

Tablo-26: Eğitimli İşsizlerin Günlerini Nasıl Geçirdiklerine İlişkin Dağılım.

Günü Geçirme Biçimi	Sayı	%
İş ararım	10	6.6
Kahvelerde oyun oynarım	45	29.6
Mahalle arkadaşlarıyla dolaşırım	6	3.9
Evde TV izler, müzik dinlerim	49	32.2
Kitap okurum	11	7.2
Tek başıma caddelerde dolaşırım	7	4.6
Bilgisayar / internette dolaşırım	3	2.0
El/ev işleri yaparım	13	8.6
Başka	8	5.3
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin % 32.2’si “evde televizyon izleyerek ve müzik dinleyerek”, % 29.6’sı ise; “kahvede oyun oynayarak” günlerini geçirdikleri yanıtını vermişlerdir. Bu aktivitelerin dışında, araştırma kapsamına giren deneklerin % 8.6 ‘sı “el ya da ev işleri yaparak”, % 7.2’si “kitap okuyarak”, % 4.6’sı “tek başına caddelerde dolaşarak”, % 3,9’u “mahalle arkadaşlarıyla dolaşarak” ve % 2’si “bilgisayar / internette dolaşarak” günlerini geçirdiklerini belirtmişlerdir. Dikkat edilecek bir husus, deneklerin sadece % 6.6’sı günlerini “iş arayarak” geçirdiklerini belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamına giren deneklerin sadece % 24.4’ü günlerini kitap okumak, internette dolaşmak, ev işleri yapmak veya iş aramak gibi amacı olan, öğretici ve yararlı işlerle geçirmektedir. Deneklerin kalan kısmı ise; amaçsız ve yalnızca günü bitirmeye (zaman geçirmeye) çalışmaktadırlar. Dikkat çekici bir diğer nokta; iş aramanın, araştırma kapsamına giren denekler için öncelik sırasının oldukça gerilerde kalmasıdır. Bu durum, onların iş bulabileceklerine olan inançlarının yokluğundan kaynaklanabileceğini düşündürmektedir.

Araştırma kapsamına giren deneklerin, günlerini geçirme biçimleri cinsiyet durumlarına göre de; farklılaşmaktadır. Bu yöndeki dağılım Tablo-27’de gösterilmiştir.

Tablo-27: Eğitimli İşsizlerin Cinsiyet Durumları ile Günlerini Geçirme Biçimleri Arasındaki İlişki.

Cinsiyet		Günün Nasıl Geçirildiği Durumu									Toplam
		İş ararım	Kahvede oyun oynarım	Arkadaşlarla dolaşırım	Evde TV izler Müzik dinlerim	Kitap okurum	Tek başıma dolaşırım	Bilgisayar/internette dolaşırım	El/ev işleri yaparım	Başka	
Erkek	Sayı	7	45	3	21	5	7	3	1	4	96
	%	7.3	46.9	3.1	21.9	5.2	7.3	3.1	1.0	4.2	100.0
Kadın	Sayı	3	-	3	28	6	-	-	12	4	56
	%	5.4	-	5.4	50.0	10.7	-	-	21.4	7.1	100.0
Toplam	Sayı	10	45	6	49	11	7	3	13	8	152
	%	6.6	29.6	3.9	32.2	7.2	4.6	2.0	8.6	5.3	100.0

$\chi^2= 60.674$ $sd=8$ $P<0.05$

Tabloda açıkça görüldüğü gibi, cinsiyet değişkeni günün neler yapılarak geçirildiğini belirleyen asli faktörlerden biridir. “Gününüzü nasıl geçirirsiniz, neler yaparsınız?” sorusuna “iş ararım” yanıtını veren, erkek deneklerin oranı % 7.3, kadın deneklerin oranı ise, % 5.4’tür. Aynı soruya “kahvede oyun oynarım” yanıtını veren erkek deneklerin oranı % 46.9, kadın deneklerin oranı ise, % 0’dır. “Arkadaşlarla dolaşırım” yanıtını verenlerin % 3.1’i erkek, % 5.4’ü kadın deneklerdir. “Evde TV. izler, müzik dinlerim” yanıtını verenlerin % 21.9’u erkek ve % 50’si kadındır. “Kitap okurum” cevabını verenlerin % 5.2’si erkek, % 10.7’si kadındır. “Tek başıma dolaşırım” cevabını verenlerin % 7.3’ü erkek deneklerdir. “bilgisayar / internette dolaşırım” yanıtını verenlerin % 3.1’i erkek deneklerdir. En son ifade edilen iki yanıtı kadın deneklerin hiç biri işaretlememiştir. “El / ev işleri yaparım” diyenlerin % 1’i erkek, % 21.4’ü kadın deneklerdir.

Elde edilen bulgular, günlerin nasıl geçirildiğine ilişkin niteliklerin cinsiyet değişkenine bağlı olarak farklılıkta olduğunu göstermektedir. “Kahvede oyun oynarım” yanıtını verenlerin hepsinin erkek oluşu, evde oturmaları dolayısıyla; “evde TV. izler müzik dinlerim” yanıtını verenlerin çok büyük bölümünün kadın denekler olması, yine

el / ev işleri yaparım diyenlerin çoğunluğunun kadın deneklerden oluşması, tek başıma dolaşırım ve bilgisayar / internette dolaşırım yanıtlarını yalnızca erkek deneklerin vermiş olması gibi örnekler yapılan aktivitelerin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığını göstermektedir. Dikkat edilecek olursa, kadın deneklerin günlerini daha çok evde yapılan eylemlerle geçirdikleri, erkek deneklerin ise; daha çok ev dışında yapılabilecek aktiviteler gerçekleştirdikleri, elde edilen bulgularla çok rahat olarak söylenebilir.

6.2.3.5. Eğitimli İşsizlerin Televizyon İzleme Sıklıkları

Televizyon ile birlikte hayatımız köklü bir değişime uğramıştır. İnsanımız artık televizyonun esiri olmuş durumda, kendisine sunulan programları izlemek zorunda hisseden televizyon bağımlısı kişiler haline gelmiştir. Zengini ve yoksuluyla, kültürlüsü ve cahiliyle, kentlisi ve köylüsüyle Türk toplumu da dünya toplumları gibi, Seguela'nın deyişiyle “Şizomedyatik hayata” tutsak olmuş bulunuyor. Yerli ve yabancı dizilerle yatılıp onlarla kalkılıyor. Televizyon karakterleri gerçek anlamda mahremiyetimize girmiş, aramıza karışmış bulunmaktadır (Oktay, 1993:232). Eğitimli işsizlerin de benzer şekilde sıklıkla televizyon izledikleri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo-28: Eğitimli İşsizlerin Televizyon İzleme Sıklıkları

Televizyon izleme Sıklığı	Sayı	%
TV izlemem	6	3.9
Günde 1 saat	7	4.6
Günde 2 saat	27	17.8
Günde 3 saat	63	41.4
Günde 5 Saat	49	32.2
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin % 96'sı sıklık derecesi farklı olmakla birlikte televizyon izlediğini ifade etmiştir. Deneklerin yalnızca % 3.9'u televizyon izlemediğini belirtmiştir. Günde 2 saat ile 5 saat ve daha yukarısına kadar televizyon izleyenlerin toplam oranı % 91.4'tür. Bu çarpıcı bulguları daha da özelleştirsek, deneklerin % 41.4'ü “günde 3 saat”, % 32.2'si “günde 5 saat”, % 17.8'i “günde 2i saat”, “4.6'sı “günde 1 saat” televizyon izlediklerini belirtmişlerdir.

Televizyon izleme sıklığı, eğitimli işsizler kitlesinde de, toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi oldukça yüksektir. Bulgular dikkate alındığında; eğitimli işsizlerin günde ortalama 3-4 saat televizyon izlediklerini söyleyebiliriz.

6.2.3.6. Kitap / Gazete Okuma Durumları

Araştırma kapsamına giren deneklerin kitap okuma durumunu ve niteliklerini gösteren bulgular Tablo-29’da görülmektedir.

Tablo-29: Eğitimli İşsizlerin Kitap Okuma Durumları ve Nitelikleri

Kitap Okuma ve Okunan Kitap Türü	Sayı	%
Hayır	34	22.4
Macera-Aşk romanları-mizah dergileri	37	24.3
Tarihi-dini-kahramanlık romanları/kitapları	28	18.4
Siyasi içerikli yayınlar	41	27.0
Başka	12	7.9
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, araştırma kapsamına giren deneklerin % 77.6’sı çeşitli niteliklere sahip kitaplardan okuduklarını belirtmişlerdir. Buna karşın % 22.4’ü kitap okumadığını söylemiştir. Kitap okuduğunu belirten deneklerin % 27’si “siyasi içerikli yayınlar”, % 24.3’ü “macera - aşk romanları – mizah dergileri”, % 18.4’ü “Tarihi – dini – kahramanlık romanları / kitapları” okuduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamına giren denekler, kitap okudukları gibi gazete okuduklarını da ifade etmişlerdir. Deneklerin gazete okuma sıklıkları Tablo-30’da gösterilmiştir.

Tablo-30: Eğitimli İşsizlerin Gazete Okuma Sıklıkları

Günlük gazete Okuma Durumu	Sayı	%
Evet Günde 1 Tane Okurum	79	52.0
Hayır Okumam	64	42.1
2 Tane ve Daha Fazla Okurum	9	5.9
Toplam	152	100.0

Deneklerin % 42.1’i “Günlük gazete okur musunuz?” sorumuza “hayır okumam” yanıtını vermişlerdir. Aynı soruya deneklerin, % 52’si “günde 1 tane okurum” ve % 5.9’uda “2 tane ve daha fazla okurum” yanıtını vermiştir.

Araştırma kapsamına giren denekler, daha çok kitap okumayı tercih etmektedir. Ancak yine de deneklerin, kitap ve gazete okuma oranlarının yüksek çıkması sevindiricidir. Bu durum, eğitimli işsizlerin içinde buldukları işsizlik haline rağmen kendilerini geliştirmek istediklerini göstermektedir.

6.2.3.7. Eğitimli İşsizlerin İnternette Faydalanma Sıklıkları

Uluslararası pazar araştırma şirketi “Taylor Nelson Sofres” in 27 ülkede 29.077 kişi ile görüşerek gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre; Türkiye, internet kullanımında oldukça geride kalmıştır. Araştırılan 27 ülke içinde, genel internet kullanımı % 31 iken; bu oran Türkiye’de sadece % 16 olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanında; ülkemizde internette kullanıcı oranı 2000 yılında % 18 iken, bu oran 2001 yılında % 16’ya gerilemiştir (Ulak, 2002:12). İnternet hususunda, ülkemizin genel görünümü bir düşüş trendi sergilemesine rağmen; araştırma kapsamına giren eğitimli işsizlerin internette faydalanma sıklık derecesi farklı olmakla birlikte faydalandıkları söylenebilir.

Deneklerin internette faydalanma sıklıkları Tablo-31’de gösterilmiştir.

Tablo-31: Eğitimli İşsizlerin İnternette Faydalanma Sıklıkları

İnterneti Kullanma Sıklığı	Sayı	%
Hayır Faydalanmıyorum	65	42.8
Her Gün İki Saat Ve Üzerinde	13	8.6
Ara Sıra	42	27.6
İşim Olduğu Zaman Faydalanıyorum	32	21.1
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi deneklerin % 57.3’ü sıklık dereceleri farklı olmak kaydıyla; internette faydalandıklarını belirtmiştir. Buna karşın, % 42.8’i ise; internette hiç faydalanmadıklarını belirtmiştir.

İnternette faydalanan deneklerin ne kadar sıklıkla, interneti kullandıkları ise; ilginç bulgular içermektedir. Buna göre, “Her gün iki saat ve üzerinde” internette faydalananların oranı sadece % 8.6’dır. “Ara sıra” faydalanıyorum diyenlerin oranı % 27.6, “İşim olduğu zaman faydalanıyorum” diyenlerin oranı % 21.1’dir.

Eğitimli işsizlerin büyük bölümü internette faydalandıkları halde, bahsedilen kullanım sık sık olmamaktadır. Ancak araştırma kapsamına giren deneklerin internet kullanım oranı Türkiye ortalamasının (% 16) üzerindedir.

6.2.3.8. Eğitimli İşsizlerin İnternette En Çok Hangi Konularda Faydalandıkları

Deneklerin, internette en çok hangi konularda faydalandıkları dağılımını gösteren Tablo-32 aşağıda gösterilmiştir.

Tablo-32: Eğitimli İşsizlerin İnternette En Çok Faydalandıkları Konular

İnternette En Çok Hangi konularda Faydalandıkları	Sayı	%
Konu olmasına gerek yok öylesine dolaşırım	30	34.6
Kendi branşım ile veya yaptığım araştırma konusuyla	22	25.4
Cep telefonuna mesaj çekmek için	8	9.1
Haber konularına ulaşmak için	8	9.1
İş ilanlarına ulaşmak için	16	18.3
Başka	3	3.5
Toplam	87	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, araştırma kapsamına giren deneklere sorduğumuz “En çok hangi konularda internette faydalanıyorsunuz?” sorumuza, deneklerin % 34.6’sı “konu olmasına gerek yok öylesine dolaşırım” yanıtını vermiştir. Aynı soruya, “kendi branşım ile veya yaptığım araştırma konusuyla ilgili” yanıtını verenlerin oranı % 25.4’tür. Deneklerin % 18.3’ü ise; “iş ilanlarına ulaşmak için” internette faydalandıklarını belirtmişlerdir. Dikkat edilirse, eğitimli işsizler iş aramak için daha çok interneti, kullanmaktadır.

Bahsedilen soruya deneklerin verdiği diğer yanıtlar; “cep telefonlarına mesaj çekmek için” (% 9.1), “haber konularına ulaşmak için” (% 9.1) ve “başka” (% 3.5)’dir.

Görüldüğü gibi, eğitimli işsizler çeşitli konularda internette faydalanmaktadır. Ancak ağırlıklı olarak, interneti, günlerini geçirmek için, yaptıkları araştırma veya merak ettikleri konularla ilgili taramaları yapabilmek için ve iş ilanlarına ulaşmak için kullanmaktadır.

6.2.3.9. Eğitimli İşsizlerin Dini İnanç Düzeyleri

Araştırma kapsamına giren, deneklerin dini inançlarının düzeyinin ölçülmesi amacıyla; dereceli cevaplardan birini işaretlemeleri istenmiştir. Bu şekilde belirlenmeye çalışılan dini inanç düzeylerini gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo-33: Eğitimli İşsizlerin Dini İnanç Düzeyleri.

Kendilerini Dini Açıdan algılama Biçimleri	Sayı	%
Çok Dindarım	10	6.6
Orta Derecede Dindarım	110	72.4
Az Dindarım	17	11.2
Dindar Değilim	11	7.2
Dini İncam Yok	4	2.6
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin çok büyük bir kısmı “orta derecede dindarım” yanıtını vermiştir. Araştırma kapsamına giren deneklere sorduğumuz, “dini inancınızı aşağıdaki ifadelerden hangisi açıklamaktadır?” soruya, deneklerin % 72.4 gibi ezici bir çoğunluğu “orta derecede dindarım” cevabını vermiştir. Aynı soruya, deneklerin % 11.2’si “az dindarım” yanıtını vermiştir. Sorumuza “dindar değilim” yanıtını verenlerin oranı, % 7.2 iken “çok dindarım” yanıtı verenlerin oranı, % 6.6 olarak belirlenmiştir. Bunun yanında, bahsedilen soruya; deneklerin % 2.6’sı “dini inancım yok” şeklinde bir cevap vermişlerdir.

Elde edilen bulgular “orta derecede dindarım” cevabının, araştırma kapsamına giren deneklerin büyük bir kısmının dini inanç düzeyinin en üst seviyesini oluşturmaktadır. “Dindar değilim” yanıtının, “çok dindarım” cevabına göre; çok az farkla da olsa yüksek düzeyde kalması ilginç bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca; araştırma bulgularına göre; “dini inancım yok” cevabını da belli bir oranı kapsaması ilgi çekici bir diğer hususu teşkil etmektedir. Ortaya konan tüm bulgular, araştırma kapsamına giren, deneklerin dini inançlarının en üst düzeyden, en alt ve hatta sıfır noktasına doğru bir dağılım gösterdiğini ifade etmektedir. Ancak uç olarak ifade edebileceğimiz inanç düzeyi oranları, oldukça düşük düzeylerde kalmaktadır.

6.2.4. Eğitilmiş İşsizlerin Tüketim Eğilimleri

Tüketim eğilimini belirlemede etkili olan sübjektif faktörler; genel tüketici temayülleri ve davranışları yani psikolojik faktörler ve örf adetler olarak ifade edilirken, objektif faktörler ise; zaman zaman süratli değişimler yaratarak tüketim fonksiyonunun bir durumdan bir başka duruma kaymasına vesile olurlar. Buna göre, ücret ve fiyat seviyesindeki değişmeler, şirket amortisman paylarının değişmesi ani ve beklenmedik kâr ve zararlar, savaş masrafları objektif faktörlerdir (Özkul-Tatar;1997:107).

Eğitilmiş işsizler kitlesinde genel tüketim eğilimlerinin belirlenmesi, bahsettiğimiz objektif ve sübjektif faktörler bağlamında belirlenebilir. Buna göre; eğitilmiş işsizler, yetiştikleri toplumun örf adetleri, dünyada yaşanan kitle tüketim kültürü bağlamında ve kendi psiko-sosyal durumlarına bağlı olarak belli bir tüketim eğilimine sahiptirler. Ancak, bahsedilen kitlenin gelir düzeyinin düşük olması bu kitlenin tüketim meylinin düşük kalmasına yol açmaktadır. “Belirli bir gelir seviyesinde, tüketime harcanan miktarın, o gelire olan oranına tüketimin meyli denir” (Özkul-Tatar;1997:107).

Bu bağlamda, eğitilmiş işsizlerin tüketim eğilimleri, daha çok temel ihtiyaçları (yiyecek, giyecek, sigara ve boş zaman değerlendirme) karşılamak şeklinde tezahür etmektedir. Araştırmamızda, bu eğilimlerin tespiti için; eğitilmiş işsizlerin ihtiyaçları olan ürünleri alırken nelere dikkat ettikleri, yaptıkları tüketim harcamalarının toplumsal statülerini belirleyip belirlemediğini ve en çok harcama yaptıkları alanlar belirlenmeye çalışılacaktır.

6.2.4.1. Eğitimli İşsizlerin İhtiyaçları Olan Ürünleri Alırken Dikkat Ettikleri Hususlar

Araştırma kapsamına giren deneklerin, ihtiyaçları olan herhangi bir ürünü alırken dikkat ettikleri hususları gösteren veriler, Tablo-34’te gösterilmiştir.

Tablo-34: Eğitimli İşsizlerin İhtiyaçları Olan Ürünleri Alırken Dikkat Ettikleri Hususlar

İhtiyaç Olunan Herhangi Bir eşyayı Alırken En Çok Dikkat Edilen Hususlar	Sayı	%
Kaliteli Olmasına	35	23.0
Tanınmış Markaların Ürünlerinden Olmasına	4	2.6
Ucuz ve Bütçeme Uygun Olmasına	108	71.1
Toplumda Başkalarının Kullanıp Kullanmamasına	1	0.7
Başka	4	2.6
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, araştırma kapsamına giren eğitimli işsizler; gelirlerinin olmaması veya gelir düzeylerinin düşük olması hasebiyle, ihtiyaçları olan bir ürünü alırken; o ürünün ucuz olmasına dikkat etmektedirler. Buna göre, denekler, “ihtiyacınız olan herhangi bir eşyayı alırken en çok neye dikkat edersiniz?” şeklinde sormuş olduğumuz soruya % 7.1 oranında “ucuz ve bütçeme uygun olmasına” % 23’ü “kaliteli olmasına” yanıtını vermiştir. Bu yanıtlar, % 2.6’sı “tanınmış markaların ürünlerinden olmasına”, % 2.6’sı “başka” ve % 0.7’side “toplumda başkalarının kullanıp kullanmamasına” şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Elde edilen bulgular, araştırmamızın kapsamına giren deneklerin herhangi bir eşya alırken çok yüksek oranda, alınacak eşyanın ucuz olmasına dikkat ettiklerini göstermektedir. Bu durumun sebebini gelir azlığına veya gelir yokluğuna bağlamak yanlış olmayacaktır. Eğitimli işsizler kitlesinin içinde bulunduğu gelir azlığı, bahsedilen kitleyi düşük bir tüketim meyli içerisinde bırakmaktadır. Araştırma kapsamına giren deneklerin, kaliteli olan mallara yönelme eğilimlerinin de var olması dikkat edilmesi gereken bir diğer husus olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanında, deneklerin markalı mallara olan taleplerinin düşük düzeyde kalması; bahsedilen kitlenin marka bağımlısı olmadığını düşündürmektedir.

Araştırma kapsamına giren deneklerin aylık geliri ile ihtiyaçları olan ürünleri alırken dikkat ettikleri hususlar arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını sınıadığımız bulgular Tablo-35’da gösterilmiştir.

Tablo-35: Eğitimli İşsizlerin Aylık Gelirleri İle İhtiyaçları Olan Ürünleri Alırken Dikkat Ettikleri Hususlar Arasındaki İlişki Dağılımı.

Aylık Gelir		İhtiyaç Olunan Ürünleri Alırken Dikkat Edilen Hususlar					Toplam
		Kaliteli Olmasına	Tanımlı Markalı Olmasına	Ucuz Ve Bütçeme Uygun Olmasına	Başkalarının Kullanıp Kullanmalarına	Başka	
200 Milyondan Az	Sayı	-	-	10	-	-	10
	%	-	-	100.0	-	-	100.0
201-400 Milyon	Sayı	4	-	15	-	1	20
	%	20.0	-	75.0	-	5.0	100.0
401-500 Milyon	Sayı	6	-	16	-	-	22
	%	27.3	-	72.7	-	-	100.0
501-600 Milyon	Sayı	3	-	26	1	-	30
	%	10.0	-	86.7	3.3	-	100.0
601-700 Milyon	Sayı	6	1	24	-	1	32
	%	18.8	3.1	75.0	-	3.1	100.0
701-800 Milyon	Sayı	6	3	10	-	2	21
	%	28.6	14.3	47.6	-	9.5	100.0
801-1 Milyar	Sayı	5	-	4	-	-	9
	%	55.6	-	44.4	-	-	100.0
1 Milyardan fazla	Sayı	5	-	3	-	-	8
	%	62.5	-	37.5	-	-	100.0
Toplam	Sayı	35	4	108	1	4	152
	%	23.0	2.6	71.1	.7	2.6	100.0

$\chi^2= 44.833$

sd=28

P<0.05

Tabloda görüldüğü gibi, aylık geliri ne olursa olsun, araştırma kapsamına giren deneklerin çok büyük bir çoğunluğu, herhangi bir eşya alırken ucuz olmasına dikkat etmektedir. Ancak, aylık gelir arttıkça ucuz olan eşyaya rağbet düşük aylık gelire sahip

olan deneklerin oranına göre azalmaktadır. 200 milyondan az gelire sahip deneklerin tamamının “ucuz ve bütçeme uygun olmasına” dikkat ederim şeklide cevap verdikleri görülmüştür. Diğer gelir dilimindekilere bakıldığında ise, 200-400 milyon arası gelire sahip olanların % 75’i, 401-500 milyon arası gelire sahip olanların % 72.7’si, 501-600 milyon arası gelire sahip olanların % 86.7’si, 601-700 milyon arası gelire sahip olanların % 75’i, 701-800 milyon arası gelire sahip olanların % 47.6’sı, 801 milyon-1 milyar gelire sahip olanların % 44.4’ü ve 1 milyar ve üzeri gelire sahip deneklerin % 37.5’i, bu soruya “ucuz olması” cevabını vermiştir. Dikkat edilecek olursa; her hangi bir ürün alırken, ürünün ucuz olması değişkeni gelir düzeyi azaldıkça etkili bir faktör haline gelmektedir. Bunun yanında, gelir düzeyi yükseldikçe bu etki görece azalmaktadır.

Araştırma kapsamına giren, denekler arasında ihtiyaçları olan bir ürünü alırken dikkat ettikleri diğer bir husus olarak belirtilen; “kaliteli olması” durumu ise, aylık gelir yükseldikçe oran olarak artan bir görüntü sergilemektedir.

Örneğin, 201-400 milyon arası geliri olanlarda % 20, 401-500 milyon arası geliri olanlarda % 27.3, 501-600 milyon arası geliri olanlarda % 10, 601-700 milyon arası geliri olanlarda % 28.6, 801 milyon-1 milyar arası gelire sahip olanlarda % 55.6 ve 1 milyar üzeri gelire sahip olanlarda % 62.5 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi, kaliteli eşyalara yönelme daha çok gelir değişkenine bağlıdır. Gelir düzeyi yükseldikçe kaliteli eşyalara olan yönelim artmaktadır.

Görüldüğü gibi, aylık gelir değişkenine göre, ihtiyaç olan bir ürünü alırken, araştırma kapsamına giren denekler, iki farklı yanıt arasında bir dağılım göstermektedir. Buna göre; tüketimin niteliğini belirleyen en önemli faktörün gelir düzeyi olduğunu söyleyebiliriz. Eğitimli işsizler, herhangi bir gelire sahip olmadıkları veya düşük bir gelire sahip olduklarından daha çok ucuz olan ürünlere rağbet etmektedirler. Ayrıca; Eğitimli işsizler arasında “gösteriş tüketiminin” yaygın olmadığını da söyleyebiliriz. Zira, sorumuza “tanınmış markalı olmasına” yanıtını verenlerin oranı çok düşük düzeyde kalmaktadır.

6.2.4.2. Tüketimin Niteliğinin Toplumsal Statüye Olan Etkisine İlişkin Görüşleri

Deneklerin, tüketimin niteliğinin toplumsal statüyü belirleyip belirlemeyeceğine dair görüşleri Tablo-36’de gösterilmiştir.

Tablo-36: Tüketimin Niteliğinin Toplumsal Statüye Olan Etkisinin Dağılımı

Harcama Biçiminin Statüyü Belirleme Durumu	Sayı	%
Evet Kesinlikle Belirler	57	37.5
Hayır Kesinlikle Belirlemez	53	34.9
Kısmen Belirleyebilir	42	27.6
Toplam	152	100.0

Deneklerin tüketim niteliğinin, statü belirleyici bir özelliğinin olup olmadığına ilişkin görüşleri, “Sizce giydiğiniz giysiler, yediğiniz yiyecekler ve dolayısıyla harcamanız, sizin toplumdaki yerinizi belirleyecek güçte midir?” şeklindeki sorumuza verdikleri yanıtlar ile belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre; bu soruya, “evet kesinlikle belirler” yanıtını verenlerin oranı % 37.5 iken “hayır kesinlikle belirlemez” yanıtını verenler de ise; bu oran % 34.9’tur. Aynı soruya, “kısmen belirleyebilir” yanıtını veren deneklerin oranı ise, % 27.6 olarak gerçekleşmiştir.

Görüldüğü gibi, tüketim niteliğinin “statü” belirleyici bir özelliğe sahip olduğu deneklerimizin verdikleri cevaplardan ortaya çıkmıştır. Dikkat edilirse; “belirler” ve “belirlemez” şeklindeki iki uç noktadaki yanıtlar arasında, oran olarak pek bir fark olmamakla birlikte, “kısmen belirleyebilir” şeklinde kararsız bir yanıtında ilgi çekici bir oranda yüksek düzeye sahip olması, dikkat çekici bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

6.2.4.3. En Çok Harcama Yapılan Kalemler

Araştırma kapsamına giren deneklerin, bir ay içerisinde en çok nereye harcama yaptıklarına ilişkin dağılım, Tablo-37’de gösterilmiştir.

Tablo-37: En Çok Harcama Yapılan Malların Dağılımı

Harcama Yapılan Kalemler	Sayı	%
Sigara Veya İçki	54	35.5
Giyinme	34	22.4
Dışarıda Yediğim Yemeklere	7	4.6
Kahvedeki Harcamalara	20	13.2
Evin İhtiyaçlarına	14	9.2
Cep Telefonu Fatura ve Masraflarıma	16	10.5
Başka	7	4.6
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, araştırma kapsamına giren deneklerin % 35.5’i bir ay içerisinde en çok “sigara veya içkiye” harcama yaptıklarını belirtmiştir. Ortaya çıkan bu sonuç, denekler arasında “sigara içme veya alkol kullanma” oranının önemli boyutlar taşıdığını göstermektedir. Deneklerin, en çok harcama yaptıklarını belirttikleri bir diğer kategori; %22.4 ile “giyim” olarak ortaya çıkmıştır. Dikkat çekici bir diğer nokta, deneklerin %13.2’sinin bir ayda en çok harcamalarını “kahvehanedeki masraflarına” yaptıklarını belirtmektedir. Bu oranın hepsini erkek denekler teşkil etmektedir. Buraya kadar ifade ettiğimiz harcama kalemlerini sırasıyla; % 10.5 ile “cep telefonu fatura ve masrafları”, % 9.2 ile “evin ihtiyaç harcamaları” ve % 4.6 ile “dışarıda yenilen yemek harcamaları takip etmektedir.

Elde edilen bulgular, deneklerin bir ay zarfında en çok şahsi masrafları için harcamalar yaptıklarını göstermektedir. Deneklerin en çok, sigaraya, giyime, kahvehaneye, cep telefonuna ve dışarıda yenen yemekler gibi şahsi ihtiyaçlarına harcama yaptıkları görülmektedir. Evin ihtiyaçlarına ilişkin harcamaların oranının düşük düzeyde kalması, deneklerin ailenin genel masraflarına katkıda bulunmadıklarını göstermektedir. Dikkat edilmesi gereken diğer husus, cep telefonu masraflarının da en önemli aylık harcama kalemlerinden birini teşkil etmesidir.

6.2.5. Eğitimli İşsizlerin Siyasi Katılım Tutumları

Huntington ve Domingez'e göre; siyasi katılım "özel vatandaşların hükümetçe alınan kararları etkilemek üzere tasarlanmış faaliyetlerini ifade etmektedir." Bu çerçevede, siyasi katılım vatandaşların siyasi sistem karşısındaki durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını gösteren bir kavram olarak izah edilmektedir (Tatar, 1997:97). Bahsedilen siyasi katılım hadisesi, ancak bir siyasi topluluğun içerisinde olmayla gerçekleşebilecek özelliklerdir. Nitekim, Kalaycıoğlu'na göre, "bir davranışın siyasal katılma olarak kabul edilmesi için onun siyasal topluluk üyesi olan birey tarafından tasarlanmış bir eylem olması gerekir (Kalaycıoğlu, 1984:200). Buradan hareketle; çalışmamızda, araştırma kapsamına giren deneklerin, siyasi katılım tutumları, herhangi bir siyasi kuruluşa ya da derneğe üyelik durumuyla sınırlanmaya çalışılmıştır.

6.2.5.1. Herhangi Bir Siyasi Kuruluşa veya Derneğe Üye Olma Durumu

Deneklerin siyasi katılım tutumlarını ölçtüğümüz, dağılım tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo-38: Herhangi Bir Siyasi Kuruluşa Veya Derneğe Üye Olma Durumu Dağılımı.

Herhangi Bir Siyasi Kuruluşa Veya Derneğe Üyelik Durumu	Sayı	%
Evet	11	7.2
Hayır	131	86.2
Üye Değilim Olmayı Düşünüyorum	10	6.6
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, "Herhangi bir siyasi kuruluşa veya derneğe üye misiniz?" şeklinde sorduğumuz soruya, araştırma kapsamına giren deneklerin % 7.2'si "evet" üyeyim yanıtını, % 86.2'si "hayır" üye değilim ve % 6.6'sı ise; "üye değilim olmayı düşünüyorum" yanıtını vermiştir.

Buradan olarak; eğitimli işsizler kitlesinde siyasi katılım oranının çok düşük düzeyde kaldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Dikkat edilirse, araştırma kapsamına giren deneklerin toplam % 92.8'i herhangi bir siyasi kuruluşa veya derneğe üye olmadıklarını belirtmişlerdir. Denekler arasında siyasi katılım oranı ancak, % 7 oranında gerçekleşmiştir.

6.2.6. Eğitilmiş İşsizlerin Toplumdaki Diğer Bireylerle Olan İlişkileri

Toplum, “insan davranışını hem özgürlüğe kavuşturan hem de sınırlandıran, bir yandan karşılıklı yardımlaşmalara imkan veren, diğer yandan gruplaşmalara ve bölünmelere yol açan, değişken bir toplumsal örgütler ve ilişkiler ağıdır” (Bilgiseven, 1995:3-4). Toplum, “başta kendi kendini korumak ve sürdürmek olmak üzere bir çok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan insanlardan oluşan görece bir sürekliliği olan, genellikle belli bir coğrafi yeri ve ortak kültürü bulunan, çok ya da az kurumlaşmış bir karmaşık ilişkiler bütünüdür” (Ozankaya, 1976:3). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere insanlar; davranışlarını düzenleyen, çeşitli gruplara üye oldukları, onlara statü veren, belli bir kültürü aşıl原因an, dolayısıyla hayatının her alanında ve her aşamasında toplum denen büyük grup içerisinde yaşamaktadır. Böyle bir kalabalıkta yaşarken, insanlar; kendileri dışında yaşayan diğer kişilere, gruplara kayıtsız kalamazlar.

Eğitilmiş işsizler kitlesi de benzer şekilde büyük bir toplum içerisinde yaşadıkları için, bu kitlenin toplumda sahip olduğu bir yerinin olması gereği vardır. Çalışmamızda; bahsedilen bu toplumsal yeri tayin etme çabası ile araştırma kapsamına giren deneklere aşağıdaki sınıama soruları yöneltilmiştir.

6.2.6.1. Eğitilmiş İşsizlerin Toplumda Saygınlıklarının Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri

Eğitilmiş işsizlerin, toplumda saygınlığının olup olmadığı ile ilgili araştırma kapsamına giren deneklerin vermiş olduğu yanıtlar Tablo-39’da gösterilmiştir.

Tablo-39: Eğitilmiş İşsizlerin Toplumda Saygınlıklarının Olup Olmadığı İle İlgili Görüşleri

Saygınlık Düzeylerini Algılama Biçimi	Sayı	%
Evet Saygın olduğuma İnanıyorum	40	26.3
Hayır İnanmıyorum	95	62.5
Toplumun Ne Düşündüğü Beni İlgilendirmiyor	17	11.2
Toplam	152	100.0

Araştırma kapsamına giren deneklerin büyük bir çoğunluğu toplumda saygınlıklarının olduğuna inanmamaktadırlar. “Toplumda işsiz birey olarak saygınlığınızın olduğuna inanıyor musunuz?” şeklindeki sorumuza, deneklerin % 62.5’i

“hayır inanmıyorum,” % 26.3’ü ise “evet inanıyorum” yanıtını vermişlerdir. Bunun yanında; deneklerin % 11.2’si aynı soruya, “toplumun ne düşündüğü beni ilgilendirmiyor” yanıtını vermiştir.

Deneklerin vermiş oldukları yanıtlardan, eğitilmiş işsizlerin toplumda saygınlıklarının olduğuna inanmadıkları düşüncesinden daha da önemli olarak, “toplumun ne düşündüğü beni ilgilendirmez” yanıtı ile topluma karşı bağlılıklarını yitirdiklerini ve umursamaz bir tavır sergilediklerini söyleyebiliriz. Elde edilen bulgulardan, işin ve çalışmanın toplumda saygınlık kazandıran, bu anlamda; toplumda statü sağlayıcı bir etkisinin var olduğu görülmektedir. Bu etken, eğitilmiş işsizler tarafından da kabul edilmekte ve önemsenmektedir.

Eğitilmiş işsizlerin, işsiz kaldıkları süre ile toplumda saygınlıklarının olup olmadığı ile ilgili görüşleri aşağıda Tablo-40 gösterilmiştir.

Tablo-40: İşsiz Kaldıkları Süre İle Toplumda Saygınlıklarının Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri

İşsizlik Süresi		Saygınlık Düzeyini Algılama Biçimi			Toplam
		Evet İnanıyorum	Hayır İnanmıyorum	Toplumun Ne Düşündüğü Beni İlgilendirmiyor	
Bir aydan daha az	Sayı	1	2	1	4
	%	25.0	50.0	25.0	100.0
Bir yıldan az	Sayı	10	17	6	33
	%	30.3	51.5	18.2	100.0
1 – 2 yıl	Sayı	22	54	5	81
	%	27.2	66.7	6.2	100.0
3 – 5 yıl	Sayı	6	16	5	27
	%	22.2	56.3	18.5	100.0
5 – 7 yıl	Sayı	-	3	-	3
	%	-	100.0	-	100.0
8 yıldan daha fazla	Sayı	1	3	-	4
	%	25.0	75.0	-	100.0
Toplam	Sayı	40	95	17	152
	%	26.3	62.5	11.2	100.0

$\chi^2 = 8.998$

sd=10

P<0.05

Tabloda görüldüğü gibi, “toplumda işsiz birey olarak saygınlığınız olduğuna inanıyor musunuz?” sorusuna “işsizlik süresi” değişkenine göre; deneklerden, “Bir

aydan daha az” işsiz olanların % 25’i, “bir yıldan az” işsiz olanların % 30’u, 1-2 yıl arası işsiz olanların % 27.2’si, 3 ile 4 yıl arası işsiz olanların % 22.2’si, 5-7 yıl arası işsiz olanların hiçbiri, 8 yıldan daha fazla işsiz olanların % 25’i “evet inanıyorum” yanıtını vermişleridir. Aynı soruya; “bir aydan daha az” zamandır işsiz olanların % 50’si, “bir yıldan az” zamandır işsiz olanların % 51.5’i, 1-2 yıl arası işsiz olanların % 66.7’si, 3-4 yıl arası işsiz olanların % 100’ü ve 8 yıldan fazla zamandır işsiz olanların % 75’i “hayır inanmıyorum” yanıtını vermiştir.

Elde edilen bulgulara göre; denekler arasında, toplumda saygınlıklarının olup olmadığına ilişkin görüşlerde işsizlik süresine bağlı olarak ilgi çekici bir sonuç elde edilmemiştir. Bununla birlikte, işsizlik süresinin artması ile saygınlığın olmadığına dair yanıtlarda artış gösterdiği söylenebilir. Dolayısıyla; işsizlik süresi ne olursa olsun işsizliğin toplumdaki değeri ve statü belirleme özelliği aynı oranlarda algılanmaktadır.

6.2.6.2. Toplumdaki Diğer Bireylerin; İşsizlere Karşı Olan Bakış Açılarını Nasıl Değerlendirdiklerine İlişkin Görüşleri

Toplumun işsiz bireyleri algılama biçimlerine ilişkin görüşlerin olduğu tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo-41: Toplumun İşsiz Bireyleri Algılama Biçimine İlişkin Dağılım

Toplumun İşsizlere Bakışını Algılama Biçimleri	Sayı	%
Sevecen ve Olumlu Yaklaşıyorlar	15	9.9
Acıma Duygusuyla Yaklaşıyorlar	39	25.7
Ön Yargılı ve Kuşkulu Bir Tarzda Yaklaşıyorlar	25	16.4
İşsizler Toplumdaki Diğer Çalışanların Umurunda Bile Değil	39	25.7
İşsizler Birer Başarısızlık Timsali Olarak Görülüyorlar	20	13.2
Toplumun İşsizleri Değerlendirmeleri İşsizlerin Umurunda Bile Değil	11	7.2
Başka	3	2.0
Toplam	152	100.0

Elde edilen bulgular, araştırma kapsamına giren deneklerin, toplumdaki diğer bireylerin işsizlere karşı olan bakış açılarını olumsuz olarak algıladıklarını göstermektedir.

Deneklere sorulan; “toplumdaki diğer çalışanların, işsizlere karşı olan bakış açılarını nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklindeki sorumuza, % 25.7’si “acıma duygusuyla yaklaşıyorlar”, % 25.7’si “işsizler toplumdaki diğer çalışanların umurunda bile değil” ve % 13.2’si “işsizleri birer başarısızlık timsali olarak görüyorlar” gibi

olumsuz bakış açılarını belirten yanıtlar vermişlerdir. Deneklerin % 9.9'u aynı soruya "sevecen ve olumlu yaklaşıyorlar" şeklinde olumlu bir değerlendirme yapmışlardır. Deneklerin % 7.2'sinde ise; "toplumun işsizleri değerlendirmeleri işsizlerin umurunda bile değil" şeklinde umarsız ve toplumdaki uzaklaşmayı içeren bir yanıt dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda; eğitilmiş işsizler, toplumdaki diğer çalışanların işsizlere bakış açılarını olumsuz olarak değerlendirmektedirler. Toplumun işsizlere acıdıklarına ve onları başarısız addettikleri şeklinde bir inanç beslemektedirler. Böyle bir inanç ise, toplumun genel yapısını bozucu bir etkiye sahip olabileceği gibi eğitilmiş işsizlerin toplumla bütünleşmelerini de azaltacaktır.

6.2.6.3. Eğitilmiş işsizlerin, Toplumdaki Diğer Bireylerin İşsizleri Anlama ve Onların Sorunlarını Dile Getirme Düzeylerine İlişkin Görüşleri

İşsizlerin sorunlarının toplum tarafından dile getirilip getirilmediğine ilişkin dağılım Tablo-42 de gösterilmiştir.

Tablo-42:Toplumdaki Diğer Bireylerin İşsizlerin Sorunlarını Dile Getirip Getirmediklerine İlişkin Görüşleri.

Toplumun, İşsizlerin Sorunlarını Dile Getirip Getirmediklerine İlişkin İnançları	Sayı	%
Evet	26	17.1
Hayır	85	55.9
Fikrim Yok	38	25.0
Toplumun Ne Yaptığı Beni İlgilendirmez	3	2.0
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, araştırma kapsamına giren deneklerin büyük kısmı toplumla ilgili diğer görüşlerinde olduğu gibi, bu sorumuza da olumsuz inançlarını belirtmişlerdir. "Sizce, toplumdaki kişiler; işsizleri anlıyor ve onların sorunlarını dile getiriyorlar mı?" sorumuza, deneklerin % 55.9'u "hayır", % 17.1'i "evet" yanıtı vermişlerdir. Aynı soruya; deneklerin % 25'i "fikrim yok", % 2'si ise; "toplumun ne yaptığı beni ilgilendirmez yanıtını vermiştir."

Elde edilen bulgular, eğitilmiş işsizlerin yarısından fazlasının, toplumdaki diğer kişilerin işsizleri anladığına ve sorunlarını dile getirdiğine inanmadığını göstermektedir. Dikkat çekici diğer sonuç ise; sorumuza verilen yanıtlardan "fikrim" yok yanıtının

“evet” yanıtından daha fazla olması ve bu konuda herhangi bir değerlendirme yapamayacağını belirten deneklerin oranının oldukça yüksek olmasıdır. Bu durum eğitilmiş işsizler kitlesinde yüksek oranda bir umursamazlık halinin olduğunu göstermektedir.

6.2.6.4. Eğitilmiş İşsizlerin En Çok Konuştukları Mevzular

Tablo-43: Beraber Oldukları Kişiler İle En Çok Konuştukları Mevzuların Dağılımı

En Çok Konuştukları Mevzular	Sayı	%
Hiçbir Şey Konuşmuyorum	2	1.3
Havadan-Sudan Muhabbet Ederiz	33	21.7
Aile Dertlerini ve Kişisel Konu ve Sorunları	29	19.1
İşsizlik, Pahalılık ve Yokluk	72	47.4
Spor	4	2.6
Politika	2	1.3
Başka	10	6.6
Toplam	152	100.0

Araştırma kapsamına giren deneklerin, “beraber olduğunuz kişilerle hangi konuları konuşuyorsunuz?” şeklindeki sorumuza verdikleri yanıtlar incelendiğinde; eğitilmiş işsizlerin daha çok kendilerini ilgilendiren ve etkilendikleri konularla ilgili konuştuklarını bununla birlikte, popüler konuların düşük düzeyde konuşulduğu (spor, politika) dikkat çekmektedir.

Yukarıda ifade ettiğimiz, sorumuza; deneklerin % 47.4’ü “işsizlik, pahalılık ve yokluk”tan söz ettiklerini, % 21.7’si “havadan sudan muhabbet ettiklerini”, % 19.1’i “aile dertlerini ve kişisel konu ve sorunları” konuştuklarını, % 2.6’sı “spor”dan, % 1.3’ü “politika”dan konuştuklarını ifade etmişlerdir. Aynı soruya; deneklerin % 1.3’ü “hiçbir şey konuşmuyorum” ve % 6.6’sı “başka” yanıtını vermiştir.

Eğitilmiş işsizlerin; toplumda yaşanan olumlu ya da olumsuz durumlardan etkilendiğini ve bu konuları aralarında tartıştıklarını söyleyebiliriz.

6.2.7. Eğitimli İşsizlerin Zararlı Alışkanlıkları

Bireyin işsizlikle birlikte içine girdiği ekonomik, toplumsal, kültürel ve ruhsal süreçler onların, sigara, alkol, uyuşturucu ve kumar bağımlılığı gibi davranışlara yönelmesini kolaylaştırabilir. Elbette bu durum işsizlikle karşı karşıya kalan her birey için kaçınılmaz değildir.

Ülkemiz açısından değerlendirdiğimiz takdirde; özellikle sigara kullanımının hemen hemen her yaş grubunda yaygınlık arz ettiği görülmektedir. Alkol ve kumar gibi bağımlılıklar maddi açıdan kişiye önemli ölçüde yükler getirir. Bu nedenle, işsizliğin olması bu alışkanlıklar açısından caydırıcı bir durum olarak değerlendirilebilir.

6.2.7.1. Sigara Kullanım Sıklığı ve Günlük Tüketim Miktarları

Sigara kullanımı, özellikle ülkemizde yaygınlık göstermektedir. Bu durumun, eğitimli işsizler kitlesinde nasıl bir manzara arz ettiğini gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo-44: Eğitimli İşsizlerin Sigara Kullanım Sıklığı

Sigara Kullanma Durumu	Sayı	%
Evet Sürekli Kullanırım	77	50.7
Hayır Hiç kullanmam	47	30.9
Arada Sırada Kullanırım	24	15.8
Özel Günlerde	4	2.6
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin % 50.7'si "sigara kullanıyor musunuz?" sorusuna "evet sürekli kullanırım" yanıtını vermişlerdir. Aynı soruya deneklerin % 15.8'i "arada sırada kullanırım" ve % 2.6'sı "özel günlerde kullanırım" yanıtını vermiştir.

Elde edilen bulgulardan; araştırma kapsamına giren deneklerin % 70'inden fazlası sıklık derecesi değişmekle birlikte sigara kullandığı görülmüştür.

Sigara kullandığını belirten deneklere, günlük sigara tüketimlerini öğrenbilmek için "sigarayı ne sıklıkla kullanırsınız?" sorusu yöneltmiştir. Bu sorunun dağılımını gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo-45: Eğitimli İşsizlerin Günlük Sigara Tüketim Miktarı

Sigara Kullanma Sıklığı	Sayı	%
Günde 1 Paketten Az	50	47.6
Günde 1 Paket	49	46.6
Günde 2 Paket Ve Daha Fazla	6	5.8
Toplam	105	100.0

Eğitimli işsizlerin, % 47.6'sı "günde 1 paketten az" sigara kullandıklarını, % 46.6'sı "günde 1 paket" sigara kullandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, % 5.8'i de "günde iki paket ve daha fazla" yanıtını vermiştir.

Görüldüğü gibi, deneklerin günlük sigara tüketimleri, günde bir paket ile bir paketten daha az şeklinde değişmektedir. Günde iki paketten daha fazla sigara kullananların oranı da küçümsenmeyecek boyuttadır. Ancak, sigara içme ile işsizlik arasında doğrudan bir ilişkinin olmadığını da söyleyebiliriz.

6.2.7.2. Eğitimli İşsizlerin Alkol Kullanım Sıklığı

Eğitimli işsizlerin ne kadar sıklıkla alkol kullandıklarını gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo-46: Eğitimli İşsizlerin Alkol Kullanımı İle İlgili Dağılım

Alkol Kullanma Sıklığı	Sayı	%
Evet Sürekli Kullanırım	4	2.6
Hayır Hiç Kullanmam	93	61.2
Ara Sıra Kullanırım	43	28.3
En Az Bir Kere Kullandım	3	2.0
Özel Günlerde Kullanırım	9	5.9
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin % 2.6'sı sürekli alkol kullandığını ifade etmiştir. Ara sıra kullanırım diyenlerin oranı % 28.3, özel günlerde kullanırım diyenlerin oranı % 5.9 ve en az bir kere kullandım diyenlerin oranı % 2'dir. Aynı soruya, hiç kullanmam diyenlerin oranı ise % 61.2 olarak belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi, denekler arasında alkol kullanımı sürekli olmamakla birlikte, sıklık derecesi farklı olarak dikkat çekici boyutlardadır. Sürekli kullananların oranının düşüklüğü, alkol kullanımının kişiye yüklediği maddi yükten kaynaklanabilir. Özel

günlerde kullanırım yanıtının oranının, sürekli kullanırım diyenlerin oranından yüksek olması düğün, bayram gibi özel günlerde alkol kullanımının arttığını göstermektedir.

6.2.7.3. Eğitimli İşsizlerin Kumar Oynama Durumu

Bu araştırmada, kumar alışkanlığının var olup olmadığı konusuna yer verilmesi, ülkemizde işsizlerin zamanlarının büyük çoğunluğunu kahvehanelerde geçirdiklerinin gözlenmesinden kaynaklanmaktadır. Eğitimli işsizlerin kumar oynayıp oynamadıklarına ilişkin dağılım Tablo-47’de gösterilmiştir.

Tablo-47: Eğitimli İşsizlerin Kumar Oynayıp Oynamadıkları İle İlgili Dağ.

Kumar Oynama Durumu	Sayı	%
Evet Sürekli Oynarım	2	1.3
Hayır Hiç Oynamam	147	96.7
Param Oldukça Oynarım	3	2.0
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklere sorduğumuz “kumar oynar mısınız” şeklindeki sorumuza % 1.3’ü “evet sürekli oynarım”, % 96.7’si “hayır hiç oynamam” ve % 2’si “param oldukça” yanıtını vermişlerdir.

Elde edilen bulgular, araştırma kapsamına giren deneklerin, kumar oynama alışkanlıklarının neredeyse hiç olmadığını göstermektedir. Ancak dikkat çekici sonuç olarak; “param oldukça oynarım” yanıtının sürekli oynarım cevabından daha yüksek oranda olmasıdır. Bu cevap bize, kumar oynamanın maddi külfetinin oynama durumunu etkilediğini göstermektedir. Bu arada, oranların düşüklüğü sebebiyle yer verme gereği duymamıza rağmen, kumar oynayanların hemen hemen hepsi erkek deneklerdir.

6.2.7.4. Eğitimli İşsizlerin Şans Oyunları Oynama Durumları

Ülkemizde yaşanan ekonomik sıkıntılar beraberinde, kolay para kazanma yollarından olan şans oyunlarına olan ilgiyi arttırmıştır. 30 Aralık 2002 tarihli Posta gazetesinde yer alan bir habere göre; şans oyunlarında büyük ikramiye kazanma tutkusu ölüm korkusunu bile silmiş durumdadır. Uludağ Üniversitesi’nden Doç. Erkan IŞIÇOK’un araştırmasına göre; şans oyunları oynayanların neredeyse yarısı büyük ikramiyeyi kazanmak için ölüm riskini göze almaktadır. Araştırmanın en çarpıcı sorusu olan; “önünüzde bir şans perdesi var. Bu perdeyi açarsanız ya çok büyük para

kazanacaksınız ya da öleceksiniz. Şanslar eşit. Buna rağmen açar mısınız?” şeklindeki soruya ankete katılanların % 42.5’i “kesinlikle evet” yanıtını vermiştir. % 15.7’si ölüm riskine rağmen kararsız kalacağını belirtmişlerdir (Posta, 2002). Bu kadar önemli boyutlara varmış olan, şans oyunları oynama çılgınlığının eğitilmiş işsizler kitlesinde de var olup olmadığını gösteren dağılım aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-48: Eğitilmiş İşsizlerin Şans Oyunları Oynama Durumlarına İlişkin Dağ.

Şans Oyunları Oynama Durumları	Sayı	%
Evet Sık Sık Oynarım	32	21.1
Hayır Hiç Oynamam	72	47.4
Ara Sıra Oynarım	48	31.6
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, araştırma kapsamına giren denekler; sorduğumuz “şans oyunları oynar mısınız?” şeklinde soruya, % 21.1 oranında “evet sık sık oynarım” yanıtını, % 31.6 oranında “ara sıra oynarım” yanıtını ve % 47.4 oranında da “hayır hiç oynamam” yanıtını vermişlerdir.

Buradan hareketle; deneklerin yarısından fazlası, sıklık derecesi farklı olmasına rağmen şans oyunları oynamaktadırlar. Benzer şekilde; anketimizin sonunda yer alan beyan cümlelerinden olan “Türkiye’de çok para kazanmanın yolu şans oyunu oynamaktan geçer” (bkz. Tablo-71, beyan- 7) cümlesine, araştırma kapsamına giren deneklerin, % 57.9’u “Evet-Katılıyorum” yanıtını, % 42.1’i “Hayır-Katılmıyorum” yanıtını vermiştir. Dolayısıyla; ülkemizde şans oyunları kolay para kazanma yolu olarak görülmekte ve özellikle geliri olmayan, gelecek kaygısı taşıyan işsizlerin en önemli umut kapısı olmuştur.

6.3. EĞİTİMLİ İŞSİZLERİN SOSYO – PSİKOLOJİK ÖZELLİKLERİ

6.3.1. Eğitimli İşsizlerin İntihar Olgusuna İlişkin Görüşleri

Durkheim'a göre; intihar, "bir insanın doğuracağı sonucu bilerek, olumlu ya da olumsuz bir eylemle doğrudan doğruya veya araçlı olarak kendi kendini ölüme sürüklemesidir" (Köseihal, 1995:185). İntihar olgusu, kişileri ve toplumları yakından etkileyen ve yadsınması olanaksız bir gerçekliktir. İntihar olgusu psikolojik ve sosyo-kültürel faktörlerin etkisi altındadır (Karataş, 1994:56). Yapılan çalışmalar, intihar oranlarının hızlı toplumsal değişme, ekonomik kriz ve yoğun işsizlik dönemlerinde artma eğilimi gösterdiğini kanıtlamaktadır.

İşsizliğin ve ekonomik sıkıntıların, intihar sebebi olarak ifade edilmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Ülkemizde, televizyonda yayınlanan intihar edenlere ilişkin haberlerin çok büyük bir çoğunluğunun temelinde işsizlik ve ekonomik zorlukların olduğunu, intihar eden kişilerin söylemlerinden anlamaktayız. Zira, 2000 yılı verilerine göre; geçim zorluğunun (ekonomik problemlerin) neden olduğu intihar vakalarının oranı % 17.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, hastalık ve aile geçimsizliği gibi nedenlerden sonraki, en yüksek düzey olarak karşımıza çıkmaktadır (DİE, 2002:18). İntihar davranışının, bireylerin bazı kişisel nitelikleriyle de ilgili olduğu söylenebilir.

Örneğin, düşük eğitim düzeyindeki işsizlerin, daha yüksek düzeyde intihar fikri ve depresyon eğilimi gösterdiği söylenebilir (Karataş, 1994:58).

Bu çalışmada, eğitimli işsizlerin intihar eğilimi taşıyıp taşımadıkları hususundan ziyade, onların intiharın nedenlerine ilişkin görüşlerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur.

6.3.1.1. Eğitimli İşsizlerin Ülkemizde İntihar Oranlarının Artmasında İşsizliğin Etkili Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri

Ülkemizde ekonomik bunalımların ve işsizliğin sosyo-psikolojik etkilerinin, önemli bir intihar sebebi olduğuna dair düşünceler yaygınlık arz etmektedir. Bu düşüncelerden hareketle; bahsedilen konu ile ilgili eğitimli işsizlerin nasıl bir görüş geliştirdiğini öğrenmek amacıyla, araştırma kapsamına giren deneklere sorduğumuz ilgili sorunun dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo-49: Eğitimli İşsizlerin, Ülkemizde İntihar Oranlarının Artmasında İşsizliğin Etkili Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri

İşsizliğin İntihar Sebebi Olup Olmayacağına İlişkin Görüşleri	Sayı	%
Evet Olabilir	64	42.1
Hayır Olamaz	25	16.4
İşsizlik Uzun Süreli Olursa Düşünülebilir	35	23.0
İşsiz Üzerinde Bir Ailenin Geçim Kaygısı Varsa Olabilir	26	17.1
Başka	2	1.3
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, “ülkemizde işsizlik nedeniyle intihar oranlarının arttığı” söyleniyor. Sizce işsizlik gerçekten intihar sebebi olabilir mi?” sorusuna; denekler % 42.1 oranında “evet olabilir”, % 16.4 oranında “hayır olamaz”, % 23 oranında “işsizlik uzun süreli olursa düşünülebilir” ve % 17.1 oranında “işsiz üzerinde bir ailenin geçim kaygısı varsa olabilir.” yanıtını vermişlerdir.

Elde edilen bulgulardan eğitimli işsizlerin, işsizliği intihar oranlarını arttıran bir faktör olarak kabul ettikleri görülmektedir. Bunun yanında; deneklerin işsizliği intihar sebebi olarak kabul ettikleri görülmektedir. Bunun yanında; işsizliğin intihar oranlarını arttıran bir faktör oluşunu şarta bağlayanların oranı da oldukça dikkat çekicidir. Araştırma kapsamına giren denekler, işsizliğin, intihar sebebi olabilmesini; işsizliğin süresine ve işsiz bireyin, aile geçimine katkıda bulunma gibi bir sorumluluğunun var olmasına bağlamaktadırlar. Benzer şekilde; anketimizin sonunda yer alan beyan tipi cümlelerden olan, “işsiz birey ölmek ister, gururu kırılır” cümlesine, araştırma kapsamına giren deneklerin, % 46.1’i “evet-katılıyorum” yanıtını, % 53.9’u ise “hayır-katılmıyorum” yanıtını vermişlerdir. Buna göre; eğitimli işsizler, işsizliği bir intihar sebebi olarak görmelerine rağmen, işsiz bireyin ölmeyi istemeyeceği fikrine aynı oranda ilgi göstermemişlerdir. Görüldüğü gibi, “evet-katılıyorum” yanıtı, işsizliğin, intihar sebebi olabileceğine ilişkin verilen “evet olabilir” yanıtına yakın bir oranı gösterirken, “hayır-katılmıyorum” yanıtı, “hayır olamaz” yanıtından daha yüksek bir oran göstermektedir. İşsizliğin, intihara sebep olabileceğini çok yüksek oranda kabul eden denekler; işsiz bireyin ölmek isteyeceğine ilişkin cümleyi aynı yüksek oranda kabul etmemektedirler. Bu şekilde bir dağılımın ortaya çıkmasında, beyan cümlelerinde de ifade edilen cümlelerin, denekler açısından ne ifade ettiğinin sorulmasıdır. Zira; ilk

soruda, ülkemizdeki genel duruma ilişkin görüşleri sorulmuş, ikinci soruda ise, kendileri açısından düşünerek bir cevap vermeleri istenmiştir.

6.3.1.2. Eğitilmiş İşsizlerin En Önemli İntihar Sebebinin Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri

Araştırma kapsamına giren deneklerin, en önemli intihar sebebinin ne olduğuna dair düşüncelerini gösteren Tablo-50 aşağıda verilmiştir.

Tablo-50: Eğitilmiş İşsizlerin En Önemli İntihar Sebebinin Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri

En Önemli İntihar Sebebinin Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri	Sayı	%
Terör	2	1.3
Aile İçi Geçimsizlik (İçki-Kumar-Boşanma)	17	11.2
Ekonomik Durgunluk-Yokluk İşsizlik	47	30.9
Siyasi Çalkantılar	1	.7
Psikolojik Rahatsızlıklar	84	55.3
Başka	1	.7
Toplam	152	100.0

Anket formunda, deneklere sorduğumuz “sizce en önemli intihar sebebi nedir?” sorusuna, araştırma kapsamına giren deneklerin, % 55.3’ü “psikolojik rahatsızlıklar”, % 30.9’u “ekonomik durgunluk yokluk-İşsizlik”, % 11.2’si “aile içi geçimsizlik (İçki-kumar-boşanma)” ve % 1.3’ü “terör” yanıtını vermişlerdir.

Elde edilen bulgulardan hareketle; en önemli intihar sebeplerini,

- Psikolojik rahatsızlıklar

- Ekonomik durgunluk-Yokluk ve İşsizlik

- Aile içi geçimsizlik (İçki-kumar-boşanma) biçiminde sıralayabiliriz. Dikkat edilecek olursa, sıralamada yer alan sebepler, Devlet İstatistik Enstitüsü intihar istatistiklerine göre, ülkemizde en önemli intihar sebepleri olarak oranlandırılan faktörler arasında da yer almaktadır (DİE, 2002:18).

6.3.2. Eğitimli İşsizlerin İş ve İşsizlik Kavramlarının Anlam ve Sonuçlarına İlişkin Görüşleri

Çalışmamızın bu bölümünde; eğitimli işsizler kitlesinde, işin anlamı, işsizlik ile ilgili korkular, işsizliğin sonuçları ve işsizlik neticesinde ortaya çıkan sorunların neler olduğuna ilişkin özellikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

6.3.2.1. Eğitimli İşsizlere Göre İşin Anlamı

Araştırma kapsamına giren deneklerin, kendileri için çalışmanın ne ifade ettiğine ilişkin görüşleri Tablo-51’de gösterilmiştir.

Tablo-51: Eğitimli İşsizlerin İşin Anlamına İlişkin Görüşleri

İşin Anlamını Algılama Biçimleri	Sayı	%
Para kazandırır, kendine güven duygusu verir	31	20.4
Düşündüklerini gerçekleştirmek, yarını güven altına almak	62	40.8
Toplumsal yaşamın bir parçasıdır.	41	27.0
Boş durmak iyi değildir, insanları kötülüğe iter	4	2.6
Çalışmayı seviyorum. bir şey yapmak, üretmek beni mutlu eder	12	7.9
İşin benim için bir anlamı yok, insan çalışmadan da mutlu olabilir	1	.7
Başka	1	.7
Toplam	152	100.0

Araştırma kapsamına giren deneklere sorduğumuz “size göre işin anlamı nedir?” sorumuza, deneklerin % 40.8’i “düşündüklerini gerçekleştirmek, yarını güven altına almaktır” yanıtını vermiştir. Deneklerin % 27’si “toplumsal yaşamın bir parçasıdır” derken, % 20.4’ü “para kazandırır kendine güven duygusu verir” demişlerdir. Aynı soruya deneklerin % 7.9’u “çalışmayı seviyorum, bir şey yapmak, üretmek beni mutlu eder.”, % 2.6’sı “boş durmak iyi değildir, insanları kötülüğe iter.” % 0.7’si ise, “işin benim için bir anlamı yok, insan çalışmadan da mutlu olabilir.” yanıtını vermiştir.

Görüldüğü gibi, elde edilen bulgulardan, araştırma kapsamına giren denekler açısından çalışmanın anlamı; işin başlıca üç fonksiyonu etrafında şekillenmektedir. Buna göre; Eğitimli İşsizler arasında çalışma en başta geleceğe ilişkin planlarının gerçekleşmesine sebep olacak bir güvence olarak görülmektedir. Eğitimli işsizler olarak ifade ettiğimiz kitlenin belli bir vafsa sahip olması; bu kitleyi oluşturan bireyleri geleceğe ilişkin özellikle kendi mesleki bilgileri ve kariyerleri bakımından belli planlar ve idealler edinmeleri hususunda cesaretlendirmektedir. Bu anlamda; Eğitimli işsizler

ideallerine ancak bir işe sahip olarak ulaşacaklarına inanmakta ve çalışmaya böyle bir anlam yüklemişlerdir. Eğitimli işsizlerin, çalışmaya yükledikleri diğer bir anlam ise; çalışmanın toplumsal yaşamın bir parçası olması ve toplumda belli bir yere sahip olmanın ancak bir işe sahip olma ile olabileceğidir. İşe atfedilen bu anlamda, toplumun iş ile ilgili değerlerinin etkisini görmek mümkündür. Bu yanıt ile, çalışmanın kişiye statü kazandırma fonksiyonuna sahip olduğu ve eğitimli işsizlerin toplumsal yapıda varolan bu işlevin farkında oldukları görülmektedir. Eğitimli işsizler, üçüncü sırada ise; çalışmaya maddi tatmin sağlaması bağlamında, para kazandırma ve güven duygusu vermesi anlamlarını yüklemişlerdir. Çalışmaya bağlı olarak elde edilen gelir, kişiye bir güven duygusu kazandırmaktadır. Eğitimli işsizlerin, işe yükledikleri en dikkat çekici anlam, çalışmayı sevmek ve bir şey üretmenin vereceği haz ile ilgili olarak ifade ettikleri anlamdır.

Elde edilen bulgular, eğitimli işsizlerin, çalışmayı, gelir getirmesi, maddi tatmin sağlaması, güven vermesi, idealleri gerçekleştirebilmek için bir araç olması, toplumsal yaşamın bir parçası olması ve çalışmaya bağlı olarak ortaya çıkan manevi tatmine sebep olması bakımından anlamlandırdığı ortaya çıkmıştır.

6.3.2.2. Eğitimli İşsizlerin İşsizliğin Sürekli Olması Durumunda En Büyük Korkularının Ne Olacağına İlişkin Dağılım

Araştırma kapsamına giren deneklerin, sürekli bir işsizlik halinin, kendileri için ne tür korkular ifade ettiğini gösteren dağılım Tablo-52’de verilmiştir.

Tablo-52: Eğitimli İşsizlerin, İşsizliğin Sürekli Olması Durumunda En Büyük Korkularının Ne Olacağına İlişkin Görüşleri

Bir İşsiz Olarak İşsizliğin Sürekli Olması Durumunda En Büyük Korku Nedeni	Sayı	%
Evlenememek	12	7.9
Aç kalmak, ideallerimden ödün vermek zorunda kalmak	71	46.7
Suç işlemek	8	5.3
Toplumdan tecrit edilmek, yalnız kalma ve saygınlığını yitirmek	50	32.9
İntihar etmek	2	1.3
Sigara ve alkole başlamak	2	1.3
Başka	7	4.6
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, araştırma kapsamına giren deneklerin, sürekli bir işsizlik haline bağlı olarak, ifade ettikleri korkuları geniş bir çerçevede oluşturmaktadır. “Sizin bir işsiz olarak, işsizliğin sürekli olması durumunda en büyük korkunuz nedir?” şeklindeki sorumuza, araştırma kapsamına giren deneklerin, % 46.7’si “aç kalmak, ideallerimden ödün vermek zorunda kalmak,” % 32.9’u “toplumdan tecrit edilmek, yalnız kalmak ve saygınlığını yitirmek”, % 7.9’u “evlenememek”, % 5.3’ü “suç işlemek” ve % 2.6’sı “intihar etmek”, “sigara ve alkole başlamak” ve % 4.6’sı “başka” yanıtını vermiştir.

Görüldüğü gibi, eğitimli işsizlerin sürekli bir işsizlik hadisesi neticesinde en büyük korkuları, onların çalışmaya yükledikleri anlam çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Çalışmaya; maddi-manevi haz sağlaması, para kazandırması, güven vermesi, toplumsal yaşamın bir parçası olma ve ideallerin ve geleceğin garantisi anlamlarını yükleyen eğitimli işsizler, böyle bir çalışma halinin olmaması anlamına gelen işsizlik durumundaki korkularını da bahsedilen fonksiyonları elde edememe hususu ile açıklamaktadır. Eğitimli İşsizlerin, işsizliğin sürekli olması durumunda en büyük korkularına ilişkin yanıtları incelendiğinde; ilk sırada “aç kalmak, ideallerimden ödün vermek zorunda kalmak” cevabının olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, eğitimli

işsizlerin düzenli gelire bağlı ortaya çıkan maddi tatminin sağlanmaması durumunun ve ideallerine ulaşamama kaygısının, işsizliğe bağlı olarak ortaya çıkan en büyük korkuları olduğunu söyleyebiliriz. Eğitimli işsizlerin, “ideallerinden ödün vermek” olarak ifade ettikleri cevabı, hem “işin anlamına ilişkin” soruda hem de “işsizlik neticesi en büyük korkunuz” sorusunda en yüksek oranda vermiş olmaları, onların vasıflarına bağlı olarak çeşitli ideallere sahip olduklarını göstermektedir. Araştırma kapsamına giren deneklerin, uzun süreli işsizlik durumunda, korkularından bir diğerinin “toplumdan tecrit edilme, yalnız kalma ve saygınlığını yitirmek” olduğu görülmektedir. Burada, işsizlerin, çalışma neticesinde elde edecekleri toplumsal statüye, işsizlik sonucu ulaşmayacaklarına ve bunun neticesinde toplumda bir saygınlığa sahip olmama ve dışlanma halinin ortaya çıkmasına ilişkin korkuları olduğu kanıtlanmaktadır. Böyle bir korkunun nedeni; işe yüklenen toplumsal değerdir. Elde edilen bulgular neticesinde ortaya çıkan en dikkat çekici yanıt “evlenmemek” yanıtı olmuştur. Burada ise; evlenme ve bir aile sahibi olabilmenin ilk şartı olarak görülen, düzenli bir gelire sahip olmama durumu, bahsedilen evlilik müessesinin kurulmasına bir engel olarak görülmektedir. Özellikle toplumumuzda sıkça duyduğumuz, “işsiz adama kız verilmez” şeklindeki ifadeler, bu korkuyu daha da artırmaktadır. Sürekli bir işsizlik halinde, bu şekilde korkular içinde olacaklarını belirten denekler, daha sonra oran olarak düşük olan, kişinin kendi psikolojik yapısıyla ilişkili; “suç işlemek”, “intihar etmek” ve “sigara ve alkole başlamak” gibi korkularının olduğunu ifade etmişlerdir.

6.3.2.3. Eğitimli İşsizlerin İşsizliğin Sonuçlarına İlişkin Görüşleri

Deneklerin, işsizliğin sonuçlarına ilişkin görüşlerini gösteren dağılım Tablo-53’te gösterilmiştir.

Tablo-53: Eğitimli İşsizlerin İşsizliğin Sonuçlarına İlişkin Görüşleri

İşsizliğin Ortaya Çıkardığı En Önemli Sonuç	Sayı	%
Hayat güçlüğü, parasızlık, aç kalmak	30	19.7
Psikolojik bozukluk, huzursuzluk, aşağılık duygusu, intihar isteği	50	32.9
Suç işlemek	35	23.0
Toplumdan tecrit edilme, yalnız kalma ve saygınlığını yitirmek	10	6.6
Toplumda horlanmak, saygı görmemek	8	5.3
Zararlı alışkanlıklar sahibi olmak-suç işlemek	17	11.2
Başka	2	1.3
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin “sizce işsizliğin ortaya çıkardığı en önemli sonuç nedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar geniş bir dağılım göstermekte ve ağırlıklı olarak ortaya çıkan bir sonuç söz konusu değildir. Buna göre; deneklerin % 32.9’u “psikolojik bozukluk, huzursuzluk, aşağılık duygusu, intihar isteği”, % 23’ü “Suç işleme”, % 19.7’si “hayat güçlüğü, parasızlık, aç kalmak”, % 11.2’si “zararlı alışkanlıklar sahibi olmak”, % 6.5’i “toplumdan tecrit edilme, yalnız kalma ve saygınlığını yitirmek”, % 5.5’i “toplumda horlanmak, saygı görmemek” yanıtlarını vermişlerdir.

Elde edilen bulgular, eğitilmiş işsizlere göre; işsizliğin daha çok psikolojik sorunlara yol açtığını, bu sorunları ekonomik temelli sorunların takip ettiğini ve daha sonra ise oran olarak sosyal nitelikli sorunlara sebep olduğunu söyleyebiliriz. Psikolojik nitelikli sorunların ağırlıklı olarak ifade edilmesi dikkat çekicidir (psikolojik bozukluk, huzursuzluk, intihar isteği, suç işleme, zararlı alışkanlıklara sahip olmak gibi). Daha sonra ekonomik temelli sorunlar ifade edilmiştir (hayat güçlüğü, parasızlık gibi). En sonra ise toplumsal temelli sorunlar (tecrit edilme, saygınlığını yitirme ve horlanma gibi) ifade edilmiştir.

6.3.3. Eğitilmiş İşsizlerin Ülkemizdeki İşsizlik Hadisesinin Genel Görünümüne, Sebep ve Sonuçlarına İlişkin Görüşleri

Ülkemizde, özellikle son 10 yılda yaşanan, ekonomik krizler nedeniyle büyüme ve istihdam alanında sıkıntılı bir dönem yaşanmıştır. İşsizlik, 2001 yılı kriziyle birlikte patlama yaparak kalıcılık görüntüsü vermeye başlamıştır. İşsizliğin çoğalmasıyla ekonomik ve toplumsal sorunların da giderek yoğunlaştığı, siyasal bunalımları besleyen bir ortamın oluştuğu rahatlıkla söylenebilir. 2002 yılı IV. Döneminde HİA sonuçlarına göre; Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre % 12.9 artarak, 2 milyon 636 bin kişiye ulaşmıştır. Türkiye genelinde işsizlik oranı % 11.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, işsizlerin % 18.1’ini “işten çıkartılanlar”, % 21.2’sini ilk kez iş arayanlar oluşturmaktadır. İşsizlik hadisesinden en fazla etkilenen kesim % 30 ile “Eğitilmiş genç nüfus” tur (DİE, 2003). Bu şekilde, sürekli ve kitlesel bir hal alan işsizlik hadisesinin çeşitli sebepleri ve bu sebeplere bağlı olarak çeşitli sonuçları bulunmaktadır. Çalışmamızın bu kısmında; işsizlikten en fazla etkilenen kesim olan eğitilmiş işsizlerin, işsizliğin sebeplerine ve sonuçlarına ilişkin görüşlerinin, iş bulmada etkili olan

faktörlerin neler olduğuna ilişkin görüşlerinin ve iş bulabileceklerine olan inanç düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

6.3.3.1. Eğitimli İşsizlerin, Ülkemizde Yaşanan İşsizlik Hadisesinin Ortaya Çıkışının En Büyük Sebebinin Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri

Ülkemizde yaşanan işsizlik hadisesinin en büyük sebebinin ne olduğuna ilişkin, araştırma kapsamına giren deneklerin görüşleri Tablo-54’da gösterilmiştir.

Tablo-54: Eğitimli İşsizlerin, Ülkemizdeki İşsizliğin En Büyük Sebebinin Ne Olduğuna İlişkin Görüşleri

Türkiye’deki İşsizliğin En Büyük Sebebi	Sayı	%
Ekonomik sistem	28	18.4
Fazla nüfus	8	5.3
İnsanların tembelliği	6	3.9
Yeteneksiz yöneticilerin başarısız ülke yönetimi	75	49.3
Partizanlık (torpil, rüşvet)	16	10.5
Düzen bozukluğu (dışa bağımlılık)	18	11.8
Başka	1	.7
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, “Türkiye’deki işsizliğin en büyük sebebi sizce nedir?” sorusuna, deneklerin % 49.3’ü “yeteneksiz yöneticilerin başarısız ülke yönetimi”, % 18.4’ü “ekonomik yapı”, % 11.8’i “düzen bozukluğu (dışa bağımlılık)”, % 10.5’i “partizanlık (torpil, rüşvet)”, % 5.3’ü “nüfusun fazla olması” ve % 3.9’u “insanların tembelliği” cevabını vermişlerdir.

Görüldüğü gibi, deneklerin büyük bir bölümü, ülkemizde işsizliğin sebebi olarak bireysel sorumsuzlukları göstermişlerdir. Ekonomik ve sosyal yapıdan kaynaklanan yapısal sorunlar (fazla nüfus, insanların tembelliği), oran olarak düşük düzeylerde kalmışlardır. Bu duruma, işsizlerin çalışma halinden yoksunluklarının sorumluluğunu kendi dışındaki yapıya ve bunu yöneten bireylere yüklemek istemeleri sebep olmaktadır. Dikkat edilirse; “ekonomik yapı” ve “fazla nüfus” gibi yapısal sebepler, denekler tarafından; işsizlik sebebi olarak düşük oranda belirtilmiştir. Bunun yanında; işsizlik sebebini kendileri dışındaki kadrolara yükleyen eğitimli işsizler, “insanların tembelliği”nin işsizlik sebebi olabileceğini kabulde aynı kararlılığı

göstermemektedirler. Eğitimli işsizlerin, belirttiği işsizlik sebeplerini incelediğimizde; işsizlerin sebepleri belirlerken, Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı ekonomik ve sosyal krizlerden etkilendikleri görülmektedir. Özellikle; “partizanlık (torpil, rüşvet)” ve “düzen bozukluğu (dışa bağımlılık)” olarak ifade bulan sebepler, son yıllarda ülkemizin en önemli sorunlarının temelini oluşturma işlevine sahiptirler. Ülkemizde, son yıllarda yaşanan, yolsuzluk araştırmaları adam kayırma ile ilgili tartışmalar ve rüşvet ile ilgili etik tartışmalar ve özellikle IMF’le imzalanan standby anlaşmaları neticesinde ülkemizin Dünya bankasından aldığı borçlar sebebiyle dışa bağımlı bir ülke konumuna düştüğüne dair taze tartışmalar, işsizlerin bu şekilde sebepler ifade etmesine sebep olabilmektedir.

6.3.3.2. Türkiye’de İş Bulmada En Fazla Etkiye Sahip Olan Faktörün Ne Olduğuna Dair Görüşleri

Türkiye’de iş bulmada etkili olan faktörlerin neler olabileceğinin, ölçülmesi için sorulmuş olan; “Türkiye’de iş bulmada en fazla etkili faktör nedir?” şeklindeki sorumuza, araştırma kapsamına giren deneklerin verdikleri cevapların dağılımı aşağıda Tablo-55’de gösterilmiştir.

Tablo-55: Eğitimli İşsizlerin Türkiye’de İş Bulmada En Fazla Etkili Olan Faktöre İlişkin Görüşleri

Türkiye’de İş Bulmada En Fazla Etkili Faktörler	Sayı	%
Güçlü bir tanıdığının olması	105	69.1
Allah’ın yardımı	2	1.3
Eğitim düzeyi (liyakat)	11	7.2
Meslek sahibi olmak	3	2.0
Eğitim düzeyi ile birlikte güçlü bir tanıdığının olması	23	15.1
Eğitim düzeyi ve iyi bir mesleğin olması	6	3.9
Başka	2	1.3
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, bu soruya deneklerimizin verdikleri yanıtlar başlıca üç başlık altında toplanmıştır. Bu soruya, deneklerin % 69.1’i “güçlü bir tanıdığının olması”, % 15.1’i “eğitim düzeyi ile birlikte güçlü bir tanıdığının olması” ve % 7.2’si “eğitim düzeyi” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya verilen diğer yanıtları, % 3.9’la

“eğitim düzeyi ve iyi bir mesleğin olması”, % 2.3’le “meslek sahibi olmak ve 1.3’lk oranlarla “Allah’ın yardımı” ve “başka” cevapları izlemiştir.

Elde edilen bulgulardan, eğitimi işsizlerin başlıca üç faktörü iş bulmak için en önemli referans noktası kabul ettikleri söylenebilir. Çok yüksek bir oran ile en etkili faktör olarak görülen “güçlü bir yakına veya tanıdığa sahip olmak” veya gündelik ifade ile “torpilin olması” şeklindeki görüşler sadece eğitimi işsizler için geçerli bir görüş değildir. Toplumun büyük bir kısmı iş bulmada en etkili faktörün güçlü bir tanıdığa sahip olmak olduğuna inanmaktadır. Bahsedilen, bu faktörün gerekliliğine öyle inanırlar ki, herhangi bir kişisel niteliğe sahip olan işsizlerin dahi iş bulabilmesi için güçlü bir tanıdığa mutlaka ihtiyacı olduğunu “eğitim düzeyi ile birlikte güçlü bir tanıdığının olması” yanıtı ile göstermektedirler. Eğitimi işsizlerin, iş bulmada etkili olduğuna inandıkları bir diğer faktör “eğitim düzeyi”dir. Bu yanıtta eğitimi işsizlerin aldıkları eğitimin, iş bulmaları için gerekli olan vasfı kazandırdığına inandıklarını göstermektedir.

Bu soruya verilen yanıtlara göre; dikkat edilmesi gereken en önemli yanıt “güçlü bir tanıdığının olması”dır. Zira; eğitimi işsizler Türkiye’de işsizliğin en büyük sebeplerinden birisi olarak “partizanlık”(torpil, rüşvet) cevabını vermişlerdir. Bu cevaplar, birbiriyle örtüşmeleri ve birbirini kanıtlar nitelikte olması bakımından dikkat çekicidir.

6.3.3.3. Türkiye’de İşsizliğin Mevcut Haliyle Sürmesi Halinde Ne Olabileceğine İlişkin Görüşleri

Eğitimi işsizlerin, işsizliğin mevcut haliyle sürmesi halinde, toplumsal yapıda meydana gelebilecek değişikliklere ilişkin görüşleri Tablo-56’da gösterilmiştir.

Tablo-56: Türkiye’de İşsizliğin Mevcut Halde Sürmesi Durumunda Ne Olabileceğine İlişkin Görüşleri

Türkiye’de Olası İşsizlik Sonuçları	Sayı	%
Hiçbir şey olmaz	58	38.2
İşyan olur iç savaş çıkar	34	22.4
İntiharlar artar	2	1.3
Suç oranı artar, Türkiye yaşanmaz bir hale gelir	43	28.3
Düzen değişikliği olur,	14	9.2
Başka	1	.7
Toplam	152	100.0

Araştırma kapsamına giren deneklere sorduğumuz, “Türkiye’deki İşsizlik mevcut şekliyle sürerse sizce ne olur?” şeklindeki sorumuza deneklerin % 38.2’si “hiçbir şey olmaz”, % 28.2’si “suç oranı artar, Türkiye yaşanmaz bir hale gelir”, % 22.4’ü “isyan olur / iç savaş çıkar” ve % 9.2’si “düzen değişikliği olur” yanıtını vermişlerdir. Ayrıca bu soruya, % 1.3 oranında “intiharlar artar” % 0.7 oranda ise; “başka” yanıtları verilmiştir.

Eğitimli işsizlerin verdikleri; “hiç bir şey olmaz” yanıtı işsizler arasında var olan anomik halin bir göstergesi olarak görülebilir. Bu bulgu, topluma karşı ilgisizlik ve anlamsızlık duygularına işaret etmektedir. Sorumuza verilen “hiç bir şey olmaz” yanıtı, aynı zamanda deneklerin, toplumun sorunlara karşı olan duyarsızlığına inandıkları ve bahsedilen sorunlara karşı herhangi bir tepki vermediklerine inandıklarının bir göstergesidir. Deneklerin vermiş oldukları yanıtlar, işsizliğin uzun süre bu haliyle sürmesi durumunda, toplumsal hareketlenmelerin ortaya çıkacağına inanmaları gerçeğini ortaya koymaktadır. Özellikle vermiş oldukları; “suç oranı artar. Türkiye yaşanmaz bir hale gelir.” ve “isyan olur / iç savaş çıkar” yanıtları bu inancı kanıtlar niteliktedir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, sorumuza verilen; “isyan olur / iç savaş çıkar” ve “düzen değişikliği olur” şeklindeki uç yanıtlarında önemli bir oranda yer tutmasıdır. “İntiharlar artar” yanıtı azınlıkta kalmıştır. Buradan hareketle; eğitimli işsizlerin, işsizliğin uzun süre devam etmesi durumunda, bireysel sorunlardan ziyade toplumsal sorunların ortaya çıkacağına inandıklarını söyleyebiliriz.

6.3.3.4. Yakın Bir Gelecekte İş Bulabileceklerine İlişkin İnançları

Tablo-57: Eğitimli İşsizlerin Yakın Bir Gelecekte İş Bulabileceklerine İnanıp İnanmadıkları Durumu

İş Bulabileceklerine Olan İnançları	Sayı	%
Evet inanıyorum	97	63.9
Hayır inanmıyorum	55	36.2
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, “Yakın bir gelecekte iş bulabileceğinize inanıyor musunuz?” şeklindeki sorumuza, deneklerin % 63.9’u “evet inanıyorum” yanıtını, % 36.2’si “hayır inanmıyorum” yanıtını vermiştir.

Elde edilen bulgular, eğitilmiş işsizlerin büyük bir bölümünün yakın bir gelecekte iş bulabileceğine inandığını göstermektedir. Bu inancın sebebi; toplumda ifadesini bulan eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin er ya da geç iş bulabileceğine dair düşüncelerinden kaynaklanmaktadır.

Eğitilmiş işsizlerin mezuniyet durumlarının, onların yakın bir gelecekte iş bulabileceklerine olan inanç düzeylerini etkileyip etkilemeyeceğini gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo-58: Eğitilmiş İşsizlerin Öğrenim Durumu İle Yakın Bir Gelecekte İş Bulabileceklerine İlişkin İnanç Düzeyleri Arasındaki İlişki

Öğrenim Durumu		İş Bulabileceklerine Olan İnançları		Toplam
		Evet	Hayır	
İki yıllık MYO Mezunu	Sayı	11	20	31
	%	35.5	64.5	100.0
Dört yıllık Üniv. Mezunu	Sayı	75	33	108
	%	69.4	30.6	100.0
Yüksek lisans yapmış ya da yapıyor olan	Sayı	10	3	13
	%	76.9	23.1	100.0
Toplam	Sayı	96	56	152
	%	63.2	36.8	100.0

$\chi^2 = 13.096$ $sd=2$ $P < 0.05$

Tablo-58’da görüldüğü gibi, “Yakın bir gelecekte iş bulabileceğinize inanıyor musunuz? şeklindeki sorumuza, iki yıllık meslek yüksek okulu mezunu olan deneklerin % 35.1’i, dört yıllık üniversite mezunu olan deneklerin % 69.4’ü ve yüksek lisans yapmış yada yapıyor olan deneklerin % 76.9’u “evet inanıyorum” yanıtını vermişlerdir. Aynı soruya, iki yıllık meslek yüksek okulu mezunu olan deneklerin % 64.5’i, dört yıllık üniversite mezunu olan deneklerin % 30.6’sı ve yüksek lisans yapmış yada yapıyor olan deneklerin % 23.1’i “hayır inanmıyorum.” yanıtını vermişlerdir.

Elde edilen bulgulara göre, eğitilmiş işsizler kitlesinde eğitim düzeyi yükseldikçe; yakın bir gelecekte iş bulabileceklerine olan inanç düzeyleri yükselmekte ve eğitim

düzeyi düştükçe; yakın bir gelecekte iş bulabileceklerine olan inanç düzeyleri düşmektedir. Buradan olarak; öğrenim durumu ile yakın bir gelecekte iş bulabileceğine inanma düzeyi arasında doğru bir orantının olduğu söylenebilir.

6.3.4. Eğitimli İşsizlerin Anomi ve Yabancılaşma Durumları

Anomi; sosyolojik olarak kriz dönemlerinde ya da sosyal değişimin hızlı yaşandığı toplumsal yapılarda ortaya çıkmakta ve bir grubu veya kitleyi ifade bakımından sosyolojik, ferdi boyutta ise psikolojik bir durum olarak değerlendirilmektedir. Durkheim bu manada anomiyi, “toplumun sancılı bir krizle ya da ... ani geçişlerle sarsıldığı bir zamanda meydana gelen durum” (Swingewood, 1998:145) olarak tanımlamıştır. Durkheim dahil bütün sosyologlar, anomiyi normsuzluk olarak değil “bir grup ya da toplumun üyelerinin nerede, nasıl ve ne şekilde hareket etmeleri gerektiğini belirleyen normların veya sosyal kuralların saygınlık ve etkinliklerinin azalması normlara bağlılığın zayıflaması sonucu fertlerin bir çeşit başıboşluk, düzensizlik, kargaşa, kararsızlık, karamsarlık ve belirsizlik içine düşmelerini ifade eden bir kavram (Bayhan, 1997:8) olarak kabul etmişlerdir. Başka bir deyişle; “anomi bir toplumdaki mevcut kültürel değer ve amaçlar ile o toplumda yaşayan bireylerin söz konusu amaç, değer kurallara uygun olarak davranma ve yaşama istekleri arasında belirgin bir farklılaşmanın ortaya çıkması sonucu toplumsal ilişkileri düzenleyen kural ve değerlerin aşılmasının doğurduğu karmaşa ve kuralsızlık durumudur” (Demir ve Acar,1993:30).

Yabancılaşma kavramı, anomiyi kavramı ile ilişkili olarak tanımlanmıştır. Bu kavram, insanın kendi özünden, ürününden, doğal ve toplumsal evresinden koparak onların egemenliği altına girmesi şeklinde tanımlanmış, başkalarının simgesi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca “yabancılaşma hem sosyolojik, hem psikolojik, hem de siyasal ve felsefi bir anlam taşımaktadır” (Tolan, 1981:3). Yabancılaşma bir güçsüzlük, anlamsızlık, yalnız olduğunu hissetme ve kendine yabancılaşma gibi durumları ifade etmektedir. Özellikle hızlı sosyal değişim zamanlarında ve ekonomik buhran dönemlerinde, toplum içerisinde özellikle bireylerin ruh halini etkileyen bir netice olarak ortaya çıkmaktadır. “İktisadi yapıları ne olursa olsun, siyasal sistemlerine ve gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın bütün çağdaş toplumlarda anomiyi ve yabancılaşmanın bu şekli ile toplumsal yapı içerisinde ortaya çıkan sorunlar karşısında, bu topluluğun bireyleri için sorgulama işlevi görmekte, insanlar bu olgu sayesinde

sorunlara karşı tavırlarını belirlemektedirler. Bu manada; Marx'a göre yabancılaşma, "sosyolojik olarak yorumlandığında, var olan toplumsal düzenin tarihsel, ahlaki ve sosyolojik bir eleştirisini ifade etmektedir" (Bayhan, 1997:29). Erich Fromm'a göre ise; "insanın özünden uzaklaşması ve ruhi unsurlarının zayıflamasıdır" (Görmez, 1991:77). Yine Fromm'a göre; Yabancılaşma kişinin kendisine bir yabancı gibi duyduğu deneyim biçimidir. İnsan, kendisine yabancı birisi olmuştur" (Bayhan, 1997:34).

İnsan hayatında en temel ve gerekli uğraş bir işe sahip olmaktır. Bir işe sahip olabilmek; hem hayatı devam ettirmeyi sağlayan düzenli gelirin elde edilmesi, hem de bu iş sayesinde toplumsal hayatın müesseselerine ve genel ilişkiler ağına kendilerine güvenen bir tavırla katılabilmek bakımından önemlidir. İşsizlik durumunda ise, bu hususun tersi olarak; anomik durumları, yabancılaşma ve sosyal bunalımlar ortaya çıkabilmektedir. İşsizlerin topluma, yöneticilere, toplumsal değer ve normlara güvenlerinin azaldığını görmekteyiz. İşsizlik aynı zamanda bahsedilen kitlede tek tek bulunan ve işsiz olarak nitelendirdiğimiz fertlerde, ahlaki inançların yıkımı, derin bunalım, emniyetsizlik, topluma olan güvensizlik, hiçlik ve geleceğe dair beklentilerin olumlu olmadığı bir psikolojik durum ortaya çıkarmaktadır.

6.3.4.1. Geleceğe İlişkin Umutları

Araştırma kapsamına giren deneklerin, geleceğe ilişkin umut düzeyleri aşağıda Tablo-59'te gösterilmiştir.

Tablo-59: Eğitimli İşsizlerin Geleceğe İlişkin Umutlu Olup Olmadıkları Durumu

Geleceğe Dair Düşünceler	Sayı	%
Umutluyum, iş bekliyorum	44	28.9
Umutsuzum ama iş bekliyorum	41	27.0
Umutsuzum ama gelecekte hiçbir beklentim yok	29	19.1
Umutlu olup olmadığımı bilmiyorum ama çeşitli beklentilerim var	16	10.5
Umutlu olup olmadığımı bilmiyorum, beklentim olup olmadığını da bilmiyorum	7	4.6
Umutluyum, düzen değişikliği olması gerekir	15	9.9
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin umut düzeyleri, çeşitli gruplarda ve derecelere göre incelenmektedir. Denekler sorduğumuz, "geleceğe dair olarak aşağıdakilerden

hangisini söyleyebilirsiniz?” şeklindeki soruya; % 28.9 oranında “umutluyum, iş bekliyorum.”, % 27 oranında “umutsuzum ama iş bekliyorum.”, % 10.5 oranında “umutlu olup olmadığımı bilmiyorum, ama çeşitli beklentilerim var.”, % 9.9 oranında “umutluyum, düzen değişikliği olması gerekir.” ve % 4.6 oranında “umutlu olup olmadığımı bilmiyorum, beklentim olup olmadığını da bilmiyorum.” yanıtlarını vermişlerdir.

Elde edilen bulgulara göre, araştırma kapsamına giren deneklerin umut düzeyleri, hiçte azımsanmayacak orandadır (% 28.9). Dikkat edilirse umutsuzum ifadesi bulunan cevapları işaretleyen deneklerin oranı % 46.1’dir. Dolayısıyla, araştırma kapsamına giren deneklerde, anomik bir durumun var olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca deneklerin % 19.1’i (umutsuzum ve gelecekte hiçbir beklentim yok diyenlerin oranı) yüksek düzeyde anomik bir hal içerisinde. Dikkat çekici bir diğer husus; eğitilmiş işsizlerin kayda değer bir kısmının “umutlu olup olmadığımı bilmiyorum” biçimindeki cevapları işaretlemiş olmalarıdır. Böyle bir yanıt bize umursamazlık ve protest bir tutumun varlığını göstermesi bakımından yabancılaşma eğilimindekilerin olduğunu göstermektedir. Benzer bir durum, “umutluyum, düzen değişikliği olması gerekir” diyen denekler içinde söz konusudur. Dikkat çekici bir diğer husus ise; eğitilmiş işsizlerin, umut düzeyleri ne olursa olsun iş bulma beklentisi taşımalarıdır. “iş bekliyorum” diyen eğitilmiş işsizlerin, hem “umutluyum” diyen denekler arasında, hem de “umutsuzum” diyenler arasında yer alması bu hususu doğrulamaktadır.

6.3.4.2. İşsiz İnsanın Toplum ve Bireylere Karşı Olan Yaklaşımı

Araştırma kapsamına giren deneklerin, işsizlerin topluma ve bireylere karşı bakış açılarını ölçtüğümüz bulgular Tablo-60'da gösterilmiştir.

Tablo-60: İşsiz İnsanın Toplum ve Bireylere Karşı Olan Yaklaşımına İlişkin Görüşleri

İşsiz İnsanın, Topluma ve Bireylere Karşı yaklaşımları	Sayı	%
Kendi durumunu başkalarıyla karşılaştırır. Onları kıskanır.	10	6.6
Hayat boş, karanlık, yaşamın anlamı yok	59	38.8
Kendi dışındakilere iyi göle bakmaz, her şeyi yapmaya hazırdır.	10	6.6
Kendisine olan saygısını yitirir.	18	11.8
Ailesine karşı sorumlulukları yerine getiremediği için huzursuz olur.	28	18.4
Eşitsizlikleri görür, düzenden nefret eder	19	12.5
Hepsi	5	3.3
Başka	3	2.0
Toplam	152	100.0

“İşsiz insan, toplumu ve bireyleri nasıl görür?” şeklindeki sorumuza; deneklerin % 38.8'i “hayat boş, karanlık, yaşamın anlamı yok.” yanıtını, % 18.4'ü “ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirmediği için huzursuz olur” yanıtını, % 12.5'i “eşitsizlikleri görür, düzenden nefret eder” yanıtını, % 11.8'i “kendisine olan saygısını yitirir” yanıtını, % 6.6'sı “ kendi durumunu başkalarıyla karşılaştırır, onları kıskanır” yanıtını, yine % 6.6'sı “kendi dışındakilere iyi gözle bakmaz, her şeyi yapmaya hazırdır” yanıtını vermiştir. Aynı soruya, verilen tüm cevapları kabul ettiklerini belirterek “hepsi” cevabını veren deneklerin oranı % 3.3'tür.

Görüldüğü gibi, araştırma kapsamına giren denekler; sorumuza geniş bir perspektiften yanıtlar vermişlerdir. Ancak, dikkat edilirse; deneklerin açıkladıkları tüm duygu ve düşüncelerde bir olumsuzluğun hakim olduğu (% 98) görülecektir. Nitekim, yaşamın boş ve anlamsız olduğu ve yaşamın tüm anlamını kaybettiğini belirten deneklerin oranı en yüksek değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorduğumuz soruya almış olduğumuz bu cevap işsizlerde yüksek düzeyde bir anomi ve yabancılaşma halinin varlığına işaret etmektedir. İşsizler için önemli olan bir diğer husus ailelerine karşı olan sorumluluklarını yerine getirmek anlamında aile bütçesine katkıda bulunmak istemek gerçeğidir. Ancak, işsizler düzenli gelire sahip olmadıklarından dolayı,

bahsedilen katkıyı yapamazlar ve bu yüzden huzursuz olurlar. Araştırmada elde edilen bir diğer dikkat çekici sonuç ise; işsizlerin sosyal ve ekonomik yapıyı eşitsiz bulduğu ve mevcut sisteme bir nefret besledikleri görüşünün üçüncü en yüksek oranlı cevap olmasıdır (% 12,5). Bu durum eğitilmiş işsizlerin; vasıf sahibi olmalarına karşın iş sahibi olmamalarını, mevcut sosyo-ekonomik yapının ortaya çıkardığına ilişkin görüşlerinin etkili olduğu biçiminde açıklayabiliriz. Bu cevap en uç durumun ifadesidir. Ayrıca, anomik düşüncenin de, isyan fikri biçimindeki göstergesidir. Araştırmamızda ortaya çıkan bir diğer kayda değer sonuç, eğitilmiş işsizlerin sorulan soruya “kendisine olan saygısını yitirir” yanıtını vermiş olmalarıdır. Bu cevapta, kişinin kendi kendisine yabancılaşma bağlamında bir yabancılaşma hali olarak görülmektedir. Araştırma kapsamına giren deneklerin, “kendi dışındakilere iyi gözle bakmaz, her şeyi yapmaya hazırdır” şeklinde vermiş oldukları yanıtlar, normsuzluk ve kuralsızlık bağlamında anomik bir halin varlığına işaret etmektedir.

Elde edilen bulgulardan özetle, işsizlerin; yaşamın anlamını kaybetmiş, ailelerine karşı kendilerini sorumlu hisseden ve bu sebeple huzursuz olan, sosyo-ekonomik sistemi tanımayan (değişim isteyen), kendi özüne saygısını yitirmiş olan ve her şeyi yapmaya hazır kişiler olduğunu söyleyebiliriz.

6.3.4.3. Eğitilmiş İşsizlerin Anomik Davranış Türlerine Sahip Olup Olmadıkları Durumu

Araştırma kapsamına giren deneklerin, hangi anomik davranış türlerine sahip olduklarını belirlemek amacıyla beyan tipi cümlelerden yararlanılmıştır.

Merton, insan davranışlarını kültürel hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için kullanılan kurumsallaşmış araçlara uygunluğu açısından çözümleyerek ünlü “uyum yolları tipolojisi” çizelgesini ortaya koymuştur.

Bireysel Uyum Biçimleri Tipolojisi

<u>Uyum Biçimleri</u>	<u>Kültürel Hedefler</u>	<u>Kurumsallaşmış Araçlar</u>
Uyum (Conformism)	+	+
Yenilik Yaratma (Innovation)	+	-
Şekilcilik (Ritualism)	-	+
Çekilme, Kaçış (Retrealizm)	-	-
İsyan (Rebellion)	±	±

Bu çizelgedeki (+) işareti kabul, (-) işareti ret anlamına gelmekte, (±) ise “temel değerlerin reddini ve yenilerinin arayışını simgelemektedir” (Tolan, 1981:72-73). Buna göre;

a) Uyum Davranışı: Birey, bu davranış biçiminde hem kültürel hedefleri hem de bu hedeflere ulaşırken kullanacağı kurumsal araçları benimseyen bir tavır sergilemektedir. Bu tür bir davranış gerçekte en çok görülen davranış biçimidir. Böyle bir durum toplumu denge ve devamlılık durumuna getirmektedir. Ancak ilginç olan; Merton’ın bu davranışı bir sapma olarak tanımlanabilecek böyle bir davranışın nasıl olup ta bir sapma tipolojisi içerisinde yer alabildiği her zaman tartışılabilir. Toplumun temel varolma koşulunun bir göstergesi olarak tanımlanabilecek böyle bir davranışın nasıl olup ta bir sapma tipolojisi içerisinde yer alabildiği her zaman tartışılabilir” (Tolan, 1981:73).

b) Yenilik Yaratma Davranışı: Birey, kültürel hedefleri kabul ederken, bu hedeflere ulaşmayı sağlayan kurumsal araçları reddeder.

Merton’a göre “toplumsal başarının maddi yönlerini vurgulayan ancak kurumsallaşmış araçların dağılımında veya kullanımında belli bir adalet sağlayamayan toplumlar ister istemez benimsetmeye çalıştıkları normlardan sapan davranışlar doğururlar. Böylece öngörülen kültürel hedeflere ulaşmak yeni toplumsal ve ekonomik güç kazanmak için toplumsal ve hatta yasal anlamda meşru olmayan yollara başvuranların sayısı giderek artmaya, bu davranış tipi toplumda yaygınlaşmaya ve neredeyse olgunlaşmaya başlar. Böyle bir uyum türü, başarı özlemlerini vurgulayan kültürel hedeflere göreli olarak bireylerin sosyalleşmesinde bazı uyumsuzlukların var olduğunu gösterir” (Tolan, 1981:73). Merton’a göre “yenilik yaratma davranışı, daha çok başarılı olabilmek için mesleki açıdan yetersiz ve eğitim düzeyi düşük olan gruplarda özellikle de alt sınıflarda ortaya çıkar” (Kızılcelik, 1994: 474).

c) Şekilci Davranış: Bu uyum tipinde; birey, kültürel hedefleri reddederken, kurumsallaşmış araçların varlığını kabul etmektedir. Merton’a göre “şekilci davranış, kişinin büyük bir maddi başarı içeren kültürel hedefleri terk etmesi, yada derece derece aşağıya indirmesi ve hızlı bir toplumsal mobilité ile arzularını tatmin edecek bir düzeye getirmesidir. Bu uyum tipinin temel özelliği, kültürel hedeflerin ve gerektirdiği sorumlulukların bir yana itilip, sanki bir zorunluluk varmışçasına kurumsallaşmış normların izlenmesidir. Merton bu davranış tipi ile, toplumsal statüyü bireyin kendi çabasına bağlayan kültürlerle daha sık karşılaştığı düşüncesindedir. Bu tür

toplumlarda, bireyle toplum arasındaki rekabete dayanan mücadele onlarda belirsiz bir güvensizlik ve korku duygusu uyandıracaktır. Bu duygudan kurtulmak amacıyla birey, istek ve özlemlerinin düzeyini düşünerek, sonuçta kültürel hedefleri bir yana bırakıp eylemlerin kurumsallaşmış araçlara uydurmakla yetinecektir. Bu uyum türü içerisinde olanlar genellikle “ben elde ettiklerimle tatmin olmasını bilen bir insanım”, çok yükseklere bakarsan sonunda düş kırıklığına uğrarsın “gibi durumlarını rasyonelleştirici deyişlerle kendilerini avutanlardır” (Tolan, 1981: 75-76).

d) Geriye Çekilme Davranışı: Bu uyum tipinde hem kültürel hedeflerin hem de kurumsallaşmış araçların reddi söz konusudur. “Çekilme-Kaçış davranışı bireyin, bir zamanlar inandığı ve yücelttiği kültürel hedefleri ve bu hedeflere yönelik kurumsallaşmış yolları temelli olarak terk etmesi anlamına gelir.” Birey artık bir zamanlar içselleştirdiği kültürel başarı hedeflerine götürecek kurumsallaşmış araçları kullanabileceğine olanak kalmadığı inancını taşımaktadır. Ancak yine içselleştirdiği toplumsal baskılar onu, bu hedeflere erişmek için meşru olmayan araçları kullanmaktan alıkoymakta, birey de bu durumda kendisini derin bir psikolojik engellenme ortamı içerisinde bulmaktadır. Başka bir anlatımla, başarı hedefini gerçekte tümüyle reddetmeyen birey bunu bir bozgun ve karamsarlık, suskunluk ve küskünlük duygusu ile ikame etmiş olmaktadır” (Tolan, 1981:77).

e) İsyen Davranışı: Hem kültürel hedeflerin, hem de kurumsal araçların tümünden reddi anlamına gelen isyan davranışında; bireyler hayallerinde kurdukları yeni kültürel hedefler ve kurumsal araçları, sosyal yapıyı tümünden değiştirerek, yeniden kurdukları hedef ve araçları içeren, yeni bir sosyal yapı kurma amacı güderler. “Bu davranış biçiminde bireyler, var olan toplumsal yapıdan bütünüyle koparak yerine temelden farklı yeni bir yapı kurmayı amaçlarlar. Bu uyum türünün kökeninde, kurumsallaşmış sistemin meşru hedeflere ulaşmayı engellediği düşüncesi yatar. Eğer bu düşünce siyasal eylem biçimine dönüşürse eyleme katılan devrimciler mevcut toplumsal yapıdan koparak kendi gruplarını ve ideolojilerini oluştururlar” (Tolan, 1981:77-78). Bu uyum tipine örnek olarak genç çete gruplarının oluşturduğu gençlik hareketlerine veya çeşitli devrimci yapılanmaları örnek verebiliriz.

R.K. Merton’un bu şekilde, açıklamaya çalıştığı anomik davranış türlerinin, araştırma kapsamına giren, eğitilmiş işsizler kitlesinde var olup olmadığının tespiti için; Nihat Erdoğan’ın, İzmir’de yine işsizler üzerine yapmış olduğu çalışmada (Erdoğan, 1991:76-77), anomik davranış türlerini göstermek amacıyla kullandığı beyan cümleleri

kullanılacaktır. Buradan hareketle; daha önce işsizler üzerinde yapılan çalışmalarda, öne çıkan anomik davranışların, eğitilmiş işsizler kitlesinde de var olup olmadığı ortaya konacaktır.

Erdoğan, yaptığı çalışmada; yenilik yaratma, geri çekilme ve isyan olmak üzere üç davranış türünün öne çıktığını ortaya koymuştur.

Buna göre; araştırma kapsamına giren eğitilmiş işsizlerin, bahsedilen anomik davranış türlerinden hangilerine sahip olduklarını gösteren tablolar aşağıda gösterilmiştir.

1. Geriye Çekilme (Retreatism) örnekleri

Beyan – 1) “İşsiz için her şey karanlıktır. Mutlu olamaz. İşsiz insan karamsardır.”

Tablo-61: Beyan-1 Yanıtları Dağılımı

	Sayı	%
Evet / Katılıyorum	115	75.7
Hayır / Katılmıyorum	37	24.3
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, araştırma kapsamına giren deneklerin % 75.7’si bu cümleye, “evet / katılıyorum” demiştir. % 24.3’ü ise; hayır / katılmıyorum” demiştir. Elde edilen bulgular, deneklerin çok büyük bir kısmının, işsiz birey için karamsar bir tablo çizdiğini göstermektedir.

Beyan – 2) “Hayatı kötü görür, nefret eder, korkak ve çekingen olur.”

Tablo-62: Beyan -2 Yanıtları Dağılımı.

	Sayı	%
Evet / Katılıyorum	111	73.0
Hayır / Katılmıyorum	41	27.0
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin % 73’ü bu cümleye, “evet / katılıyorum” demiştir. % 27’si; “hayır / katılmıyorum” demiştir. Buradan olarak; deneklerin çok büyük bir bölümü işsiz bireyin, çekingen olacağını ve girişimci bir ruha sahip olmadığını ifade etmektedir.

Beyan – 3) “Ölmek ister, gururu kırılır.”

Tablo-63: Beyan -3 Yanıtları Dağılımı.

	Sayı	%
Evet / Katılıyorum	70	46.1
Hayır / Katılmıyorum	82	53.9
Toplam	152	100.0

Bu cümleye, deneklerin % 53.9'u “hayır / katılmıyorum” demiştir. % 46.1'i ise; “evet / katılıyorum” demiştir. Görüldüğü gibi, eğitilmiş işsizler kitlesinde ölmek fikri yani intihar eğilimi düşük düzeydedir.

Beyan – 4) “Çalışan insanlara imrenir, kendisine kızar, hayata küser.”

Tablo-64: Beyan -4 Yanıtları Dağılımı.

	Sayı	%
Evet / Katılıyorum	109	71.7
Hayır / Katılmıyorum	43	28.3
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin % 71.7'si bu cümleye, “evet / katılıyorum” demiştir. % 28.3'ü ise; “hayır / katılmıyorum” demiştir. Buradan olarak; işsiz bireylerde, çalışan kişilere bir imrenme davranışı vardır. Bunun yanında, hayata karşı yüklenen anlamsızlık, mutsuzluk ve küsmeye bu beyanda da karşımıza çıkmaktadır.

Geriye çekilme davranışı ile ilgili olarak ele aldığımız; beyan cümlelerinden elde edilen sonuçlar, işsizlerde, intihar eğilimi hariç geriye çekilme davranışı yüksek oranda görülmektedir. Ölümü düşünme veya intihar eğilimi ise; diğer beyanlara göre düşük düzeyde kalmaktadır.

2. Yenilik Yaratma (Innovation) örnekleri

Beyan – 5) “İşsiz insan kötü düşünür, her şeyi yapabilir.”

Tablo-65: Beyan -5 Yanıtları Dağılımı

	Sayı	%
Evet / Katılıyorum	75	49.3
Hayır / Katılmıyorum	77	50.7
Toplam	152	100.0

Beyan cümlesine, deneklerin % 50.7'si “hayır / katılmıyorum” demiştir. % 49.3'ü ise; “evet / katılıyorum” demiştir. Verilen cevaplara göre; işsizlerin, her şeyi yapabileceklerine bir itirazlarının var olduğu görülmektedir. Ancak, oranların birbirine yakınlığı dikkat çekicidir.

Beyan – 6) “Aşağılık duygusuna kapılır, bu duyguyu kötü işlerle yok eder.”

Tablo-66: Beyan -6 Yanıtları Dağılımı.

	Sayı	%
Evet / Katılıyorum	64	42.1
Hayır / Katılmıyorum	88	57.9
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerin % 57.9'u bu cümleye, “hayır / katılmıyorum” demiştir. % 42.1'i ise; “evet / katılıyorum” demiştir. İşsizler, benzer şekilde; “aşağılık” kavramını kabul edememişlerdir. Beyan-5'te olduğu gibi, işsizlerin “kötü işler” yapabileceği fikri düşük oranda kalmaktadır.

Beyan – 7) “Karnı açtır, her yola başvurur. Adamı delirtir. Banka soygununa kadar götürür.”

Tablo-67: Beyan -7 Yanıtları Dağılımı

	Sayı	%
Evet / Katılıyorum	64	42.1
Hayır / Katılmıyorum	88	57.9
Toplam	152	100.0

Beyan cümlesine, deneklerin % 57.9'u “hayır / katılmıyorum” % 42.1'i ise “evet / katılıyorum” demiştir. Bu cümlede de oranlarda bir eşitlik söz konusudur. Ancak, yine de bu cümleye işsizlerin yarısından fazlasının katılmadığı ortadadır.

Beyan – 8) “Hırsızlığa başvurur, adam vurabilir, her şeyi yapar.”

Tablo-68: Beyan -8 Yanıtları Dağılımı

	Sayı	%
Evet / Katılıyorum	71	46.7
Hayır / Katılmıyorum	81	53.3
Toplam	152	100.0

Görüldüğü gibi, beyan cümlesine, deneklerin % 53.3’ü “hayır / katılmıyorum”, % 46.7’si ise; “evet / katılıyorum” demiştir. Oranlarda yine bir eşitlik olmasına rağmen, hırsızlık, adam vurma gibi eylemler, az bir farkla da olsa kabul edilmemektedir.

Yenilik yaratma davranışı ile ilgili olarak ele aldığımız, beyan cümlelerine genel olarak baktığımızda; yenilik yaratma davranışının orta düzeyde belirlediğini ve yenilik yaratma davranışının, geriye çekilme davranışı kadar görülmediğini söyleyebiliriz.

3. İsyan (rebellion) örnekleri

Beyan – 9) “Ülkenin rejimine kötü gözle bakar. Onu beğenmez, rejim değişikliği olmasını ister.”

Tablo-69: Beyan -9 Yanıtları Dağılımı

	Sayı	%
Evet / Katılıyorum	124	81.6
Hayır / Katılmıyorum	28	18.4
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, beyan cümlesine, deneklerin % 81.6’sı bu cümleye, “evet / katılıyorum”, % 18.4’ü ise; “hayır / katılmıyorum” demiştir. İşsizlerde, işsizlik hadisesinin sebebi olarak, özellikle ekonomik sistemi dolayısıyla; bu sistemi yönlendirenleri görmek gibi bir durum söz konusudur. Dolayısıyla; sisteme yükledikleri bu sorumluluk, onları sisteme karşı olmaya ve sistemin değişmesi fikrine yöneltmiştir.

Beyan – 10) “Her zaman bunalımdadır, isyankar olur, hınç doludur.”

Tablo-70: Beyan -10 Yanıtları Dağılımı

	Sayı	%
Evet / Katılıyorum	107	70.4
Hayır / Katılmıyorum	45	29.6
Toplam	152	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, beyan cümlesine, deneklerin % 70.4’ü “evet / katılıyorum”, % 29.6’sı ise; “hayır / katılmıyorum” demiştir. Deneklerin çok büyük bir kısmı; işsizlerin bunalımda olduklarını, isyanda olduklarını ve topluma karşı hınç dolu olduklarını ifade etmişlerdir.

Buradan hareketle, “isyana” davranışının, işsizler arasında çok yüksek düzeyde belirdiğini söyleyebiliriz. Ancak, bu durum; sadece düşünsel olarak kalmakta ve özellikle, ülkemizde aile içerisindeki sosyal dayanışma anlayışı sebebiyle pratiğe dökülmemektedir.

İşsizler arasında, Merton’un anomik davranış türleri olarak ifade ettiği tarzda; yüksek düzeyde, geriye çekilme ve isyana davranışı ve orta düzeyde yenilik yaratma davranışı görülmektedir.

6.3.5. Eğitimli İşsizlerin Değişik Konulara İlişkin Görüşleri

Ülkemizde yaşanan işsizlik hadisesinin; işsizlerin, Türkiye'nin genel ekonomik, sosyal ve siyasal yapısı hakkındaki görüşlerine olan etkisi ve çeşitli konulardaki genel eğilimlerinin değişimine olan etkisinin belirlenmesi amacıyla ve anket sorularımızdan bazılarının cevaplarının sınanması amacıyla oluşturduğumuz çeşitli cümlelere araştırma kapsamına giren deneklerin cevap vermeleri istenmiştir. Bahsedilen beyan cümlelerine verilen yanıtlar aşağıda Tablo-71'de gösterilmiştir.

Tablo-71: Eğitimli işsizlerin Değişik Konulara İlişkin Görüşleri

	Evet / Katılıyorum		Hayır / Katılmıyorum		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1.Mevcut siyasi kadrolar işsizlik sorununu çözer.	17	11.2	135	88.8	152	100
2.Türkiye insanların mutlu ve özgür olduğu bir ülkedir.	12	7.9	140	92.1	152	100
3.Her şeye rağmen devlet her zaman güçlü olmalıdır.	76	50	76	50	152	100
4.Türkiye geleceğin lider ülkesi olacaktır.	37	24.3	115	75.7	152	100
5.Halkın, milletin dertlerinden önce milli menfaatler gelir.	82	53.9	70	46.1	152	100
6.İşsizlik hayatta yaşanan en acı tecrübedir. İnsanı her türlü kötü yola sevk eder.	115	75.7	37	24.3	152	100
7.Türkiye'de çok para kazanmanın yolu şans oyunu oynamaktan geçer.	88	57.9	64	42.1	152	100

Birinci beyan tipi cümlede, eğitimli işsizlerin siyasetçilere ve ülkenin siyasi yönetimine güven duyup duymadığı eğilimini, işsizlik sorununun çözümü bakımından sınamak amaçlanmıştır. Bu amaçla; ifade ettiğimiz “mevcut siyasi kadrolar işsizlik sorununu çözer.” cümlesine, araştırma kapsamına giren deneklerin, % 11.2'si “evet-katılıyorum”, % 88.3'ü ise “hayır-katılmıyorum” demiştir. Elde edilen bulgular; eğitimli işsizlerin büyük bir çoğunluğunun, ülke yönetimini elinde bulunduran siyasi kadrolara işsizlik sorununu çözmek bakımından güvenmediğini göstermektedir. Ülkemizde siyasi kadrolara, işsizlik hadisesini doğuran sebeplerden biri olarak gören eğitimli işsizlerin,

aynı siyasi kadroların çözüm olmayacağına da aynı kararlılıkla inanması dikkat çekicidir.

İkinci beyan cümlesinde; ülkemizin genel yapısının, işsizlerimiz için ne ifade ettiğinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu cümle beyan cümleleri içerisindeki en genel eğilimi ifade etmektedir. Buna göre; “Türkiye insanların mutlu ve özgür olduğu bir ülkedir.” cümlesine, deneklerin % 7.9’u “evet-katılıyorum”, % 92.1’i ise; “hayır-katılmıyorum” demiştir. Görüldüğü gibi, işsizlerin tamamına yakını Türkiye’de insanların mutsuz olduğunu ve özgür hareket etmediklerini ifade etmişlerdir. “Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan bir araştırmaya göre; dünyanın en mutsuz insanların Türkiye’de olduğu, Türklerin % 93’ünün ülkesinden memnun olmadığı”(Posta Gazetesi, 22 Aralık 2002) şeklinde bir sonuç çıkmıştır. Ancak yapılan araştırmadan elde edilen sonuçların, bizim çalışmamızla paralellik göstermesi dikkat çekicidir. Ülkemizin mevcut iktisadi ve sosyal yapısı, özellikle işsizlerimizi mutsuz kılmaktadır. Özgürlük hususu sıkça dillenen ve son yıllarda Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde uyum yasaları çerçevesinde düzenlenmeye çalışılmaktadır.

Üçüncü beyan cümlesinde; işsizlerin devlet kavramına ilişkin eğilimleri belirlenmeye çalışılmıştır. “Her şeye rağmen devlet her zaman güçlü olmalıdır.” cümlesine, deneklerin % 50’si “evet-katılıyorum”, % 50’si ise; “hayır-katılmıyorum” demiştir. Değişen ve dönüşüme uğrayan dünyada, devlet kavramının azalan öneminin farkında olarak; işsizlerin yarısının “devlet her zaman güçlü olmalıdır” demesinin önemli olduğu söylenebilir. Bu şekilde bir sonucun çıkmasının; Türk Devlet geleneğinde, devlete verilen önemin fertlerin milli hafızasına kazınmasından kaynaklandığı kanaatindeyiz.

Dördüncü beyan cümlesinde; ülkemizin geleceği konusundaki görüşlerine ilişkin eğilimleri tespit edilmeye çalışılmaktadır. “Türkiye geleceğin lider ülkesi olacaktır.” cümlesine, deneklerin % 24.3’ü “evet-katılıyorum”, % 75.7’si ise; “hayır-katılmıyorum” demiştir. Bu sonuçlar; işsizlerin büyük bir kısmının, Türkiye’nin geleceğini bugünkünden iyi görmediğini göstermektedir.

Beşinci beyan cümlesinde, benzer bir eğilim belirlenmeye çalışılmıştır. “Halkın, milletin dertlerinden önce milli menfaatler gelir.” cümlesine, deneklerin % 53.9’u “evet-katılıyorum”, % 46.1’i ise; “hayır-katılmıyorum” demiştir. Elde edilen bu sonuçta bize; Türk Devlet geleneğinin nüvelerinin gençlerimiz arasında taşındığını ve çeşitli eğilimlerinin belirlenmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca; anketi

uyguladığımız günlerde ortaya çıkan, II. Körfez savaşı'nın başlayacağı ve ülkemizin de bu savaşta yer almak zorunda kalacağı söylentileri de bu şekilde bir sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuş olabilir.

Altıncı beyan cümlesinde; işsizlik durumunun genel ruh hali bir kez daha belirlenmeye çalışılmıştır. “İşsizlik hayatta yaşanan en acı tecrübedir. İnsanı her türlü kötü yola sevk eder.” cümlesine, deneklerin % 75.7'si “Evet-Katılıyorum”, % 24.3'ü ise; “Hayır-Katılmıyorum” demiştir. Elde edilen sonuç; şu ana kadar çeşitli sorularla sınıadığımız işsizliğin toplumsal ve ruhsal sonuçlarına ilişkin bulguları desteklemesi bakımından önemlidir. Ayrıca, “İnsanı her türlü kötü yola sevk eder.” İfadesini anlam olarak karşılayan cümleyi içinde barındıran her cevap şikkında kabul oranlarının düşük çıkması dikkat çekicidir. Eğitimli işsizler, bu şekilde bir hususu kabulde zorlanmaktadırlar.

Yedinci beyan cümlesinde ise; Türkiye'de şans oyunları oynama sıklığının veya şans oyunu oynama eğiliminin, eğitimli işsizler kitlesinde de var olup olmadığının ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda; “Türkiye'de çok para kazanmanın yolu şans oyunu oynamaktan geçer.” cümlesine, deneklerin % 57.9'u “evet-katılıyorum”, % 42.1'i ise; “hayır-katılmıyorum” demiştir. Elde edilen sonuçlara göre; eğitimli işsizlerin, şans oyunu oynamaya eğilimlerinin ve şans oyunu oynayarak para kazanma inançlarının, Türkiye ortalamasının altında olduğu söylenebilir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

İşsizlik, günümüz dünyasının en önemli sosyo-ekonomik sorunlarından biridir. İşsizlik, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun hemen hemen her ekonomik yapıda, yaygınlığı farklı olmakla birlikte görülen bir hadisedir. Ortaya çıkardığı ekonomik, kültürel ve psikolojik sorunlar itibariyle azaltılması gereken bir olgudur. Özellikle, yaşanan yeni ekonomik değişimler, toplumsal yapıda meydana gelen gelişmeler, üretim sisteminde ortaya çıkan farklılaşmalar, işsizliği karmaşık, kronik ve küresel bir sorun haline getirmiştir.

İşsizlik kavramı en kapsamlı şekilde; “çalışma irade ve iktidarında olup da cari ve geçer ücret üzerinden ve ayrıca kanun yahut örf ve adetle tayin edilmiş saatler zarfında iş aradığı halde bulamayan kimselerin toplamı” (Ülgener, 1991:113) olarak tanımlanmıştır. Tanımdan anlaşılacağı gibi, işsizlik hadisesinden bahsedebilmemiz için öncelikle işsiz olarak adlandırdığımız bireylerin çalışmaya istekli ve yetenekli olmaları ve iş arıyor olmaları gerekmektedir. Çalışma isteğinde olmayan bir kişi için işsizlikten bahsedemeyiz. Bu durumu “iradi” ve “gayri iradi” işsizlik kavramları ile ifade etmekteyiz. Bu anlamda işsiz, çalışmayı isteyen ve çalışmak için gerekli fiziki ve psikolojik şartları taşıdığı halde uygun bir iş bulamayan kimse olarak tanımlanmaktadır. İfade edilen tanım, gayri iradi işsiz kategorisi içerisinde yer alan işsizleri kapsamaktadır. Çeşitli nedenlerle iş olduğu halde çalışmak istemeyenler ise, iradi işsiz olarak nitelenirler.

Her ekonomik sistemde, işsizliğin ortaya çıkmasında etkili olan başlıca dört faktörün olduğu kabul edilmektedir. Bu faktörler, kendini az çalışma ve gizli işsizlik şeklinde gösteren donatım yetersizliği, ekonomik yapının yetersizliği, örgütlü sendikacılık hareketlerinin yaygınlaşmaması sebebiyle ortaya çıkan emek piyasasının iyi örgütlenmemesi ve talep yetersizliği veya istikrasızlığı olarak ifade edilmiştir.

İşsizlik ortaya çıkışındaki etkenler göz önüne alınarak bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Buna göre, işsizlik çeşitleri; mevsim işsizliği, teknolojik işsizlik, bünyevi işsizlik, arazi işsizlik, konjonktürel işsizlik, gizli işsizlik ve tek başına bir kategori olmamalarına rağmen, rastlantı işsizliği, zorla meydana getirilen işsizlik, yanılıcı işsizlik, ihtiyari işsizlik ve işgücü tortusunun işsizliğidir.

İşsizlik hadisesi, yalnızca ekonomik yapıda ortaya çıkan bir sorun olarak değil, benzer şekilde toplumsal, psikolojik ve siyasal açıdan da büyük sorunlara sebep olan bir olgudur. İşsizlik, işsiz olan kişinin kendisini yararsız, istenmeyen insan olduğu

duygusunu yaratır. İnsanlarda korku ortaya çıkarır. Zira insanlar açısından en tehlikeli durum kaygılarının belirmesi ve korku durumunun ilerlemesidir. Son olarak, işsizlik bireyi topluma uzaklaştırdığı gibi yabancılaşma ve topluma karşı nefret durumunu ortaya çıkarır. İşsizlik olgusu, psikolojik olarak; stres, depresyon eğilimleri, öz güvenin zedelenmesi, toplumsal ve ailevi rolü kaybetmenin verdiği duygusal çöküntü ve belirsizliğe bağlı ortaya çıkan psişik baskılar biçiminde sonuçlar doğurmaktadır. Toplumsal olarak ise; çeşitli anomik süreçleri (zararlı alışkanlıklar, suç işleme eğilimi, intihar, topluma ve mevcut sosyo-ekonomik düzene bağlılığın yitirilmesi gibi) ve çeşitli siyasi sonuçları olan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya’da yaşanan işsizlik olgusu, ortak yapısal özelliklere sahip olmasına rağmen ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı nitelikler göstermektedir. Bu anlamda, gelişmekte olan ülkelerdeki işsizliğin yapısal nitelikleri, gelişmiş ülkelere göre çeşitli farklılıklar arz etmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik, yapısal bir hal almıştır. Mevcut üretim unsurlarının ekonomik açıdan istihdamı olumlu yönde etkileyemedikleri ve bu tip ülkelerde süregelen bir işsizlik hadisesinin varlığı kabul edilmiştir. Bu ülkelerde en çok görülen işsizlik türü özellikle tarım alanlarında ortaya çıkan gizli işsizliktir. İşsizlik hadisesi, kırsal kesimde yer alan nüfusu kent merkezlerine göçe zorlamakta, böylece yeni işsiz grupların kent alanlarına girmelerine ve dolayısıyla işsizliğin kronik bir hal almasına sebep olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik, mevsim işsizliği ve kronik fazla nüfus değişkenleri tarafından tetiklenmektedir.

Gelişmiş ülkelerde işsizlik ise, üretimde makinenin işgücüne ikâme edilmesi neticesinde teknolojik işsizlik şeklinde ortaya çıkar. Ayrıca, savaşlar, ekonomik krizler ve ekonomik buhran veya daralma dönemlerinde işsizlik oranlarında artışlar meydana gelir. Dünya’da üretim sisteminde, ekonomik düzende ve toplumsal yapıda yaşanan değişimlerde gelişmiş ülkelerde işsizliğe sebep olmaktadır. Sanayi ötesi dönüşüm olarak adlandırdığımız, yeni değişimlere ayak uyduramayan gelişmiş ülkeler işsizlik hadisesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu değişimler, özellikle postfordist üretim rejimine geçişle birlikte başlayan ve buna bağlı olarak istihdamın sanayi sektöründen, hizmet sektörüne doğru kayması ile devam eden bilgi ve teknolojiye dayalı küresel ekonomik sistemde yaşanmaktadır. Bu yeni sistemin ortaya çıkardığı aktörler (çok uluslu şirketler gibi) gelişmiş ülkelerde işsizliğin artmasına sebep olmaktadır.

Ülkemizde, işsizlik özellikle son 15-20 yıla, toplumsal, ekonomik psikolojik sonuçları ile damgasını vuran en önemli iktisadi bünye sorunudur. Ülkemizde de işsizlik, çeşitli yapısal özellikler taşımaktadır. Türkiye’de işsizliğin 1950 yılından itibaren köyden kente başlayan göç olgusuna bağlı olarak yükseliş trendine girdiği kabul edilmiştir. İşsizlik, kentsel alanlarda, kırsal alanlara oranla daha yüksek boyutlardadır. Ülkemizde kırsal alanlarda tek tip tarım ürünü şeklinde bir üretim söz konusu olduğundan özellikle mevsim işsizliği yaygınlık kazanmıştır. Türkiye ayrıca, kayıt dışı ekonominin ulaştığı büyüklük ve bunun yarattığı işgücü piyasası sebebiyle, düşük katma değer ya da düşük gelirin ortaya çıkardığı eksik istihdam sorunu ile uğraşmaktadır. Eksik istihdam olgusu, işsizliğin artışına sebep olmaktadır. Bu arada, ülkemizde istihdam edilen kişiler için işverenlerin ödediği prim ve vergi oranlarının yüksek olması dolayısıyla işverenler istihdam sayılarını düşük tutmaktadırlar. Ülkemizde işsizlik yapısal bir hal almıştır. Hızlı nüfus artışının varlığı, yatırımların arttırılamaması, çalışma mevzuatındaki durağanlık, eğitim sisteminin iyi işlememesi, köyden-kente göçler, dış ülkelere gönderilen işçi sayısındaki azalma gibi faktörler, yapısal işsizliğin ortaya çıkmasının sebepleri olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de ekonomik yapı tam olarak olumlu bir trend yakalayamadığından sık sık ekonomik kriz denilen iktisadi daralmalarla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu krizler de mevcut işsizlik oranlarını yükseltmektedir. Örneğin; Şubat 2001’de finans sektöründe ki daralmaya bağlı olarak beliren ekonomik kriz neticesinde bugüne kadar bir milyona yakın kişi işsiz kalmıştır. Ülkemizde işsizlik, genel manada toplumun her kesimini etkileyen bir sorun olmasına rağmen özellikle son yıllarda bazı kitleleri daha fazla etkilemektedir. İşsizlik, genç işsizliği, kadın işsizliği ve eğitilmiş işsizlik olmak üzere başlıca üç kitleyi etkilemektedir.

Bahsedilen kitlesel işsizlik tiplerinden, çalışmamızın konusunu oluşturması sebebiyle en çok eğitilmiş işsizlik olgusu üzerinde durduk. Eğitilmiş işsizlik, son yıllarda ülkemizde oldukça artış gösteren bir olgudur. Eğitilmiş işsizlik; bir ekonomik yapıda, yetişmiş, yüksek bir eğitim düzeyine sahip bireylerin gerekli yeterlik ve donanıma sahip olmalarına rağmen istihdam hacminin darlığından dolayı irade dışı bir şekilde çalışma hayatına katılamamaları durumu olarak tanımlanabilir. Eğitim düzeyi yüksek olan bireylerde işsizlik hadisesinin görülmeyeceğine dair ekonomik teorilere rağmen, ekonomik yapının yetersizliği, yatırımların arttırılamaması, eğitim sisteminin iyi ayarlanamaması ve yeni teknik ve bilimsel gelişmelere uyumlu işgücü geliştirilememesi

sebebiyle eğitimli işsizlik gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun her ülkede görülmeye başlanmıştır. Eğitimli işsizlik, gelişmekte olan ülkelerde yüksek öğrenim görmüş, nitelikli işgücü potansiyelinin branşlarında veya uzmanlık alanlarında verimli ve rasyonel kullanılmamasından dolayı ortaya çıkan, açık ve gizli işsizlik özellikleri gösteren iradi veya gayri iradi biçimde yaşanan bir işsizlik türü olarak ifade edilebilir. Ülkemizde eğitimli işsizlik 2002 yılı IV. Dönem H.İ.A. sonuçlarına göre, % 30 olarak gerçekleşmiştir. Bu haliyle Türkiye’de her üç eğitimli gençten birisi işsizdir. Ülkemizde eğitimli işsizliğin artmasında; eğitime bütçeden ayrılan payların düşük düzeyde kalması, üniversiteye giriş kontenjanlarının belirlenmesinde istihdam hacminin dikkate alınmaması, eğitim sisteminin doğru bir zemine oturtulamaması ve günlük politik menfaatler sebebiyle uzmanlık ve yeterlik koşulları gözetilmeden yapılan istihdam faaliyetleri etkili olmaktadır. Eğitimli işsizlik, ekonomik olarak ortaya çıkardığı sorunların yanı sıra çeşitli sosyo-psikolojik sorunlara da yol açmaktadır. Bu sorunlar, eğitimli işsizlerde daha yoğun bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle; çaresizlik, hiçlik şeklinde kendini gösteren anomi ve yabancılaşma eğilimleri bu kitlede belirgin olarak görülmektedir. Bunun dışında, işsizliğe bağlı olarak; stres, depresyon, kişisel başarıda düşüş, aile içi ilişkilerde uyumsuzluk, toplumda sosyal çözümlenme, alkol ve sigara kullanımının artması ve intihar gibi psiko-sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Eğitimli işsizler kitlesinde bu denli sorunlara sebep olan işsizlik, aynı zamanda bu kitle içerisinde demografik, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik özelliklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Eğitimli işsizlerin bu ortak özellikleri, uygulamalı çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bu anlamda, araştırma kapsamına giren eğitimli işsizlere uygulanan anket verilerinin sonuçlarına göre;

Araştırılan, Elazığ ilindeki en az iki yıllık meslek yüksek okulu mezunu olup ta işsiz olanların % 10 oranındaki örneklemini oluşturulan eğitimli işsizler kitlesinin büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Kitlenin demografik özelliklerinden olarak, yaşları 21-25 ile 26-30 yaş arasında yoğunlaşmaktadır. Eğitimli işsizler genç bir topluluk özelliği göstermektedir. Örneklem grubunu oluşturan eğitimli işsizler, bekar gençlerden oluşmaktadır. Bu kitlede, evli olan işsizlerin oranı çok düşüktür. Örneklem grubumuzda çoğunlukla, dört yıllık fakülte mezunu gençler olmakla birlikte iki yıllık M.Y.O. mezunları ve yüksek lisans yapmış ya da hala yapan gençlerde vardır. Deneklerin ailelerinin aylık gelirleri; 201-400 milyon ile 701-800 milyon lira arasında

değişen miktarlardadır. Buna göre, Örneklem grubumuzun ailelerinin daha çok yoksulluk sınırı (1 milyar 352 milyon lira) altında yaşamaya çalıştıklarını söyleyebiliriz.

Yaptığımız araştırmaya göre, deneklerin işsiz kaldıkları süre 1 yıldan az ve 3-4 yıl seçenekleri arasında yoğunlaşmaktadır. İşsiz kitle daha çok yeni mezun olmuş gençlerden oluşmuştur. Bunun yanında, 5-7 yıl ile 8 yıldan fazla zamandır işsiz olan gençlerde söz konusudur.

Eğitimli işsizler, kendilerini çok yüksek oranlarda düşük gelir grubunda gördüklerini ifade etmişlerdir.

Çalışmamızda, eğitimli işsizlerin sosyo-kültürel özellikleri; aile içi ilişki durumlarının, devlet kavramına ilişkin görüşlerinin, yaşam tarzlarının, tüketim eğilimlerinin, siyasi katılım tutumlarının, toplumdaki diğer bireylerle olan ilişkilerinin ve zararlı alışkanlıklarının ortaya çıkarılması ile belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre;

Eğitimli işsizlerin aile içi ilişki durumları incelendiğinde, çok büyük bir kısmının sürekliliği (her zaman / zaman zaman) değişmekle birlikte aile üyeleriyle tartışmaya varan sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Benzer sonuçlar, cinsiyet, medeni durum ve işsizlik süresi değişkenleri bakımından da ortaya çıkmıştır. Eğitimli işsizler, aile üyeleriyle yaptıkları tartışmaların sebepleri olarak, ağırlıkla birbirlerini anlayamamalarını, işsizlik-yokluk ve ekonomik yetersizlik ve aralarındaki yaş farkını göstermişlerdir. Ancak, Örneklem grubumuz aile üyeleriyle tartışmalar yaşamalarına rağmen, aile üyelerinin her zaman birbirlerine bağlı olduğunu ve birbirlerine destek olduklarını belirtmişlerdir.

Eğitimli işsizlerin yarıdan fazlası başka bir ülkede yaşamak istemektedir. Özellikle işsizlik süresi değişkenine göre yapmış olduğumuz araştırma sorusuna verilen cevaplardan, işsizlik süresi arttıkça başka ülkede yaşama isteğinin arttığı sonucu çıkmaktadır. Eğitimli işsizlerin, başka bir ülkede yaşama isteklerinin sebepleri; daha iyi koşullarda yaşamak, daha kolay iş bulmak, daha özgür olmak ve kişisel zevk ve ihtiyaçları tatmin şeklinde özetlenebilir.

Araştırma sonuçlarına göre, eğitimli işsizler devletin vatandaşlarına iş olanakları sağlaması gerektiğine inanmaktadırlar. Ülkemizin en önemli sorununun ise, işsizlik ve ekonomik durgunluk olduğunu belirtmişlerdir. Terör, yolsuzluk, siyasi mekanizmaların işlememesi ve eğitim ve sağlık hizmetlerinde yetersizlik gibi sorunlar önemini yitirmiş ve eğitimli işsizler için tali sorunlar haline gelmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; eğitilmiş işsizler, günlük 5 milyondan az harcama yapan, harcamaları için gerekli parayı daha çok ebeveynlerinden temin eden, çoğunlukla apartman dairelerinde yaşayan, erkek deneklerin kahvehanede oyun oynayarak, kadın deneklerin evde TV izleyerek ve müzik dinleyerek günlerini geçirdikleri, günde 2 saat ile 5 saat arasında televizyon izleyen, yüksek oranda kitap okuyan, internetten faydalanan ve orta derecede dini eğilimleri olan yaşam tarzları hemen hemen aynı olan bir kitle özelliği göstermektedirler.

Eğitilmiş işsizlerin tüketim eğilimleri de ortak özellikler göstermektedir. Buna göre, eğitilmiş işsizler ihtiyaçları olan bir ürünü alırken daha çok ucuz ve bütçelerine uygun olmasına dikkat etmektedirler. Aynı soruda, kaliteli olması yanıtı verenlerin oranı da dikkat çekici boyutlardadır.

Eğitilmiş işsizlerin bir ay zarfında en çok harcama yaptıkları kalemler; sigara, giyim, kahvehane harcamaları, cep telefonu masrafları şeklinde belirlemektedir. Eğitilmiş işsizler, harcama biçiminin statüsü belirleyip belirlemeyeceği sorusuna aynı oranlarda cevap vermişlerdir. Bu soruda, kısmen belirleyebilir yanıtı sonucu belirlemiştir.

Araştırmamız sonucu, eğitilmiş işsizlerin siyasi katılım tutumlarının oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. Örneklem grubumuzu oluşturan deneklerin neredeyse hepsi “herhangi bir derneğe veya siyasi kuruluşa üye olmadıklarını” ifade etmişlerdir.

Eğitilmiş işsizlerin çoğunluğu, toplumda işsiz insanların saygınlıklarının olduğuna inanmaktadırlar. Eğitilmiş işsizlerin saygınlık düzeylerini algılama biçimlerini ölçtüğümüz sorumuza aldığımız “toplumun ne düşündüğü beni ilgilendirmiyor” yanıtı da örneklem grubunun topluma karşı inanç ve birliktelik duruşunu kaybettiğini göstermektedir. Benzer bir tutumu ölçmek için sorulan; “toplumun işsizlere karşı bakış açılarını nasıl değerlendirdikleri” şeklindeki soruya verdikleri cevaplardan, toplumun işsizlere, acıma duygusuyla, önyargılı ve başarısızlık timsali olarak yaklaştığına inandıkları anlaşılmaktadır. Aynı soruya verdikleri “işsizler toplumdaki diğer çalışanların umurunda değil” yanıtı oldukça dikkat çekicidir. Buradan hareketle, eğitilmiş işsizlerin topluma karşı oldukça olumsuz bir tutum geliştirdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca, araştırma sonucu, Örneklem grubunun beraber oldukları kişilerle en çok işsizlik ve ekonomik yetersizlikle ilgili konuştukları belirlenmiştir. Bunun dışında ise, havadan sudan muhabbetler ve aile dertleri ile kişisel sorunlarını konuştukları anlaşılmıştır.

Örneklem grubunun zararlı alışkanlıklarının olup olmadığını ölçmek için sorduğumuz sorulardan, eğitilmiş işsizlerin sürekliliği ve miktarı değişmekle birlikte

sigara kullandıkları, alkol kullanmadıkları ve kullananların ise; ara sıra kullandıkları, kumar oynamadıkları, şans oyunlarına fazla meyilli olmadıkları sonucuna varılmıştır. Ancak, araştırmada işsizliğin zararlı alışkanlıklara direk sebebiyet veren bir değişken olduğuna ilişkin bulguya rastlanmamıştır.

Denekler, işsizliğin; intihara sebep olabileceğine inanmaktadırlar. Özellikle anket sorumuzun cevapları arasındaki, “işsizlik uzun süreli olursa olabilir” ve “işsizlik üzerinde bir ailenin geçim kaygısı varsa olabilir” şeklindeki yanıtlar, deneklerin çeşitli değişkenlerin intihara daha çok etkide bulunacağına inandıklarını göstermektedir. Benzer şekilde, en önemli intihar sebebinin sorduğumuz anket sorusuna, yarıya yakın oranda psikolojik rahatsızlık, ekonomik durgunluk-işsizlik ve aile içi geçimsizlik yanıtlarını vermişlerdir. Buna göre, eğitilmiş işsizler en önemli intihar sebebi olarak psikolojik rahatsızlıkları ve işsizliği görmekteyiz.

Araştırmamız kapsamında, deneklere iş ve işsizlik kavramlarının anlam ve sonuçlarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Anket sorularına verilen cevaplardan elde edilen bulgulara göre, iş; düşündüklerini gerçekleştirmek ve yarını güvence altına alan, toplumsal yaşamın bir parçası olan ve kişiye güven duygusu kazandıran bir olgu olarak anlamlandırılmıştır.

İşsizliğin sürekli olması durumunda; deneklerin en büyük korkuları, ideallerinden ödün vermek zorunda kalmak, saygınlıklarını yitirme, toplumdan dışlanma ve evlenememek olduğu saptanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, eğitilmiş işsizler arasında anomiy ve yabancılaşma eğilimlerinin var olduğu görülmüştür. Deneklere sorulan, toplum ve bireylere bakış tarzlarını belirlediğimiz sorulardan elde edilen sonuçlar, özellikle kendini “hayat boş yaşamın anlamı yok” biçiminde gösteren cevaplara bağlı olarak yabancılaşma hali içinde olduklarını göstermektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan deneklerde, anomiy; yüksek düzeyde geri çekilme, orta düzeyde yenilik yaratma ve yüksek düzeyde isyan biçimlerinin belirdiği saptanmıştır.

Örneklem grubumuz, ülkemizdeki işsizlik hadisesinin sebep, sonuç ve genel görünümüne ilişkin görüşlerini daha çok yapısal açıdan değerlendirmişlerdir. Buna göre, Türkiye’de işsizliğin en büyük sebeplerini; yeteneksiz yöneticiler, başarısız ülke yönetimi, ekonomik sistem, fazla nüfus, partizanlık ve düzen bozukluğu olarak belirtmişlerdir. İş bulmada en önemli faktörün ise; güçlü bir tanıdığına sahip olmak olduğuna inandıkları belirlenmiştir.

Türkiye’de işsizliğin mevcut haliyle sürmesi durumunda, çoğunlukla hiçbir şeyin değişmeyeceğine inanmaktadırlar. Bu bir inançsızlık halinin varlığını göstermektedir. Bu soruya verilen diğer yanıtlar ise; “isyan olur / iç savaş çıkar, suç oranı artar” biçiminde olumsuz değişimlere vurgu yapmaktadır.

Eğitimli işsizler, buraya kadar çizdikleri kara tablonun aksine yakın bir gelecekte iş bulabileceklerine inanmaktadırlar. Bu olumlu inancın temelinde, almış oldukları eğitimin rolünün olduğu söylenebilir. Bu savın doğrulanması için yapılan çapraz tabloda, eğitim durumu değişkenine bağlı olarak yakın gelecekte iş bulma inancı arasında bir ilişkinin varlığı kanıtlanmıştır. Elde edilen bulgular, eğitim düzeyi yükseldikçe iş bulabilme inancının arttığını göstermiştir.

Yapılan çalışma neticesinde ortaya çıkan veriler doğrultusunda bazı öneriler belirlenmiştir. Buna göre;

- Eğitimli işsizliğin ülkemiz için ne ifade ettiği ve ortaya çıkaracağı olumsuz sonuçların neler olabileceği, değişik araştırmalar yoluyla ortaya konulmalı ve bir eğitimli işsizler haritası çıkarılmalıdır.

- Ülkemizde gençliğin en önemli sorunu işsizliktir. Özellikle eğitimli işsizlik sorununun çözülmesi gereklidir. Bu yüzden, genç nüfusa yeterli eğitim ve öğretim imkanları sağlanmalı ve yetiştirilen eğitim görmüş genç kitlenin uzmanlaştıkları alanlarda istihdam edilmeleri sağlanmalıdır. Dolayısıyla, Üniversite-sanayi işbirliği ile Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri arttırılmalıdır.

- Eğitimli işsizlerin birlikte yaşadıkları aileler özellikle işsizlik halinin ortaya çıkaracağı sosyo-psikolojik sorunların en aza indirilmesi ya da etkilerinin hafifletilmesi konusunda eğitimli işsiz çocuklarına yardımcı olarak bahsedilen durumdan kaynaklanan aksaklıklar karşısında anlayışlı bir biçimde davranmalı ve eğitimli işsizleri desteklediklerini göstermelidirler.

- Eğitimli işsizlerin devletten iş beklentilerinin azaltılarak özel sektörde de iş bulabilecekleri konusunda cesaretlendirilmeleri gerekmektedir. Bu amaçla, eğitimli işsizlere yönelik bilgilendirici, yönlendirici, düzenleyici politikalar geliştirilmelidir.

- Eğitimli işsizliğin azaltılmasında eğitimli işsizlere yönelik istihdam politikaları geliştirilmelidir.

- Dünyada yaşanan değişim ve dönüşümler dikkatle izlenerek, bu değişimlere uyum sağlayıcı tedbirler alınmalıdır.

8. KAYNAKÇA

- AKTUNA, Yıldırım (1988) "Gençlik Döneminde Toplumsallaşma ve Kuşak Çatışması", II. Milli Gençlik Kongresi, Selçuk Üniversitesi, 6-8 Kasım 1986, Selçuk Üniver Yay., No: 44, Konya.
- ATAY, Mahmut (1996) Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme ve Sorunları (Yayımlanmamış Profesörlük tezi), Elazığ.
- AYTAÇ, Ömer (2002) Sosyoloji-Bir Giriş Denemesi, Üniversite Kitabevi, Elazığ.
- BAŞOL, Koray (1983) Türkiye Ekonomisi, Dokuz Eylül Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Yayınları, İzmir.
- BELEK, İlker (2000) "Kapitalist Sömürünün Yeni Modeli: Esnek Üretim Sistemi", Petrol-İş 97-99 yıllığı, Petrol-İş Yayınları No:58, Ankara.
- BELEK, İlker (1999) Post Kapitalist Paradigmalar, Sorun Yay., 2. Baskı, İstanbul.
- BERGER, Peter L., Brigitte BERGER, Hansfried KELLNER (2000) Modernleşme ve Bilinç, Pınar yayınları, İkinci Baskı, Aralık, İstanbul.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1987) Eğitim Sosyolojisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., No:26, İstanbul.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1995) Genel Sosyoloji, Filiz Yayınları, Beşinci Baskı, İstanbul.
- BURCU, Esra (1998) "Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt I, Sayı 1-2, Sosyoloji Derneği Yayınları, Güz, Ankara.
- CANBAY, Feray (2001) "İşsizliğin Toplumsal Boyutu", www.Sufizmveinsan.com..
- CELKAN, Hikmet Yıldırım (1993) Eğitim Sosyolojisi, Atatürk Üniv. Yay., NO:664, Erzurum.
- CHOSSUDOUSKY, Michel (1999) Yoksulluğun Küreselleşmesi, Çivi Yazıları Yayınları, İstanbul,
- DEMİR, Ömer, Mustafa ACAR (1993) Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.
- DİE (Nisan-2002) Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 23-Elazığ İli Sonuçları, Die Yayınları, No: 2596, Ankara.
- DİE (2001) Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni).
- DİE (1998) Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DİE Yayınları, Ankara.
- DİE (1999) Nisan 1999 Dönemi, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 13.08.1999.
- DİE (2000a) Ekim 1999 Dönemi Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 01.08.2000.

- DİE (2000b) 2000 I. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 03.08.2000.
- DİE (2000c) 2000 II. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 11.10.2000.
- DİE (2000d) 2000 III. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 11.12.2000.
- DİE (2001a) 2000 IV. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 21.02.2001.
- DİE (2001b) 2001 I. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 13.04.2001.
- DİE (2001c) 2001 II. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 04.06.2001.
- DİE (2001d) 2001 III. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 04.12.2001.
- DİE (2002a) 2001 IV. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 19.02.2002.
- DİE (2002b) 2002 I. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 27.05.2002.
- DİE (2002c) 2002 II. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 09.08.2002.
- DİE (2002d) 2002 III. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 12.01.2002.
- DİE (2003) 2002 IV. Dönem, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (Haber Bülteni), www.die.gov.tr. 25.02.2003.
- DİE (2002) İntihar İstatistikleri 2000, DİE Yay., Yayın No: 2591, Eylül, Ankara.
- DİNLER, Zeynel (2001) İktisada Giriş, Ekin Kitabevi Yayınları, Yedinci Basım, Bursa.
- DOĞAN, İsmail (2002) Sosyoloji-Kavramlar ve Sorunlar, Pagem A yayıncılık, Beşinci baskı, Ağustos, Ankara.
- DOĞAN, İsmail (1991) "Gençlik ve Gençlik Sorunları", Türk Aile Ansiklopedisi, Cilt II, T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Yay. No: 72, Ankara.
- DPT (2002a) Temel Ekonomik Göstergeler (Türkiye) Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü Yayınları, Eylül, Ankara.
- DPT (2002b) Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2001), Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- DÜLGER, İlhan (1987) Avrupa Topluluğunda Sosyal Politika, Geçiş Dönemi Özellikleri ve 21. yy.da Hedef Alınan Toplum, D.P.T. Yayınları, Temmuz, Ankara.

- DRUCKER, Peter F. (1992) Yeni Gerçekler, (Çev: B. KARANAKÇI), Ankara.
- EKİN, Nusret (1971) Gelişen Ülkelerde ve Türkiye’de İşsizlik, İstanbul Üniv. İktisat Fak. Yay., İstanbul.
- ERBAŞ, Hayriye (2002) “Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde, Göç ve Göçmenler”, Doğu Batı Dergisi, Sayı 18, Şubat, Mart, Nisan, Ankara.
- ESER, Uğur (1995) “Küreselleşme Tehdit mi, Yoksa Fırsat mı?”, Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 6, Sayı: 17, Yaz.
- EYÜBOĞLU, Ayşe. V.d.(2000) Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorununun Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları, Başbakanlık Kad. Statüsü ve sorunları Genel Müdürlüğü yay., Mayıs, Ankara.
- FİDAN, Nurettin ve Münire Erden (1992) Eğitime Giriş, Feryal Matbaacılık Yayınları, İkinci Baskı, Ekim, Ankara.
- GİDDENS, Anthony (2000) Elimizden Kaçıp Giden Dünya, (Çev: O.AKINHAY) Alfa Yay., İstanbul
- GİDDENS, Anthony (2000) Sosyoloji, Ayraç Yayınları, Ankara.
- GÖKÇE, Birsen (1984) Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, M.E.B. Yay., İstanbul.
- GÖRMEZ, Kemal (1991) Şehir ve İnsan, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- GRİNT, Keith (1998) Çalışma Sosyolojisi, (Çev. Veysel BOZKURT), Alfa Yayınları, Aralık, İstanbul.
- GÜÇERİ, Şinasi (1993) Türkiye Ekonomisinin Yapısal Meseleleri ve Bir Çözüm Modeli, İş Dünyası Vakfı Yay., İstanbul.
- GÜLALP, H. (1987) Gelişme İdeolojileri ve Gelişme Stratejileri, Yurt Yayınları, 2. baskı, Ankara.
- GÜNDOĞAN, Naci (2001) Genç İşsizliği, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- GÜRSEL, Seyfettin ve Veysel ULUSOY (1999) Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam Yapı Kredi Yayınları, Ağustos, İstanbul.
- HABERMAS, Jurgen (2002) Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti, (Çev: Medeni BEYARTAŞ) Bakış Yayınları, Mart, İstanbul.
- HALL, Stuart and Martin JACQUES (1995) Yeni Zamanlar “1990’larda Politikanın Değişen Çehresi (Çev. Abdullah YILMAZ) Ayrıntı Yay., Beşinci Baskı, İstanbul.
- HIRST, P.,G. Thomson (1998) Küreselleşme Sorguluyor, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- HİÇ, Süreyya (1988) Türkiye Ekonomisi, Menteş Yayınları, İstanbul.
- İŞIKLAR, İlyas v.d. (1999) NAİRÜ, Teori, Eleştiri ve Türkiye Uygulaması, Ana. Üniv. Yay., Eskişehir.

- İLO (1971) Unemployment and Economic Growth, Geneva, 1964 (Akt. Nusret Ekin) Gelişen Ülkelerde ve Türkiye’de İşsizlik, İstanbul Üniv., İkt. Fak. Yayın., İstanbul.
- KALAYCIOĞLU, E. (1984) Çağdaş Siyasal Bilim, İstanbul.
- KARASAR, Niyazi, v.d. (1999) Anadolu Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyo-Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri ile Beklenti ve Sorunları, Anadolu Üniversitesi Yay. No: 1097, Eskişehir.
- KARATAŞ, Kasım (1994) Genç İşsizliği: Ekonomik, Toplumsal ve Ruhsal Sonuçları, (Yayımlanmış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- KIZILÇELİK, Sezgin (1994) Sosyoloji Teorileri-I, Yunus Emre Yayıncılık, Konya.
- KIZILÇELİK, Sezgin (1994) Sosyoloji Teorileri-II, Yunus Emre Yayıncılık, Konya.
- KÖKLÜ, Aziz (1984) Makro Ekonomisi, “S” Yayınları, Ankara.
- KÖKNEL, Özcan (1979) Cumhuriyet Gençliği ve Sorunları, Cem Yay., İstanbul.
- KÖSEMİHAL, N. Şazi (1995) Sosyoloji Tarihi, Remzi Kitabevi, Beşinci Baskı, İstanbul.
- KUMAR, Krishan (1999) Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- KUMAŞ, Handan (2001) İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri, Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi Yay., C: 3, S: 4, Ekim-Kasım-Aralık, İzmir.
- KURTULMUŞ, Numan (2001) Sanayi Ötesi Dönüşüm, İz Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul.
- KUTAL, Gülten ve Ali Rıza BÜYÜKUSLU (1996) Çok Uluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi, Der Yayınları, İstanbul.
- KUTAL, Gülten (1992) “Türkiye’de İşsizliğin Yapısal Özellikleri”, II. İstihdam Haftası Tebliğleri, İ.İ.B.K. Yay., Ankara.
- LİPSEY, Richard G. And Peter STEINER (1978) Economics, Harper International Edition Fifth Edition, New York.
- MORİO, Simone – Yarrise ZOCTİZOUM (1980) Two Studies On Unemployment Among Educated Young People, Educational, Scientific And Culturel Organization Published by United Nations.
- OKTAY, Ahmet (1993) Türkiye’de Popüler Kültür, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- ORMAN, Sabri (2001) İktisat Tarihi ve Toplum, Küre Yayınları, Birinci Baskı, Kasım, İstanbul.
- OZANKAYA, Özer (1976) Toplumbilimine Giriş, S.B.F. Yay., Ankara.
- OZANKAYA, Özer (1986) Toplumbilim, Tekin Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara.
- ÖKE, Mim Kemal (2001) Küresel Toplum, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yay., Ankara.
- ÖZBAY, Haluk, Emine ÖZTÜRK (1995) Gençlik, İletişim Yayınları, Ankara.
- ÖZKUL, Metin ve TATAR, Taner (1997) Kurumlar Sosyolojisi Ders Notları, Malatya.

- PARASIZ, İlker (1992) "Enflasyonla Mücadele ve İşsizlik Sorunu", II. İstihdam Haftası Tebliğleri, İİBK, Yay., Ankara.
- Posta Gazetesi (2002) "Para İçin Ölürüm", 30 Aralık 2002.
- ROBERTSON, Roland (1999) Küreselleşme "Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, (Çev: Ümit Hüsrev YOLSAL), Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- SAVAŞ, Vural (1979) Kalkınma Ekonomisi, 2. Baskı, İstanbul.
- SAYAN, Serdar (2002) "Demografik Gelişmeler ve Türkiye Ekonomisi", Doğu Batı Dergisi, Sayı: 17, Kasım, Aralık, Ocak.
- SOYAK, Alkan v.d. (2002) Küreselleşme "İktisadi ve Sosyo-politik Karşıtlıklar" Om Yayınları, İstanbul.
- ŞEMİN, Refia Uğurel (1980) Gençlik Psikolojisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul.
- ŞENSES, Fikret (2001) Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SWINGWOOD, Alan (1998) Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, (Çev. O. AKINHAY) Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- TALAS, Cahit (1976) Sosyal Ekonomi, Sevinç Matbaası Yay., Dördüncü Baskı, Ankara.
- TATAR, Taner (1997) Siyaset Sosyolojisi, Turan Yayıncılık, İstanbul.
- TEZCAN, Mahmut (2000) "Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türkiye'deki Gençlik" Türkiye ve Avrupa'da Gençlik, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları (Konrad Adenauer Vakfı Yay.), Ankara.
- TEZCAN, Mahmut (1997) Eğitim Sosyoloji, II. Baskı, Ankara.
- TEZCAN, Mahmut (1991) Gençlik Sosyolojisi Yazıları, Gündoğan Yay., Ankara.
- TEZCAN, Mahmut (1981) Kuşaklar Çatışması: Okuyan ve Çalışan Gençlik Üzerine Bir Araştırma, Kadıoğlu Matbaası, Ankara.
- TEZCAN, Mahmut (1985) Sosyolojik Açından Boş Zamanların Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fak. Yay. No: 116, Ankara.
- TİSK (1995) 1995 Yılı Olağan Genel Kurul Çalışmaları, Tisk, Yay., Ankara.
- TİSK (1997) Küresel Eğilimler ve Türk, Çalışma Hayatı Tisk Yayınları, Ankara, Şubat.
- TÖZÜM, Haluk (2002) "Küreselleşme: Gerçek mi, Seçenek mi?", Doğu Batı Dergisi, Sayı 18, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Ankara.
- TUNCER, Baran (1977) Gelecekte Türkiye Nüfusu ve Ekonomisi, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayını, Kasım.
- TURNER, Bryan (1997) Eşitlik, Dost Kitabevi Yayınları, Ekim, Ankara.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1997) Etnik Sosyoloji, Timaş Yayınları, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1997) Yoksulluk Kültürü, Dede korkut Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.

- ULAK (2002) "İnternet Kullanımında Geriyiz", Ulak Dergisi, Ulaştırma Bak., Yayınları, Sayı 4, Temmuz-Ağustos, 2002, Ankara.
- ÜLGENER, Sabri F. (1991) Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme, Der Yayın. Yedinci Basım, İstanbul.
- ÜNVER, Özkan, Barlas TOLAN, Işıl BULUT, Cavit DAĞDAŞ (1986) 12-24 YAŞ Gençlerin Sosyo-Ekonomik Sorunları, Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara.
- ÜSTÜNEL, Besim (1990) Makro Ekonomi, Mısırlı Matbaası Yayınları.
- VARIŞ, Fatma vd. (1998) Eğitim Bilimine Giriş; Alkım Yayınları, İstanbul.
- VENN, Grant (1968) İnsan Eğitim ve İş, (Çev. Haydar Tayman) Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları 9, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara.
- YETİM, Nalan (2002) "Küresel Üretim Yapılanmasına küresel Yanıtlar: Ulusal Yerel?", Doğu Batı Dergisi, Sayı 18, Şubat, Mart, Nisan, Ankara.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1993) Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar, Özgür Yay. Sekizinci Baskı, İstanbul.
- ZAIM, Sabahaddin (1972) Çalışma Ekonomisi, Kurtuluş Matbaası, İkinci Baskı, İstanbul.

9. ANKET ÖRNEĞİ

EĞİTİMLİ İŞSİZLER OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM: ELAZIĞ ÖRNEĞİ

SAHA ARAŞTIRMASI ANKET FORMU

1. Cinsiyetiniz

1. Erkek
2. Kadın

2. Yaşınız

1. 18-20
2. 21-25
3. 26-30
4. 31 ve daha yukarı

3. Doğum yeriniz

1. İl merkezi
2. İlçe merkezi
3. Köy

4. Öğrenim durumunuz

1. İki yıllık meslek yüksek okulu mezunu
2. Dört yıllık üniversite mezunu
3. Yüksek lisans yapmış yada yapıyor olan
4. Doktora yapmış yada yapıyor olan

5. Fakülteniz

1. Meslek yüksek okulu sözel bölümlerinden biri
2. Meslek yüksek okulu sayısal bölümlerinden biri
3. Fen-Edebiyat fakültesi
4. Mühendislik fakültesi
5. Tıp fakültesi
6. Hukuk fakültesi
7. Eğitim fakültesi
8. Diğer .....

6. Medeni durumunuz

1. Evli
2. Bekar
3. Dul

7. (Birlikte oturduğunuz) Ailenizin aylık geliri ortalama ne kadardır?

1. 200 milyondan az
2. 201 milyon – 400 milyon
3. 401 milyon – 500 milyon
4. 501 milyon – 600 milyon
5. 601 milyon – 700 milyon
6. 701 milyon – 800 milyon
7. 801 milyon – 1 milyar
8. 1 milyardan daha fazla

8. Ne Kadar zamandır işsizsiniz?

1. Bir aydan daha az
2. 1 yıldan az
3. 1 – 2 yıl
4. 3 - 4
5. 5 - 7
6. 8 yıldan daha fazla

9. Evinizde siz dahil birlikte oturanların sayısı nedir?
- 3 – 5
  - 6 – 8
  - 9 – 11
  - 12’den daha fazla
10. Birlikte oturduğunuz ailenizde sizin dışınızda işsiz birey var mı? Varsa sayısı kaçtır?
- Benim dışımda işsiz birey yok
  - 1 – 2
  - 3 - 4
  - 5 – 6
  - 7 den fazla
11. Birlikte yaşadığınız ailenizi, gelir durumu itibariyle nasıl görüyorsunuz?
- Düşük gelir grubunda
  - Orta gelir grubunda
  - Yüksek gelir grubunda
12. Birlikte yaşadığınız aile bireyleriyle tartışmaya varan sorunlar yaşıyor musunuz?
- Evet her zaman
  - Hayır
  - Çok az (zaman zaman)
13. Aile bireylerinden hangileriyle daha çok sorunlar yaşıyorsunuz?
- Anne ve babamla
  - Kardeşimle
  - Büyük baba ve büyük anneye
  - Ağabey ve ablalarım
  - Beraber yaşadığımız diğer bireylerle (amca, hala, yenge, dayı vb.)
  - Hepsiyle
14. Sizce çıkan tartışmaların sebebi ne olabilir?
- Aramızdaki yaş farkı
  - Birbirimizi anlayamamamız
  - Kıskançlık
  - İşsizlik, yokluk, ekonomik yetersizlik
  - Kalabalık oluşumuz
  - Başka .....
15. Birlikte yaşadığınız aile bireyleriyle olan ilişkilerinizi göz önünde tutarak birbirinize bağlı bir aile olduğunuzu söyleyebilir misiniz?
- Evet her zaman
  - Hayır hiçbir bağlılığımız yok
  - Sadece zor durumlarda
  - Sadece maddi olarak birbirimize ihtiyacımız var
16. Sizce toplumdaki kişiler; işsizleri anlıyor ve onların sorunlarını dile getiriyorlar mı?
- Evet
  - Hayır
  - Fikrim yok
  - Kısmen
  - Toplumun ne yaptığı beni ilgilendirmez
17. Toplumda işsiz birey olarak saygınlığınızın olduğuna inanıyor musunuz?
- Evet inanıyorum
  - Hayır inanmıyorum
  - Toplumun ne düşündüğü beni ilgilendirmiyor

18. Toplumdaki diğer çalışanların, işsizlere karşı olan bakış açılarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

1. ( ) Sevecen ve olumlu yaklaşıyorlar
2. ( ) Acıma duygusuyla yaklaşıyorlar
3. ( ) Ön yargılı ve kuşkulu bir tarzda yaklaşıyorlar
4. ( ) İşsizler toplumdaki diğer çalışanların umurunda bile değil
5. ( ) İşsizleri birer başarısızlık timsali olarak görüyorlar
6. ( ) Toplumun işsizleri değerlendirmeleri işsizlerin umurunda bile değil

19. Beraber olduğunuz kişilerle hangi konuları konuşuyorsunuz?

1. ( ) Hiçbir şey
2. ( ) Havadan-sudan muhabbetler ederiz
3. ( ) Aile dertlerini ve kişisel konu ve sorunları
4. ( ) İşsizlik, pahalılık ve yokluk
5. ( ) Spor
6. ( ) Politika
7. ( ) Terör
8. ( ) Başka .....

20. Günlük ortalama harcamanız ne kadar

1. ( ) 5 milyondan az
2. ( ) 6 milyon – 10 milyon
3. ( ) 11 milyon – 15 milyon
4. ( ) 16 milyon – 20 milyon
5. ( ) 21 milyon ve daha yukarısı

21. Harcamalarınız için gerekli olan parayı nereden temin edersiniz?

1. ( ) Anne-baba
2. ( ) Akrabalardan
3. ( ) Sürekli olmayan işlerden
4. ( ) Miras yoluyla intikal eden menkul kiralardan
5. ( ) Arkadaşlardan
6. ( ) Şans oyunlarından
7. ( ) Başka .....

22. Gününüzü nasıl geçirirsiniz, neler yaparsınız?

1. ( ) İş ararım
2. ( ) Kahvelerde oyun oynayarak
3. ( ) (Mahalleden) Arkadaşlarla dolaşırım
4. ( ) Evde (TV izler - müzik Dinlerim)
5. ( ) Kitap okurum
6. ( ) Yalnız başına caddelerde dolaşırım
7. ( ) Bilgisayar / internette dolaşırım
8. ( ) El/ev işleri yaparım

23. Yaşadığınız evi aşağıdakilerden hangisi karşılamaktadır?

1. ( ) Apartman dairesi
2. ( ) Gecekondu (su ve elektrik var)
3. ( ) Kerpiç müstakil ev
4. ( ) Tek katlı beton ev
5. ( ) İki katlı beton ev
6. ( ) Başka .....

24. Oturduğunuz konut sizin mi yoksa kira mı?

1. ( ) Kendi mülkümüz
2. ( ) Kira
3. ( ) Lojman

25. Cep telefonunuz var mı?

1. ( ) Var
2. ( ) Yok

26. İhtiyacınız olan herhangi bir eşyayı alırken en çok neye dikkat edersiniz?

1. ( ) Kaliteli olmasına
2. ( ) Tanınmış markaların ürünlerinden olmasına
3. ( ) Ucuz ve bütçeme uygun olmasına
4. ( ) Çok fazla reklamı yapılan bir ürün olmasına
5. ( ) Toplumda başkalarının kullanıp kullanmamasına

27. Sizce giydiğiniz giysiler, yediğiniz yiyecekler ve dolayısıyla harcamalarınız sizin toplumdaki yerinizi belirleyecek güçte midir?

1. ( ) Evet kesinlikle belirler
2. ( ) Hayır kesinlikle belirlemez
3. ( ) Kısmen belirleyebilir

28. Bir aylık sürede en çok nereye harcama yaparsınız?

1. ( ) Sigara veya içkiye
2. ( ) Giysiye
3. ( ) Dışarıda yediğim yemeklere
4. ( ) Kahvedeki harcamalarım
5. ( ) Arkadaşımdan aldığım hediyelere
6. ( ) Evin ihtiyaçlarına
7. ( ) Cep telefonu fatura ve masraflarına
8. ( ) Başka(....

29. Boş zamanlarınızı nasıl geçirirsiniz?

1. ( ) Hiçbir şey yapmadan
2. ( ) Evde TV seyredirim- müzik dinlerim
3. ( ) Kafe / kahvehaneye gider, oyun oynarım
4. ( ) Kitap okurum
5. ( ) Mesleğimle ilgili çalışmalar yaparım
6. ( ) İş ararım
7. ( ) Caddelerde dolaşırım
8. ( ) Başka (.....

30. Boş zamanlarınızı kimlerle geçirirsiniz?

1. ( ) Arkadaşlarla
2. ( ) Evde ailemle
3. ( ) Yalnız

31. Ne kadar sıklıkla televizyon izlersiniz?

1. ( ) TV izlemem
2. ( ) Günde 1 saat
3. ( ) Günde 2 saat
4. ( ) Günde 3 saat
5. ( ) Günde 5 saatten fazla

32. Kitap okur musunuz? Okuyorsanız hangi tür kitapları okursunuz?

1. ( ) Hayır
2. ( ) Macera – Aşk romanları – mizahi dergiler
3. ( ) Tarihi – dini – kahramanlık romanları / kitapları
4. ( ) Siyasi içerikli yayınlar

33. Günlük gazete okur musunuz?

1. ( ) Evet, günde 1 tane
2. ( ) Hayır okumam
3. ( ) 2 tane ve daha fazla okurum

34. İnternet'ten faydalanıyor musunuz? ne kadar sıklıkla?

1. Hayır faydalanamıyorum
2. Her gün iki saat üzerinde
3. Ara sıra (ayda yılda bir)
4. İşim olduğu zamanlarda faydalanıyorum

35. İnternet'ten en çok hangi konulardan faydalanıyorsunuz?

1. Herhangi bir konu olmasına gerek yok, öylesine dolaşırım.
2. Kendi bilim dalımla yaptığım araştırma konusuyla ilgili
3. Spor
4. Magazin
5. Cep telefonlarına mesaj çekmek için
6. Haber konularına ulaşabilmek için
7. İşsizlere yönelik, iş ilanlarına ulaşmak için

36. Herhangi bir siyasi kuruluşa yada derneğe üye misiniz?

1. Evet
2. Hayır
3. Üye değilim olmayı düşünüyorum

37. Sizce Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?

1. Yolsuzluk
2. Terör
3. Eğitim ve sağlık hizmetlerinde yetersizlik
4. İşsizlik ve ekonomik durgunluk, yoksulluk
5. Siyasi mekanizmaların işlememesi
6. Diğer (.....

38. Başka bir ülkede yaşamak ister misiniz?

1. Evet
2. Hayır
3. Kararsızım

39. Başka bir ülkede yaşamak istiyorsanız sebebi nedir?

1. İyi bir macera olabilir.
2. Yeni insanlar tanıyabilirim düşüncesiyle
3. Eğitim düzeyimi daha yüksek noktalara ulaştırabilirim düşüncesiyle
4. Daha kolay iş bulabilirim düşüncesiyle
5. Daha özgür olabilmek için
6. Daha yaşayabilirim düşüncesiyle

40. Sizce devletin öncelikli hedefi ne olmalıdır?

1. Yurt savunmasını gerçekleştirecek önlemlerin alınması
2. Sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması
3. Vatandaşlarına iş olanakları oluşturmalıdır.
4. Eğitim hizmetlerini arttıracak tedbirler almalıdır
5. Daha özgür bir ortam hazırlamalıdır.

41. Dini inancınızı aşağıdaki ifadelerden hangisi açıklamaktadır?

1. Çok dindarım
2. Orta derecede dindarım
3. Az dindarım
4. Dindar değilim
5. Dini inancım yok

42. Yaşadığınız işsizlik durumunun dini inancınızda olumlu veya olumsuz değişiklikler yaptığını inanıyor musunuz?

1. Evet inancım azaldı
2. Evet inancımda yükseliş oldu
3. Hayır hiçbir değişiklik olmadı

43. Dini inançlarınızın güçlü olması, işsizlikten kaynaklanan sorunların üstesinden gelmenizde etkili oluyor mu?

1. ( ) Evet oluyor
2. ( ) Hayır olmuyor
3. ( ) Fikrim yok
4. ( ) Dini inancım güçlü değil

44. Sigar kullanıyor musunuz?

1. ( ) Evet sürekli kullanırım
2. ( ) Hayır hiç kullanmam
3. ( ) Arada sırada kullanırım
4. ( ) Özel günlerde (bayram, düğün gibi)

45. Sigara kullanıyorsanız ne kadar sıklıkla kullanırsınız?

1. ( ) Günde 1 paketten az
2. ( ) Günde 1 paket
3. ( ) Günde 2 paket ve daha fazlası

46. Alkol kullanıyor musunuz?

1. ( ) Evet sürekli kullanırım
2. ( ) Hayır hiç kullanmam
3. ( ) Ara sıra kullanırım
4. ( ) En az bir kere kullandım
5. ( ) Özel günlerde, arkadaşlarla beraberken

47. Spor toto, loto, at yarışı, milli piyango, sayısal loto gibi şans oyunları oynar mısınız?

1. ( ) Evet sık sık oynarım
2. ( ) Hayır hiç oynamam
3. ( ) Ara sıra

48. Kumar oynuyor musunuz?

1. ( ) Evet sürekli oynarım
2. ( ) Hayır hiç oynamam
3. ( ) Param oldukça oynarım

49. Ülkemizde işsizlik nedeniyle intihar oranlarının arttığı söyleniyor. Sizce işsizlik gerçekten intihar sebebi olabilir mi?

1. ( ) Evet olabilir
2. ( ) Hayır olamaz
3. ( ) İşsizlik uzun süre yaşanırsa düşünülebilir
4. ( ) İşsizlerin üzerinde bir ailenin geçim kaygısı varsa olabilir
5. ( ) Başka (.....

50. Sizce en önemli intihar sebebi nedir?

1. ( ) Terör
2. ( ) Aile içi geçimsizlik (içki – kumar - boşanma)
3. ( ) Ekonomik durgunluk – yokluk – işsizlik
4. ( ) Siyasi çalkantılar
5. ( ) Psikolojik rahatsızlıklar
6. ( ) Başka (.....

51. İşsiz kaldığınız süre içerisinde karakol veya adliyeye intikal eden ya da etmeyen bir suç işlediniz mi?

1. ( ) Evet bir kere
2. ( ) Hayır hiç suç işlemedim
3. ( ) İki kere fazla

52. Suç işlediyseniz; suçun mahiyeti hakkında bilgi verir misiniz?

1. ( ) Hırsızlık – kapkaççılık
2. ( ) Sokak kavgası
3. ( ) Bıçaklama – kurşunlama
4. ( ) Kız kaçırma
5. ( ) Cinayet
6. ( ) Herhangi bir trafik suçu
7. ( ) Başka(.....

53. İşsiz bireyin içinde bulunduğu psikolojik ve ekonomik yoksunluk durumu nedeniyle suç işleyebileceği söyleniyor. Sizce bu durum doğru olabilir mi?

1. ( ) Evet kesinlikle doğru
2. ( ) Hayır kesinlikle doğru değil
3. ( ) Sebeplerden biri olarak doğru kabul edilebilir
4. ( ) İşsizliğin yaşandığı sosyal çevreye bağlı
5. ( ) İşsiz durumu ile ilgilidir

54. Bir işsiz olarak sizin için hayatın anlamı nedir?

1. ( ) Hayat her şeye rağmen çok anlamlı
2. ( ) Hiç bir anlamı yok
3. ( ) Sadece hayat değil benim için hiçbir şeyin anlamı yok

55. Sizin bir işsiz olarak işsizliğin sürekli olması durumunda en büyük korkunuz nedir?

1. ( ) Evlenememek
2. ( ) Aç kalmak ve ideallerimden ödün vermek zorunda kalmak
3. ( ) Suç işlemek
4. ( ) Toplumdan tecrit edilme, yalnız kalma ve saygınlığını yitirmek
5. ( ) İntihar etmek
6. ( ) Sigara veya alkole başlamak

56. Sizce işsizliğin ortaya çıkardığı en önemli sonuç nedir?

1. ( ) Hayat güçlüğü, parasızlık, aç kalmak
2. ( ) Psikolojik bozukluklar, huzursuzluklar, aşağılık duygusu, intihar isteği
3. ( ) Kendine ve yakınlarına iyi bir gelecek hazırlayamamak ve ailede geçimsizlik-evlenememek
4. ( ) Toplumda horlanmak, saygı görmemek
5. ( ) Zararlı alışkanlıklar sahibi olmak – suç işlemek
6. ( ) Siyasi kadrolara ve devlet kavramına olan güvenin yitirilmesi

57. Yakın bir gelecekte iş bulabileceğinize inanıyor musunuz?

1. ( ) Evet inanıyorum
2. ( ) Hayır inanmıyorum

58. Geleceğe dair olarak aşağıdakilerden hangisini söyleyebilirsiniz?

1. ( ) Umutluyum, iş bekliyorum
2. ( ) Umutsuzum ama iş bekliyorum
3. ( ) Umutsuzum ama gelecekte hiçbir beklentim yok karamsarım
4. ( ) Umutlu olup olmadığımı bilmiyorum ama çeşitli beklentilerim var
5. ( ) Umutlu olup olmadığımı bilmiyorum hatta beklentim olup olmadığını da bilmiyorum
6. ( ) Umutluyum, düzen değişikliği olması gerekli

59. Türkiye'deki işsizliğin en büyük sebebi sizce nedir?

1. ( ) Ekonomik yapı (iş yok, hammadde yok, sanayi gelişmemiş, fakirlik)
2. ( ) Nüfusun fazla olması
3. ( ) İnsanların tembelliği (bilgisizlik ve cahillik)
4. ( ) Yeteneksiz yöneticilerin başarısız ülke yönetimi
5. ( ) Partizanlık (torpil, rüşvet)
6. ( ) Düzen bozukluğu (dışa bağımlılık)

60. Sizce Türkiye’de iş bulmada en fazla etkili faktör nedir?

1. ( ) Güçlü bir tanıdığın olması
2. ( ) Allah’ın yardımı (şans)
3. ( ) Eğitim düzeyi (liyakat)
4. ( ) Meslek sahibi olmak
5. ( ) Eğitim düzeyi ile Birlikte güçlü bir tanıdığın olması
6. ( ) Eğitim düzeyi, meslek ve güçlü bir tanıdığın olması

61. Türkiye’de işsizlik mevcut şekliyle sürerse sizce ne olur?

1. ( ) Hiçbir şey olmaz böyle gelmiş böyle gider
2. ( ) İsyan olur, iç savaş olur
3. ( ) İntiharlar artar
4. ( ) Suç oranları artar, Türkiye yaşanmaz bir ülke olur
5. ( ) Düzen değişikliği olur

62. İşsiz insan, toplumu ve bireyleri nasıl görür?

1. ( ) Kendi durumunu başkalarıyla karşılaştırır, onları kıskanır
2. ( ) Hayat boş karanlık, yaşamın anlamı yok
3. ( ) Kendi dışındakilere iyi gözle bakmaz, her şeyi yapmaya hazırdır
4. ( ) Kendisine saygısını yitirir, kendini diğerlerinden küçük görür.
5. ( ) Ailesine karşı sorumluluklarını yerine getiremediği için huzursuz olur
6. ( ) Eşitsizlikleri görür, düzenden nefret eder
7. ( ) Her şeye toz pembe bakar hayatı mutlu yaşar

63. Size göre işin anlamı nedir?

1. ( ) Para kazandırır, kendine güven kazandırır
2. ( ) Düşündüklerini (evlenmek, ev sahibi olmak, emeklilik vb.) gerçekleştirmek, yarını güven altına almak
3. ( ) Toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Toplumda yerinin olması için zorunludur. Bir iş sahibi olmak gerek.
4. ( ) Boş durmak iyi değil, insanı kötülüğe iter
5. ( ) Çalışmayı seviyorum. Bir şey yapma, üretmek beni mutlu ediyor
6. ( ) İşin, çalışmanın benim için hiçbir anlamı yok. insan çalışmadan da mutlu olabilir.

64. Sahip olmak istediğiniz işinizin nitelikleri hakkında aşağıdakilerden hangisi sizin için daha önemlidir?

1. ( ) Devlet işi olması (memur-işçi gibi)
2. ( ) Özel sektörde herhangi bir iş olabilir
3. ( ) Kendi işimin olması. kendi kendimin patronu olmalıyım.
4. ( ) İş olsun da nasıl olursa olsun

65. Aşağıdaki cümlelerin sizin için doğru olup olmadığını belirtiniz

1. ( ) İşsiz birey için her şey karanlıktır. Mutlu olamaz insan karamsardır.
2. ( ) Hayatı kötü görür, nefret eder, korkak ve çekingen olur
3. ( ) Ölmek ister, gururu kırılır
4. ( ) Çalışan insanlara imrenir. Kendisine kızar. Hayata küser
5. ( ) İşsiz insan kötü düşünür. Her şeyi yapabilir
6. ( ) Aşâğılık duygusuna kapılır. Bu duyguyu kötü işlerle yok eder
7. ( ) Karnı açtır, her yola başvurur. Adamı delirtir. Banka soygununa kadar insanı götürür.
8. ( ) Hırsızlığa başvurur. Adam vurabilir. Her şeyi yapar
9. ( ) Ülkenin rejimine kötü gözle bakar. Onu beğenmez rejim değişikliği olur.
10. ( ) Her zaman bunalımdadır. İsyankar olur. Hınç doludur.

Doğru   Yanlış

( )	( )
( )	( )
( )	( )
( )	( )
( )	( )
( )	( )
( )	( )
( )	( )
( )	( )
( )	( )

66. Aşağıdaki cümlelerin sizin için ne ifade ettiğini belirtiniz

	<u>Evet</u>	<u>Hayır</u>
1. ( ) Mevcut siyasi kadrolar işsizlik sorununu çözer	( )	( )
2. ( ) Türkiye insanların mutlu ve özgür olduğu bir ülkedir	( )	( )
3. ( ) Her şeye rağmen devlet her zaman güçlü olmalıdır	( )	( )
4. ( ) Türkiye geleceğin lider ülkesi olacaktır	( )	( )
5. ( ) Halkın, milletin dertlerinden önce milli menfaatler gelir	( )	( )
6. ( ) İşsizlik hayatta yaşanan en acı tecrübedir. İnsanı Her türlü kötü yola sevk eder	( )	( )
7. ( ) Türkiye’de çok para kazanmanın yolu şans oyunu oynamaktan geçer	( )	( )

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Elazığ' da doğmuşum. İlk, Orta ve Lise öğrenimimi Elazığ'da tamamladım. 1997 yılında girmiş olduğum üniversite sınavını kazanarak İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde yüksek öğrenimime başladım. Lisans öğrenimimi 2001 yılının Haziran ayında tamamladım. Aynı yıl Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalı bünyesinde açılan Yüksek Lisans sınavını kazanarak 2001 yılı Ekim ayından itibaren Yüksek lisans öğrenimime başladım.

ELAZIĞ, Mart 2004

Beyzade Nadir ÇETİN

